

UNIVERSITÉ DE COPENHAGUE

**CAHIERS
DE
L'INSTITUT DU MOYEN-ÂGE GREC ET LATIN**

87

Centre for the Aristotelian Tradition

Saxo Institute

2018

Anecdota quaedam Isidori abbatis futuri cardinalis Rutheni, Demetrii Hyaleae, Theodori Agalliani praesulumque quorundam Graecorum ad Vnionem Sanctae Ecclesiae spectantia ediderunt

Christina et Stephanus Hajdú

Praemonenda¹

His in paginis Isidori abbatis monasterii s. Demetrii futuri metropolitae Kiouiensis atque cardinalis Rutheni oratio ad patres Basileenses die 24 Iulii a. 1434 habita ex exemplari ab ipso auctore nitide descripto nunc primum ope lucis editur; cetera, sc. Demetrii Hyaleae oratio ad patres Basileenses die 8 Iulii a. 1435 habita duaeque eius supplicationes ad concilium Basileense scriptae atque epistula eius mense Iulio a. 1438 ad imperatorem Ioannem VIII data Latine uersa, cuius Graecum exemplar non iam exstare uidetur, praesulum Graecorum Vnionem Florentinam reprobantium apologia ad imperatorem annis 1440-1443 scripta nec non Theodori Agalliani diaconi et inde ab a. 1437 hieromnemonis exetasis Latinorum doctrinam haereticarum opinionum plenam esse arguens, adhuc plane inedita sunt.

I De legationibus Graecis ad Concilium Basileense missis

Schismate Byzantino sub Michaelae Caerulario patriarcha consummato usque ad tempora Concilii Basileensis a Latinis Byzantinisque uiginti fere temptamina unionis facta sunt, quorum notissimum a. 1274 in Concilio

---

¹ Coriario, sc. Uwe Dubielzig, amico Latinissimo, qui hoc opusculum diligentissime perlustrauit, pro utilissimis correctionibus gratias agimus maximas.

Lugdunensi euenit¹. Thessalonica autem a Turcis initio a. 1430 obsessa imperator Ioannes VIII Palaeologus (1425-1448) colloquia cum Latinis iam prius coepta non solum continuanda sed etiam strenue ad bonum finem perducenda esse sibi persuasisse uidetur. hieme² enim a. 1430 imperator Martino V summo pontifici, qui iam quattuor fere annis ante condiciones ad concilium de unitate Ecclesiae redintegranda conuocandum spectantes proposuerat, suam assensionem communicauit³ et Marcus Iagaris Palaeologus magnus stratopedarcha⁴ atque Macarius Macres abbas τοῦ Παντοκράτορος⁵, legati imperatoris, litteras summi pontificis secum ferentes mense Augusto a. 1430 Constantinopolim redierunt⁶. his litteris, quibus papa se sumptus non solum ad concilium congregandum atque peragendum sed etiam ad Nouam Romam imperatore absente melius defendendam necessarios toleraturum esse promisit⁷, acceptis imperator Marcum Iagarim Palaeologum una cum Macario Courouna abbate τῶν Μαγγάνων⁸ et

---

¹ cf. M. Jugie *Theologiae dogmaticae Christianorum Orientalium I*, Parisiis a. 1926, p. 402-404; 416sq. et S. Vailhé, *Église de Constantinople*, in *Dictionnaire de théologie catholique III*, col. 1387-1402.

² uerba anonymi cuiusdam ‘τήν τε προθυμίαν σὺν λόγῳ καὶ ταῦτ’ ἐν ὄρᾳ χειμῶνος’, quibus Macarius Macres legatus laudatur (u. A. Argyriou, *Macaire Makrès et la polémique contre l’islam. Édition princeps de l’éloge de Macaire Makrès et ses deux oeuvres anti-islamiques précédée d’une étude critique* [Studi e Testi 314], in *Vrbe Vaticana* a. 1986, p. 214 [§ 76, 2]), editor in p. 54 recte ad tempus profectionis legatorum referre uidetur.

³ ad colloquia a. 1426 habita cf. Darrouzès, *Reg.* 3316. imperatorem iam tum unioni quam maxime fauentem Iosephus II patriarcha Constantinopolitanus (1416-1439) a nimia maturatione abstinuisse dicitur. Thessalonica tamen obsessa et mox (mense Martio a. 1430) capta imperator clerum Graecum contra unionem Ecclesiae iam minus firme dicturum esse sperare potuit.

⁴ ad eum cf. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit (PLP) (IV)*, n. 7811.

⁵ ad eum cf. *PLP (VII)* n. 16379.

⁶ cf. *Sphrantzis Chronicon XXI*, 5, ed. R. Maisano (in *Corpore Fontium Historiae Byzantinae 29*), Romae a. 1990, p. 70, 6-12.

⁷ litteras papae u. in: G. Hofmann, *Epistolae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes, I* (de rebus ante Concilium Florentinum gestis), Romae 1940, n. 26, p. 20. cf. *Syropuli II*, 16 (Laurent, p. 116-118); *Dölger, Reg.* 3425; *Darrouzès, Reg.* 3334.

⁸ ad eum cf. *PLP (VI)* n. 13550.

Demetrio Angelo Cleida Philommate amanuensi caesareo¹ iterum in legationem misit; qui cum uere a. 1431 Gallipolim appulissent, papam Martinum V die 20 Februarii decessisse certiores facti Constantinopolim redierunt². Ioannes VIII, qui legatis re infecta reuersis suscensuisse dicitur³, aestate (exeunte ut uidetur) eiusdem anni Demetrium Hyaleam pro cancellario suum ad Eugenium IV (1431-1447) paulo ante ad cathedram Petri uocatum misit. nomen legati munusque, quo fungebatur (sc. pro cancellario), in duobus libris mandatorum uel bulletarum Sanctae Sedis⁴ ad diem 9 Octobris a. 1431, quo ex curia 25 florenos aureos recepit⁵, leguntur. Hyaleam ipse pontifex maximus in bulla die 12 Nouembris a.

¹ ad eum cf. PLP (XII) n. 29927.

² cf. Syropuli II, 17. 20 (Laurent p. 118 et 122-124, u. notam insequentem); Dölger, Reg. 3431; Darrouzès, Reg. 3337.

³ cf. Syropuli II, 20 (Laurent p. 122-124): οἱ δὲ δηλωθέντες πρέσβεις, μέχρι τῆς Καλλιουπόλεως φθάσαντες κάκεισε πληροφορηθέντες, ὅτι τέθνηκεν ὁ πάπας Μαρτῖνος, ὑπέστρεψαν· ἐλογίσαντο γάρ, ὡς, ἐπεὶ τέθνηκεν ὁ συμφωνῶν καὶ πράττων τὰ περὶ τῆς συνόδου, περισσόν ἐστι καὶ αὐτοὺς ἐκεῖσε παραγενέσθαι. ὁ δὲ βασιλεὺς βαρέως διετέθη πρὸς τὴν τούτων ὑποστροφὴν· ὥρισε γὰρ πρὸς αὐτούς· 'τίνος χάριν οὐκ ἀπήλθετε, εἰς ὅπερ ἐστάλητε; οὐκ ἔδει ἐμποδισθῆναι ὑμᾶς διὰ τὸν θάνατον τοῦ πάπα· ἐκεῖ γὰρ ἅμα τῷ τεθνάναι τὸν πάπαν εὐθὺς ἀποκαθιστῶσιν ἕτερον. ἅπερ οὖν ἔπραττεν ὁ πρόην πάπας, τὰ αὐτὰ πράξει καὶ ὁ μετ' ἐκείνων. διὸ λέγω, ἵνα ἀπέλθητε καὶ τελέσητε τὴν πρεσβείαν ὑμῶν'. καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς ἀπελθεῖν. ὁ μὲν οὖν ἡγούμενος τῶν Μαγγάνων οὐκέτι ἠθέλησεν ἀπελθεῖν, καίτοιγε πολλάκις ἀξιοθεῖς καὶ ζητηθεῖς τοῦτο, ἀλλ' ἀπηγόρευσε τελείως τὴν ἐκεῖσε ἀποδημίαν.

⁴ ad libros mandatorum papae Eugenii IV cf. A. Gottlob, Aus der camera apostolica des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte des päpstlichen Finanzwesens und des endenden Mittelalters, Veldidenae (uulgo Innsbruck) a. 1889, p. 35-39.

⁵ in fol. 54 libri mandatorum (sc. in bulletarum libro primo) legitur ad diem 9 Octobris a. 1431 hoc mandatum Francisci Condolmer pro camerario: *Honorabili uiro Dimitrio Yelias, cancellario imperatoris Constantinopolitani et oratori ipsius ad dominum nostrum papam pro expensis suis* (cf. Mandata, ed. N. Jorga, Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle, II, Lutetiae Parisiorum 1899, p. 1). thesaurarius papae, cuius per manus omnes pecuniae expensae receptaeque transibant, proprium codicem accepti et expensi habuit Registrum introitus et exitus appellatum. cuius in uolumine 390, fol. 46u haec nota de pecunia legitur, quam Daniel episcopus Parentinus thesaurarius Demetrio Hyaleae reddidit: *Die nona dicti mensis* (sc. Octobris a. 1431) *praefatus dominus D(aniel) thesaurarius solui fecit de mandato per manus ut supra* (sc. per manus Francisci de Boscolis, mercatoris Florentini,

1431 edita litterisque eodem die Iuliano cardinali Caesarino legato pontificio Basileam missis *oratore* dicit ab imperatore Ioanne VIII ad se interrogaturum missum, uelletne conseruare, quae cum Martino V antecessore conuenta essent, indicaturumque imperatorem atque Iosephum II patriarcham paratos esse sollemnem legationem ad curiam decernere, id quod iam ante notitiam obitus Martini V facere conati essent¹. ex litteris Andreae Chrysobergis OP² die 13 Octobris a. 1431 ad Ioannem de Ragusio³ ex Vrbe Basileam datis planum fit

---

pecuniarum camerae apostolicae depositarii) *Demetrio Eilias* (*alias* ante corr.) *cancellario et oratori imperatoris Constantinopolitani pro suis expensis florenos auri de camera uiginti quinque*. in margine sinistra atramento fusciori eadem manu haec uerba addita sunt: *pro cancellario imperatoris Constantinopolitani docuit N. de Valle*. A. Gottlob, Aus den Rechnungsbüchern Eugens IV zur Geschichte des Florentinums, in: Historisches Jahrbuch 144 (1893), p. 56, hanc notam registri introitus et exitus cum lectione *alias* affert, quo fit, ut nomen legati non intelligatur. hoc in loco uiro docto Lucae Pieralli Romano gratiam agimus maximam, qui nobis petentibus registro introitus et exitus inspecto suspicionem nostram in uocabulo *alias* a Gottlob typis mandato nomen legati latere opinantium corroborauit nec non exemplum paginae, cui nota inest, ope lucis confectum nobis mittendum curauit.

¹ cf. bullam in Epistolis ab Hofmann editis sub numero 29, p. 21sq.: *proximis diebus carissimus in Christo illustris filius Ioannes Palaeologus Constantinopolitanus imperator et uenerabilis frater noster Ioseph apud Graecos Constantinopolitanus patriarcha suum oratorem ad nos et uenerabiles fratres nostros sanctae Romanae ecclesiae cardinales transmiserunt, qui nos requisiiuit iuxta tractata per praedecessorem nostrum cum consilio ipsorum cardinalium, de quorum numero tunc eramus, pro unione Graecae orientalis ecclesiae cum Romana et uniuersali ecclesia concilium in loco eis apto celebrari ...; promiserunt ... praefati imperator et patriarcha solemnes suos oratores transmittere, sicut ante notitiam obitus praefati nostri praedecessoris transmittent.* u. fere eadem uerba in epistula papae ad Caesarinum missa ibid. sub numero 39, p. 23, ubi haec adduntur: *cum ... multa ... loca Italiae, cum alibi pro Graecis commode fieri non posset, pro celebratione dicti concilii eorumque reductione ad ritum Romanae ecclesiae per nos oblata fuerint dictusque orator nos certos effecerit imperatorem et patriarcham praefatos alios suos oratores cum plena potestate transmissuros esse, qui ex oblati in Italia locis aliquem, praesertim Bononiam, acceptabunt, prout ad praefatum praedecessorem ante sui obitum transmittent.*

² ad eum u. PLP (XII) sub numero 31106; T. Kaeppli, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aeui*, uol. I, Romae a. 1970, p. 64-67 et uol. IV, ibid. a. 1993, p. 23.

³ ad eum u. PLP (IV) sub numero 8574.

imperatorem bello in statu pontificali intestino exorto legationem sollemnem ad papam mitti nimis periculosum arbitratum esse Hyaleamque oratorem responso Eugenii IV accepto statim Constantinopolim redisse¹.

Demetrium Hyaleam in libris mandatorum pontificiis *cancellarium* uel *pro cancellario*, a summo pontifice *oratore*, ab Andrea autem Chrysoberge *secretarium* imperatoris Constantinopolitani appellatum neque priori legationi, quae anno 1431 Gallipoli re infecta Constantinopolim rediit, interfuisse neque ad posteriorem accessurum fuisse et e papae uerbis *alios suos oratores cum plena potestate transmissuros esse* (sc. imperatorem et patriarcham) ..., *prout ad praefatum praedecessorem* (sc. Martinum V) *ante sui obitum transmittebant*, et e uerbis Andreae Chrysobergis *illos quidem oratores mitti tutum arbitratus non est, alium autem quempiam* (sc. Demetrium Hyaleam) *ad se destinatum iri putauit* (sc. imperator) luce clarius apparet. temere ergo Demetrium Hyaleam eundem ac Demetrium Cleidam, unum e legatis anno 1431 missis, fuisse affirmauerunt Gottlob et Dölger².

---

¹ u. epistulam a F. Palacky in Monumentis Concilium Generalium (MCG) I, p. 119 editam: *imperator Constantinopolitanus, cui pro unione ecclesiae ardentissimum desiderium est, amplissimam legationem ad pontificem maximum designauerat; quam, cum audisset Urbem et totam hanc curiam intestino bello quassari, illos quidem oratores mitti tutum arbitratus non est, alium autem quempiam a se destinatum iri putauit dignoscendi gratia, an ad negotium unionis contractandum eadem praesens pontifex sentiret, quae et praedecessor agitauerat. is, cum ueniens audisset ad opus sacratissimum unionis ardentissimum esse sacerdotis maximi desiderium, mox rediit renuntiaturus integram mentem pontificis.* cf. porro orationem, quam Andreas Chrysoberges die 2 Maii a. 1432 episcopus Rhodius creatus die 22 Nouembris eodem anno in concilio Basileensi habuit (u. E. Cecconi, Studi storici sul concilio di Firenze I, Florentiae a. 1869, sub numero XL, p. XXXI): *secretarium imperatoris graecorum ad se uenientem ita grate remisit, ut idem imperator statuerit legationem amplissimam ad summum pontificem dare, ut de loco aliquo pro congreganda synodo uideatur.*

² Gottlob, Aus den Rechnungsbüchern (ut supra), p. 56 causam, cur idem sit, affert, quod Demetrius Angelus Cleidas a Syropulo (II 17) ἰδιος γραμματικῶς imperatoris appellatur, cui locutioni uocabulum *cancellarii* respondere arbitrandum sit. Dölger, Reg. 3432, formam nominis ‘Yelias’ pro ‘Kleidas’ scriptam esse perperam credit litterasque Andreae Chrysobergis male affert (‘nach Ragusa vom 1431 Okt. 15’), cum

postquam inde a mense Maio usque ad Iulium a. 1433 noui legati imperatoris Constantinopolitani, quorum in numero iuxta Marcum Iagarim Palaeologum et Demetrium Angelum Cleidam iterum missos etiam μέγας πρωτοσύγκελλος Ioasaph¹ interfuit, in Vrbe cum Eugenio IV et imperatore Sigismundo, qui tum propter coronationem die 31 Maii factam ibidem degebat, collocti sunt², Christophorus Garatonus bis, sc. mense Iulio a. 1433 et iterum mense Iulio a. 1434, legatus pontificius Constantinopolim missus est ibique imperatori Ioanni VIII consensit synodum ad unionem Ecclesiae spectantem ipsam Nouam Romam esse conuocandam³.

---

ad Ioannem de Ragusio Basileam die 13 Octobris a. 1431 datae sint. eum sequentes errant Darrouzès, Reg. 3339, et Laurent in editione Syropuli p. 123.

¹ ad eum u. PLP (IV) sub numero 8916.

² cf. Registrum introitus et exitus a Gottlob editum, p. 56 (ad diem 9 Mai), litteras papae Eugenii IV ad praesidem concilii Basileensis die 31 Augusti a. 1434 datas, ed. Hofmann, epist. 42, p. 31-33, litteras eiusdem ad concilium Basileense die 15. Nouembris a. 1434 datas, ed. ibid., epist. 45, p. 35-37, nec non Dölger, Reg. 3436, et Darrouzès, Reg. 3341.

³ capitula conuenta continentur in bulla Eugenii IV die 22 Februarii a. 1435 ad concilium Basileense missa, ed. Hofmann, epist. 47, p. 38-41, et Cecconi (ut supra) XLVIII, p. CXXVIII-CXXXI. ad Garatoni itinera Constantinopolim facta u. epist. 42, ed. Hofmann, sub nota priore allatam, p. 32, 22sq. 30-33 et p. 33, 3-7, unde nouimus Christophorum Garatonum mense Iulio a. 1433 emissum, cum ad imperatorem peruenisset, didicisse Ioannem VIII et patriarcham concilium Constantinopolim ipsam conuocari malle eundemque, cum epistulas imperatoris et patriarchae papae tradidisset, mense Iulio a. 1434 iam pleno mandato instructum iterum Constantinopolim missum, *ut concludat*. qui mense Ianuario a. 1435 capitula rata facta ad summum pontificem rettulit, cf. eius litteras ad papam die 21 Decembris a. 1434 Venetiis datas a Cecconio (ut supra) XLIV p. CXXII-CXXIII editas et auctoris anonymi enarrationem actorum papae et imperatoris Constantinopolitani a. 1436 conscriptam ibid. sub numero LXXXV, p. CCXXXIII: *de mense Ianuarii subsequenti* [sc. a. 1435] *reuersus fuit orator sanctissimi domini nostri ... cum facta conclusione*. propter notam libro mandatorum pontificiorum die 16 Septembris a. 1433 fol. 167u inscriptam, qua floreni aurei centum *uenerabili uiro domino Cristophoro Garatono eunti in Graeciam* erogati dicuntur (cf. Mandata, ed. N. Jorga, Notes et extraits II [ut supra], p. 1), et ob uerba Ioannis de Ragusio (cf. De modo Graecos reducendi, in 'Concilium Basiliense, Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel' (CB) I, p. 350), qui Garatonum uere a. 1435 Basileae litteras

colloquiis tamen de unione Ecclesiae redintegranda factis non solum decessus papae Martini V et bellum intestinum post electionem Eugenii IV exortum obfuerunt, sed etiam contentiones inter nouum papam et concilium Basileense a Martino V conuocatum menseque Iulio a. 1431 iam iussu Eugenii IV a Iuliano cardinali Caesarino legato pontificio institutum, quae tantopere exarserunt, ut papa iam die 18 Decembris a. 1431 patribus quamuis recusantibus concilium dissolueret. cum per totum annum 1432 et papa et patres sese implacabiles inexorabilesque praebuissent, hieme a. 1433 Eugenius IV se certis condicionibus ad reconciliationem paratum esse significauit. bulla tandem, quae ‘Dudum sacrum’ inscribitur, die 15 Decembris a. 1433 a papa edita atque die 5 Februarii a. 1434 a synodo probata concordiam inter papam et patres restituit.

patres Basileenses primis concilii temporibus colloquia de unitate Ecclesiae praeparanda papae obtulerunt rogantes eum mense Octobri a. 1431, ut imperatorem Ioannem VIII moneret, ut aut ipse Basileam de unione collocuturus proficisceretur aut legatos mitteret¹. similes preces patrum synodalium etiam mense Decembri a. 1431 ad summum pontificem missae sunt². sed die 2 mensis Ianuarii a. 1433, cum iam discordia inter patres synodales et papam uehementer flagraret, patribus Basileensibus proprios legatos Constantinopolim mittere uisum est, qui Graecos Basileam inuitarent³. itaque Antonius de Pera OP

---

credenciales a summo pontifice *Florentiae anno incarnationis Dominicae MCCCCXXXIII decimo kalendas Martii, pontificatus nostri quarto* datas protulisse dicit, credideris Garatonum mense Iulio a. 1433 emissum primam legationem non ante diem 16 Septembris re uera suscepisse (cui rei tamen repugnare uidentur uerba Ioannis de Ragusio, *De modo Graecos reducendi*, CB I, p. 333, 32 – 334, 7, infra laudata) et iam mense Februario a. 1434 apud papam fuisse. ad legationes Garatoni u. etiam Syropuli II 24-25 (Laurent, p. 128-130) et cf. Dölger, Reg. 3442 atque Darrouzès, Reg. 33433; ad pacta conclusa u. litteras Ioannis VIII die 12 Nouembris a. 1434 datas, ed. Hofmann in *Epistolis* sub numero 8, p. 12sq. et cf. Dölger Reg. 3445.

¹ u. instructionem Ioanni Pulchripatri legato synodali ad papam misso datam, CB II, p. 550, 8-11.

² u. instructionem Iacobo de Sirk et Thomae Fiene legatis ad curiam missis datam, CB II, p. 560, 22-29.

³ u. CB II, p. 302, 31-34 (protocollum); Mansi XXX, col. 116.

episcopus Sudensis¹ et Albertus de Crispis pater prouincialis ordinis eremitarum s. Augustini per Lombardiam atque professor theologiae Patauinus² legati synodales electi die 26 Ianuarii Basilea profecti sunt³ atque die 30 mensis Aprilis a. 1433 Constantinopolim peruenerunt, ubi iam die 1 mensis Maii ab imperatore, postridie a patriarcha recepti sunt. colloquia tamen diutius protracta iam etiam Garatono legato summi pontificis Constantinopoli praesente atque imperatori concilium Basileense a papa dissolutum esse explicante, cum legati synodales eidem imperatori potestatem concilii maiorem esse quam papae persuaderent, non ante mensem Octobrem ad optatum finem adducta sunt⁴. die enim 15 eius

---

¹ u. Kaeppli (ut supra), tom. I, p. 117; tom. IV, p. 33.

² u. A. Zumkeller, Drei Augustinertheologen des beginnenden 15. Jahrhunderts im Dienste der Union, in: Wegzeichen. Festgabe für H. M. Bidermann OSA, ed. E. Chr. Suttner et C. Patock (= Das östliche Christentum, 25 [series noua]), p. 139-144.

³ u. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, 331; Petri Zatecensis Librum diurnum, MCG I, p. 296.

⁴ cf. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 333, 32 – 334, 7: *fecerunt ... dicti ambasiatores iter per Vngariam Rasciam Macedoniam Bulgariam et tandem applicuerunt Constantinopolim ultima mensis Aprilis, ubi in crastinum, scilicet prima die Maii, comparuerunt coram imperatore praesentantes eidem litteras credentiales et mentem sacri concilii circa unionem ecclesiarum exponentes et in effectu persuadentes, quatenus imperator et patriarcha mitterent ad sacrum concilium suos sollemnes ambasiatores cum plena et sufficienti potestate. fuerunt laeto animo uisi ab imperatore et pro tunc respondit, quod super propositis uellet cogitare et deliberare. secunda uero die Maii fuerunt apud patriarcham similia in effectu proponentes et suadentes et simili modo fuerunt expediti. dum autem praedicti instarent pro dicta ambasiata obtinenda, affuit et Christophorus Garatonus nuntius sanctissimi domini Eugenii papae quarti in contrarium persuadens, multa dicens de paucitate et condicione existentium in concilio et tandem de dissolutione. uerumtamen ueritas locum obtinuit et imperator atque patriarcha deliberauerunt sollemnem ambasiatam ad concilium mittere et pro expensis praedictorum ambasiatorum imperatoris et patriarchae, quia aliter dicebant se non posse mittere, praedicti ambasiatores concilii procurauerunt per modum cambii et dederunt eis mille ducatos Venetos cum condicione, si sacro concilio placeret, cum non haberent plenum et expressum mandatum de hoc. u. etiam Syropuli II, 22: ἐν δὲ τῷ ἀπέρχεσθαι τοὺς δηλωθέντας πρέσβεις πρὸς Εὐγένιον μαθόντες τοῦτο οἱ ἐν συνόδῳ τῆς Βασιλείας ἔστειλαν πρέσβεις ἐνταῦθα καὶ ἐζήτησαν γενέσθαι τὴν κατασκευαζομένην οἰκουμηνικὴν σύνοδον μετ' αὐτῶν (Laurent, p. 126, 1-3). οἱ δὲ πρέσβεις ἦσαν ὃ τε ἐπίσκοπος*

mensis imperator et patriarcha singulis sed per eadem fere uerba conscriptis litteris patribus Basileensibus legationem, cui Demetrius Palaeologus Metochites protouestiarius¹ et Isidorus abbas monasterii s. Demetrii² atque Ioannes Lascaris Disypatus³ interfuturi erant, annuntiauerunt; auctoritates autem legatorum ab imperatore die 11 mensis Nouembris datae sunt⁴.

Σουνδέσης και ἕτερος μετ' αὐτοῦ διδάσκαλος ὁ Ἀλμπέρτος. ἦλθον τοίνυν οὗτοι μετὰ γραμμῶν εἰς τε τὸν βασιλέα και τὸν πατριάρχην και ἔδειξαν, ὅπως ἢ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος ἔχει τὸ κράτος και τὴν ἰσχὺν πλέον τοῦ πάπα και κρείττον ἢ ἐκεῖνος πράξει αὕτη τὰ περι τῆς ἐνώσεως και οἱ πλείους και κρείττονες τῶν ῥηγῶν τῇ συνόδῳ πρόσκεινται τε και πείθονται και πρὸ πάντων ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀλαμανδῶν ὁ Σιγισμουῦντος κάκεῖθεν γενήσεται μᾶλλον ἢ ὑπὲρ τῶν Γραικῶν ἀρκετὴ βοήθεια (Laurent, p. 126, 6-11).

¹ ad eum u. PLP (VII) sub numero 17981.

² ad eum futurum metropolitam Kiouiensem et cardinalem Ruthenum u. PLP (IV) sub numero 8300.

³ ad eum u. PLP (III) sub numero 5537.

⁴ chrysobullum die 11 Nouembris a. 1433 datum et Latine conscriptum auctoritates legatorum continens adhuc superest, ed. Hofmann in Epistolis sub numero 4, p. 8sq.; F. Dölger et I. Karayannopoulos in Byzantinische Urkundenlehre I: Die Kaiserurkunden (Byzantisches Handbuch II/1, 1), Monachii 1968, sub numero 59, p. 164sq.; A. Thiener et F. Miklosich in Monumentis spectantibus ad unionem ecclesiarum Graecae et Latinae, Vindobonae a. 1872; Cecconi (ut supra) nr. XV, p. XXXVIII; cf. Dölger, Reg. 3439. litteras patriarchae die 15 Octobris a. 1433 datas ed. Hofmann in Epistolis sub numero 3, p. 6sq. (perperam die 13 Octobris datas dicens); cf. Syropulum II, 23 (Laurent, p. 126, 12-16); Darrouzès, Reg. 3342. litteras autem imperatoris eodem die 15 Octobris a. 1433 datas ed. S. Binius in Conciliis generalibus et prouincialibus IV, p. 231, a. 1606 (iterumque imprimi iussit a. 1618 in secunda editione eiusdem operis, tom. IV/2, p. 231). etiam O. Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis, Romae a. 1617 editis, ad a. 1433 sub numero 28sq. litteras ex parte affert. neque tamen Dölger neque Darrouzès eas in Reg. laudant, hic immo Reg. 3342 chrysobullum die 11 Nouembris a. 1433 ab imperatore datum (Dölger, Reg. 3439) litteris patriarchae die 15 Octobris eodem anno datis respondere arbitrat. oppositum incurrit in errorem Ioannes de Ragusio, De modo Graecos reducendi, CB I, p. 336, cum litteras imperatoris, quas uerbatim affert, auctoritates legatorum esse credat: *et tunc produxerunt litteras credentiales Graece et Latine scriptas, quarum tenor sequitur et est talis: 'Ioannes in Christo Deo fidelis imperator ... datum in urbe nostra Constantinopoli MCCCCXXXIII die XV Octobris'*. his e uerbis tamen patet auctoritates legatorum etiam Graece exstitisse. S. Binius libro descripto auctoritatum

cum legati mari profecti saeua tempestate exorta Constantinopolim redire coacti essent, Antonius Sudensis legatus synodalis epistulam imperatoris die 28 Nouembris a. 1433 datam¹ secum ferens solus iter ingressus die 2 Maii a. 1434 Basileam peruenit². legati autem Graeci una cum Alberto de Crispis Constantinopoli profecti tempestate maritima die 18 Ianuarii superata per Moldauiam et Hungariam iter facientes et in itinere latronibus incurrentes tandem in uigilia pentecostes (die 17 mensis Aprilis) bonis spoliati Budam peruenerunt dieque 24 mensis Iunii Vlmae imperatori Sigismundo litteras Ioannis VIII tradiderunt³. Isidorus abbas ad hanc occasionem grauem orationem panegyricam conscripsit, cuius in fine imperatorem, ut in duas res, quae Christianis maximi momenti essent, scilicet in Turcas depellendos et unitatem Ecclesiae redintegrandam, animum magis intenderet, monuit⁴.

---

usum esse inter alia inde apparet, quod lacunam indicat, ubi nomen legati Demetrii Palaeologi Metochitae inscriptum esse debuit.

¹ Dölger, Reg. 3440.

² u. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 334, 24.

³ Deutsche Reichstagsakten XI 49, 11; Dölger, Reg. 3438. Albertus de Crispis litteris ad concilium Basileense scriptis iter usque ad Vlmam factum ipse enarrat, ed. Cecconi (ut supra) nr. XXVI, p. LXIVsq.; u. etiam Codicem Diplomaticum Ordinis Eremitarum S. Augustini, ed. R. Maiocchi et N. Casacca, Papiae a. 1906, tom. I, p. 49sq., sub numero 187. res aliquanto aliter enarrantur ab Ioanne de Ragusio in De modo Graecos reducendi, CB I, p. 334, et in Diario anonymi cuiusdam, CB V, p. 95, 17-25. e narratione Alberti de Crispis apparet legatos nimirum non solos iter fecisse; tempore enim, quo a latronibus aggredierentur, sex et octoginta equos eos secum habuisse dicit. Ioannes autem de Ragusio etiam monachum Pachomium (ad quem u. K. Hajdú, Pachomios, Metropolit von Amaseia, als Handschriftenschreiber, BZ 94, a. 2001, p. 564-579, et eiusdem Pachomios Calogerus und die Griechischkenntnisse des Johannes de Ragusio, BZ 95, a. 2002, p. 69-71) inter comites legatorum fuisse narrat.

⁴ orationem, quae in cod. Vat. Pal. gr. 226 bis descripta exstat, Sp. Lampros in NE 15 (1921), p. 113-126, primus tamquam ignoti auctoris edidit. cuius auctorem Isidorum esse eundemque eam illi codici manu propria bis inscripsisse G. Mercati in: Scritti d'Isidoro il cardinale Ruteno e codici a lui appartenuti, che si conservano nella Biblioteca Apostolica Vaticana (StT 46), Romae a. 1926, p. 5, primus uidit. nouam editionem u. apud H. Hunger et H. Wurm in: Isidoros von Kiev, Begrüßungsrede an Kaiser Sigismund (Ulm 24. Juni 1434), Römische Historische Mitteilungen 38, 1996, p. 154-163.

postquam legati die 12 Iulii a. 1434 ante meridiem Basileam peruenerunt et a patribus synodalibus magno cum gaudio excepti sunt¹, in congregatione generali die 19 Iulii facta auctoritatibus eorum prolatis et examinatis Isidorus studium Graecorum pro unitate Ecclesiae redintegrandam ampliore oratione, quae non iam exstat et quam patribus synodalibus Ioannes Aurispa² Latine uertit, illustrauit³. oratione Isidori prolata Iulianus cardinalis Caesarinus legatus

---

¹ cf. epistolam Vdalrici Stoeckl die 20 Iulii datam, CB I, p. 86, 35; Ioannis de Ragusio librum De modo Graecos reducendi, CB I, p. 334, 34sq.; protocollum Bruneti ad diem 12 Iulii, CB III, p. 148, 18sq.; anonymi diarium, CB V, p. 96, 11sq.; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 3 (MCG II, p. 745).

² ad eum u. PLP (I) sub numero 1687.

³ u. protocollum Bruneti ad diem 19 Iulii a. 1434, CB III, p. 151, 34 – 152, 17, praesertim p. 152, 6-11: *ipse dominus abbas narrauit in Graeco et deinde Aurispa in Latino, qualiter sacrum concilium miserat dominos episcopum Sudensem et magistrum Iohannem de Crispis prouincialem Lombardiae ordinis Augustinensis ad ipsos pro unione ecclesiarum occidentalis et orientalis, quod alias postulauerant a bonae memoriae domino Martino papa V, unde regratiabantur et ad hoc missi erant per supradictos dominos. cf. et anonymi diarium, CB V, p. 96, 17-25, praesertim l. 22sq.: abbas proposuit diu in Graeco et per unum religiosum interpretata in Latinum et in effectum, quod libenter uniri uoluissent cum ecclesia Latina, saepissime direxissent pro huiusmodi unione ad Romanum Pontificem, huc usque fieri non potuit etc.; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 3 (MCG II, p. 745sq.): legatus, sc. Caesarinus, cui commissum erat ex parte concilii, proponere uoluit sed oratoribus Graeciae audiri primo petentibus gerens morem cessit et proposuit abbas dicto Ioanne Aurispa interprete referens serenissimum imperatorem Romaeorum moderatorem et patriarcham suum reuerendissimum salutare patres congregationis salute in Christo, qui est omnium salus. qui missos per concilium oratores omni gratitudine et benignitate receperant similiter et concilii epistolas super unitate et pace ecclesiae orientalis et occidentalis, pro qua misissent anno transacto ad Romanum papam, sed uidentes et cognoscentes sancta desideria patrum concilii ad id opus tam sanctum iam diu ipsis desideratum omnem diligentiam desuper facientes misissent eos desuper ad tractandum et concordandum; quibus spes erat de optato fine et offerebant se ad omnia, quae rationabilia essent, ita ut per eos numquam remaneret, quin sequeretur perfectum opus; epistolam Vdalrici Stoeckl die 20 Iulii datam, CB I, p. 86, 36 – 87, 1: de quorum, sc. Graecorum, etiam reductione est nobis magna spes, quia etiam pridie in generali congregatione dixerunt expresse, quod omnino uellent nobiscum uniri et quod nihil aliud peterent nec aliud uenissent nisi propter unionem et pacem. cf. et Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 335sq.*

pontificius conciliique praeses Graecos sollemniter salutauit. cuius oratio ab Ioanne Aurispa Graece uersa non uerbo prolata sed scripta legatis Graecis tradita est, ne sessio longius produceretur¹.

Isidorus abbas in proxima sessione die 24 Iulii habita patres synodales denuo allocuturus orationis suae solum initium ipse Graece protulit, tum Ioannes Aurispa orationem a se Latine uersam patribus ‘summa auiditate’ audientibus perlegit². cui orationi legatus Caesarinus Isidorum gratis uerbis laudans respondit³.

eadem in sessione inter patres synodales et legatos Graecorum ratio de unitate Ecclesiae agendi conuenit patresque intra paucos dies quindecim deputatos, quibus Caesarinus praeesset quique plus semel in singulis hebdomadibus in fratrum minorum Basileensi monasterio cum Graecis conuenirent, elegerunt⁴. sed quamquam hi legatis Graecis ad unionem Ecclesiae redintegrandam concilium oecumenicum conuocandum postulantibus consenserunt, tamen locus ambabus partibus idoneus, quo concilium congregaretur, primum inueniri nequiuit, cum loca ab alterutris proposita (Constantinopolis a Graecis et Basilea a deputatis) inuicem ab utrisque refutata sint. postea tamen imperatorem et patriarcham Constantinopolitanos patresque Graecos concilium aut in Italia aut in Sabaudia aut Vindobonae Budaeue futurum adire conuenit Latinis et itineris expensa se soluturos et de Constantinopoli imperatore absente defendenda prouisuros promittentibus. quae cum et legatis Graecis

¹ orationem eius edidit B. Wyss, Ein Ineditum Graecum Giovanni Aurispas, MH 22, 1965, p. 16-37.

² cf. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 336; protocollum Bruneti, CB III, p. 158, 3-10; anonymi diarium, CB V, p. 97, 24-34. quam orationem eius et ipsam et Latine uersam infra edidimus.

³ cf. uerba eius in Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 4 (= MCG II, p. 748): *synodum sacram magno cum gaudio et exultatione audiisse elegantem orationem suam, quam commendabat ut omni dignam laude tam elegantia uerborum quam pondere sententiarum*, et in protocollo Bruneti, CB III, p. 158, 12-15: *quod huiusmodi propositio magnum gaudium sacro concilio attulit*.

⁴ cf. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 336sq.; protocollum Bruneti, CB III, p. 158, 15-25 et 159, 35-39; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 4sq. (= MCG II, p. 748sq.).

et deputatis Basileensibus placuissent, synodo ad deliberandum tradita sunt; quae deliberatio patrum die 26 Augusti a. 1434 initium habuit. conuenta autem a legatis Graecis iureiurando confirmata die 7 Septembris a patribus Basileensibus in decreto ‘Sicut pia mater’ promulgata sunt¹ et tres legati Graecorum die 20 Septembris a. 1434 ad summum pontificem litteras dederunt, quibus unionem Ecclesiae nisi concilio oecumenico perfici non posse statuerunt².

sed eodem fere tempore, ut supra indicauimus, Christophorus Garatonus nuntius pontificius Constantinopoli imperatori Ioanni VIII de concilio Nouae Romae habendo consensit. cum tamen patres Basileenses concilium Constantinopoli fieri posse negarent, necesse erat de re inter papam et Basileenses et Graecos iterum agere summo pontifice se conuenta Basileensia, si et Graecis ita uideretur, recepturum esse promittente. legati tamen Graeci noua mandata imperatoris exspectanda esse arbitrabantur³; quae Manuel et Georgius Disypati fratres⁴ noui legati Graeci, postquam mense Decembri a. 1434 una cum Garatono Venetias peruenerunt, Basileam ad priores legatos ibi degentes miserunt, qui ea circa Idus Februarias a. 1435 receperunt⁵; etsi noua colloquia inter patres

---

¹ cf. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 337-339; protocollum sessionis, CB III, p. 616sq.; protocollum Bruneti, CB III, p. 188, 27-31; 197, 30-37; 198, 6-35; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 5sq. (= MCG II, p. 748-760). in decreti sollemni promulgatione ipse Hugo episcopus Penestrinus cardinalis de Lusignan auunculus Ioannis II regis Cypri (1432-1458) uerba Graece uertit, cf. protocollum sessionis, CB III, p. 617, 15: *prout retulit reuerendissimus dominus cardinalis de Cypro ibidem praesens*; protocollum Bruneti, CB III, p. 198, 33sq.; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 6 (MCG II, p. 752). decretum sessionis u. apud Mansi 29, 92-96.

² u. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 341sq.; cf. ibidem p. 340sq. de colloquio Ioannis de Ragusio cum legatis Graecis, in primis cum Ioanne Disypato lingua Italica uulgari bene loquente.

³ cf. Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 7-18C (= MCG II, p. 760-786) et Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 340-342.

⁴ ad quos cf. PLP (III) sub numeris 5529 et 5540.

⁵ cf. epistulam Garatoni die 21 mensis Decembris a. 1434 Venetiis datam de aduentu fratrum Disypatorum, Cecconi (ut supra) nr. XLIV, p. CXXIsq.; Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB, I, 342sq., de nouis mandatis circa diem 10 uel 12 mensis Februarii a. 1435 Basileam peruenientibus, quae ibid. p. 343 leguntur (=

Basileenses et legatos Graecos, quibus Iulianus cardinalis Caesarinus praefuit, in monasterio Augustinorum statim initium habuerunt dieque 17 Februarii e Graecis Demetrius Palaeologus Metochites et Isidorus abbas Nicolao de Cypro OFM interprete locuti sunt¹, tamen ea non ante ipsorum fratrum Disypatorum aduentum, qui primo Florentiam ad summum pontificem profecti erant², concludi potuerunt. postquam autem Manuel et Georgius Disypati die 30 Martii Basileam peruenerunt, die 5 Aprilis congregationem generalem adierunt, ubi Manuel Latine locutus est³. postea deputati concilii aliquotiens conuenerunt legatis Graecis plus semel occasionem, quid sibi uideretur, dicendi praebentes⁴. in congregatione autem generali die 27 Aprilis a. 1435 habita legati Graeci uoluntati patrum Basileensium postulantium, ut pactum die 7 Septembris a. 1434 ictum ratum haberetur, Manuele et Ioanne Disypato loquentibus consenserunt⁵, et in proxima tandem congregatione generali, quae die 14 Maii habita est, ubi Ioannes (bis) et Georgius Disypati locuti sunt, alter Latine atque lingua Italica uulgari, alter Graece Ioanne Disypato et Iuliano cardinali interpretibus (cardinali certe

---

Dölger, Reg. 3446); quorum additamenta secreta u. ibid. p. 361sq. (= Dölger, Reg. 3447).

- ¹ u. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 344. 368 (p. 344 Ioannes de Ragusio etiam de suo cum legatis Graecis 10 uel 12 die Februarii colloquio habito narrat). Nicolaus de Cypro nobis quidem ignotus est.
- ² cf. Registrum introitus et exitus a Gottlob editum, p. 56 ad diem 13 Februarii a. 1435 cum nota editoris.
- ³ cf. Anonymi diarium, CB V, p. 124-126; Bruneti protocollum, CB III, p. 363; Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 350-352 (qui p. 350 Disypatos duos lapsu memoriae '*circa medium ... Martii*' Basileam peruenisse dicit); mandata Ioanni de Ragusio et Symeoni Freron et Heinrico Menger legatis concilii Basileensis mense Iunio a. 1435 data, CB I, p. 369; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 19 (= MVG II, p. 787).
- ⁴ cf. Ioannis de Ragusio de modo Graecos reducendi, CB I, p. 352-356. 358. ita in secunda sessione deputatorum primum legatis Graecis praesentibus Manuel Disypatus locutus est; deinde, postquam deputati absentibus Graecis inter se deliberauerunt, legati Graeci iterum uocati sunt.
- ⁵ cf. protocollum Bruneti, CB III, p. 374, 30-37; anonymi diarium, CB V, p. 128, 31-35; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 19 (= MCG II, 788); Ioannes autem de Ragusio haec silentio praeterit.

Italicum uulgare Latine uertente) pactum die 7 mensis Septembris a. 1434 ictum denuo ratum factum est¹.

quo perfecto Manuel Disypatus quam celerrime litteras concilii ad Ioannem VIII secum ferens per Hungariam Constantinopolim maturauit. postea Isidorus abbas rixa cum ceteris legatis Graecis, ut Ioannes de Ragusio auctor est, *'propter ambitionem suam'* suscepta solus Venetias profectus est; quem ceteri legati Graeci, sc. Demetrius Palaeologus Metochites et Ioannes Georgiusque Disypati fratres, una cum Ioanne de Ragusio et Heinricho Menger² et Symone Freron³ legatis patrum Basileensium fere Idibus Iuniis eadem uia secuti sunt⁴.

legatis concilii una cum Graecis Basilea Constantinopolim profectis colloquia de futuro concilio de unitate Ecclesiae agendo nouis difficultatibus impediabantur, cum opiniones papae atque concilii Basileensis de loco futuri concilii inter se pugnarent Basileensibus pertinaciter Auennionem, quae in pacto die 7 Septembris a. 1434 icto dieque 14 Maii a. 1435 iterum rato facto omnino non nominabatur, postulantiibus. Ioannes autem VIII non sine causa dubitans, an patres Basileenses praesidium ad Constantinopolim se absente defendendam promissum praestare non possent, summumque pontificem ipsum in concilio futuro adesse necessarium reputans una cum patriarcha Graeco contra uoluntatem maioris partis concilii Basileensis papae minorique parti patrum Basileensium nouum concilium in mensem Ianuarium a. 1438 Ferrariam conuocantibus consensit⁵. antea misit tamen Basileam primo duos legatos, qui inde a fine mensis

---

¹ cf. protocollum Bruneti, CB III, p. 389, 38 – 390, 31; Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 342-363; mandata legatis concilii Constantinopolim ituris die 27 Aprilis in congregatione generali electis data, CB I, p. 370; anonymi diarium, CB V, p. 130, 31 – 131, 1; orationem Matthaei Mesnage coram papa die 14 Iulii a. 1435 dictam in Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 19 (= MCG II, 786-788), qui tamen duas illas congregationes generales die 27 Aprilis atque 14 Maii habitas tamquam unam solam exponit.

² ad eum cf. PLP (VII), no. 17553.

³ ad eum cf. PLP (X), no. 25375.

⁴ cf. Ioannis de Ragusio De modo Graecos reducendi, CB I, p. 362-364; Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 9, 19 (= MCG II, p. 788).

⁵ ad difficillima colloquia imperatoris cum Basileensibus inde ab aestate a. 1435 usque ad autumnum a. 1437 facta cf. Dölger, Reg. 3451sq., 3465-3467, 3470, 3476-3478.

Augusti usque ad initium mensis Septembris a. 1436 Basileae degebant¹, postea autem nouam legationem, cui Ioannes Disypatus iterum atque Manuel Trachaneiotes Bullotes² interfuerunt³. Ioannes cum die 5 Februarii a. 1437 cum comite uno Basileam peruenisset, die 15 in congregatione generali patres Basileenses, ut pacta die 7 Septembris a. 1434 icta rata haberent locumque concilio futuro etiam papae arridentem eligerent, monuit⁴. postea, fortasse mense Februario exeunte, secunda oratione Latina iterum explicauit imperatori patriarchaeque Graecorum nullo pacto persuaderi posse, ut concilium oecumenicum Auennione fieret⁵. mense autem Martio ineunte etiam Manuel Trachaneiotes Bullotes alter legatus Graecus, qui Bononiae apud papam fuerat cuiusque aduentum Ioannes Disypatus in secunda oratione nuntiauerat, Basileam aduenit dieque 9 Martii in generali congregatione orationem prioribus Ioannis

---

¹ cf. litteras Ioannis de Ragusio die 9 Februarii a. 1436 datas legatos aduenturos nuntiantes, Ceconi (ut supra) nr. LXXVII, p. CCIV (u. et Dölger, Reg. 3454); eiusdem litteras die 10 Martii datas de protectione legatorum, ed. ibid., nr. LXXXI, p. CCXVII; protocollum Bruneti, CB IV, p. 255, 4-7 ad diem 31 Augusti a. 1436 (*nuntius Graecorum exposuit credentiam suam*); litteras Ioannis de Ragusio die 13 Februarii a. 1437 Constantinopoli datas, quibus dies protectionis legatorum Basilea (11 Septembris) atque reditus Constantinopolim (27 Ianuarii) indicatur, CB I, p. 379; commentarium eiusdem die 29 Ianuarii a. 1438 datum, Ceconi nr. LXXVII, p. CCCCXCVII.

² ad eum cf. PLP (II), nr. 3088.

³ cf. separatas litteras imperatoris (Ceconi nr. XCIV, p. CCLIX) atque patriarchae Iosephi Constantinopolitani die 20 Nouembris a. 1436 datas mandata legatorum continentes; u. et Dölger, Reg. 3465; Darrouzès, Reg. 3357.

⁴ orationem eius Latinam, cuius fidem Ioanne Disypato poscente scriba publicus testatus est, exhibet Ceconi nr. CVI, p. CCLXXXII-CCLXXXIV. laudat eam etiam Vdalricus Stöckl monachus Tegernseensis, CB I, p. 104sq.; ibid. etiam de aduentu legatorum: *feria tertia post festum Purificationis Beatae Mariae Virginis uenerunt ambasiatores Graecorum ad sacrum concilium, uidelicet dominus Ioannes Dissipatus miles ... et unus alius nobilis; qui inter alia rettulerunt in generali congregatione, quod eqs. (cf. et commentarium Ioannis Palomar, Ceconi nr. CXXXIII, p. CCXXVIII sq.).*

⁵ orationem, cuius fidem Ioannes Disypatus rursus a scriba publico testandam esse censuit, u. Ceconi nr. CVIII, p. CCLXXXVII sq.

Disypati consentaneam habuit¹. die autem 12 Aprilis in congregatione generali ambo legati locuti sunt².

die 29 mensis Aprilis, i. e. pridie quam Basilea profecti sunt, legati Graecorum Ludouico cardinali Arelatensi, quid imperator de futuro concilio oecumenico sentiret, rursus et ultimum explicauerunt³. nihilominus tamen maior pars concilii Basileensis die 7 Maii Auennionem elegit, quamquam sciens Graecos eum in locum non esse uenturos. minor autem pars patrum Basileensium sese saniozem appellans partem urbem Italicam eligendam censuit.

II de Demetrio Hyalea et aliis Graecis in concilio Basileensi praesentibus

Anonymus quidam in diario suo ad diem 8 mensis Iulii a. 1435, cum Isidorus abbas et ceteri legati imperatoris Ioannis VIII iam Basileam reliquissent, duos *notabiles* Graecos, qui recenter e Graecia Basileam aduenerint, in concilio pulchram orationem beneficia unionis Ecclesiae laudantem praelegisse alterum-

---

¹ cf. commenta Vdalrici Stöckl, CB I, p. 106sq. *socius*, cuius aduentum Ioannes Disypatus nuntiauerat, Manuel Trachaneiotes Bullotes est (u. orationem legatorum Graecorum die 24 Maii 1437 Bononiae ad papam dictam, qua itinera facta breuiter narrantur, Ceconi nr. CXXIV, p. CCCXXXV-CCCXXXVII). *alius miles*, cuius mentionem Vdalricus Stöckl, CB I, p. 104, facit, qui die 5 Februarii una cum Ioanne Disypato Basileam uenit eumque in congregationem generalem die 15 eiusdem mensis secutus est, non potest Bullotes esse (ut perperam editores CB I, p. 104, in nota 3 arbitrantur), cum Bullotes die 16 Februarii a. 1437 adhuc apud papam degeret, cf. Mandata fol. 111u, ed. N. Jorga, Notes et extraits II (ut supra), p. 4 ad dies 14 et 16 Februarii, ubi *orator Graecus* ad diem 16 laudatus sine dubio Bullotes est, cuius nomen ad diem 14 indicatur.

² cf. Ioannis de Segouia Hist. synodi Basil. 11, 4 (= MCG II, p. 955) et CB V, p. 228 cum nota 1.

³ cf. instrumentum notariale, CB V, p. 226-230, ubi p. 226 legati Ioannes et Manuel (!) Disypatus nominantur. interpres fuit Simon Candiensis OP (ad eum u. PLP [X], nr. 25374), qui idem esse uidetur ac *frater Symon ... ordinis praedicatorum*, cui *eundo ad Basileam cum oratore Graecorum* (sc. cum Bullote) 20 floreni dati sunt, cf. Mandata fol. 111u, ed. N. Jorga, Notes et extraits II (ut supra), p. 4 ad diem 16 Febr. 1437.

que eorum se praeceptorem linguae Graecae Basileae oblatum esse notauit¹. in protocollo uero ad diem 31 Maii a. 1437 de supplicatione cuiusdam Demetrii Graeci deque eius munere linguam Graecam docendi², ad diem autem 16 Iunii a.

---

¹ CB V, p. 139, 16-25: *post haec duo Graeci notabiles, qui recenter ad concilium uenerant de Graecia, surrexerunt in scripto pulchram legentes exhortationem ad concilium, in qua hortati fuerunt patres concilii, ut diligentiam pro ipsorum reductione adhibere dignarentur, allegantes multa bona ex huiusmodi unione profutura et mala de ipsa dissensione secutura, asserentes Sarracenos multum fore de congregatione concilii perterritos et quod Sarraceni et infideles dietim orarent Deum pro dissolutione concilii. supplicatum etiam ibidem uni Graecorum de eisdem, quatenus legere uellet lectionem unam singulis diebus informando Latinos litteras Graecorum, ad quod etiam idem obtulit se paratum* (cf. infra orationis Demetrii Hyaleae §§ 40 et 42). hi duo notabiles Graeci fortasse e numero trium Graecorum sunt, qui mense Octobri a. 1434 Florentiae in curia summi pontificis adfuerunt ibique cum Simone Fréron concilii Basileensis legato collocti sunt, cf. Cecconi nr. XXXVII, p. CVII ad diem 20 Octobris a. 1434: *Graeci, qui in curia sanctissimi domini nostri papae morantur ...; non esse missus a quocumque, sed Graeciam fugisse propter aemulorum suorum persecutionem*. de iisdem scribit et beatus Ambrosius Trauersarius tunc abbas generalis Camaldulensium in litteris Christophoro episcopo Ceruensi die 30 Octobris a. 1434 datis, u. Cecconi nr. XXXVIII, p. CIX: *adlocutus sum Graecos istos de ea re, quam abs te mane percepi, quod scilicet Basileensi legato adnuerint siue ex sententia propria dixerint modum reducendi Graecos nullum superesse nisi per concilium. constantissime negant, quinam ille sit, se nescire adserentes neque suum fuisse aut esse hunc sensum contestantes. orauerunt, ut se apud te purgarem, ne insontes istiusmodi patiantur calumniam. nescio quidem, an tertius quidquam huiusmodi locutus sit, et fieri potest, ut mane diximus, illum de synodo Constantinopoli agenda uerba fecisse iuxta decreta pontificis. certior inde fieri curabo; tibi significare pergam, ne pontifex iustam indignationis causam fortasse ex maledici cuiuspiam uerbis nactus illis irascatur amittantque stipendia solita. et ibid. XXXIX, p. CX (die 31 Octobris): *Graecorum innocentiam praeterito uesperis tibi per litteras itidem commendare studui, ne commotus contra illos pontifex solitae pietatis stipendia deneget, quia reuera, qui domino nostro de ea re uerba fecit, plus debito locutus est modumque honestatis excessit. duo illi ignari linguae nostrae nihil uel intelligere uel loqui omnino potuerunt, tertius innocenter satis se locutum adseuerat neque uerba in eum modum edidit, quem ille rettulit. commendo illos piae dignationi tuae. hic tertius Latini sermonis peritus potest Demetrius (de quo uide infra) fuisse.**

² CB VI, p. 58, 7-13: *super ... auisamento ... reuerendissimi domini cardinalis legati, sc. Iuliani Caesarini, concernente prouisionem faciendam domino Demetrio Graeco et etiam super supplicatione eiusdem domini Demetrii idem etc. concordant omnes*

1438 de alia supplicatione eiusdem ad familiae eius *in Graecia* relictæ tenuitatem pecunia subleuandam spectante¹ legimus. hunc Demetrium Graecum alterum duorum illorum *notabilium* Graecorum a. 1435 laudatorum esse, qui se artem Graece sciendi profiteri uelle dixit, ueri simile uidetur. quæ ueri similitudo libris manu scriptis duobus Bibliothecæ olim Regiæ nunc Rei Publicæ Bauari-cæ, qui e bibliotheca Hartmanni Schedel² prouenerunt, litterasque manu Graeci cuiusdam scriptas continentibus corroboratur. nam cod. Monac. gr. 142 in ff. 174r-185r orationem sine nomine auctoris traditam ad patres Basileenses scriptam, quæ eiusdem est argumenti atque oratio in diario ad diem 8 Iulii a. 1435 laudata, continet³ et codici Monac. gr. 253 duæ supplicationes eadem manu scriptæ atque oratio in cod. 142 seruata insunt, quæ ad notas protocolli a. 1437 et 1438 quadrant⁴. ambo codices etiam glossaria atque exercitia ad usum scholasticum apta continent. Demetrius ergo in uniuersitate concilii Basileensis

---

sacrae deputationes, quod committatur domino abbati Virziliacensi et aliis deputatis, qui uideant rationem supplicantis et facta ratione prouideant sibi de pecuniis capsae et aliis prouenientibus, de indulgentiis etc., quodque ipse Graecus hortetur legere grammaticam in lingua Graeca.

¹ CB VI, p. 254, 32-36: *super supplicatione Demetrii Graeci petentis sibi prouideri de centum ducatis ad succurrendum suae familiae in Graecia existenti etc. placuit, quod committatur reuerendo patri domino episcopo Lausanensi, qui cum deputatis aliarum sacrarum deputationum supplicanti prouideant, prout sibi uidebitur.*

² ad eum eiusque bibliothecam u. K. Hajdú, *Catalogi codicum manu scriptorum Bibliothecæ Monacensis II, X, 1, De codicum Graecorum Monacensium 1-323 historia*, Aquis Mattiacis 2002, p. 45-49.

³ quam u. infra nunc primum editam. cf. recensionem codicis in K. Hajdú, *Catalogi codicum manu scriptorum Bibliothecæ Monacensis II, III*, Aquis Mattiacis 2003, p. 185-191; u. etiam eiusdem *Eine Rede an die Basler Konzilsväter und ihr unbekannter Autor, Demetrios von Konstantinopel*, BZ 93, 2000, p. 125sq. in I. Hardt, *Catalogi codicum manuscriptorum graecorum Bibliothecæ Regiæ Bauaricæ II, Monachii 1806*, p. 120 liber manu scriptus *excerpta graeco-latina ex euangeliis et aliis* continere dicitur. quare oratio adhuc plane ignota latuit. eandem orationem Latine uersam nitideque descriptam, quam Demetrius in allocutione die 8 Iulii fortasse prae se habuit, cod. Basil. E I 1 k in ff. 49r-56r seruat (u. K. Hajdú, *Eine Rede* [ut supra], p. 126).

⁴ et eas u. infra editas; u. et recensionem codicis in K. Hajdú, *Catalogi codicum manu scriptorum Bibliothecæ Monacensis II, IV*, Aquis Mattiacis 2012, p. 344-351.

linguam Graecam iam ante Ioannem Capnionem (uulg. Reuchlin) atque Ioannem Cunonem, qui primi magistri linguae Graecae in terris Germanicis appellantur¹, docuit. praeter hos duos libros glossaria et exercitia scholastica Graeca continentes Basileae etiam tertius seruatus est liber (cod. Basil. A III 17), cuius possessor Ioannes de Ragusio fuit cuiusque in foliis 380r-511r glossarium graecolatinum ab eodem illo Demetrio descriptum inuenitur². Demetrius Graece discere cupientibus non multos libros offerre potuit. hanc suspicamus causam fuisse, cur aliquis eorum scripturam Graecam exercens litteras imperatoris Ioannis VIII die 26 Nouembris a. 1435 ad patres Basileenses datas transcripserit;

---

¹ u. R. Pfeiffer, *Die Klassische Philologie von Petrarca bis Mommsen*, München 1982, p. 113sq. cum nota 35. scholae Demetrii nota protocolli ad diem 31 Maii a. 1437 laudatae iam a. 1435 coepisse uidentur, cum scriptura Pachomii monachi, qui iam aestate a. 1435 Basilea Constantinopolim reuersus est, in eodem fasciculo ac notae Demetrii ad usum scholasticum factae appareat.

² cf. breuem recensionem ab H. Omont, *Catalogue des manuscrits grecs des Bibliothèques de Suisse*, in *Centralblatt für Bibliothekswesen* III, a. 1886, nr. 42, p. 406sq. confectam. codicem a. 2001 inspicientes e tribus fasciculis eiusdem aetatis compositum inuenimus. prima pars (ff. 1-379) opera Cyrilli Alexandrini (CPG II 5215, 5227, 5200) continet a scriba ignoto descripta, cuius tamen scriptura etiam in Cod. Basil. VIII 13 inuenitur (inter signa officinarum chartulariorum forfex cernitur). secundae parti (ff. 380-511) inest glossarium graecolatinum immerito Cyrilli dictum (Goetz II, 215-483); hanc partem codicis e tredecim quinionibus (ff. 380-509) et duobus foliis (ff. 510sq.) compositam totam Demetrius exarauit primo ultimoque folio unius cuiusque quinionis numerum suum inscribens ab α' (ff. 380r et 389u) usque ad $\iota\gamma'$ (ff. 500r et 509u); quae numeratio Demetrii adhuc ubique fere exstat. primi decem fasciculi (ff. 380-479) signa officinae chartulariorum exhibent uuas (fere eadem u. G. Piccard, *Wasserzeichen Frucht*, Stutgardiae 1983, Traube I, 1 [Xancti, a. 1437], I, 2 [Coloniae, a. 1439]), cetera autem folia capita boum (simillimum u. G. Piccard, *Die Ochsenkopfwasserzeichen* II, Stutgardiae 1966, Ochsenkopf VII, 527 [Ensisheimi al., a. 1437-1440]). tertia pars codicis Cyrilli Alexandrini epistulam ad Nestorium continet, quam ab Isidoro postea cardinali Rutheno facto descriptam putamus. duos habet quaterniones (ff. 512-527) et duo folia (ff. 528sq.); quaternionibus numeratio posterius inscripta inest $\kappa\epsilon'$ (f. 512r) $\kappa\zeta'$ (520r). signa officinae chartulariorum inuenimus poculum (ff. 512/519, 520/527, 521/526, cui simile Briquer 4544 [Basileae, a. 1443]) et tres montes (522/525, 523/524, 528, 529, cui simillima D. et J. Harlfinger, *Wasserzeichen aus griechischen Handschriften* II, Berolini 1980, Monts 25ab [Sept. 1435 – Nou. 1437]).

quas eo modo in cod. Monac. gr. 142, ff. 206r-208r, seruauit¹. in eiusdem codicis 142 ff. 210r-211r etiam excerpta sancti Basilii Caesariensis operis de Spiritu Sancto, in cod. Monac. 253 f. 28r autem canon 28 concilii Calchedonensis, et haec et illa cum interpretatione Latina inter uersus Graecos a Demetrio diligenter inscripta, inueniuntur. cum in colloquiis de unitate Ecclesiae reficienda doctrina ad processum Spiritus Sancti spectans maximi momenti fuerit canonque 28 Calchedonensis dignitatem patriarchae Constantinopolitani definiuerit neque umquam a Sancta Sede recepta sit, uix dubitari potest Demetrium hos textus ad usum concilii Basileensis uertisse uerique est simile, id quod Meuthen suspicatus est, eum fuisse illum interpretem Graecorum auctorum, quem Franciscus Pizolpassus uituperauit².

Demetrium quidem nostrum uix possumus inter Demetrios in Prosopographia aetatis Palaeologorum (PLP) sub numeris 5253-5340 relatos inuenire. K.-P. Matschke tamen litteris die 19 Decembris a. 2001 ad nos datis opusculum Spyridonis Lampri³ indicans nostrum Demetrium illum esse Hyaleam⁴, cui Franciscus Philelphus⁵ die 4 Octobris a. 1436 litteras Basileam misit, se arbitrari dixit. cui opinioni nos quoque accedimus. Philelphus enim litteris Demetrii respondens familiaritatemque et domesticam consuetudinem, quibus Constantinopoli atque apud se in Italia una fruebantur, commemorans Demetrium *ρήτορα ἐν πρώτοις δεξιόν* laudat seque sperare dicit fore, ut rursus conuenire possint; scripsisse se, sicut Demetrius uoluerit, Iuliano cardinali Caesarino scripturumque esse etiam concilio Basileensi dicit litterasque concludens rogat, ut Nicephoro Asani salus reddatur⁶. praeter has litteras altera

---

¹ cf. Dölger, Reg. 341, qui illas litteras nisi Latine uersas nesciuit. – alioquin Ioannes de Ragusio a. 1438 Constantinopoli plures libros manu scriptos Graecos secum Basileam tulit.

² cf. K. Hajdú, Eine Rede (ut supra), p. 129.

³ u. S. Lampri 'Ο ἐκ Θεσσαλονίκης οἶκος Ὑαλέα, NE, p. 50sq.

⁴ ad eum u. PLP (XII), nr. 29474.

⁵ ad eum u. PLP (XII), nr. 29803.

⁶ u. É. Legrand, Cent-dix lettres grecques de François Filelfe publiées intégralement pour la première fois d'après le codex Trivulzianus 873, Lutetiae Parisiorum a. 1892, nr. 11, p. 28sq.: Φραγκίσκος ὁ Φιλέλφος Δημητρίῳ Ὑαλέα χαίρειν. ὧν ἤδη ἐκ πολλοῦ

epistula Philelphi ad Demetrium Hyaleam die 29 Septembris a. 1430 data exstat, in qua rursus eloquentia Demetrii laudatur (οὔτε γὰρ σὸν οἶδα τὸ σιωπᾶν ὑπάρχειν)¹. cum Philelphus inde ab a. 1420 usque ad a. 1427 Constantinopoli uersatus

(sc. ἐπεθύμουν sim.), ἤκεν ἐκ Βασιλείας γράμματα παρά σου· δεξάμενος δὲ ταῦτα καὶ εἰς χεῖρας λαβὼν τοσοῦτον ἤσθη, ὥστε τῆς ἡμετέρας ἐκείνης τῆς ἐν Βυζαντίῳ ἐμπλησθῆναι εὐδαιμονίας. ἐδόκουν μὲν οὖν παρεῖναι σαυτὸν ἐν τῇ ἐπιστολῇ καὶ λέγειν τί μοι καὶ ἀκούειν ἐμοῦ. σὺ τοίνυν παλαιὸς ἐραστής καὶ ῥήτωρ ἐν πρώτοις δεξιός, ἐγὼ δέ, εἰ καὶ ἄμουσος ὢν, οὐ παύσομαι γράφων, ὡς ἂν καὶ ἀπειπόμεν καὶ γράφων ἐγὼ κάνοχλούμενος σύ. οὕτω γὰρ ἀνάγκη ἀποδοῦναι καὶ σὲ <τάς?> ὑποσχέσεις, τοῦτέστι θεραπεύειν ἡμᾶς διὰ λόγων μακρῶν τε καὶ πυκνῶν. καὶ γὰρ ἐπίσταμαί σε εἰδέναι σαφῶς, ὀπόσσην εἶωθα λαβεῖν ἡδονὴν ταῖς σαῖς ἐντυγχάνων ἐπιστολαῖς. παρ' ἡμῖν γενόμενος ἐθεράπευες τῇ γλώττῃ παρών, νῦν δὲ ἀπὼν οὐ ποιήσεις τῷ γράφειν ταυτό; οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἰππῶν λέγουσι τοὺς ἀρίστους, ἐπειδὴν εἰς ἀγῶνα ἔλθωσιν, εἶναι τὰ τελευταῖα βελτίους ἢ τὰ πρῶτα τῶν δρόμων. οὐ δὴ καὶ σὺ παρομοίως φιλοτιμότερον ποιήσεις σαυτὸν ἐν τοῖς πόνοις νῦν μᾶλλον ἢ πάλαι; πρὸς τοῦτοις πέπεισμαι ἀτεχνῶς νομίζειν σε δι' ἐπιθυμίας εἶναι ἡμῖν θεάσασθαί σε καὶ ὑφ' ὑμῶν θεαθῆναι· τοῦτο δέ, ὃ φίλτατε, οὐκ ἐπ' ἐμοί, ἀλλ' ἐφ' ὑμῖν (sc. si concilium futurum in urbe Italica congressurum sit, cf. infra). καθὼς παρήνεις, γέγραφα πρὸς Ἰουλιανὸν καρδινάλιον Καισαρίνον, τὸν ἀποστολικὸν πρεσβευτήν. γράφω καὶ πρὸς τὴν ἱεροαγίαν σύνοδον· ἐπιμελήσομαι καὶ ἐνταῦθα τὰ προσήκοντά μοι (num ut Demetrium commendet? sed fortasse concilium de unitate Ecclesiae acturum respicitur; cf. quae Philelphus ad Aeneam Siluium Piccolomini die 27 Februarii a. 1437 scripsit, ubi se adfore dixit, siquidem concilium in urbem Italiae conuenerit). ἄσπασαι τὸν καλὸν Νικηφόρον τὸν Ἀσάνην (fortasse alterum *notabilem*, qui una cum Demetrio Basileam aduenerat, cf. supra). τὰ περὶ ἡμᾶς ἔχει καλῶς ἔρρωσο. ἐκ τῆς Σήνης μετὰ τάχους τῇ δ' πρὸ νῶν Ὀκτωβρίου ἔτει ἀπὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ἕκτῳ.

¹ ed. Legrand ut supra, p. 12sq.: Φραγκίσκος Φιλέλφος Δημητρίῳ Ὑαλέα χαίρειν. ἤκε δὴ χρονιώτερα πρὸς ἡμᾶς, ὃ φίλτατέ μοι Ὑαλέα, ἅπερ ἐποθοῦμεν λαβεῖν γράμματα παρά σου, καὶ μεγίστης γε χαρᾶς εἶχεν ἡμᾶς καιρὸς κατασεῖν, τὸ μὲν ὅτι ταυτὶ ποθεινά, τὸ δ' ὅτι χάριτος γέμοντα τῆς μεγίστης. ἀλλ' ἡμεῖς οὔτε τοῖς οὔσιν ἐνταυθοῖ πάνυ συνδιατρίβομεν οὔτε τοὺς τὰ τοιαῦτα καθ' ἡμῶν προφέροντας ἐπαινοῦμεν καὶ τοῦ ψεύδους, ὡς οἴσθα, ἐχθροὶ καὶ τῆς ἀληθείας ἐρασταί. τοιγαροῦν τὰ ὑπεσχημένα πρὸς σε γράφοντες πληροῦμεν ἡμεῖς, τὸ δὲ μὴ τῶν ἴσων παρά σου τυγχάνειν ἡμᾶς, τοῦτο ἡμῖν μάλα σφόδρα ἀνιαρόν. οὔτε γὰρ σὸν οἶδα τὸ σιωπᾶν ὑπάρχειν, οὔτε ἡμῖν ἀνεκτὸν τὸ μὴ παρὰ φίλου ἀδικεῖσθαι ἐν ψόγου μερίδι τιθέναι. ἠδίκημαι γὰρ οὐθὲν ἄλλο παρά σου εἰ μὴ τὰ παρόντα καὶ μόνον δεξάμενος παρά τοῦ σοῦ· σὸν δ' εἶρηκα τὸν τῆς ἐπιστολῆς διακομιστὴν Θεόδωρον τὸν καλόν, ἐν οἷς ἔγνω αὐτὸν μαχόμενον ὑπὲρ σου· τοῦτον δὲ ἐρῶ καὶ ἐμόν, ἐπεὶ οὕτωσὶ σός, ὡς κοινὸν ἐμοί τε καὶ σοὶ τῶν

sit et inde ab a. 1422 inter amanuenses Ioannis VIII opus fecerit cumque Demetrius Hyaleas sine dubio ille pro cancellario fuerit, qui a. 1431 ad Eugenium IV papam missus est (u. supra), ueri simile est Philelphum et Demetrium in scriptorio imperatoris alterum alteri notum esse coepisse.

Demetrius Hyaleas praeterea iussu patrum synodaliū etiam imperatori Ioanni VIII persuadere conatus est, ne Italicam eligeret urbem, quae concilium de unitate Ecclesiae redintegrandā futurum susciperet. est enim Hyaleas sine dubio idem atque *Demetrius* ille *der Krich*, qui mense Nouembri exeunte uel Decembri ineunte a. 1436 Pragā profectus imperatorem Sigismundum rogauit, ut imperatori Constantinopolitano per litteras suaderet, ut Basileam sedem futuri concilii eligeret¹. qua in re Demetrius postea quoque patribus Basileensibus morem gessit: nam Ioannes VIII, cum a papa atque a parte concilii Basileensis minore seque saniolem uocante in Italiam inuitatus Venetias proficisci statuisset, die 25 Octobris a. 1437 litteras ad partem maiorem concilii Basileensis dedit, quibus patres Basileae manentes monuit, ut, qui sua promissa Graecis reddere

---

ἡμετέρων λόγων ἐμπλήσεις· ὧν μᾶλλον ἐπιθυμεῖ καὶ ταχὺ μείζω δύνασθαι δεῖξεις πολλῶν τῶν ὑπὲρ μείζω† (ὑπερμεγάλα?) οἰομένων εἰδέναι. ὧν αὐτὸς λεγόντων οὐκ ἐπαῖω. ἔρρωσο. Φλωρεντίαθεν, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ πρὸ καλενδῶν Ὀκτωβρίου, ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως αὐλ'. Theodorum, qui litteras Demetrii, ut uidetur, magistri sui, Philelpho reddidit, Matschke in epistula die 19 Decembris a. 2001 ad nos data Theodorum Gazen esse suspicatur, qui postea Philelphi amicus factus est.

¹ cf. Beckmann, Deutsche Reichstagsakten, p. 55, 18 – 56, 5: *wiewol das heilige concilium, ouch unser nacio und ouch die herren kurfursten unsern herren den keiser vast anlangen, er solle fleiß dabi tun, damit das concilium nicht uß Duczschen landen kome etc. und sunderlich meister Gregorius von Prage decanus etc. und Demetrius der Krich von der naciē wegin itzund alhie in Prage abir an sine gnade bracht und begert habin den keiser von Krichen daran zu wiesen, das er sich gein Basel neigen wolle (in denselbin sachin danne der egnante Demetrius werbin sal, was im sin gnade bevelen wirdet), idoch so ist sinen gnaden nicht zu irkennen gegeben worden eqs. et ibid. p. 56, 24-28: sein keiserlich gnad sendet ouch den egnanten Demetrium Krichin und einen der seinen mit im zu dem keiser von Krichen und dem patriarchen und bitet sie, das sie di weile keine stad nicht ufnemen, ap man die nennen wurde, nach antwurd gebin, bieß unsers herren des keisers treflich botschaft zu in komet und sie aller sachen undirwiset. Dölger, Reg. 3463 Demetrium Palaeologum esse Graecum his in actis indicatum suspicatur, sed cf. K. Hajdú, Eine Rede (ut supra), p. 131sq.*

non possent, papae saltem nouum concilium in Italiam conuocanti obtemperarent neque unitatem Christianitatis propter obstinationem suam periclitari sinerent¹. die autem 25 Februarii a. 1438 iam Venetiis misit litteras Basileae manentibus, cum iam concilium Basileense a papa dissolutum esset, nuntians se ad nouum concilium Ferrariam conuocatum iturum esse monensque eos iterum, ut cauerent, ne Christianitatis unitati obstarent². quae litterae Basileae die 15 Martii a. 1438 praelectae sunt³, diebusque 18 et 19 Basileenses secum consultauerunt, quid uel utrum omnino imperatori responderent⁴. eos nihil respondisse e litteris Ioannis VIII die 10 Iulii a. 1438 ad Demetrium Hyaleam datis constat, quibus imperator se nullum responsum accepisse queritur. quarum litterarum notitiam solum responsum Demetrii Hyaleae seruauit, quod Latine uersum in cod. Basil. E I 1 Bibliothecae Vniuersitatis exstat⁵. Demetrium epistulam suam non sine consul-

---

¹ u. litteras imperatoris in Epistolis a Hofmann editis sub nr. 25, p. 29sq. et cf. Dölger, Reg. 3476.

² u. litteras eius in Epistolis a Hofmann editis sub nr. 28, p. 31sq. et cf. Dölger, Reg. 3478.

³ cf. protocollum Hüglini ad 15 Martii a. 1438, CB VI, p. 188, 28sq.: *lectae sunt litterae domini imperatoris Romaeorum directae archiepiscopis et aliis praelatis Basileae congregatis*, atque diarium anonymi, CB V, p. 149, 22-31: *ibidem lecta erat littera imperatoris Romaeorum sub data Venetiis continens, quomodo ipse cum suo patriarcha cum maxima laborum difficultate uenerit Venetias uolens interesse oecumenico concilio secundum decretum Basiliensis concilii et ire Ferrariam exhortans archiepiscopos et episcopos in Basilea existentes, ut illac accedant. fuit dictum hanc litteram confinxisse Iulianum legatum olim, qui singulorum haeresiarcharum in hoc concilio consueuit esse defensor, uidelicet Bohemorum, quibus dicitur promisisse efficere, quod sacrum concilium daret eis liberationem communicandi sub utraque specie acceptis pluribus milibus.*

⁴ cf. protocollum Hüglini ad 18 Martii a. 1438, CB VI, p. 191, 22-25: *concordant omnes deputationes, quod hodie teneatur congregatio generalis ad concludendum aliqua ausamenta heri in sacris deputationibus lecta et responsione super littera per imperatorem Romaeorum transmissa.* protocollum eiusdem ad 19 Martii a. 1438, CB VI, p. 192, 10-12: *ad respondendum litteris Graecorum ultimo missis, si respondendum uideatur, cum deputatis aliarum deputationum deputatus fuit dominus Nicolaus Volrat.*

⁵ apud Dölger nimirum nullum inuenitur regestum litterarum imperatoris. responsum in libro manu scripto *Demetrii Graeci* dictum (infra nunc primum typis expressum) Martinus Steinmann bibliothecarius Basileensis iam antea nouerat et, cum K. Hajdú,

tatione cum patribus post concilii dissolutionem Basileae manentibus facta scripsisse ueri simillimum esse uidetur.

ultimam notitiam Demetrii Hyaleae, quod sciamus, litterae Ioannis Deforestationis scriptoris concilii Basileensis ad Vniuersitatem Cracouiensem die 4 Aprilis a. 1439 datae praebent, in quibus Demetrius, ut qui linguam Graecam profiteretur, commendatus est¹.

de uita ergo Demetrii Hyaleae haec fere nouimus:

ante a. 1427 in scriptorio imperatoris Constantinopolitano Franciscum Philelphum cognouit eiusque amicus factus est.

a. 1430 ante diem 29 Septembris Philelpho iam Florentiae degenti litteras misit et ab eo recepit.

Eine Rede (ut supra), p. 129-131, legeret, Demetrium eundem esse atque auctorem orationis Monacensis intellexit. cui gratias agimus maximas, quod illas litteras Demetrii esse nobis indicauit.

¹ litteras edidit M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiéj III*, Cracouiae a. 1841, p. IIIsq. in nota signo ** illustrata: *Sacrosancta generalis synodus Basiliensis in Spiritu Sancto legitime congregata uniuersalem ecclesiam repraesentans dilectis ecclesiae filiis rectori doctoribus et magistris uniuersitatis studii Cracouiensis salutem et omnipotentis Dei benedictionem. caritas Christi nos urget ad praesens scribere carissimo ecclesiae filio regi Poloniae illustri pro susceptione Demetrii ciuis Constantinopolitani, qui magno tempore in hac sancta synodo laudabiliter conuersatus est, quique relicta natali patria se obsequiis ecclesiae catholicae cum multa uirtute et constantia deuotissimum et fidelissimum exhibuit atque dietim exhibet; insuper magnam utriusque linguae Latinae et Graecae habet peritiam, per quam plurimos erudire posset, si in aliqua uniuersitate studentium collocaretur, qui Graecas litteras scire desiderarent. et nobis uisum est in regno Poloniae, quod Graecis regionibus satis propinquum est, ipsum utiliter posse collocari et maxime in studio uestro Cracouiensi et gloria et utilitas ipsi (us) regni habere talem uirum, cuius obsequiis in multis rebus uti poterit; simulque laudabitur regia pietas, qui ipsum ad ecclesiam catholicam et eius unitatem deuote conuersum tam benigne suscepit non paruam mercedem exinde a Christo receptura. et de modo sibi prouidendi si alius commodior non inueniatur, scribimus plenius in litteris nostris regi directis, uestras uero deuotissimas clementias totis affectibus exhortamur, ut eundem Demetrium recommissum habeant et ipsum ita promoueant, ut in eodem regno et uniuersitate uestro decenter collocari et sustentari possit, in qua re opus Deo gratum efficietis, cui beneplacita est aduenarum et peregrinorum caritatiua susceptio; qui et uestras deuotiones in omni salute et prosperitate conseruare dignetur. datum Basileae 4 Aprilis anno a natiuitate Domini millesimo quadingentesimo tricesimo nono. Io. Deforestationis. cf. K. Hajdú, *Eine Rede* (ut supra), p. 128sq.*

autumno a. 1431 pro cancellario legatusque imperatoris Romam ad papam profectus est ibique die 9 Octobris pecuniam recepit dieque 13 Urbem iam reliquit.

autumno a. 1434 fortasse Florentiae uersatus est, aestate autem a. 1435 iam Basileae fuit, ubi die 8 Iulii patres Basileenses adlocutus est; eodem fere tempore coepit linguam Graecam docere; Pachomium monachum, postea metropolitam Amasiae factum, Basileae nouit.

a. 1436 ante diem 4 Octobris Basilea Francisco Philelpho Sennae degenti litteras misit et ab eo recepit.

a. 1436 mense Nouembri exeunte et Decembri ineunte una cum Gregorio magistro Pragam ad imperatorem Sigismundum profectus est.

a. 1437 (31 Maii) adhuc Basileae linguam Graecam docet.

a. 1438 (16 Iunii) Basileae a concilio pecuniam ad familiam in Graecia degentem sustentandam recipit.

a. 1438 ante diem 10 Iulii imperatori Ioanni VIII litteras mittit.

a. 1439 post diem 4 Aprilis litterae concilii Basileensis tunc a summo pontifice iam dissoluti eum commendantes uniuersitati Cracouiensi, ut credimus, ab ipso Demetrio redditae sunt.

III Scripta graeca unionem Ecclesiae impugnantia duo

Postquam unio Florentina die 6 Iulii a. 1439 perfecta est et imperator Ioannes VIII die 1 Februarii ex Italia Constantinopolim peruenit, magna discordia inter unionis fautores aduersariosque exorta est¹. ad quam discordiam spectant duo scripta infra edita, sc. apologia episcoporum abbatum sacerdotum quorundam Constantinopoli degentium atque contra unionem dicentium annis 1440-1443² ad imperatorem data et Theodori Agalliani hieromnemonis³ ad Maximi Confessoris de duobus Christi naturis opusculum commenta, quibus haereses Latinorum demonstrare conatur. quae opuscula in cod. Monac. graec. 256, ff. 478r-495u continentur⁴.

---

¹ ad rem cf. I. Gill, *The Council of Florence*, Cantabrigiae a. 1959, p. 349-388.

² in § 41 apologiae Marcus Eugenicus episcopus Ephesinus tamquam a Constantinopoli absens laudatur; qui urbem fere die 15 Maii a. 1440 reliquit neque eo ante finem a. 1442 (fortasse a. 1443) rediit, cf. Gill (ut in nota priore) p. 350 et 355 cum nota 1.

³ ad eum cf. PLP (I), nr. 94.

⁴ cf. recensionem codicis in K. Hajdú, *Catalogi* (ut supra) IV, p. 375.

Isidori oratio ad synodum Basileensem d. 24 Iulii a. 1434 habita

Orationem Isidori abbatis die 24 Iulii a. 1434 habitam tres, quod sciamus, codices continent, sc. cod. Vat. Palat. gr. 226, ff. 180u-183r (**V**), cod. Paris. Suppl. gr. 212, ff. 1r-7u (**P**), cod. Paris. gr. 2305, ff. 400r-401u (**R**). cod. **V** eas ipsas exhibet chartas, quibus Isidorus primo orationem mandavit quaeque omnes eius emendationes in marginibus paginarum atque supra lineas inscriptas seruant, codex **P** orationem ab ipso Isidoro nitidius descriptam continet, codicem autem **R** manus Graeca saeculi XV ignota exaravit (desinit mutilus § 16 ἀφανισμὸν ἀν[...]).

Lamprus¹ et Bogiatzides², editores orationis, codice **V** usi sunt. Lamprus orationem in synodo Florentina habitam credidit, Bogiatzides autem eam Latine uersam in actis conciliorum a Mansi editis inuenit uiditque a. 1434 Basileae habitam esse collatisque oratione Graeca et Latine uersa editionem Lampri multis in locis emendauit³. auctorem orationis et Lampro et Bogiatzidi ignotum Isidorum abbatem esse titulus in cod. Laur. Stroziano 33 f. 99r orationi Latinitate ab Ioanne Aurispa donatae inscriptus indicat; quo codice Eugenius Cecconi in orationis ab Aurispa Latine uersae editione usus est⁴. manum Isidori in cod. **V** agnouit Mercati⁵; eadem manu et apographum **P** exaratum esse libros conferenti facillime patet.

nos in hac editione codice **P** et ipsius auctoris manu exarato et formam orationis ultimam continente usi sumus. uarias lectiones solius codicis **R**, codicis autem **V** non nisi paucis in locis afferimus. textus codicis **P** excepta peroratione (§ 33 nostrae editionis), ubi Isidorus primo patres synodales adloqui in animo habuit, ut demonstrat cod. **V** (u. apparatus criticum huius editionis ad loc.), postea autem mutato consilio ad Iulianum cardinalem legatum summi pontificis uerba fecit, nisi in rebus ad stilum pertinentibus a textu codicis **V** fere non differt

¹ Σπ. Π. Λάμπρου Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακά I, Athenis a. 1912-1923, pp. 3-14.

² *ibid.* pp. 324-335.

³ *ibid.* pp. vγ⁷-vς⁷.

⁴ E. Cecconi, Studi storici sul concilio di Firenze I, Florentiae a. 1869, sub numero XXIX, pp. LXXX-LXXXVII.

⁵ G. Mercati, Scritti d'Isidoro il Cardinale Ruteno, Studi e Testi 46, Romae 1926, p. 1-17.

et Isidorum sine dubio longe eloquentiorem esse, quam ex oratione codicis **V** credideris, demonstrat.

orationis Latine uersae¹ sex codices innotuerunt, sc. cod. Laur. Strozianus 33, ff. 99r-100u (**F**), eiusdem codicis ff. 153u-155r (**G**), cod. Vat. Palat. lat. 597, ff. 112r-117r (**Y**), quibus iam Ceconius usus erat, atque tres Parisini, i. e. cod. Par. lat. 1448, ff. 107r-112u (**S**) et 1548, ff. 152u-155r (**T**) et 1576, ff. 93u-98u (**Z**). auctor orationis ab Aurispa Latinitate donatae indicatur in titulo codicis **F**.

codd. **F** et **T** (= **α**) inter se cohaerere indicant hi errores: ea *pro* mea (§ 10), et *pro* hae (§ 11), dissolutas *pro* desolatas (§ 15), Illidicum *pro* Illyricum (§ 28), Tribarium *pro* Triballium (§ 29), Yproboreos *pro* Hyperboreos (§ 29), radiis *pro* radii (§ 30), per quam *pro* pro qua (§ 31).

codd. **G** et **S** (= **β**) colligantur his mendis: signis *pro* siquis (§ 9), et *om.* (§ 10), uidens *pro* uidemus (§ 13), descendimus *pro* descendamus (§ 14), accipit *pro* accidit (§ 20), inde *pro* uim (§ 20), et *add. perperam* (§ 21), Peloponnis *pro* Peloponnesus (§ 27), pauci *pro* paucis (§ 28).

codicum **Y** et **Z** (= **γ**) cognatio his mendis demonstratur: et *add. perperam* (§ 4), reducta *pro* relicta (§ 6), pontificum *pro* pontificium (§ 10), modo *pro* nodo (§ 11), qui *pro* qua (§ 15), et *pro* haec (§ 22), si *pro* sic (§ 25), Cratis *pro* Thraciae (§ 28), tanto *pro* tanta (§ 32), doceat *pro* deceat (§ 32).

---

¹ quae ante Eugenium Ceconi bis in publicum prolata erat, sc. a. 1733 in Veterum scriptorum et monumentorum historicorum dogmaticorum moralium amplissimae collectionis uolumine 8 complectente uaria concilia episcoporum statuta synodalia cum amplissima collectione actorum ad concilium Basileense pertinentium et duplici historia concilii Tridentini, col. 684-690 et a. 1788 in Sacrorum conciliorum nouae et amplissimae collectionis uolumine 29 (ab anno MCCCCXXXI usque ad annum MCCCCXXXIV), col. 1224-1250.

(Ἰσιδώρου εἰς τὴν ἱερὰν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον λόγος)

Codd. gr.:

V Cod. Vat. Palat. gr. 226, ff. 180u-183r: ab Isidoro exaratus et ab edd. Lampro et Bogiatzide usurpatus

P Cod. Paris. Suppl. gr. 212, ff. 1r-7u: ab Isidoro exaratus (exemplar nitidius descriptum)

R Cod. Paris. gr. 2305, ff. 400r-401u: manu Graeca ignota saeculi XV scriptus (des. mut. § 16 ἀφανισμὸν ἀν[...])

/cod. P fol. 1r/ 1 Πρῶτον μὲν, ὃ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ῥοπήν τε καὶ συμμαχίαν ἐπικαλοῦμαι τῶν ἐγκωμίων ὑμῶν ἀπτόμενος, καὶ ταῦτα τηλικούτου πράγματος, ὑπὲρ οὗ πᾶς τις ἂν, οἶμαι, κατόπιν λέγων πολλῶ τῆς ἀξίας τῶν ὑμετέρων φανεῖται λειπόμενος ἔργων. ἀλλ' οὐδ' εἰ τῶν πάλαι καὶ τῶν νῦν τὰ πρῶτα¹ φέροντες καὶ εἰς ταῦτὸν συνελθόντες περιῆσαν τὰ μέγιστα περὶ λόγους ἐσπουδακότες, ἀξίως ἂν καὶ ἀρμοζόντως τοῖς ὑμετέροις ἔλεγον πράγματασι. 2 καὶ πλείω μὲν ἂν ἴσως ἔλεγον καὶ καλλίω, ἐφικέσθαι δὲ τοῖς πράγμασιν ἱκανῶς οὐδ' ἐκείνους ζύμπαντας οἶμαι ἂν· οὕτω τῶν ὑμετέρων ἐλάττους ἔργων καὶ πράξεων ζυμβαίνει πάντων τοὺς λόγους γίνεσθαι. εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἐπὶ τῶν πολλῶν, τί ἂν ἐπ' ἐμοὶ γένοιτο, καὶ ταῦτα περὶ λόγους ὀλίγην ἔχοντι τὴν ἰσχύν, ἄλλως τε οὐδ' εὖ ἔχοντι κατὰ σῶμα οὕτω τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀπαλλαγέντι καὶ πολυημέρου νόσου καθαρῶς, ἀλλ' ἔτι λείψανα φέροντι ταύτης; λόγος γὰρ τῶν φιλοσόφων, καὶ ἀληθῆς γε, τὰς ψυχὰς συμπάσχειν τοῖς σώμασιν².

3 ἔπειθ' ὑμῶν δέομαι μετ' εὐμενείας ἀκοῦσαί μου τοὺς λόγους μηδὲν ὑπειδομένους, μήθ' ὡς ἔχω περὶ αὐτοὺς ἀδυνάτως, μήτε πρὸς τὸ μέγιστον ὑμῶν ἀφορᾶν ἀξίωμα, εἰ λέγειν ὅλως ἐγχειρῶ πρὸς ὑμᾶς, πρὸς οὓς οὐδὲ ἀντωπεῖν ἔδει μ' ἂν³. */cod. P fol. 1u/* τί γὰρ ἂν τις τῶν ἀπ' αἰῶνος θαυματομένων οὐκ ἂν ἴδοι παρ' ὑμῖν; ἀρετὴν ἄρα, ἡ Θεοῦ τέ ἐστι καὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὅσοι πρὸς Θεὸν τὴν ἔφεσιν ἀνατείνουσι, καὶ δι' ἧς Θεῷ οἰκείουνται καὶ ἧς ἄνευ οὐδὲν ἂν γένοιτο

¹ ταπρῶτα **P**

² cf. *Aristot. physiogn. 1 p. 805 a 1-7 B*

³ πρὸς ὑμᾶς *add. et punctulis del. P*

προσήκον ἀνδρὶ κατὰ λόγον καὶ τὴν αὐτοῦ ζῆν ἐθέλοντι δημιουργίαν καὶ ἦν μόνην ἀπάντων εἴληγεν ἄνθρωπος ἀφομοιούμενος Θεῷ δι' αὐτῆς, ἥτις οὐρανοπολίτας τοὺς κεκτημένους αὐτὴν ἐπιδείκνυσι¹; ποῦ τοίνυν ἴδιοι τις ἂν καὶ πλείους καὶ καθ' ἓνα καὶ μᾶλλον ζύμπαντας θάλλοντας ἐπὶ ταύτῃ καὶ ἐπανθοῦντας ὡς φοῖνιξ κατὰ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο λόγιον² ἢ ὑμᾶς αὐτούς; **4** οἱ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὡσπερ ἕτερος ἀποστολικὸς χορὸς ἀθροισθέντες ἀγῶνα παρ' ὑμῖν αὐτοῖς προῦθήκατε μέγιστον τοὺς μὲν κακῶς ἀπερρωγότας ἐπανορθῶσαι Χριστιανῶν καὶ εἰς τὴν πρώτην ἐπαναγαγεῖν εὐσέβειαν, πρὸς οὓς δ' αὖ ἔχοντας μὲν ὑγιεινῶς καὶ κατὰ τοὺς θεῖους τῶν πατέρων εὖ ὄρους καὶ ἀποστολικῶς ὀδεύοντας, οὐκ οἶδ' ὅπως ὁ χρόνος δὲ διαίρεσιν ἐποιήσατο τοῦ ἐνὸς τῆς ἐκκλησίας ἱεροῦ σώματος καὶ τὴν τομὴν βαθεῖαν ὁ μακρὸς ἀπειργάσατο χρόνος καὶ διάστασιν οὐ μικράν τινα οὐδὲ φαύλην ἐνεποίησεν, ἀλλ' ἐς τοσοῦτον ὁ τῆς κακίας ἐξώπλισεν ἀμφοτέρους κατ' ἀμφοτέρων ἄρχων καὶ δημιουργός, ὡς καὶ λόγοις κατ' ἀλλήλων ὀπλίζεσθαι καὶ ἀκροβολίζεῖν ἄμφω τὰ μέρη πρὸς ἄλληλα – **5** καὶ ταύτην ἰάσασθαι κατὰ νοῦν τὴν διάστασιν³ ἔθεσθε καὶ πρέσβεις ὡς ἐκείνους ἀπεστάλ/*cod. P fol. 2r*/κατε πάντα τρόπον τὸ καλὸν ποθοῦντες καὶ σεβάσμιον τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας, ἦν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, σῶμα τὸ πρῶτον ἔν, ἐτεθήλει τελοῦσα χρόνους ὅτι πλείστους· αὐτὴν ὁ πονηρὸς διέστησε καὶ ταῦτα τῶν Ἀσιανῶν ὑπὲρ τούτου πολλακίς πρότερον πρεσβευσασμένων, κἂν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος τὸ μέγα καὶ σεπτὸν ἰδεῖν οὐκ εἶχε τοῦ καλοῦ τούτου χρῆμα. **6** ἀλλ' ὑμῶν γε, ὡς ἔοικεν, ἀπέκειτο τῇ ἄκρᾳ ἀρετῇ καὶ συνέσει⁴ θελήσαι τὴν ἔνωσιν καὶ θελήσαντας ἐπισπεῦσαι καὶ ἐπισπεύσαντας ἐς ταῦτ' ἐσυνελθεῖν καὶ ἐσυνελθόντας παρ' ἀμφοῖν τῶν μερῶν πᾶν, ὅ τι κάλλιστόν τε καὶ ὑψηλότατον, τελεσθῆναι συναιρουμένου Θεοῦ. τοῦτο καὶ μόνον ὑμῶν εἰς τέλος προαγαγόντων τίς ἄρ' ἱκανὸς ἐπαινεῖσαι κατ' ἀξίαν τὴν προθυμίαν, τὴν σπουδήν, τὴν ἐς ταῦτ' ἅπαντων ὑμῶν συνδρομήν, τὴν πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἔνωσίν τε καὶ κοινότητα καὶ τὴν ἀλλοδαπήν⁵ πρὸς ἕκαστον πόλιν χρόνιον

¹ οὐρανοπολίτας ἐπιδείκνυσι τοὺς κεκτημένους αὐτὴν **R**

² cf. *Psalm. 91, 13* δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει

³ τὴν διάστασιν κατὰ νοῦν **VR**

⁴ ἅπαντα (καὶ πάντα **R**) λόγον νικώση **VR add., om. P et interpretatio Aurispae**

⁵ τὴν ἐς ἀλλοδαπήν **V** (ἐς *del. Isid.?*) **R**

προσεδρείαν οὐσαν ὡς οἰκείαν – προσμένειν αὐτῇ τῶν οἰκείων ἐκάστου καὶ πατρίδος καὶ πόλεως τοσοῦτον ἀπεσχοινισμένου τὸν χρόνον.

7 πρὸς τοῦτο τὸ μέγιστον ἔργον καὶ λαμπρότατον βουλομένῳ μοι τὴν ὑμῶν ἱερὰν καὶ ἀγίαν ἔνωσιν τῇ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάριτι ἀξιῶσαι καὶ παρακαλέσαι καὶ πείσαι, ὡς ὅτι¹ τάχιστ' αὐτὸ τελεσθῆναι καὶ μηδ' ἠντινοῦν ὑπὲρ τούτου θέσθαι τὸ παράπαν ὑμᾶς ἀναβολὴν, μετὰ μικρὸν καὶ δὴ τοῦτο ποιήσω /*cod. P fol. 2u*/ κατὰ καιρὸν ἐκείνου μνησθεὶς τὸν προσήκοντα. 8 τὰ νῦν δὲ² τοῖς εἰρημένοις τὸν λόγον ἐπιθήσομεν· τῆς θείας ὑμῶν ἀπὸ περάτων ἕως περάτων ἀρετῆς διαδραμούσης οὐδὲν παρήκατε τῶν ὅσα Χριστιανοῖς δίκαια τυγχάνει καὶ ὅσια, ἀλλὰ πάντας θεσμούς, πάντα δίκαια, πάντα νόμιμα³, ὅσα τελεῖ τῇ θειοτάτῃ Λατίνων ἐκκλησίᾳ, ὅσα πόλεσι καὶ παντὶ δήμῳ καὶ γένει, τοῦτ' ἐπὶ νοῦν βαλλόμενοι (θείας δὲ ἀντικρυς τοῦτο προνοίας, ἐπεὶπερ καὶ Θεοῦ ἔργον ἀληθῶς), τούτων τὰ μὲν ὡς ἄριστα διευθετήσατε, τὰ δὲ διευθετοῦντες ἄρτι τυγχάνετε, τὰ δὲ καὶ μέλλετε διευθετεῖν. 9 τίς οὖν ἱκανὸς γένοιτ' ἂν ἀξίως ὑμῶν ἐπαινεῖσαι τὰ μεγάλα καὶ θειότατα ἔργα; τίς διάτορον καὶ λαμπρὸν καὶ διαπρύσιον τὴν φωνὴν ἀναλαβὼν ἐπὶ τοσοῦτον ἠγήσει, ὥστε ἀπὸ τῶν ἄκρων ἕως τῆς οἰκουμένης ἐξυμνήσαι μεθ' ὅτι πλείστης καὶ οἰκειοτάτης τῶν περάτων τῆς εὐφημίας τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἔργα διαπραττόντων ὑμῶν ἀξιειπαινετώτατά τε καὶ ἀξιάγαστα, ὧν οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν τὴν μνήμην λήθης βυθοῖς παραπέμψει, οἷα δὴ τὰνθρώπινα φιλεῖ γίνεσθαι;

10 καὶ μὴν ὑπὲρ εἰρήνης πρότερον ἐπιμνησθεὶς, ὑπὲρ ἧς τὸν ἀγῶνα τουτονὶ τὸν μέγαν ἐς μέσον προῦθήκατε (καὶ πάντα νοῦν καὶ διάνοιαν ἐς ταῦτὸ συναγροχότες τὸ μέγιστον τοῦτο καὶ ἱερὸν τῆς εἰρήνης ἀνὰ τὴν οἰκουμένην σπεύδετε ζύμπασαν /*cod. P fol. 3r*/ ἐπικυρῶσαι χρῆμα), μετὰ ταῦτα καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐρῶ – οὐχ ὅσον σοφίας ὑμῖν μέτεστι καὶ γνώσεως καὶ τῆς ἱερᾶς θεολογίας, ἔτι τε τῆς τῶν νόμων καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων πείρας καὶ πάσης ἄλλης ἱεροτελεστικῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δωρεᾶς, ἀλλ' ὅσον ὃ τε παρὼν ἀπαιτεῖ καιρῶς καὶ ἡ τῶν ἡμετέρων λόγων ἰσχὺς ἀναλόγως ἂν εἴποι τούτῳ δὴ τῷ βραχεῖ καιρῷ τῆς ὑμῶν θείας καὶ ἱερᾶς συνάξεως. 11 εἰρήνη, τὸ μέγα πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὰς ἀγγελικὰς καὶ οὐρανίους συνέχει δυνάμεις τῷ ἐνὶ καὶ πρώτῳ καὶ μεγάλῳ καὶ τρισηλίῳ τῆς Θεότητος παρισταμένας φωτὶ, τὴν θεῖαν ἐκείνην καὶ ἄρρητον ἐντροφώσας τρυφήν, τὴν ἀπὸ τῆς μακαριωτάτης Τριάδος ἔλλαμψιν δηλαδὴ – καὶ

¹ ὅτι *om. R*

² δὲ *om. R*

³ πάντα νόμιμα, πάντα δίκαια *R*

διὰ τῆς εἰρήνης συνδέδενται καὶ συνέχονται ἠνωμένοι τῷ τῆς ἀγάπης δεσμῷ. καὶ δὴ τὸν νοητὸν αὕτη συνέχει κόσμον ὡς μᾶλλον ἐγγίζοντά τε καὶ πλησιάζοντα τῷ ὑπὲρ πάντα λόγον ἀκηράτῳ καὶ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Θεότητος, αὕτη συνεκτικὸν καὶ ἐνοποιὸν τυγχάνει παντὸς ἀγαθοῦ. **12** τοῦναντίον δὲ ἔχθρα διάστασιν καὶ μερισμὸν καὶ ἔριν ποιούσα οὐδὲ τὸν νοητὸν ἀφήκε πάλαι κόσμον ἐν τῇ ἑαυτοῦ καταστάσει μένειν¹ πάντα λαμπρόν, ὡς ἐδημιουργήθη· ἀλλ' ὁ πρὶν μὲν φωτεινός, ὕστερον δὲ δι' ἐκείνης γεγονῶς σκοτεινὸς συγκατέσπασεν ἑαυτῷ πολλὰς δυνάμεις οἰκείας καὶ συνδημιουργοὺς τῆς κακίας, ἀρχηγὸς ἐκείνης καὶ παρ' ἑαυτῷ καὶ τοῖς εἰσέπειτα γεγονῶς. **13** μετὰ δὲ τὸν νοητὸν ὁρᾶτέ μοι τὸν αἰσθητὸν τοῦτον, ὡς ἔχει, κόσμον, ὅτι κἄξ ἐναντίων συγκεκριμένον τῶν /cod. **P fol. 3u**/ μερῶν, ὅταν πλεονάζῃ μηδεμία τῶν ἀπ' αὐτῶν ποιοτήτων, εἰρήνη καὶ τάξις συνέχει τὸ πᾶν ἐν αἰθρία καὶ λαμπρῇ τῇ κοσμικῇ καταστάσει ἰσονομίας ἐν πᾶσι τελοῦσης· ὅταν δὲ στάσις ἐν αὐτῷ γένηται, νεϊκός τε² καὶ σύγχυσις, τηνικαῦτα κατακρατήσῃ³ ἀταξία καὶ λύσις γίνεται καὶ φθορὰ σχεδὸν⁴ τοῦ παντὸς καὶ τὸν ὠραιότατον καὶ κάλλιστον τουτονὶ κόσμον ἀμορφία συνέχει καὶ ζάλη καὶ σκοτόμαινα, οὐδ' ὁρᾶσθαι τὸ παράπαν τυγχάνοντος ἀνεκτοῦ⁵.

14 ἀλλὰ δὴ καταβῶμεν ἐπὶ τὸ μικρὸν μὲν τοῦ κόσμου μέρος, μέγιστον δὲ κατ' ἄλλο⁶ καὶ βασιλεῦον καὶ ἄρχον, ὡς ὁ Θεὸς ἐκέλευσε, παντὸς τοῦ κόσμου, τὸν ἄνθρωπον. ὅταν μὲν γὰρ τὸ καθ' ἑαυτὸν οὗτος, ὡς ἔχει, φυλάττη καὶ τὴν τάξιν τηρῇ τῆς ψυχῆς καὶ κατάστασιν, εἰρήνην ἄγων σταθιρὰν καὶ βεβαίαν, τηνικαῦτα μᾶλλον ἔοικεν ἀγγελικῷ χορῷ κατὰ ῥυθμὸν καὶ τάξιν βαίνοντι τὴν προσήκουσαν. ὅταν δὲ ἐκπέσῃ τοῦ καθ' ἑαυτὸν, ἔρις γίνεται καὶ μάχη, ἐπιθολοῦσα δὲ αὕτη τὸ ἡγεμονικὸν ἐκείνου καὶ ἐπισκοτοῦσα ἀλαμπῇ καὶ ἀμαυρᾶν⁷ τὴν ψυχὴν ἀπεργάζεται προσεοικυῖαν φάσμασί τισι σκοτεινοῖς – ἀσύστατον ἐν πᾶσι καὶ ἑτερορρεπῇ δείκνυσιν. **15** ἀλλ' ἴδωμεν, ὅσον καὶ οἶον τὸ τῆς εἰρήνης χρῆμα. εἰρήνη τοιγαροῦν μετὰ λαμπροῦ τοῦ σχήματος βασιλείαν συνέχει· εἰρήνη δημοκρατίαν, ἀριστοκρατίαν καὶ πᾶσαν ἑτέραν ἀρχὴν συνέχει νόμιμον· εἰρήνη τὰς πόλεις αὐξάνει, καλλωπίζει, ἐπίδοσιν μεγίστην ἐπάγει παντὶ

¹ γρ. μένειν **Pⁱ.m.** : μένοντα **VPR**

² νεϊκός τε **om. R**, μάχη τε **V**

³ -ση **P**

⁴ σχεδὸν φθορὰ **R**

⁵ γρ. τυγχάνοντος ἀνεκτοῦ **Pⁱ.m.** : τυγχάνοντ' ἀνεκτόν **VPR**

⁶ κατ' ἄλλο: **om. VR**

⁷ ἀμαυρ(η) καὶ ἀλαμπῆ **R**

καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ· αὕτη κόμας καὶ οἰκίας κατὰ μέρος συνιστᾷ καὶ /cod. *P fol. 4r*/ χώρας ἀοικήτους οἰκουμένας ποιεῖ καὶ τὰς ἐρήμους ἐξήμεροὶ καὶ πάντα τρόπον αὖξει πᾶν, ἐφ' ὅπερ ἂν ἐπιβλέψη, καὶ προβαίνειν ἐπὶ τὸ βέλτιον ποιεῖ· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πᾶν, ὅτι κάλλιστόν τε καὶ ὑψηλότατον, ἦδε κατεργάζεται καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἐν τῷ βίῳ χρηστόν. **16** πᾶν δὲ τοῦναντίον ἔχθρα κατεργάζεται πολέμους, οἱ δὲ πόλεμοι φόνους, οἱ δὲ φόνοι φθορὰν καὶ ἀφανισμόν ἀνθρώπων, κωμῶν, πόλεων, ἐπαρχιῶν – ἄπτεται καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων· συμπάσχει γὰρ τοῖς ἀνθρώποις καὶ ταῦτα. τί τὴν μεγάλην καὶ εὐρυάγυιαν καθεῖλε πόλιν τῶν Τρώων; οὐκ ἔρις καὶ μάχη; τῶν δὲ Βαβυλωνίων τὸ περιαδόμενον τί καὶ καθεῖλε λαμπρότατον καὶ ὀχυρώτατον καὶ μέγιστον τεῖχος; τὴν δὲ ἱερὰν τῶν Ἱεροσολύμων οὐχ ἦδε καθεῖλε πόλιν; οὐχ αὕτη τὸ τῶν Ἑβραίων γένος δορυάλωτον ἅπαν ἐς τὴν Ἀσσυρίων ἀπήγαγεν; **17** οὐ τὴν μεγίστην Ἀσσυρίων καθεῖλεν ἀρχήν; οὐ τὴν Περσῶν; οὐ τὴν Ἑλλήνων; οὐ τὴν Ῥωμαίων; πόσαι πόλεις ἐν Ἰταλίᾳ πάλαι κατηρειπωμένα καὶ κατηθαλωμένα ὑπ' αὐτῆς ἐς δεῦρο διετέλεσαν; ἄρτι Γαλατίαν θάλλουσαν μὲν τὸ πρῶτον, νῦν δὲ συνεχομένην καὶ φθειρομένην συχνῶς ὑπὸ τῶν Βρεττανῶν, οὐκ ἔχθρα καὶ μάχη κατ' ἀμφοτέρων ὀπλίζεται, κάκεῖνους ὅπωςδῆποτε ταύτη συμφείρουσα; ἔνθα δ' ἂν ἐπικρατήση, οὐ τὸν μέγιστον ἐμποιεῖ πᾶσιν ἀφανισμόν; ἄνωθεν δὲ καὶ ἐς δεῦρο τί καὶ βίβλοι γέμουσιν; οὐ τῶν ἐξηνδραποδισμένων γενῶν, ἔτι τε χωρῶν τε καὶ πόλεων, τραγωδίας καὶ ἱστορίας;

18 διὰ ταῦτα πάντα τοίνυν /cod. *P fol. 4u*/ ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, ᾧ θεία καὶ ἱερά, θέμενοι, σύνοδος, τῇ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάριτι εἰρήνην ἐπιβραβεῦσαι κατὰ νοῦν σχεδὸν ἑαυτοῖς ἔθεσθε καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ πολλὴν ποιεῖσθε τὸν ἀγῶνα παντὶ προμνηστεύοντες γένει τὸ ταύτης καλόν τε καὶ τίμιον μεμνημένοι, ὅτι καὶ Χριστὸς αὐτὸς οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἕτερον ἑαυτῷ ἐπιλέγει, οὐ τὸ παντοδύναμον, οὐ τὸ παντοκρατορικόν, οὐ τὸ δημιουργικόν, οὐ τὸ προνοητικόν, τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλὰ τὸ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης 'ἐγὼ εἰμι' φάσκων 'ἡ εἰρήνη, ἐγὼ εἰμι ἡ ἀγάπη' (cf. *II Cor. 13, 11 et Ps. Hippolyti de consummatione mundi 42*). **19** ταύτην τὴν θεῖαν καὶ ἱερὰν τῆς θείας φωνῆς ἔννοιαν μιμούμενοι πάντα τρόπον ὑπὲρ ταύτης σπουδάζετε ὡς τοῦ εἰρηνοποιῦ μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς εἰρήνης. ἀλλὰ ταύτην μὲν οὕτω καὶ φιλεῖτε καὶ σπεύδετε κυροῦν ἐν παντὶ γένει, σοφίαν δέ, ἡ Θεοῦ καὶ αὕτη λέγεται τε καὶ ἔστι καὶ ἥς κατὰ χάριν μεταλαμβάνουσιν ἄνθρωποι, ἥς καὶ ἡ ἔφεσις φιλία ταύτης λέγεται, ἐπιπολῆς αὐτῆς ἠψασθε καὶ ἄκροις, ὃ φασι, τοῖς δακτύλοις οὔμενον, ἀλλ' ἐς βάθος καὶ πόρρω σοφίας ἐλάσαντες καὶ τοῖς ἀδύτοις τῶν ἱερῶν αὐτῆς μυστηρίων ἐγκύσαντες ἠρύσασθε πᾶν, ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ χωρητόν. **20** τίς οὖν ἄρτι τὸ κράτος ταύτης δὴ τῆς εἴτε βούλει σοφίας ἢ

φιλοσοφίας εἴληφε κατὰ πάντων, ὅσον ἐν θεολογία, ὑψηλόν τε καὶ θεῖον; ἦς οἱ μεμνημένοι καὶ μόνον ἴσασι τὰ μυστήρια καὶ ὅσον ἐν τε νόμοις καὶ τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσιν, /*cod. P fol. 5r*/ ὑπὲρ ὧν ὑμεῖς ἄρτι τοὺς ἀγῶνας ὑφίστασθε, ὡς ἂν ἔχωσι τὸ κράτος ἀκλόνητον καὶ τὴν ἰσχύν, ἔτι τε τῶν τελεταρχικῶν χαρίτων τοῦ Θεοῦ Πνεύματος μυστηρίων τελειωτικὴν δύναμιν, ὧν ὑμεῖς ἐπόπται καὶ μύσται καὶ μυσταγωγοὶ τυγχάνετε. **21** τίσι δὲ τῶν πάντων ἥπερ ὑμῖν οὕτως ἐξήσκηταί τε καὶ τετελείωται καὶ εἰς μεγίστην ἐπιμέλειαν ὑπὲρ ἀπάντων ἐσπουδάσθη, μᾶλλον δὲ ἀεὶ καὶ σπουδάζεται, τῶν Χριστιανῶν; ἄρα καὶ τις ἰκανὸς πρὸς ἀξίαν ὑμῶν ἐπαινεῖσαι τὸ ὕψος πάντων ἕνεκα τῶν εἰρημένων; πολλοὺ γε καὶ δεῖ. ἀλλ' ἐπεὶ τὰ μὲν ἔργα διαπράττεσθ' ὑμεῖς ὡς ἄριστα τε καὶ ὑψηλότατα, οἱ δὲ τούτων ἐλάττους καὶ κατόπιν τυγχάνουσιν ἔπαινοι, ἀνάγκη δὲ παρὰ τῶν λεγόντων ὁπωσοῦν ἀνακηρύττειν ταῦτα, καθ' ὅσον αὐτοῖς ἐφικτόν, προανακρουσάτω καὶ συναράσθω Δαυὶδ ὁ θεῖος ἡμῖν¹ πρὸς τὸν ὑμῶν ἔπαινον. **22** ἀκούσατε ταῦτα, πάντα τὰ ἔθνη· ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην' (*Psalm. 48, 2*), ὅπως εὐφρανθήτε εὐφροσύνην καὶ χαρὰν ἀγαλλιάσεως, ἐφ' οἷς ἡ θεία καὶ ἱερὰ συνάθροισις αὕτη καὶ πράττει καὶ βούλεται τὸ τῆς εἰρήνης καὶ ὁμονοίας καλόν, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀρετῶν τὸ ἀκρότατον, καὶ ἐφίεται καὶ ἐπέιγεται τοὺς Εὐρωπαίους ἐς ταῦτ' ἐσυνελθεῖν τοῖς Ἀσιανοῖς καὶ γενέσθαι σῶμα καὶ μέλος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, ὃς τῷ ἰδίῳ περιεποιήσατο ταύτην αἵματι καὶ πολλοῖς τέρασι καὶ σημείοις ὡς Θεὸς στηρίξας καὶ βεβαιώσας αὐτὴν καὶ εἰρήνην καὶ ἀγάπην τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς μαθηταῖς ἐπιτάξας καὶ ἀποστόλοις, ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ θεοῦ πηξάμενος αὐτὴν Πέτρου καὶ τοῖς λοιποῖς σὺν αὐτῷ παραδοὺς ἱεροῖς ἀποστόλοις, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον αὐτοῖς ἐχορή/*cod. P fol. 5u*/γησε· δι' οὗ κύκλω τὴν οἰκουμένην ἐσαγήνευσαν πᾶσαν περιελθόντες εἰρήνην ἕκαστος τῷ προσδεχομένῳ παρέχων παντί.

23 αὕτη χρόνος κατεῖχε τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ χιλίους, οἶμαι, καὶ πρὸς. εἴτ' οὐκ οἶδ' ὅθεν, ἐπέπνευσε δ' οὖν ὁ φθονερός καὶ ἀρχέκακος δαίμων κατὰ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ, στάσιν κεκίνηκε κατ' αὐτῆς αἰτιῶν οὗ τοι καλῶν οὐδὲ μεγάλων οὐδὲ βλαπτόντων τὰ μέγιστα μέρος ἐκάτερον· ἀναρριπίζει τὸ σχίσμα καὶ τὸν καιρὸν εὐρῶν συμμαχοῦντα (ἐνόσει γὰρ τὰ Γραικῶν τῆνικαῦτα ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων), διάστασιν καὶ ῥήγμα κάκ τούτων τραύματα ἐκατέρων ἐμποιεῖ ταῖς ψυχαῖς καὶ ῥέων ὁ χρόνος οὐδενὸς τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ τῆς εἰρήνης ἐπιμνησθέντος χρήματος, ἢ μνησθέντος μὲν, ἀγεννῶς δέ, μέχρι τοῦ νῦν

---

¹ ὑμῖν *P*

μείζω πολλῶ καὶ περιφανεστέραν πεποίηκε τὴν διάστασιν, ὀλίγον ἐν τῷ μεταξὺ πάνυ χρόνον τῶν μερῶν συνελθόντων ἑκατέρων. **24** εἶτα πάλιν χεῖρω τοῦ προτέρου τὰ μετὰ ταῦτα φανέντα – τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησε πᾶσαν ζοφερῶς καὶ σκοτεινῆς τῆς ἀγλύος τοσαύτην ἔριν κατ' ἀλλήλων καὶ φιλονεικίαν παρασκευασάμενος¹, ὡς καὶ ἀλλήλους ἐτερόφρονας ἠγεῖσθαι καὶ μηδὲν πάγιον καὶ βέβαιον ἐν ἐκείνοις ἔχειν, ἐν οἷς ἑκάτερος ἐρρίζωται δόγμασιν, ἀλλ' ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ μόνον συνορᾶν καὶ μηδὲν ὑγιᾶς ἐννοεῖν τινα τὸ παράπαν ὑπὲρ τοῦ μεγάλου τῆς μιᾶς ἐκκλησίας Χριστοῦ σώματος.

25 ἄρτι δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ἱεροῦ ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐπιλάμψαντος Πνεύματος ὑμεῖς ἐκ πάντων μερῶν συνελθόντες, /*cod. P fol. 6r*/ πᾶν, ὃ τι κράτιστόν τε τῆς ἐκκλησίας καὶ προῦχον Χριστοῦ, ὅσον ἐν ἀρετῇ, ὅσον ἐν σοφίᾳ καὶ γνώσει, ὅσον ἐν ἐπιστήμῃ τῆς ἱερᾶς θεολογίας καὶ ὅσον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς πᾶσι τῶν μαθημάτων καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πᾶν τὸ προῦχον ἐν τοῖς καλοῖς κατὰ νοῦν ἐθήκατε τὰ πάλα διερρωγῶτα συνάψαι τμήματα καὶ εἰς εἰρήνην καὶ ὁμόνοιαν τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἐπαναγαγεῖν καὶ μίαν ὡσπερ τὸ πρότερον ἀποκαταστήσαι. **26** πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων καὶ τὴν ἱερὰν ἡμῶν πρέσβεις ἐμπσαντες ἐκκλησίαν προσκαλεῖσθε, οὐκ ὀλίγον τὸν πόνον τῆς τοσαύτης τῶν πεμφθέντων ὑπομεινάντων ὁδοῦ μακρᾶς πάνυ καὶ δυσχεροῦς τυγχανούσης, ἀλλ' οὐδ' ὀλιγάκις τῆς θειοτάτης τῶν Γραικῶν ἐκκλησίας ὑπὲρ εἰρήνης πρότερον καὶ ὁμοιᾶς πρεσβευσάσης, οὐκ οἶδ' ὅπως δὲ τῶν πρέσβεων ἐπανελθόντων παρ' ἐκείνων, πρὸς οὓς ἐπρέσβευον, ἀπράκτων.

27 καίτοι γε οὐκ ὀλίγα πλήθη τῶν Χριστιανῶν, ἅπερ ὑπέκοντα τῇ Γραικῶν ἐκκλησίᾳ τυγχάνει. ἀλλὰ μὴ τοί γε μικρὸν οἴεσθε καὶ ἀδρανῆς τὸ Γραικῶν εἶναι γένος· αὐτὸ μὲν γὰρ ἴσως καθ' ἑαυτὸ χρόνους ἤδη συχνούς πολιορκηθὲν ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀρχῆς καὶ πολυανθρώπου ἐκπεσὼν ὀλιγώθη τε καὶ ἐκακώθη, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐξετρίβη. φυλάττει γὰρ ἐκ μέρους αὐτὸ Κύριος. Πελοπόννησός τε γὰρ ὅλη τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων ὑπέκει καὶ Λήμνος καὶ Ἴμβρος καὶ περὶ τὴν Κωνσταντίνου τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης μέρος, ἔτι δ' αὖ πλὴν τῶν ἀρχῶν καὶ τινῶν τῶν ἐν τέλει Κέρκυρα πᾶσα, Κεφαληνία, Ζάκυνθος, Ἰθάκη, Λευκάς, Εὐβοία, Κυκλάδες /*cod. P fol. 6u*/ νῆσοι, Κρήτη, Ῥόδος, Κύπρος, Χίος, Λέσβος καὶ εἴ τις ἕτερα νῆσος ἐν τῷ Αἰγαίῳ. **28** ἀλλὰ καὶ κατ' ἠπειρον τὴν Εὐρώπην ἢ ἰδίως Ἡπειρος καλουμένη, Ἰλλυρικόν, Ἀχαΐα,

---

¹ *scilicet ὁ χρόνος, facilius intellegeres, si Isid. in initio enuntiati genetiuo absoluto usus esset* (εἶτα πάλιν χειρόνων τοῦ προτέρου τῶν μετὰ ταῦτα φανέντων κτλ.)

Φωκίς, Βοιωτία, Ἀττική, Ἑλλάς, Μακεδονία, τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης, ταῦτα πάντα Γραικῶν οἴκησις ἐστίν, ἐν ὀλίγοις δ' Ἀχαιμενίδαι τόποις ἀναμειγμένοι τυγχάνουσι. καὶ μὴν καὶ Μυσία ἢ ἄνω καὶ Μυσία ἢ κάτω πλείστοις ὤκισμένοι Μυσοῖς – καὶ οὗτοι πάντες τῇ ἡμετέρᾳ καθυπεύκουσιν ἐκκλησίᾳ. καὶ ἡ περὶ τὴν Ἀσίαν δὲ ἀρχὴ πάντων βαρβάρων ἐν πλείστοις μέρεσι Γραικοῖς ὄκισται. **29** εἰσὶ δ' αὖ καὶ Σύρων ἄθροισμα πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ βασιλείαι παμπληθεῖς καὶ κατὰ γλῶτταν διάφοροι τῇ Γραικῶν ὑπεύκουσιν ἐκκλησίᾳ· ἢ τε γὰρ Ἰβήρων μεγίστη βασιλεία καὶ ἡ Λαζῶν καὶ πρὸς τούτοις ἡ Ζηκχῶν ἐπαρχία καὶ ἡ Ἀλβανῶν, ἢ τε Τζαρκασῶν καὶ ἡ τῶν Γότθων, ἢ τε Μολδοβλαχία καὶ πρὸς τούτοις ἡ καλουμένη μεγάλη Βλαχία καὶ ἡ τῶν Τριβαλῶν, οὐ μὴν καὶ ἡ τῶν Ἀλβανιτῶν ἀρχὴ καὶ περὶ τὰ ὑπερβόρεια ἡ τῶν Ῥῶς μεγίστη κατὰ τὸν Οὐγγράτην δημοκρατία καὶ ὁ τῆς μεγάλης Ῥωσίας καλούμενος ῥήξ, ἕτεροί τε ῥήγες ἐν ἐκείνῃ καὶ ἡ κάτω πᾶσα Ῥωσία τῶν ῥηγῶν ἄνευ καὶ τινων περὶ ἐκείνους – τὸ ὑπήκουον ἅπαν ὑπέκει τῷ Κωνσταντινουπόλεως, τοσαῦτα τῶν γενῶν εἰσὶ καὶ πλείω τὰ ἐνωθησόμενα ὑμῖν.

30 ἀλλ' ὑμῶν γε τῆς ἀρετῆς ἄρτι καθάπερ ἡλιακῶν ἐπιλαμπούσης ἀκτίνων ἀντιβολῶ καὶ δέομαι τὴν σπουδὴν, /*cod. P fol. 7r*/ ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὑμῖν χορηγεῖ, ἐπισπεύσαι προαγαγεῖν εἰς τέλος φεισαμένους μηδενὸς τὸ παράπαν, ὅσα πρὸς τὴν θεῖαν τῆς ἐκκλησίας ἔνωσιν ἀφορᾷ, ἵνα μιᾶς ἀναφανείσης καθάπερ τὸ πρότερον καὶ εἰς ταῦτ' ἐνεληθούσης ἢ μὲν ἐκκλησία Γραικῶν τῶν Λατίνων ἐκκλησία τυγχάνη, Γραικοὶ δ' αὖ ὡς πρὸς οἰκειαν τὴν Λατίνων μετὰ τῆς προσηκούσης ἀγάπης προσέρχονται, ἐκάτεροι τῶν παρ' ἑκατέρους μεθ' ὅτι πλείστης ἀπολαύοντες τῆς ἡδονῆς τῶν ἀγαθῶν, ὥσπερ ἦν τὸ πάλαι. **31** ἀμοιβαὶ τοίνυν καὶ μισθοὶ καὶ ἀνταποδόσεις τοῖς περὶ τὸ μέγα καὶ θεϊότατον χρῆμα τῆς θεῖας ἐσπουδακόσιν ἐνώσεως πρὸς μὲν Θεοῦ τιμαὶ καὶ στέφανοι ἰσοστάσιοι τοῖς δοθεῖσι πάλαι πατράσιν ἀγίοις, οἷς ἡ τῆς ἐκκλησίας ἐμέλησε Χριστοῦ ἐπιμέλειά τε καὶ σύστασις καὶ ὑπὲρ ἧς ἀγῶνας καὶ πόνους μυρίους ὑπέστησαν, δοθήσονται¹, φεισάμενοι ἑαυτῶν οὐδαμῶς, ἀλλὰ πάντα πόνον καὶ μόχθον τέρψιν ἡγούμενοι καὶ χαρὰν, πρὸς δὲ ἀνθρώπων ἀθάνατον ἔξουσι τὴν εὐκλειαν ὑπὸ τε τῶν νῦν ὑπὸ τε τῶν ἔτ' ἐσομένων, εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα στήλην ἐκάστου ταῖς ἀπάντων ἐναποθέντος ψυχαῖς πολλῶ γε μείζω τοῦ παρὰ Ῥοδίοις κολοσσοῦ, ὃν ἐκείνοι τῷ ἡλίῳ πάλαι ἀνέθεσαν, τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐς δεῦρο ἀνθρώπων δυνηθέντος μηδενὸς ἴσον ἐκείνῳ ἀπεργάσασθαι. ἀλλὰ τί φημι ἀνδριάντα μέγαν

¹ δοθήσονται (*om. V*) *hoc in loco syntaxin grauitur turbat. fort. potius post ἰσοστάσιοι aut χαρὰν inserendum fuit*

καὶ χειροποίητον; οὐρανομήκη στήλην ἕξουσιν ἀπὸ ἀνίσχοντος φαινομένην μέχρις ἡλίου δύνοντος. **32** διὰ ταῦτα πάντα τοίνυν τὸν ἀγῶνα τουτονὶ μετὰ τῆς πολλῆς /*cod. P fol. 7u*/ καὶ μεγάλης προθυμίας, ἧς ἄρτι κέκτησθε, δέομαι τῆς ὑμῶν θείας καὶ ἱερᾶς ἀκρότητος ὅτι τάχιστα σπεύσαντας συμπερᾶναι, ἵνα τὰς εἰρημένας νῦν διὰ ταχέος¹ ἀμοιβᾶς καὶ πρὸς Θεοῦ δέχοισθε καὶ πρὸς ἀνθρώπων εὐφραϊνόμενοι τὴν ἀληθῆ χαρὰν καὶ πρέπουσαν ἱεροῖς ἀνδράσιν ἀγαλλίασιν.

33 καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ὑμᾶς, ὦ θεία καὶ ἱερὰ ἀκρότης. πρὸς δὲ τὰ λεχθέντα πρότρυτα τῷ κυρίῳ καὶ αἰδεσιμωτάτῳ πατρί, τῷ ἀρίστῳ Ἰουλιανῷ ληγάτῳ, τῷ θαυμασιωτάτῳ, πολλῶν μοι δεῖ καὶ μακρῶν τῶν ἐπαίνων τῆς καλλίστης αὐτοῦ πραγματείας τῶν λόγων ἕνεκα καὶ καιροῦ τοῦ προσήκοντος. τὰ γὰρ μεγάλα τῶν πραγμάτων μεγάλων δεῖται καὶ τῶν ἐγκωμίων· τὰ δὲ τοιαῦτα καὶ χρόνου μακροῦ καὶ σχολῆς τῆς ἀπὸ τῶν πραγμάτων καὶ δυνάμεως εὖ ἠκούσης πρὸς τὸ λέγειν· ἅ γε δὴ Θεὸς εἶ γέ μοι {Θεὸς} παράσχοι, τὸν εἰκότα ποιήσομαι πρὸς ἐκεῖνα λόγον².

---

¹ διαταχέος *P*

² § 33 *om. V, qui hanc perorationem praebeet*: κατὰ τὸ ἀνήκον ἡμῖν, ὦ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος, τὸν πρέποντα ἐπαινον τῆς καλῆς καὶ θεαρέστου προθυμίας ὑμῶν, ἧς ἔχετε ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐχρῆν μὲν ἀρτίως εἰπεῖν. ἐπεὶ δὲ ὁ παρὼν οὕτως καιρὸς φαίνεται μὴ εἶναι ἰκανός, τοῦτο καὶ δὴ λέγω τὸ βραχύτατον. Θεὸς ὁ ποιῶν ἀεὶ θαυμάσια καὶ νῦν ἐπένευσεν ὑμῶν ταῖς ψυχαῖς, ἵνα τὸ μέγα τῆς ἐνώσεως καὶ ἱερῶν τῆς εἰρήνης τελέσητε χρῆμα. ὑμῖν γάρ, ὡς εἰκεν, ἡ μισθοποδοσία τοῦ μεγάλου τούτου καλοῦ καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀπόκειται σὺν Θεῷ τελεσθέντος καὶ εἰς ἔργον προβάντος. τὴν ἀνεκκλήτην οὖν ἐκείνην χαρὰν ἕξουσι καὶ εὐφροσύνην πάντες, ὅσοι ἂν πρὸς τὸ τοιοῦτον ἔργον συνδράμωσι μετὰ χρηστῆς καὶ ἀληθοῦς προθυμίας.

**<Oratio Isidori abbatis ad patres Basileenses a Ioanne Aurispa Latine
uersa>¹**

Codd. lat.:

F Cod. Laur. Strozianus 33, ff. 99r-100u, ab ed. Eugenio Cecconi
usurpatus

G Cod. Laur. Strozianus 33, ff. 153u-155r

Y Cod. Vat. Palat. lat. 597, ff. 112r-117r

S Cod. Par. lat. 1448, ff. 107r-112u

T Cod. Par. lat. 1548, ff. 152u-155r

Z Cod. Par. lat. 1576, ff. 93u-98u

α = FT, **β** = GS, **γ** = YZ

1 Primum quidem, o sacrosancta synode, de gloria et laude uestra dicturus a Deo immortalis auxilium inuoco et fauorem, praecipue cum ea laus eius generis sit, ut, quicumque de ea dicat, multum a dignitate uestrorum operum deficere necesse sit. immo si antiqui clarissimi oratores et qui hac nostra aetate uiuunt adessent, dignam uestris gestis orationem nequaquam haberent. **2** et multa fortassis et ornate dicerent, res uero a uobis bene gestas neque illi omnes, quantum oporteret, meo arbitratu dicere possent: tanto uestris operibus atque gestis omnibus² omnis oratio fit inferior. cum igitur hoc multis accideret, quid mihi eueniet paruam in dicendo uim habenti, praesertim³ cum nondum corpore bene

---

¹ *tit. in codd.*: translatio facta per Aurispam orationis Grecorum facte in congregatione sacri concilii Basiliensis per alterum oratorum ipsorum Grecorum, de greco in latinum, per archiepiscopum Rutensem, tunc abbatem sancti Demetrii ordinis sancti Basili **F** | *om.* **G** | propositio Gregorum in Basiliensi concilio (!) publice facta **S** (*alia manu*) | propositio oratorum Grecorum facta coram congregatione generali sacri Basiliensis concilii uicesima quarta iulii **T** | propositio ambasiatorum de Grecia ad sacrosanctum Basiliense concilium in congregatione generali facta (*add. alia manu*: cum responsione domini legati et etiam errores Grecorum succincte hic habent et etiam alibi ad longum reperies) **Y** | responsio prefatorum Grecorum sacro concilio Basiliensi facta **Z**

² omnibus *om.* **γS**

³ *preterea trad.*

ualeam et uix iam a longo et diurno¹ morbo liberatus sim, quin etiam adhuc reliquias malae ualetudinis aliquas fero? sententia enim philosophorum est, et uera, animos hominum, si corpora patiantur, una quodammodo cum illis pati.

3 Postea uos omnes oro, ut patienter et aequitate animorum hanc meam orationem audiatis nihil similem rebus a uobis gestis, nam parum in exercitatione dicendi peritus sum et ea est magnitudo dignitatis uestrae, ut non modo dicere, sed uix eam inspicere coram possim. quam enim ex rebus, quas a primis saeculis admirari solemus², in uobis aliquis inspiciens non inueniet uirtutem, quae Dei est et magnorum uirorum, eorum inquam uirorum, qui ad Deum cupiditatem intendunt, qua Deo similes efficiuntur et sine qua nihil uiro dignum effici potest, qui ratione et secundum eius naturam uiuere uult, quam etiam solam ex rebus omnibus si acceperint homines, similes Deo quodammodo fiunt, quae³ praeterea eos, qui eam possident, caelorum ciues esse demonstrat? ubinam quispiam uiros uirtute praeditos plures uideat, quos si singulatim⁴ consideres, ubi elegantiores, si simul omnes, ubi magis pullulantes et uirtute florentes, ut de Phoenice propheta dicit, quam hic apud uos? **4** qui omnem orbem tamquam alia apostolorum societas hic congregastis et certamen maximum aggressi alios quidem aberrantes⁵ dirigere studetis et ad primam fidem reducere et pietatem, in aliis, qui quamuis recte et diuinis antiquorum patrum legibus et apostolorum uiuant, quosque nescio quo pacto ab uno⁶ Ecclesiae sancto corpore longitudo temporis diuisit et non parum ad⁷ inuicem alienauit, immo in tantum malitiae princeps alteros contra alteros instigauit, ut uerbis inuicem quandoque scriptisque⁸ pugnauerint, **5** omni animo intenditis hunc ipsum abalienationis morbum sanare et corrigere: quin⁹ et legatos ad illos misistis omni pacto bonam honestamque pacem et concordiam

---

¹ diutino *ST*

² solempnis *FG*

³ quas *ST* quos *γ*

⁴ sigillatim *α*

⁵ oberrantes *GT* a uia ueritatis errantes *F*

⁶ et *post* uno *add.* *γ*

⁷ ab *TY*

⁸ scriptis *FG*

⁹ quum *F* qui *G* q(ui)n *del.* et cum *add.* *i. m. S* q(uonia?)*m* *T* cum *γ*

cupientes, qua unum Ecclesiae Dei corpus per multorum annorum spatium olim gauisa est, quamque diabolus scidit et diuisit, et quamquam ab Ecclesia orientali saepe pro ea re legati missi fuerint, nullum tamen hactenus tempus tam magnum ac¹ tam egregium opus uidere potuit. **6** sed uobis, ut uidetur, summa uirtute ac² sapientia praeditis res ipsa seruabatur, qui omni ratione unitatem uultis; uolentes, ut id fieret, studuistis; studentes, ut ad³ eundem ueniremus locum, fecistis; ad quem quia uenimus, optimo et spectato fine, auctore Deo, res concludetur. quodsi id ad laudabilem finem uestra prudentia uenerit, quis digne laudabit promptitudinem uestram, quis studium, quis in eundem locum uestrum omnium conuentum, quis ex gratia Spiritus Sancti unitatem et amorem mutuum? quantum etiam laudis habet, quod a singulis, patria relicta⁴, in aliena ciuitate, quasi in propria domo longam et diuturnam ducitis moram!

7 Ad hoc maximum et clarissimum opus, cum hunc istum uestrum conuentum tanta animorum aequitate unitum, ut acceleretis et nullam interuenire moram patiamini, hortaturus, rogaturus atque obsecraturus sim – id quidem paulo post et suo tempore faciam. **8** nunc hoc superadiungam: cum uestra per omnem orbem diuina uirtus peragrauerit, nihil quod utilitati Christiani nominis⁵ conduceret omisistis, non iura, non aequitates⁶, non ritus, non consuetudines, non leges. omnia enim, quae Christi Ecclesiae conferunt, quae ciuitatibus, quae populis, quae generi hominum, diuina quadam prouidentia, diuina industria tractatis (nam diuinum id uere est opus); horum aliqua quidem optime composuistis, alia ut componatis in manu sunt, reliqua corrigere estis futuri. **9** quisnam igitur maxima et diuina uestra opera digne laudabit? quippe si quis⁷ tam rotundam⁸, tam splendidam, tam ardentem uocem haberet, ut clamans ubique

---

¹ et *TY*

² et *GY*

³ ad *om. FY*

⁴ reducta *γ*

⁵ nominis Christiani *α*

⁶ -em *αS*

⁷ signis *β*

⁸ iocundam *GT*

a finibus terrarum audiretur, numquam, quantum oporteret¹, famam laudis et gloriae uestrae extendere posset; quae, cum tam ampla, tam laude digna, tam Deo grata gesta uestra sint², ea certe nullum tempus, ut reliqua humana solet, abolebit³.

10 Ac primum quidem, quantum paci hominum studeatis, dicam (ad⁴ quam mira industria, magno certamine et diligentissima cura nitimini; cui omnem mentem, omne studium intendentes, maximum hoc et sacrum pacis opus per omnem orbem firmare et stabilire uehementi quadam et⁵ inaudita animi cupiditate desideratis), postea et alia subiungam – non quantum sapientiae uobis insit aut ingenii, non quanta elegantia sacrae theologiae munus habeatis, non qua perspicacia et acuitate ius uel ciuile intelligatis uel exerceatis pontificium⁶, non quantum in ceteris Dei muneribus et clari sitis⁷ et eruditi, sed quantum praesens uidetur posse concedere tempus, et quantum mea⁸ in dicendo uis ualeat. **11** pax magna quaedam res, magnum quoddam nomen; angelicas caelestesque uirtutes continet una et prima et magna Deitatis luce circumuolutas, quae diuino illo et miro nutriuntur cibo, splendore scilicet a beatissima Trinitate – hae⁹ pace colligantur et uniuntur caritatis nodo¹⁰. pax enim mundum illum¹¹ rerum intelligibilium continet, qui magis propinquus uicinusque est luci diuinae, quae nec dici potest, nec audiri; pax cuiusque magni bonique operis et factrix et conseruatrix est. **12** discordia e contra, quae¹² diuisionem, scissuram et litem assidue machinatur, non illum quidem inuisibilium rerum mundum ita, ut creatus erat, splendentem reliquit; immo quaedam, quae primo magna luce¹³ fulgebant,

---

¹ oportet ***β***

² sunt ***αY***

³ abolebit ***F*** obel- ***Y***

⁴ ac ***FβZ***

⁵ et ***FS*** : ac ***T om. β***

⁶ -cum ***γ***

⁷ sotis? ***Y*** scitis ***Z***

⁸ ea ***α***

⁹ he ***SZ***: et ***α*** hec ***GY***

¹⁰ modo ***γ***

¹¹ illum ***om. FZ***

¹² quas ***GZ***

¹³ luce magna ***Gγ***

obscura fecit, et illinc multas uirtutes extraxit, quae postea malorum operum autrices factae sunt. extractus est et qui eo tempore malitiae dux fuit et postea perpetuo. **13** sed aduertite ad hunc¹ istum mundum quem uidemus², qui diuersis compositus elementis: si nulla qualitatum superabundet³, pax et ordo in luce et quiete continet totum aequitate quadam omnibus coadiuuante; cum autem discordia, confusio aut contentio in illum uenit, tunc superat turbo, et totius quasi dissolutio fit et perditio ac pulcherrimum et spectatissimum hunc mundum deformitas quaedam possidet et obscuritas, nec inspici quidem omnino potest.

14 Sed descendamus⁴ ad paruam mundi partem, hominem scilicet, maximam uero et reginam et principem rerum omnium mundanarum, ut Deus iussit. hic enim, cum id quod in se est seruat, et aequitatem animi et statum⁵ non omittit, pacem uero stabilem firmamque tenet, tunc maxime societati⁶ angelorum fit similis numero atque ordine ambulanti. cum uero a se ipso decedit, pugna ac lite uexatur; quae si parum crescat, rationem omnem ab illo defugat nigrumque animum et turbulentum facit, qui, phantasiis quibusdam obscuris similis, uacuum se in omnibus et sine firmitate demonstrat. **15** uerum inspiciamus, quae res qualisque pax sit: pax certe sua quadam pulchritudine formae regna seruat; pax res publicas, quae populis gubernantur, seruat; pax ciuitates, quae nobilibus optimisque uiris reguntur, seruat et omnem alium iustum principatum; pace urbes et crescunt et ornantur, qua⁷ magnum incrementum affertur et subditis et principibus; haec uillas et domos construit, haec desolatas⁸ diruptasque terras habitat, haec incultas relictasque colit et omnino, quicquid inspicit, augmentat et ad magnam felicitatem uenire facit; et, ut multa paucis dicam, quicquid pulcherrimum et sublime est, hac⁹ factum constructumque fuit, sine qua nihil in

---

¹ huc *GY*

² uidens *β*

³ -at *TY*

⁴ -imus *β*

⁵ statim *FY*

⁶ sac- *F^a.c. Y*

⁷ qui *γ*

⁸ dissolutas *α* dissolatas *S*

⁹ ac *FY*

hac uita rectum ornatumque est. **16** inimicitia et discordia e contra bella suscitant et conficiunt, ex bellis oriuntur caedes, ex caedibus destructio ac perditio fit hominum, uillarum, ciuitatum et rerum omnium publicarum – uenit etiam et ad bruta animalia, nam una cum hominibus patiuntur et illa. quid magnam latosque habentem uicos urbem Troianam destruxit? nonne pugnae et discordia¹? Babyloniae uero illum circumeuntem clarissimum et fortissimum murum nonne haec diruit? sacram quoque² Hierosolymae³ ciuitatem nonne haec demolita est? nonne haec etiam omnium ferme Iudaeorum genus captiuum ad Assyrios duxit? **17** nonne haec Assyriorum magnum imperium euertit? non Persarum? non Graecorum? non Romanorum? quot etiam in Italia ciuitates⁴ olim clarae ab hac diruptae⁵, adhuc incultae⁶ desertaeque manent? uidimus non multum antehac⁷ Galliam florentem, nunc uero assiduis Britannicis bellis ac discordia deflorere quasi uidemus, et duos illos maximos Christianorum principatus frequenti bello atque⁸ inimicitia in deterius ire. ubi haec dominatur, nonne ad interitum quasi res omnes⁹ uertit? haec omnia, quae dixi, et antiqui libri et qui moderni appellantur tragoediae atque historiae uera esse probant.

18 Quibus causis, o sacer sancteque coetus, animis uestris Spiritus Sancti gratia firmatum est, ut omni orbi pacem ponatis; et magnopere certatis hoc tam magnum bonum omni hominum generi distribuere memores, quod Christus nullo alio se nomine¹⁰ appellauit, non omnipotentem, non factorem, non rerum futurarum¹¹ cognitorem (horum quidem nominum nullum dixit), sed pacis et amoris: ‘ego’, inquit, ‘sum pax, ego sum caritas’. **19** hanc sacram et sanctam

---

¹ -die *GY*

² sacram (-cre *T*) quoque *αY*: sacramque *β* sacram *Z*

³ ierosolime *FG* ihero- *STY* hero- *Z*

⁴ ciuitates in Italia *GT*

⁵ dirute *ST*

⁶ inculte *FSZ* : multe *GTY*

⁷ antehac *scripsimus* : ante *F* ante hoc *T* aut hanc *G* aut hac *S* aut hec *Y* ab hac *Z*

⁸ ac *FZ*

⁹ omnes res *TZ*

¹⁰ nomine se *TZ*

¹¹ -orum *TY*

diuinae uocis sententiam imitati omni cura ipsi paci studetis tamquam ipsius pacis creatoris discipuli et pacis magistri. quam quidem, ut dixi, omni hominum generi et cupitis et nitimini firmare, doctrinam uero, quae ex Deo dicitur esse et est et quam homines per gratiam adipiscuntur, quamuis ingenium multum conferat, non superficie et summis, ut aiunt, digitis accepistis, sed profunde ac penitus scientiam adepti, sacra ipsius arcana scrutantes, tantum in ea re excellitis¹, quantum humano ingenio dari concedique potest. **20** cuius summitatem seu sapientiam seu sapientiae amorem illam appelles², ubi tantum inuenies, quantum in theologia? in qua qui eruditi sunt et secreta noscunt et quantum in legibus ac sacris et diuinis canonibus sit, de quibus inter uos saepe³ disputatio accidit⁴, quam excellentiam, quam uim⁵ habeant; noscunt etiam et perfectas Spiritus Sancti gratias et secretorum completam uirtutem: horum omnium uos et inspectatores et magistri estis. **21** quibus igitur quantum uobis in his rebus aut studium aut exercitium aut diligentia aut doctrinae perfectio fuit? immo semper utilitati Christianorum studetis. quis igitur digne in his, quae dicta sunt, magnitudinem uestram laudabit? omnis⁶, quicumque eam rem aggredietur, deficiet. sed quoniam res geritis et miras et optimas, quibus laudes minores sunt, necesse est oratoribus illas aliquo modo⁷ praedicari⁸, quantum eis id facere possibile est; sed auxilietur et conducat diuinus ille Dauid ad hanc uestram⁹ laudem. **22** audite haec¹⁰, omnes gentes, auribus percipite omnes habitantes¹¹ terram, ut gaudeatis laetitiam et gaudium exsultationis, in qua haec sacrosancta congregatio et facit et uult pacem et concordiam, quae est uirtutum summa! acceleratis enim et magna cura studetis,

---

¹ -itis *T* : -etis *βFZ* -tollatis *Y*

² comp- *GY*

³ saepe *om. γ*

⁴ accipit *β*

⁵ uim : inde *β*

⁶ et omnis *β*

⁷ aliquo modo *γS* : aliquando *αG*

⁸ -re *SZ*

⁹ nostram *FGY*

¹⁰ hec : et *γ*

¹¹ omnes habitantes (-antibus *Y* -atis *Z*) *β* : qui habitatis *α*

ut Graeci Romanis uniantur unumque corpus et membrum faciant¹ Ecclesiam Christi, quam suo aedificauit sanguine multisque miraculis et signis ut Deus illam firmauit et stabiliuit, ac pacem et caritatem diuis discipulis suis, apostolis, mandans et figens illam sub diui Petri confessione, ipsi et cum ipso aliis apostolis Spiritum Sanctum immisit; cum quo circumeuntes omnem orbem uenati sunt pacem singuli eos accipientibus porrigentes.

23 Haec Ecclesiam Christi annos, ut puto², mille tenuit³ ac plures. postea nescio quo pacto (instigauit enim inuidus ille et malorum omnium princeps daemon) discordia quaedam in Ecclesia Dei nata est causis neque probatis neque magnis neque alterutri partium multum nocentibus; subrepens⁴ igitur schisma et temporis opportunitatem sibi sociam inueniens (illa enim tempestate Graeci discordia ciuili laborabant) animos utrorumque sauciauit, postea currentibus annis nullus huius sancti et excellentissimi operis, pacis scilicet, memor fuit, et, si meminerit, non generose quidem. itaque usque hanc nostram aetatem et maius et clarius schisma duratum est, ac per paruum nonnumquam interea tempus hae utraeque partes coniunctae fuerunt. **24** postea iterum peiora prioribus illa uisa sunt ac omnem orbem temporis prorogatio ignorantia et obscura quadam nube compleuit tantamque ad inuicem litem et controuersiam parauit, ut altera alteram partem aliud a recto sentire putet et nullam rectam firmamque credere earum⁵ opinionum, in quibus altera firmaretur, sed utramque solum ad sententias suas inspicere nihilque omnino animaduertere ad magnum unius Ecclesiae Christi⁶ corpus.

25 Nunc uero Sacro ac⁷ Sancto Spiritu animis uestris inspirante huc ad hunc sacrum locum conuenit quicquid optimum atque⁸ excellens in Ecclesia

---

¹ faciant *T* : facere *cett.*

² puta *SY*

³ tenuit mille *γ*

⁴ surgens *α*

⁵ eorum *GY*

⁶ Christi : *om. Z d(e)i Y*

⁷ ac : et *γ om. T*

⁸ ac *FG*

Christi est, quicquid in uirtute, quicquid in sapientia et¹ intellectu, quicquid in arte sacrae theologiae, quicquid in omni² alta doctrina et, ut sic³ dicam, omne in rebus optimis praestans, ac menti fixum habetis partes iam pridem diuisas coniungere et ad pacem et unanimitatem⁴ Ecclesiam Christi reducere atque in unam, ut olim fuerat, restituere; **26** quamobrem ad serenissimum Graecorum imperatorem et ad Sacram eorum Ecclesiam legatos misistis, non paruum itineris laborem passos, longi quidem et difficilis; sed saepe antehac⁵ Graeci pro pace quoque legatos⁶ et unitate⁷ miserunt: uerum nescio quo pacto nihil apud illos, ad quos missi fuerant, conficere potuerunt.

27 At⁸ non parua Christianorum multitudo⁹ est, quae Graecorum Ecclesiae subicitur, nec tenue Graecorum genus putetis ipsum. tamen forte multos iam annos quasi obsessum a magno illo principatu et hominum multitudine diminutum quidem est et infortunia multa passum, sed non omnino diruptum¹⁰ aut contritum. seruat enim id¹¹ adhuc partim¹² Dominus. nam Pelopon(n)isus¹³ omnis Graecorum imperio subiecta est et Lemnos et Imbros et iuxta Constantinopolim maior Thraciae pars, ac etiam exceptis dominis et quibusdam principibus Cercyra omnis, quam Corfum¹⁴ appellant, Cephalonia¹⁵, Zacynthos,

---

¹ et : ac **GZ** aut **T**

² om. **FZ**

³ si γ

⁴ unitatem **βT** *compendio, ut nobis uidetur, male soluto*

⁵ antea **α**

⁶ Graeci ... legatos : Greci quoque (quos **F**) sepe legatos pro pace **α**

⁷ et unitate om. **$\alpha\beta$** , καὶ ὁμονοίας *habet textus Graecus*

⁸ ac **FG**

⁹ multitudo Christianorum **α**

¹⁰ -rut- **ST**

¹¹ id : illud **Y** om. **Z**

¹² partem **STY**

¹³ -sis **β**

¹⁴ -phum **α**

¹⁵ -fa- **$\beta\gamma$**

Ithaca¹, Leucas², Euboea, Cyclades insulae, Creta, Rhodos³, Cypros, Chios⁴, Lesbos, et si qua est alia in mari Aegaeo insula. **28** et in Europa Epirus, Illyricum⁵, Achaea, Phocis, Boe(o)tia, Attica, Macedonia, reliquum Thraciae⁶, haec omnia Graecis habitantur; paucis⁷ tamen quibusdam locis Turci commixti sunt. sunt etiam superior et inferior Mysia magna hominum multitudine habitatae, qui omnes nostrae Ecclesiae obtemperant. at⁸ in Asia principatus omnis barbarorum est; in multis tamen locis Graeci habitant. **29** est et Syrorum⁹ non paruus numerus, sunt praeterea reges non pauci idiomate diuersi, qui Graecorum Ecclesiae oboediunt: magnum scilicet Iberum regnum et Elazonum¹⁰ et praeter haec Cechonum¹¹ et Albanorum, Cercasiorum etiam et Gothorum, nec non Moldoblachia et ea quae Magna Blachia appellatur, et Tribalium¹², et iuxta Hyperboreos¹³ montes Russorum maxima res publica, et Magnae Russiae qui magnus appellatur rex, multique in ea alii reges, et inferior omnis Russia, regibus exceptis et quibusdam aliis, parent Constantinopoli. tot sunt ac¹⁴ plura nostris obtemperantia.

30 Sed uos ego, cum uestra uirtus non aliter ac solis radii¹⁵ resplendeat, oro atque obsecro, ut hoc ipsum uestrum studium et cupiditatem, quam Spiritus Sanctus uobis largitur, fini tradere acceleretis nulli rei parentes, quae diuinae Ecclesiarum unioni conducat, ut, una existens ut olim, Ecclesia Graecorum

---

¹ -cha *α*

² -chas *FS*

³ -es *TZ*

⁴ ci- *α*

⁵ Il(l)idicum *α*

⁶ Tracie: Cratis *γ*

⁷ pauci *β*

⁸ at *Z* : et *FY* ac *β* *om. T*

⁹ -rior- *F* siciorum *Y* sinaren *Z*

¹⁰ -aso- *α*

¹¹ ceth- *γ* oftanum *T*

¹² -rium *α*

¹³ yprob- *α*

¹⁴ ac *FS* : et *γT om. G*

¹⁵ radiis *α*

Latinorum Ecclesia sit et Graeci e contra ad Latinorum Ecclesiam ueniant cum omni caritate et amore ac alii cum aliis in maxima laetitia et fructu bonorum sint¹, ut tempore antiquo fieri solebat. **31** erunt munera, mercedes ac merita omnibus huic sancto ac maximo diuinae unionis operi² studentibus a Deo quidem honores et coronae³ similes illis, quae olim datae sunt sanctis patribus antiquis, qui magnam curam magnamque diligentiam habuerunt pro Ecclesiae unione ac statu, pro qua⁴ mille labores et certamina sustinuerunt nequaquam sibi ipsis parcentes (immo omnem molestiam, omnem laborem pro ea re laetitiam putabant et gaudium), ab hominibus uero, qui nunc sunt et qui futuri uiuent, gloriam immortalem adepti eritis: semper enim habebunt uniuscuiusque statuam ante oculos multo maiorem ea, quae apud Rhodios erat, quam illi⁵ Phoebos⁶ statuerant, cui similem a principio saeculorum hanc usque aetatem nullae humanae manus facere potuerunt. sed quid ego statuam manufactam dico? statuam, inquam, habebitis, quae caelos tanget, quae ab oriente uidebitur usque ad occidentem. **32** quas ob res, reuerendissimi patres, diuinam ac sanctam celsitudinem uestram oro, ut hoc certamen, quod uobis pro pace et unione tanto ardore, tanta⁷ animorum cupiditate proposuistis, laudato fini omni cura, quam primum fieri poterit, dare studeatis, ut statim mercedem ac merita, quae modo dixi, et a Deo accipiatis et ab hominibus, ut⁸ uero gaudio, et quod sacros uiros deceat⁹, gaudeatis.

33 ac¹⁰ haec quidem, reuerendissimi et diuini¹¹ patres, uobis dicta sint. ad ea uero, quae dicta fuerunt nudius quintus¹² a reuerendissimo in Christo patre et

---

¹ sunt γ

² operis **GY** opera **Z**

³ corone **S** : coronas **αGZ** caritas **Y**

⁴ pro qua : per quam **α**

⁵ ibi **FS**

⁶ Phoebos **SY** : febo **F** phaebo **G** phebo **T** phiodo **Z**

⁷ tanto γ

⁸ et **GT** ac uel at **Y**

⁹ doc- γ

¹⁰ ad **GZ**

¹¹ diuini **GY** : diui **αS** digni **Z**

¹² *recte* : sextus. cardinalis enim legatus die 19. Iulii locutus est

domino meo legato, uiro quidem eruditissimo et miri hac¹ nostra aetate exempli, multis² longisque utar laudibus necesse est prae³ eius singulari eloquentia et doctrina, quod sine temporis spatio fieri recte non posset. res enim magnae magnis ornari laudibus debent, quae longo egent tempore ac otio et ui in dicendo non parua; sed si Deus dederit, orationem pro illo faciam opportunam⁴.

---

¹ ac **γF**

² multis **T** : multi *cett.*

³ pro **GZ**

⁴ explicit *add.* **G** finis p(ro)po(siti)onis orator(um) grecor(um) ad sacra(m) synodu(m) basilien(sem) p(er) re(ueren)du(m) p(at)rem Ysodoru(m) abb(a)tem monas(ter)ii s(an)cti demetrii inchoate uerbis grecis (et) stando sic p(ro)late, s(ed) p(er) que(n)da(m) uen(er)a(bi)le(m) uiru(m) linguar(um) grece et latine p(er)itu(m) a capite or(ati)onis usq(ue) ad hu(n)c fine(m) in latinu(m) t(ra)nslate (et) cora(m) s(an)cta synodo sic p(ro)late **T** explicit deo gra(tia)s **Z**

Demetrii Hyaleae oratio ad synodum Basileensem d. 8. Iulii a. 1435 habita

⟨Δημητρίου τοῦ Ὑαλέα εἰς τὴν ἱερὰν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον λόγος⟩

M Cod. Monac. gr. 142, ff. 174r-185r, textum Graecum cum interpretatione Latina inter uersus Graecos inserta praebens
 { } his uncis indicantur ea, quae Demetrius ipse deleuit
 [ ] his uncis lacunae, quas nos expleuimus, indicantur

/cod. M fol. 174u/ 1 Εἰώθασιν οἱ πολλοὶ {τῶν}, ὅσοι λόγῳ πολλῶν ἐνώπιον ἀγωνίζονται, ποικίλως προοιμιάζεσθαι καὶ προλόγους ἀποτείνειν ὅτι μακροὺς τὴν τέχνην αὐτῶν κὰν τούτοις ἐπιδεικνύμενοι. ἐγὼ δὲ τῆς μὲν εὐφυΐας αὐτῶν καὶ πάνυ ἄγαμαι καὶ τούτων λεγόντων ἀκροῶμαι μεθ' ἡδονῆς· τὸ δὲ γε ταῦτὰ πρὸς τοὺς παρόντας διαπράττεσθαι οὐ μοι δοκεῖ τῶν ἀναγκαίων εἶναι, τοῦτο μὲν ὅτι οὐ τόπος οὗτος τῶν ἐπιδείξεων (οὐδὲ γὰρ σχολὴν ἄγουσι περὶ ταῦτα), τοῦτο δ' ὅτι καὶ προκορῆννυται ἀπλῶς αἱ ἀκοαὶ τοῖς προλεγόμενοις κὰν τοῖς ἀναγκαίοις ἀκηδιῶσι. 2 ταῦτά τοι δεῖν ἔγνω μικρὰ πρὸς ὑμᾶς, θειότατοι πατέρες, προοιμιάσασθαι¹ {ὃ καὶ γέγονε}, εἶτα² πρὸς τὴν ὑπόθεσιν {αὐτίκα} δραμεῖν. δέομαι τοίνυν ὑμῶν, ἀκοῦσαί μου μεθ' ἡδονῆς, καὶ τῆς μὲν προπετείας, ὅτι μέσον ὑμῶν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων τολμῶ ἀγωνίζεσθαι, συγγνώμην μοι παρασχεῖν, τῶν δὲ γε λεχθησομένων τὴν ὑπόθεσιν ταῖς ἰδίαις ἐναποθέσθαι ψυχαῖς, καὶ αὐτὴν οἶεσθαι ἀπὸ ψυχῆς προέρχεσθαι τὰ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ὀρεγομένης, εἴπερ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν εἰρήσεται.

3 ἐβουλόμην μὲν οὖν κἀγὼ μετὰ {τῶ[v]} πολλῶν³ ἐν τοῖς τοιούτοις σιωπᾶν, ἵνα μὴ προσκρούειν ἀνθρώπους δόξω λέγων τὸ ἀληθές. ἐπεὶ δὲ τοῦτο τοῖς νοῦν ἔχουσι ἀνθρωπολατρεῖν νομίζεται, ὅπερ ἄτοπον, ὤηθην δεῖν μᾶλλον τάληθῆ θαρραλέως εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς καὶ ἀρέσκειν ὑμῖν τοῖς ἐκ Θεοῦ ὑπὲρ ἀληθείας ἢ ἀνθρωπολατρεῖν καὶ σὺν ἐκείνοις διαφθαρῆναι. ἄλλως τε τῶν

¹ προοιμιασάμενος *a. c.*

² εἶτα *add. s. l.*

³ πολλῶν *p. c. ἄλλων a. c.*

ἀδικωτάτων εἶναι ἡγοῦμαι τοὺς μὲν ἀσεβεῖς ἅπαντας διὰ νόμου τε καὶ σπουδῆς ἔχειν τὸ τὰ συμφέροντα αὐτοῖς ἐς μέσον πάντων βοᾶν καὶ κηρύττειν, εἰ δὲ μή, {τιμωρῆσθ} κολάζεσθαι, ἐμὲ δὲ πρὸς τοὺς ἐκ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐνταῦθα πεμφθέντας παρατυχόντα ὥσπερ ἐν εἰρκτῇ καθήμενον σιωπᾶν καὶ μὴ προσφέρειν ὑμῖν, ὅσα δοκεῖ κάμοι δεῖν συνεισενεγκεῖν τοῖς γινομένοις {ῶσανεὶ τοῦ γένους ὑμῶν ξένῳ οὐ μὴν τῇ πίστει} καὶ τι καινότερον ὑμῖν¹ συνεισοίσοντι².

/cod. M fol. 175r/ 4 ἐπεὶ τοίνυν τῶν ἀσεβῶν ὁ λόγος ἦψατο, ὧν οὐδεμία πληγὴ χείρων κατὰ Χριστιανῶν, ἐξ αὐτῶν πάλιν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος λόγου ποιήσομαι³, ὅπερ τοῖς Χριστιανοῖς πρὸς ὑμᾶς λεγόμενον οἶδα ἀναγκαιότατον, ὅτι καὶ πολλοὶ μοι τῶν ἡμετέρων πρὸς ὑμᾶς ὄντι γράμμασιν ἀναγγέλλουσι κοπιᾶν ὑπὲρ αὐτῶν· ὅθεν κρειπτόνως τὰ καθ' ἡμῶν γνώσεσθε καὶ τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν, εἰ μὴ τάχιον πρὸς τὸ κρεῖττον τὰ καθ' ἡμᾶς δι' ὑμῶν διευθετηθῆ. **5** οὗτοι ἔθνη βάρβαρα ὄντα καὶ νόμον ἐκ θεοῦ μὴ ἔχοντα φύσει πολλὰ τῶν νομίμων καὶ ἀνθρώπων προσήκοντα διαπράττονται· ὅθεν ἐν τούτοις ἐναντίους ἡμᾶς ῶσανεὶ ὄντας μισοῦσι καὶ κατηγοροῦσι λέγοντες, ὅποτε μεθ' ἡμῶν διαλέγονται, ὅτι ταῦτα οὐ μόνον τῇ φύσει ἀγαθὰ εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ὅτι 'καὶ παρὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς ὑμᾶς ὡς ἀγαθὰ παραδίδοται· οὔτε γοῦν τῇ φύσει οὔτε ταῖς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαις, ὧν ἠγείσθε Θεόν, ἀκολουθεῖτε'. ταῦτα καθ' ἡμῶν φασί⁴. ἐλέγχουσι γοῦν ἅπαντα, ὅσα καθ' ἡμῶν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γίνεται, καὶ μέχρι⁵ τὰς σιμωνίας αὐτάς, ἐν οἷς σιωπῶμεν καὶ ἀπερχόμεθα. **6** οὗτοι τὴν προσευχὴν ἔγνωσαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐν πρώτοις ἀναγκαῖον εἶναι. διὰ τοῦτο νενομοθέτηται αὐτοῖς ἐπτάκις τῆς ἡμέρας προσεύχεσθαι, ὃ καὶ τοῖς τὰ ἔσχατα πνέουσιν ἀπαραίτητον, ὅπου ἂν εὐρίσκωνται. ὅθεν καὶ παρ' ἡμῶν πολλάκις κρατούμενοι ἐν φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς ἢ καὶ δουλεύοντες ἡμῖν τὸ σύννητες τῶν προσευχῶν αὐτῶν, κἄν ὅποσα παρ' ἡμῶν ταῖς μαστιγώσεσι κωλύονται, – παρ' αὐτοῖς ἀπαραίτητον τοῖς προθεμένοις ἀσεβεῖν. **7** τὴν φιλοξενίαν ἠγήσαντο τῶν ἀγαθῶν εἶναι. */cod. M fol. 175u/* διὰ τοῦτο ἐν πάσαις ταῖς χώραις καὶ πόλεσιν καὶ μᾶλλον ἐν ἐρήμοις ξενοδοχεῖα ἐποικοδομοῦσι {v} πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ξένων καὶ τροφᾶς ἀμισθί, ἐν οἷς ἐνέχονται καὶ μέσης νυκτὸς προοδηγεῖν τοὺς καταλύοντας ἐφ' ἱκανὸν πρὸς τὴν ἰδίαν ὁδὸν καὶ ψωμίζειν αὐτούς, {εἴ τε} ὅποιας ἂν ὦσι

¹ ὑμῖν *add. s. l.*

² συνεισοίσοντες *a. c.*

³ ποιήσομαι *add. i. m.*

⁴ ταῦτα – φασι *add. i. m.*

⁵ μέχρι *add. s. l.*

θησκείας. ὅθεν ἐν τῇ γῆ αὐτῶν περιπατοῦντες ἡμεῖς, ὅπου καὶ Χριστιανοὶ μετ' αὐτῶν αὐτοῖς ὑποκείμενοι κατοικοῦσι{ν}, μᾶλλον μεθ' ἡδονῆς πρὸς αὐτοὺς καταλύομεν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλοξενίαν αὐτῶν ἢ πρὸς τοὺς ἐκ πίστεως ἡμετέρους· ἄλλως τε οὐδ' ἐῶσιν ἡμᾶς πρὸς τοὺς ἡμετέρους οἱ Τοῦρκοι πορεύεσθαι τὰς ἀγυ(ι)ὰς διὰ τὴν φιλοξενίαν κατέχοντες καὶ τὰς εἰσόδους ἐν αὐτοῖς τῶν πορευομένων καὶ ὁ μὴ ξένου λαχὼν θρηνεῖ τὰ μέγιστα μετὰ τῶν ἰδίων ἀνάξιον ἑαυτὸν δοῦλον ἡγούμενος τοῦ Θεοῦ, ὅτι μὴ ὑποδοχῆς ξένων ἡξίωται. **8** τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ πρὸς πάντας ἀναγκαῖον καὶ εὐφρόσυνον ἔγνωσαν. ὅθεν οὐδέποτε μόνοι ἐσθίουσιν, εἰ δύνανται, ἀλλὰ μετὰ τῶν πλησίον καὶ τῶν ξένων, ὥστε πολλάκις τούτους συμβαίνει μηδὲ ἐσθίειν μόνους, ὅπότε μὴ τοὺς κοινωνοῦντας ἔχωσι, καὶ μεταπέμπεσθαι ἔξωθεν τοὺς χρήζοντας ἐστιαθῆναι μετ' αὐτῶν. ἴδοις ἂν οὖν ἐν πόλεσιν, ἐν ὁδοῖς, ἐν χώραις, ἐν πεδίοις τοὺς πρὸς ἄριστον ἢ δεῖπνον βοῶντας τοὺς βουλομένους, ἴδοις ἂν καὶ τοὺς χρήζοντας τρέχοντας· ὅθεν εἰς κοινὸν παράδειγμα τοῦ γένους αὐτῶν {κοινὸν} τοῖς πᾶσι – καὶ τοῖς μὴ θέλουσιν – ἄριστον καὶ δεῖπνον καθ' ἐκάστην παρὰ τοῦ μείζονος αὐτῶν δεσπότητος ἐτοιμάζεται, καὶ ἐσθίει ὁ μείζων κύριος αὐτῶν δις τῆς ἡμέρας μετὰ πάντων τῶν δούλων αὐτοῦ εἰς παράδειγμα κοινῆς μετὰ πάντων κοινωνίας καὶ ἀγάπης. {ὔστερον δὲ συμποσιάζει καὶ μεθ' ὧν βούλεται τὰ πρὸς ἰδίαν ἡδονὴν ἐκπληρῶν.} /cod. *M fol. 176r/ 9* εἶδον, ὅπως τὸ φιλοτιμῆσθαι τίμιον καὶ ἔθνη αὐξάνειν πεφυκὸς καὶ ἡδὸν τοῖς ἔχουσι καὶ δεσποτικόν. διὰ τοῦτο ἀφθόνως διὰ μικρὰν ἀφορμὴν τὰ ἑαυτῶν δωροῦνται καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ξένους, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνιζομένους, ἔστιν ὅτε καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ φιλοτιμῆσθαι, ὅπερ ἐποίησαν καὶ ἡμῖν πολλάκις μάχης οὔσης καὶ ἐτέροις Χριστιανοῖς {δι' οὐδὲν ἄλλο ἢ} διὰ τὸ δύνασθαι τῇ δυνάμει τοῦ εὐεργετεῖν καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν ὑπὲρ ἑαυτῶν. ἀντιτιμῶσι γοῦν καὶ τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ αὐτῶν τοσοῦτον, ὥστε διὰ μικρὸν ἀγῶνα πόλεις αὐτίκα καὶ χώρας καὶ ἀξίας εὐεργετοῦσι καὶ δεσπότης ἐκ μὴ ὄντων δημιουργοῦσι, ὥστε συμβαίνει τοὺς εἰς αὐτοὺς ἄρχοντας μὴ ἐκ γένους εἶναι ἀλλ' ἐξ εὐδοκιμήσεων καὶ τοὺς ἀξίους καὶ εὐγενεῖς ἀεὶ τοὺς φρονίμους καὶ ἀνδρείους καὶ δικαίους ἡγεῖσθαι καὶ προτιμᾶν τῶν ἄλλων ἀεὶ. **10** ἴδοις ἂν οὖν ἐκείσε πολλοὺς πολέμου ἐπιθυμεῖν, ἵνα μὴ λέγω πάντας, διὰ τὴν ἀριστείαν, τοὺς μὲν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἔτι, τοὺς δὲ διὰ τὴν τοῦ πλείονος ἔφεσιν. ἴδοις δ' ἐν πολέμῳ κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ μάλιστα κατὰ Χριστιανῶν τρέχοντας αὐτοὺς

ὡσπερ μυίας ἐν γάλακτι ὄρη, κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἐν εἰαρινῇ (Π. 16, 641-643¹). ἴδοις δὲ διὰ τὸ μὴ δειλιᾶν ἀναριθμήτους καὶ τοὺς πίπτοντας, ὅτι ἐν τῷ μετ' ἐκείνων πολεμεῖν οὐκ ἔστι τὸ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ῥέδε, ἀλλὰ {τὸ} ὡς ἔχει δυνάμεως ἕκαστος {τὸ} κεφαλὰς ἀποτέμνει{ν} καὶ πορεύεται², ὅτι πάντες σχεδὸν ἀπὸ συνηθείας γυμνοὶ μάχονται· ἄλλως τε οὐδ' οἱ πολλὰ φέροντες ἄρμα ἐκείσε μετὰ τῶν ταχέων ἐκείνων ἵππων καὶ λεπτῶν, ὅπου τὸ πολεμεῖν ἐν τῷ φεύγειν καὶ διώκειν ἐστὶ{ν} /*cod. M fol. 176u*/ {κατὰ τῶν τοιούτων δύνανται τι ποιῆσαι ἀγαθόν}³.

11 ἔλαθον τοῦ προκειμένου διεξελθὼν, ἀλλ' ἐπάνειμι. οἶδασι τοίνυν οἱ τοιοῦτοι, ὅτι τὸ προσδέχεσθαι τοὺς εἰς αὐτοὺς προσερχομένους διὰ δουλείαν ἀγαθόν. διὰ τοῦτο τοὺς τοιούτους μετὰ ὑπαντῶν τιμίων προῦπαντῶσι καὶ περιπλέκονται καὶ ἕκαστος, ἐξ ὧν ἔχει, εὐεργετῆ τούτοις τῶν νεωστὶ πρὸς αὐτοὺς ἐλθοῦσιν ὁ μὲν ἵππον, ὁ δὲ ἱμάτιον, ὁ δὲ τάπη, ὁ δὲ σκηνήν, ὁ δὲ χρήματα, [ὁ δ]ὲ ἕτερόν τι, ἐξ ὧν ἔσχε καὶ δύναται⁴, ὥστε τοὺς τοιούτους ἐν πρώταις εἰσβολαῖς πλουσίους εἶναι δοκεῖν καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἐν τοῖς παροῦσι πρὸς τὸ μείζον προβαίνειν, εἴπερ μάλιστα καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εὐδοκιμοῦσιν. **12** τοῖς τε ἄλλοις εἰώθασιν διὰ σπουδῆς ἔχειν καὶ τῷ τὰ ἀληθῆ πρὸς πάντας λέγειν καὶ τῷ τὰ δυνατὰ ὑπισχνεῖσθαι· ὅθεν τοὺς ἐναντίους τούτων οὐδενὸς τῶν ἀγαθῶν ἀξιοῦσι καὶ διώκουσιν ὡς ἐναντίους αὐτοῖς. ἔτι ἔγνωσαν τοὺς τὰ πνευματικὰ μεταχειριζομένους (ἔχουσι γὰρ καὶ⁵ τοὺς τοιούτους) μὴ δεῖν ὅλως τῶν παρόντων ἀπολαύειν μήτ' ἔτι ἴδιον ἢ περισσὸν κεκτῆσθαι ἕξω τῶν ἀναγκαίων, καὶ τούτων πάνυ στενῶν, καὶ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν τοιούτων ἐντολῶν ζῶσι τῇ προσαιτήσει τοῦ ἄρτου ἐπὶ θύραις καὶ περιπατοῦσι γυμνοὶ, μηδὲν ἄλλο ἢ περὶ τὴν ὀσφὺν δέρματα τετραπόδων ζῴων περιφέροντες {διὰ τὴν τῆς φύ} εἰς περικάλυμμα τῆς ἀνθρωπίνης αἰσχύνης. ἔτι εἰς μαστίγωσιν τοῦ σώματος καὶ βάρη σιδηρᾶ ἢ μολυβδᾶ τοῖς ὠσὶν ἀναρτῶσι καὶ τοῖς ἄλλοις μέλεσι περιφέρουσιν, ἔνιοι δὲ δι'

¹ οἱ δ' αἰεὶ περὶ νεκρὸν ὀμίλειον, ὡς ὅτε μυῖαι / σταθμῶ ἐνὶ βρομέωσι περιγλαγέας κατὰ πέλλας / ὄρη ἐν εἰαρινῇ.

² πορεύεσθαι *a. c.*

³ {διὰ τριῶν νυχθημέρων τοῦλαττον} *add. i. m.*

⁴ [ὁ δ]ὲ ... δύναται *add. i. m.*

⁵ καὶ *add. s. l.*

ἀποχὴν τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν ὅμοια βάρη τοῖς κρυπτοῖς μέλεσι διατρυπῶντες ἐντίθενται καὶ οὕτως δοκοῦσιν τὰ τῷ Θεῷ ἀρεστὰ διαπράττεσθαι πολλοὺς δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων παντάπασιν ἀναχωρεῖν ἐν ὄρεσι καὶ τόποις ἐρήμοις. /*cod. M fol. 177r/ 13* ἔτι γεφύρας ἐποικοδομοῦσιν πάσας ἀμισθὶ καὶ νῆας ἐν τοῖς ὕδασι διαπερώσας ἅπαντας ἀμισθί. τοσοῦτον γοῦν φιλανθρωπεῖ[α] μάλιστα πρὸς ἀλλήλους ὑπερπλουτοῦσιν, ὅτι οὐ[δεῖς] ἐν αὐτοῖς τῶν οἰ[κείων] οὐδέποτε διακο[νῶν] εὔρηται, οὔτ' ἔτι ἀλλοτρόπως πτω[χός], ὅτι παραυτίκα συνιστῶσιν α[ὐτοῖς] ἐκ τῶν οἰκείων αἴ[...] {ἕτεροι} καὶ ψωμίζουσι νυκτὸς τοὺς μὴ ἔχοντα[ς], ἵνα μὴ ἡ [ἡμέρα] ἕξω αὐτ[ὸν] δ[εό]μενον εὔρη[η]¹. ἔτι ἀναγκαῖον αὐτοῖς εὔρηται καὶ ἀπαραίτητον τὸ πνέειν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως αὐτῶν, δηλονότι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅσοι μὴ αὐτοῖς ὑπόκεινται ἀλλ' ἀντέχουσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, οὓς καὶ τιμωροῦνται ἀπανθρώπως, ὅποταν ἔχωσι, καὶ πᾶν εἶδος τιμωρίας κατ' αὐτῶν ἐπιδείκνυνται, ὥστε καὶ οἶεσθαι μηδένα τῶν σωζομένων ἐν αὐτοῖς εἶναι, εἰ μὴ τὴν κατὰ τούτων διέληθη ὁδόν – καὶ τοσοῦτον καθ' ἡμῶν, ὡς εἴρηται, ὥστε καὶ ὡς τέχνην {οἱ πλείους} τὸ τοιοῦτον μεταχειρίζονται, οὐ χωρὶς οἱ πλείους οὐ δύνανται τὸν βίον διάγειν. **14** καὶ τοσοῦτον εὐδοκιμοῦσι μέχρι τῆς σήμερον διὰ τὴν ἐναντίαν ἡμῶν διάθεσιν τῶν Χριστιανῶν, ὥστε ἐν ἔτεσιν οὐ πλείοσι τῶν ἑκατὸν παρέλαβον πᾶσαν τὴν Ἀσίαν μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡμερῶν διάστημα ἔχουσαν κατὰ τε πλάτος καὶ μήκος ἑκατόν· ἔτι δὲ καὶ τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέσης τῶν δύο γεῶν οὔσης μέχρι Δυρραχίου καὶ Αὐλῶνος οὐ μακρὰν τῆς τῶν Βενετῶν πόλεως ἢ νήσου, οἱ καὶ τέλος αὐτοῖς παρέχουσιν, διάστημα ἡμερῶν, δι' οὗ καὶ ἡμεῖς ἤλθομεν, ἐνενήκοντα κατὰ τε μήκος καὶ κατὰ πλάτος ὀλίγω ἕλαττον – γῆν τοσαύτην πλήρη γενῶν διαφόρων Χριστιανικῶν, καὶ παραδείσου γῆν ἀτεχνῶς. **15** καὶ κατάρχουσι τοσαύτης γῆς καὶ τοιαύτης² καὶ τοσοῦτων Χριστιανῶν ὑπὲρ ἀριθμὸν ὄντων, ἡμῶν αἰεὶ κοιμωμένων, καὶ αἰεὶ τῇ ἀσεβείᾳ καὶ τῇ δυνάμει ἀξάνουσι, τοῦτο μὲν τῇ πολλὰκις τοῦ ἔτους ἐκπορθήσει τῶν μὴ ὑποκειμένων αὐτοῖς Χριστιανῶν, ἐξ ὧν τοὺς {νεωτέρους} νεωτέρους ἀσεβοῦσι³ {τοῦτο δὲ καὶ τῇ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς Χριστιανῶν ἀφαιρέσει τῶν ἰδίων τέκνων, οὓς ἀσεβεῖς ἐκ Χριστιανῶν

¹ τοσοῦτον γοῦν ... εὔρη[η] *add. i. m.*

² καὶ τοιαύτης *add. s. l.*

³ νεωτέρους ἀσεβοῦσι *add. i. m.*

ἀποκαθιστώσι} καὶ καθ' ἡμῶν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσι παιδεύουσι¹, τοῦτο δ' ἔτι καὶ τῷ νομίμους ἑπτὰ γυναῖκας κατέχειν δύνασθαι χωρὶς τῶν αἰχμαλώτων γυναικῶν, μεθ' ὧν τεκνοποιοῦσι νομίμως καὶ υἱοὺς νομίμους ἀπογεννῶσι. /cod. **M fol. 177u**/ ἐντεῦθεν ῥάδιόν ἐστιν ἰδεῖν κατ' τὸν τρόπον τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν.

16 ταῦτα τῶν ἀσεβῶν ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὡς εἶπεῖν, ἐπεὶ οὐ πρόθεσις μοι νῦν λέγειν εἰς πλάτος τὰ κατ' αὐτῶν, ἡμῶν δέ τινα τῶν ἀγίων Χριστιανῶν ὑπὲρ ἡμῶν, μάλλον δέ τινα οὐκ ἐξ ἡμῶν καθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἀσεβῶν, εἰ δεῖ τάληθες εἶπεῖν φόβου χωρὶς, ὡς χρητὸς τοὺς χριστιανίζειν προαιρουμένους ποιεῖν. βοῶν ἔδει νῦν πρὸς ὑμᾶς μεγίστων καὶ διαφόρων³ ὑπὲρ ἡμῶν τοὺς ὑπὲρ τοῦ κοινου συμφέροντος συναθροισθέντας, ὅτι ἀπολλύμεθα, εἰ μὴ προβλέψετε ὑμεῖς. ποῦ οἱ τῆς πίστεως ζηλωταί, ὡς τὸ πρότερον, ἴν' ἐνταυθοῖ βοήσοντες {παραγένωνται ὑπὲρ ἡμῶν}⁴; ποῦ οἱ βοῶντες τὰ ὑπὲρ τοῦ κοινου πρὸς τοὺς δυναμένους; ποῦ οἱ τὸν Θεὸν ἀληθῶς ἀγαπῶντες καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ θνήσκοντες δι' ἐλευθερίαν τῶν λοιπῶν; ἐγὼ μὲν πολλοὺς, ὡς τὸ πρότερον, οὐχ ὄρω. **17** διὰ τοῦτο πλείω καὶ τὰ δεινὰ καθ' ἡμῶν {ὄρω} αἰεὶ, πλείους δὲ πάντ (η) τοὺς ἐναντίους καὶ πολλοὺς τῶν ἀγαθῶν διὰ τὸν φόβον τῶν πλειόνων ἐναντίων ἢ κοιμωμένους ἢ σιωπῶντας ἢ φεύγοντας, ὧν οὐδὲν ἀγαθόν. καὶ ὁ πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς ἐν πλείοσιν, ἵνα μὴ πᾶσι λέγω, {τοῦτο} τὸ ὑπὲρ ἑαυτῶν, τοῦτο πρὸς ἡμᾶς ἐν ὀλίγοις κοιμῶν, ὥστε μικρὸν καὶ τούτους ἢ οὐδὲν ἰσχύειν καθ' ἑαυτούς⁵ καὶ μάλιστα, ὅποτε τοὺς ἐναντιουμένους ἀναιδῶς ὥσπερ ἀσεβεῖς κατ' αὐτῶν ἔχουσι ἴσους γὰρ τοὺς Χριστιανοὺς τοῖς ἀσεβέσιν ἡγοῦμαι {πρὸς τὰγαθὸν ἐναντιουμένους}, καὶ χεῖρους ἔτι, ὅσῳ καὶ Χριστιανοὶ ὀνομάζεσθαι⁶ {θέλουσι} ἀξιοῦσι. **18** ὄρω τὰς κατ' ἀλλήλων μάχας ἡμῶν ὄρω τὰς ἐπὶ τοσοῦτον ἐκδρομὰς τοῦ ὀρθοῦ τῶν Χριστιανῶν (καὶ τῶν μειζόνων, ὃ χεῖρον) ὄρω τὴν τοῦ χριστιανισμοῦ καταφρόνησιν παρὰ τῶν Χριστιανῶν ὄρω τὴν ἐκκλησίαν ἐν ἅπασιν τὰ ἔσχατα πνέουσιν ὄρω τὴν ταύτης νῆα ἀνέμοις παντοίοις καὶ ζάλαις ἐμπεσοῦσαν. ἰού,

¹ {ὁ καὶ μεθ' ἡδονῆς ὑπὲρ ἑαυτ} *add. i. m.*

² καὶ *add. s. l.*

³ καὶ διαφόρων *add. s. l.*

⁴ ἴν' ἐνταυθοῖ βοήσοντες {παραγένωνται ὑπὲρ ἡμῶν} *add. i. m.*

⁵ καθ' ἑαυτούς *add. s. l.*

⁶ ὀνομάζονται *a. c.*

ἰδοῦ, τὸ ἰστίον τέθραυσται, ὁ ἰστός ἐκκέκοπται, οἱ ἐν αὐτῇ πλείους ἀμηχανοῦσιν τῇ βία τῶν ἀνέμων¹, ὅτι οὐκ ἀγαθοὶ {κυβερνῆται} ὑπὲρ τῆς νηὸς καὶ δῆλον² οὐκ ἐπίστανται τὰ τῆς νηός³. /*cod. M fol. 179r*⁴ {ὅτι} καὶ⁵ θαῦμα οὐδὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὡς τοῖς προτέροις ἐν τῇ τοσαύτῃ τρικυμία· καὶ τό γε χεῖρον, ὅτι καὶ τοὺς πρὸς αὐτὴν ἐρχομένους κλητοὺς γυμνοὺς εἰς θάλασσαν ἐμπεσόντας ἐκ τῆς γῆς δι' αὐτὴν {ἴσως} πάλιν εἰς θάλασσαν κατὰ κεφαλῆς ἐπιρρίπτουσι οὗτοι οἱ καλέσαντες⁶ καὶ ἀπολλύσιν· θέλουσιν, ὡς εἰπεῖν, διαφθαρῆναι τὸ πᾶν μεθ' ἑαυτῶν⁷ {ὅτι ἐκεῖνοι ἀπόλλυνται} τοῖς ζῶσι φθονοῦντες, ὡς ζῶσι⁸.

/*cod. M fol. 178r/ 19* ἔγνω, ὡς εἰπεῖν, πάντα τὰ τε ῥητὰ καὶ ἄρρητα, ἃ παρασιωπῶ, ἐπειδὴ πάντα ταῦτα οὐ λεκτέα {νῦν} καὶ ὅτι⁹ καὶ ὑμεῖς οἴδατε καὶ ἀεὶ συνθηρηεῖτε. καὶ θαῦμα οὐδέν, εἰ¹⁰ τοιαῦτα πρὸς ἡμᾶς καὶ ὅσα προεῖρηκα καὶ ἐρῶ¹¹. ὥσπερ κατὰ φύσιν οἱ υἱοὶ πρὸς πατέρα καὶ ἐλάττους ἀδελφοὶ πρὸς μείζους καὶ δοῦλοι πρὸς δεσπότης καὶ μαθηταὶ πρὸς διδασκάλους καὶ ὑποτακτικοὶ πρὸς τοὺς προεστῶτας, οὕτω καὶ πάντες ὁμοῦ πρὸς τὴν μείζω παρὰ Θεοῦ ἐκκλησίαν αὐτοῦ, δηλονότι τοὺς ταύτης ὑπηρέτας, ἀφορᾶν ὑπετάγημεν, καὶ κατὰ φύσιν ὡς ἀναμφιβόλως πρῶτους πάντων {ὡς} καθά¹² τῶν θείων μυσταγωγῶν τὴν ἀπομίμησιν ἔχομεν καὶ τὴν τούτων ἀκολουθίαν. **20** {ἔτι δὲ} ὅθεν ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀποστόλων, ὅτε ἡ ἐκκλησία ὠρθοτόμει, πολλοὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν ταῖς

¹ τῇ βία τῶν ἀνέμων *add. s. l.*

² ὑπὲρ τῆς νηὸς καὶ δῆλον *add. s. l.*

³ ἐπιστήμονες *add. litteris minoribus infra ultimum uersum in fine paginae*

⁴ *ad ordinem foliorum (f. 178 post f. 190 illigatum est) cf. recensionem codicis in K. Hajdú, Catalogi (ut supra) III, p. 188 sq.*

⁵ καὶ *add. s. l.*

⁶ οὗτοι οἱ καλέσαντες *add. s. l.*

⁷ μεθ' ἑαυτῶν *add. s. l.*

⁸ {ὅτι ἐκεῖνοι ...} ... ὡς ζῶσι *add. s. l.*

⁹ ἐπειδὴ οὐ λεκτέα {νῦν} καὶ ὅτι *add. s. l.*

¹⁰ *cod. Monac. graec. 253, fol. 111u, similia uerba ac hoc loco, postea tamen deleta, praebet: {γινώσκω πάντα τὰ καθ' ἡμῶν, ὅσα τε ῥητὰ καὶ ἄρρητα: {ἃ καὶ} ὧν τὰ πλείω παρασιωπῶ τῇ τε ἀηδείᾳ καὶ πληθυσμῷ αὐτῶν, καὶ ὅτι καὶ ὑμεῖς πρὸς ἡμᾶς ἔγνωτε ταῦτα γινόμενα. διὰ τοῦτο πρὸς διόρθωσιν τοσοῦτον καὶ κοπιᾶτε, θαῦμα γοῦν οὐδὲν εἶ}*

¹¹ καὶ ἐρῶ *add. s. l.*

¹² καθά *add. supra* {ὡς}

χερσίν αὐτῶν ἐνετίθεντο καὶ ἠκολούθησαν αὐτοῖς, ὅτι ἀγαθοὺς ἐν ἅπασι διοικητὰς τούτους ἐφάρων καὶ ἐκ Θεοῦ ἀληθῶς, οἵτινες καὶ κανόνας τοῖς μετ' αὐτοῦ ἐξέθεντο ἐπὶ εἰρήνῃ ψυχῆς καὶ σώματος λέγοντες οὕτως ὁμοῦ ἐν τῷ περὶ κανόνι δηλαδὴ τῷ τελευταίῳ τῶν θείων κανόνων αὐτῶν (Canon. apost. [CPG I, 1740] § 85 p. 52, 10-15 Ἰοαννου) {μεθὸ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέθεντο}: 'ταῦτα καὶ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ἡμῶν, ὧ ἐπίσκοποι' (ῥητῶς 'ὧ ἐπίσκοποι', ὡς πρὸς μείζους τῶν ἄλλων, καὶ παραδείγματα, μεθ' ὧν ἅπαντες {ὕμεις}). καὶ ἔπεται: 'ὕμεις γοῦν ἐμμένοντες αὐτοῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρήνῃν ἔξετε, ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων ἀίδιον ἔξετε'. {ταῦτα τῶν θείων ἀποστόλων ῥητῶς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους¹. ἐπεὶ τοίνυν αἱ τῶν} [...] καὶ μειζόνων [...]. /cod. M fol. 178u/ οὐδὲν γοῦν θαυμαστόν, εἰ πολέμους ἐξ ἡμῶν αὐτῶν καθ' ἡμῶν ὀρώμεν συχνούς, ὅτι πρωταίτιοι τούτων οἱ ἡμέτεροι ἐπίσκοποι οἱ τὰς ἐντολὰς παραβαίνοντες, πρὸς οὓς ἡ μίμησις τῶν λοιπῶν· οἱ καὶ πρῶτοι κατ' ἀλλήλων τῇ μαχαίρᾳ χωροῦσι καὶ κατὰ τῶν λοιπῶν οἰόμενοι δεῖν μαχαίρᾳ τὴν ἐκκλησίαν χρᾶσθαι κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων ἐναντίον τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων. 21 λέγουσι γὰρ οἱ ἀπόστολοι {μετὰ τῶν ἄλλων}³ ἐν τῷ κζ^ω κανόνι αὐτῶν (Canon. apost. [CPG I, 1740] § 27 p. 20, 4-12 Ἰοαννου) οὕτως: 'ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἀμαρτανόντας {ἢ [ἀπίστ]ους εἰς[...]ν} καθαιρεῖν προστάσσομεν. οὐδαμοῦ γὰρ ὁ Κύριος ἡμᾶς ἐδίδαξε, τούναντίον δέ, ὅτι τυπτόμενος οὐκ ἀντέτυπτεν οὐδὲ λοιδορούμενος ἐλοιδορεῖ καὶ πάσχων οὐκ ἠπεῖλει'. οἱ ἡμέτεροι δὲ τῇ μαχαίρᾳ πάντα καὶ οὐ καθαιροῦνται. ἐν οἷς καὶ τὰ τῇ προφάσει τῶν δεομένων συναγόμενα ἀπατῶντες καταναλίσκουσιν, καὶ ἐν χείροσι. καὶ πάντῃ πτωχοὶ μεθ' ἡμῶν, ὅτι τὰ αὐτῶν καθ' ἡμῶν ἐπιμελῶς ἢ ἐν βαλαντίοις⁴ {ἐν τοῖς προρρηθεῖσιν}, οὐ τούναντίον ἅπαν τοῖς ἀσεβέσι. ἔτι οἱ θεοὶ ἀπόστολοι ἐν τῷ κθ^ω τῶν κανόνων αὐτῶν (Canon. apost. [CPG I, 1740] § 29 p. 21, 6-12 Ἰοαννου) οὕτως ἀπεφάναντο: 'εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατῆς γέγονεν ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω καὶ

¹ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους *add. s. l.*

² *legi nequit propter finem paginae excisum*

³ {μετὰ τῶν ἄλλων} *add. s. l.*

⁴ ἢ ἐν βαλαντίοις *add. i. m.*

αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι καὶ τῆς κοινωνίας ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου'. ταῦτα τῶν θείων ἀποστόλων μετὰ τῶν ἄλλων¹ ὑπὲρ ἡμῶν τὰ εἰρήνην ὑμῖν ἐπαγγελλόμενα, εἰ φυλάττονται. ἐφ' ὅσον δὲ τῶν ἐναντίων τὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν ἡμετέρων προβαίνει, καλῶς οἴδατε. **22** οὐδὲν τοιγαροῦν θαυμαστὸν τὸ μὴ εἰρηνεύειν ἡμᾶς ἐν ταῖς τοσαύταις παραβάσεσιν {τοὺς ἀρχιερεῖς εἶναι οἰομένους ἐν τοῖς παρανομήμασι μὴ ὄντας, ἀλλὰ νομίμως καθαιρουμένους} τῶν προεστώτων τῶν ἐκ Θεοῦ καθηρημένων {διὰ ταῦτα} οὕτω κυριευόντων², μήτε εἰρήνην ἔσσεσθαι ποτε βεβαίαν προσδοκᾶτε³, εἰ μὴ οἱ τοιοῦτοι διευθετηθῶσιν. {καὶ τῷ τε λόγῳ καὶ μόνον⁴ ψιλῶ οἱ ὑπ' αὐτοὺς αὐτοῖς ἀκολουθεῖν ἔσσονται ὡς τοῖς ἀποστόλοις οἱ πρότερον νομίμως μαχαίρας χωρὶς, ὡς νενομοθέτηται. {ἀλλ' } ὅτι δὲ ταῦτα οὐκ ἔστι, διὰ τοῦτο καὶ τὰ δεινὰ καθ' ἡμῶν παρὰ πάντων, ἄπερ ὁράται. ἔτι ὁρῶ δι' αὐτό} ἀλλὰ μή, πρὸς Θεοῦ, τοσοῦτον δεινὸν /*cod. M fol. 179r, l. 4*/ μὴ ἐάσατε παραχωρηθῆναι⁵. χρῆσώμεθα {ἔτι} φιλανθρωπεῖα καὶ πρὸς αὐτούς, καὶ τὰ αὐτῶν ἐλαττώματα διορθοῦτε, καὶ τούτους παιδεύετε, ἵνα μὴ χεῖρω τοῖς προτέροις τὰ δεινὰ ἐπακολουθήσῃ, ὥστε συμβῆναι μὴ μόνον βασιλείαν, περὶ οὗ τὸν μέγαν ἀγῶνα ἔχετε σήμερον, ἀλλὰ βασιλείας. **23** ἔστι λοιπὸν πρὸς τὴν κινδυνεύουσαν νῆα σωτηρίας ἐλπὶς τις αἰ παρ' ἡμῶν αὐταὶ ἄγκυραι⁶, {ἔστιν ἐλπὶς ἔτι σωτηρίας ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας νηὸς καὶ ὑπὲρ τῆ[ς] σωτηρίας ἀ[...] τις αἰ παρ' ὑμῶν ἄγκυραι}, ὅτι ἄγκυραι ταύτης κατονομάζεσθε. ρίψατε αὐτὰς κατὰ θαλάσσης ἰσχυροῖς τοῖς σχοινίοις, ἀνηλεῶς ρίψατε ὡς πρὸς σύστασιν αὐτῆς καὶ ἐλευθερίαν, ὅτι παρ' ὑμῶν καὶ μόνων τὸ⁷ {αὕτη} ὑπὲρ αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ἵνα μὴ ὅμοια καθ' ἡμῶν ἢ καὶ χεῖρω γίνηται τῇ τῶν ναυτῶν ἀπειρία καὶ τῶν δικαίων καταφρονήσῃ⁸, μελήσει ὑμῖν, {ὅτι καὶ τοῦτο παρ' ὑμῖν, ὅτι} ὥσπερ⁹ ἐν πᾶσι τὰ πάντα ὑπὲρ ἡμῶν ἐξ ὑμῶν μόνων, {ὅτι μόνοι ὑμεῖς

¹ μετὰ τῶν ἄλλων *add. s. l.*

² τῶν προεστώτων – κυριευόντων *add. i. m.*

³ βεβαίαν προσδοκᾶτε *add. s. l.*

⁴ καὶ μόνον *add. s. l.*

⁵ μὴ ἐάσατε παραχωρηθῆναι *add. s. l.*

⁶ καὶ τὰ αὐτῶν ἐλαττώματα – αὐταὶ ἄγκυραι *add. i. m.*

⁷ τὸ *add. s. l.*

⁸ καὶ τῶν δικαίων καταφρονήσῃ *add. s. l.*

⁹ ὥσπερ *add. s. l.*

ένταυθοί ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀγαθοί· καὶ ὅσοι τὰ ὑμέτερα συγκροτῶσιν καὶ δῆλον ἔκ τε τῆς πολλῶν τῆ πείρα σήμερον καὶ ἐντεῦθεν· καὶ δῆλον ἐντεῦθεν} ὅτι μείζους ἀπάντων ἐκ Θεοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμεῖς, {ὅπως δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει καὶ αὐτὸς ἐρῶ} ὡς παρὰ τῶν μειζόνων ὑμῶν θειοτάτων ἐκείνων πατέρων διατέτακται. **24** οὗτοι καθὰ τοῦ πνεύματος ὄντες καὶ τῆς τῶν μελλόντων σωτηρίας φροντίζοντες¹, προῖδόντες τοὺς μετ' αὐτοὺς οὐχ ὁμοίους αὐτοῖς ἔσεσθαι ἅπαντας, προέγνωσαν δεῖν δι' ἀσφάλειαν τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως μέχρις αἰῶνος συνόδους καθολικὰς καὶ πυκνὰς συναθροίζεσθαι εἰς λύσιν τῶν συναγομένων ἀναμεταξὺ {αὐτῶν ἐναντίων} καὶ τοῦ μέλλοντος πρόγνωσιν², ὥσπερ εἰώθαμεν ἀμφιρρεπεῖς ὄντες μᾶλλον πρὸς τοῦναντίον ὁρμᾶν, καὶ δύνασθαι ταύτας τὰ πάντα ἀνασχυβαλίζειν καὶ τὸν σίτον τοῦ ἀχύρου διακαθαίρειν (*cf. Matth. 3, 12 Luc. 3, 17*)· {ὥστε} καὶ πάντα ὑπέθεντο δουλεύειν τῇ ἀποφάσει {τῶν τοιούτων} καὶ στέργειν τὰ παρ' αὐτῶν ἀποφανθέντα ὡς ἐκ Θεοῦ, ὅτι καὶ³ ἐκ Θεοῦ δι' αὐτῶν. ταῦτά τοί {καὶ} τινες τῶν ἡμετέρων οἱ μὲν ζώνας τῆς πίστεως ταύτας ἐκάλεσαν, οἱ δὲ ἀγκύρας, εἰκότως· δι' αὐτῶν γὰρ */cod. M fol. 179u/* οὐχ ὑποχαλᾶν τὰ τῆς πίστεως δύναται οὔτε παρακινδυνεύειν τὰ τῶν Χριστιανῶν⁴. **25** εἶδομεν γὰρ καὶ ἀνέγνωμεν, ὅπως τὰς τῶν βλασφημούντων αἱρέσεις {οὐδὲν ἄλλο, εἰ μὴ θεῖα σύνοδος ἠδυνήθη ἐξαφανίσει} οὔτε ἀρχιερεῖς ἐξ ἑαυτῶν, οὔτε βασιλεῖς, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς {καθ' ἑαυτὸν} ἠδυνήθη ἐξαφανίσει, εἰ μὴ ἡ σύναξις τῶν ἀγίων πατέρων. εἶδομεν, ὡς εἶπεῖν, τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν τοῖς ἐγγράφοις προστάγμασιν αὐτῶν βεβαιουῦσθαι καὶ κοινὸν ὑπὲρ ἡμῶν κανόνα τὰς διατάξεις αὐτῶν {εἰς} ἐν ἡμῖν ἐπικεῖσθαι, αἷς ἀκολουθεῖν ὀφείλομεν, {κἂν μὴ θέλωμεν} εἴπερ χριστιανίζειν ἐθέλομεν καὶ συνίστασθαι⁵. εἶδομεν ταύτην δύνασθαι καὶ τοὺς μὴ ὀρθῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις διάγοντας κατὰ τὴν τούτων ὑποτύπωσιν μετατιθέναι καὶ ποιμένας ἀξίους ἄλλους ἀποκαθιστᾶν, ὅποτε δέη. {οὐ τοῦναντίον οὐκ [...]} εἰσται καὶ τὸν οἶακα μὴ ὡς δεῖ τῆς ἐκκλησίας διευθύνωσιν} **26** βλέπομεν ταύτας ἀεὶ ἀγαθοποιεῖν καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτῶν ἀγαθὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ὅτι οὐδεὶς ὑπὲρ ἰδίου

¹ καὶ τῆς τῶν μελλόντων σωτηρίας φροντίζοντες *add. s. l.*

² καὶ τοῦ μέλλοντος πρόγνωσιν *add. s. l.*

³ καὶ *add. s. l.*

⁴ τὰ τῶν Χριστιανῶν *add. s. l.*

⁵ καὶ συνίστασθαι *add. s. l.*

ἐν αὐταῖς τοῦ κοινοῦ καταφρονῶν – οὔτε εἰ ἐβούλετο, ἴσχυσεν ἂν πρὸς τοὺς ἑτέρους¹ ἐκ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ· ἤγουν οὐ δύναται τοιοῦτος ὢν πρὸς τοὺς τοιοῦτους παραγενέσθαι καὶ τούτοις συναναστρέφεσθαι, ἢ παραγεγονῶς οὐ προσμένει καὶ ἄλλην ἐτράπετο. διὰ τοῦτο τοὺς προσμένοντας καὶ ἀγωνιζομένους θεοῦ ἄνδρας ἢ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία καὶ ἁγίους κατονομάζει, ὅτι καθαροὶ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀπόστολοι ἀληθεῖς γενναίως τοῖς δυσχερέσιν ἀνθιστάμενοι {ὡσπερ ἐκεῖνοι} καὶ ὅτι ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ σαφῶς² δοκιμάζονται· γινώσκονται γὰρ οἱ ἀγωνισταὶ παραυτίκα ἔν τε τῷ λέγειν καὶ ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ. **27** διὰ τοῦτο καὶ ἅγιοι προσαγορεύονται, ὡσπερ εἰσί, καὶ οὐ πολλοί, ὅτι ἀγαθοί. τοὺς τοιοῦτους γοῦν καὶ ὀλίγους ὄντας εἶδομεν τὰ μέγιστα, ὡς εἴρηται, δύνασθαι, ὅτι τέκνα Θεοῦ· δι' αὐτῶν γὰρ ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ, ὃς πάντων ἰσχυρότερος. ὅθεν καὶ αὐτοὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἰσχυρότεροι καὶ μείζους, καὶ κατὰ πάντων ἀρχιερέων τὴν ἐξουσίαν κανονικῶς καὶ ἀποστολικῶς ἀναδεξάμενοι, ἐν οἷς οἱ ἀπόστολοι τὰ τῶν ἐπισκόπων ἀπάντων τῇ διακρίσει τῶν θείων πατέρων τῆς καθολικῆς συνόδου ὑποκρεμῶσι ἐν τῷ κανόνι αὐτῶν καὶ ἢ ἐν Νικαίᾳ ἐν τῷ καθῶς καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς τῶν πατέρων συνόδ[οις ...]³. καὶ ὅσῳ συνεχέστερον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι ἢ τούτων πρὸς /*cod. M fol. 180r*/ ἡμᾶς ἐπίσκεψις γίνεται, τοσοῦτω καὶ κρεῖττον ὑπὲρ ἡμῶν· ὅτι πολλὰ τὰ δεινὰ, ὡς ἔγνωμεν τῇ τούτων ἀπουσίᾳ, καθ' ἡμῶν ἐπήλθε {ὅτι} διότι⁴ τὸν προκειμένον ὄρον τῆς ἰδίας συνάξεως {παρέδραμε} οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ περὶ τῆς συν[όδου]⁵ παρέδραμε πρότερον. **28** {ὡς εἰμ} ὑπὲρ ὧν τοσοῦτους κόπους (πλείους δηλαδὴ τοῦ συνήθους) ὑφίσταται νῦν ἢ παροῦσα σύνοδος εἰς διόρθωσιν αὐτῶν, ὡς εἰ μὴ καὶ νῦν συνηθοίκετο, τὸ πᾶν, ὡς οἶμαι, τῶν Χριστιανῶν ἦν ἂν εἰς ἀφανισμόν. ὄρας, ὅπως ἀναγκαίως οἱ θεῖοι πατέρες προέγνωσαν καὶ ταύτας τοσοῦτον δυναμένας ὑπὲρ ἡμῶν ἀπεκατέστησαν, ὡς ἐχρῆν; {τί τοίνυν λοιπὸν ὡσπερ μὴ τὸν λογ} ὄρας, ὅσα ἀγαθὰ προνοεῖσθαι δύναται ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὅσα κατασκευάζει;

¹ ἑτέρους *add. s. l.*

² σαφῶς *add. s. l.*

³ ὅθεν καὶ αὐτοὶ – τῶν πατέρων συνόδ[οις ...] *add. i. m. inferiore paginae eodem atramento ac interpretatio latina; ultimae uoces in infima pagina excisae*

⁴ διότι *add. s. l.*

⁵ τὸ περὶ τῆς συν[όδου] *add. i. m.*

διαλέγομαι νῦν πρὸς τοὺς μὴ μεθ' ἡδονῆς τὰ ὑπὲρ τῆς συνόδου ἀκούοντας, ὅτι οὐκ ἀγαθοὶ καὶ μακρόθεν καταβοῶντες αὐτῆς, ἵνα καὶ ταῦτα παρ' ἐμοῦ μάθωσιν. **29** πλὴν, κὰν ὁπόσα ἀκούωσιν, ἐν οὐδενὶ πείθονται, διότι τὰ λαλούμενα ὑπὲρ αὐτῶν κατὰ τὴν τῶν Γραικῶν παροιμίαν, ὅτι πρὸς ταῦτα, ἐν οἷς μόνον παρέχουσιν, μένειν οὐ δύνανται, καὶ πολλῶν μὲν ὑ[πὲρ] ἑαυτῶν ἀκου[ομένων], διὰ δὲ τὸ ἔχει[ν] ὧτα δύο κ[ατὰ] τὴν τῶν Γραικῶν π[αροι]μίαν, μὴ δύν[ασθαι] παρακατέ[χειν]¹, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἄλλου κενοῦ ὄντος ἐξέρχονται καὶ τοιοῦτ[ους] ἀποκα[θί]στασθαι καθῶς², ὥστε καὶ τολμᾶν ὑπὸ πλήθους μανίας προφέρειν μίκρ' ἄττα παρὰ τῆς συνόδου γίνεσθαι ἢ καὶ οὐδέν. ἤγουν οὐκ αἰσθάνονται τῶν γινομένων, ὅπερ ἀναισθήτου ἴδιον πράγματος, ἢ σμικρύνουσιν αἰσθανόμενοι, ὃ {καὶ χεῖρον αὐτοῖς} τῆς ἐναντίας αὐτῶν φύσεως τεκμήριον· ὃ καὶ θρηγῶ καὶ συνθρηγῶν αὐτοῖς ἀναγγελῶ καὶ αὐτὸς τὰ ἐξ ὑμῶν κεφαλαιωδῶς ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ ἴσως κὰν ἐμοὶ τῷ ξένῳ πεισθήσονται {οὐχ ἡμᾶς}.

30 οἱ θεῖοι πατέρες οὗτοι, ὧ Χριστιανοί, {οὐτῶσί, ἵνα καὶ παρ' ἐμοῦ μάθητε, ἀγωνίζονται (ὅτι μετ' αὐτῶν εἶμι καὶ αὐτὸς ξένος παντάπασιν ἀπάντων αὐτῶν· οὐ χάριν καὶ χρῆ μᾶλλον πιστεύειν ἐμοί, ὡς {μηδέν} ἐν μηδενὶ μετεσηκῶτι αὐτῶν, ὥστ' ἀναγκάζεσθαι ἀμῆ γέ πη διὰ τι λέγειν ὑπὲρ αὐτῶν) – οὕτως οἱ παρόντες ἀγωνίζονται} προέθεντο ὑπὲρ ἡμῶν {τρία} δ', ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, τὰ ἀναγκαιότατα, δι' ἃ ὁ κόσμος ὄδινε χρόνους ἤδη πολλοὺς καὶ τὰ πρὸς διόρθωσιν τούτων ἐβόα, τὸ ὑπὲρ εἰρήνης, τὸ κατὰ αἰρέσεων, τὸ τῆς διορθώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τὸ ὑπὲρ³ τῶν κοινῶν (ὅτι εἰς τοσοῦτον τῶν ἐναντίων προέβησαν, ὥστε μήτε εἰρήνην ἐν τοῖς Χριστιανοῖς εἶναι, τὰς αἰρέσεις ἀναριθμήτους, τὴν ἐκκλησίαν πάνυ τῶν ὀρθῶν ἕξω, καὶ τὰ κοινὰ εἰς ἀπώλειαν), */cod. M fol. 180u/ 31* ὥστε κατὰ τάξιν καθ' ἑκάστην περὶ ταῦτα ἀσχολεῖσθαι ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς πολλακίς καὶ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀμελεῖν, μᾶλλον δὲ ἀμνημονεῖν τῇ ἐφέσει καὶ σπουδῇ τῶν προκειμένων {θειῶν ἔργων, καὶ ταῦτα ἔχειν ἀντὶ τροφῆς, ὥστε καὶ διημερεῦειν ἐνίοτε ἐν αὐτοῖς καὶ διανυκτερεῦειν, ὅθεν τοῦ μὲν ἐνὸς περὶ οὗ}, ἐξ οὗ τὴν λύμην⁴ {ὁ μέγας} κίνδυνος παρηκολούθησε καὶ ἔτι

¹ καὶ πολλῶν – παρακατέ[χειν] *add. i. m.*

² ἵνα καὶ ταῦτα – καθῶς *add. in summa pagina*

³ τὸ ὑπὲρ *add. s. l.*

⁴ ἐξ οὗ τὴν λύμην *add. s. l.*

παρακολουθεῖ¹, {τὰ κατὰ} τῶν αἰρετικῶν δηλαδή², εἰς ὃ οὐδεὶς οὔτε ἄκρος ἀρχιερεὺς πολλὰ ἀγωνισάμενος, ὁ καὶ μεγάλα δυνάμενος ἐκεῖνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ τοσοῦτον ἠύξηκώς, οὔτε βασιλεὺς οὔτε ἄλλος οὐδεὶς, οὔτε πόλεις ὁμοῦ οὔτε γένη Χριστιανῶν, κατ' ἐκείνων λόγῳ καὶ δυνάμει στρατοπεδευσάμενοι, ἴσχυσαν³. **32** οὗτοι οἱ θεῖοι πατέρες {ἅπαν} σχεδὸν {ἐκείνων} πᾶσαν⁴ κατέσβεσαν τρόποις ποικίλοις ὑπὲρ διορθώσεως ἐκείνων χρησάμενοι {ἔνθεν τοι τὰς μὲν ὡς κάκεινων τοὺς ἔτι ἐναντίους τὴν ἰσχὺν τῆς συνόδου ἀνομολογεῖν, ἐν αἷς πρὸς ἀλλήλους γράφουσι, αἱ καὶ εὔρηται, ὅπως οὐδεὶς κατ' αὐτῶν, εἰ μὴ ἡ παρούσα σύνοδος, ἴσχυσε} καί, ἰδοῦ, κατεδουλώθη καὶ ὑπετάγη πρὸς τουτουσί τὸ φοβερόν ἐκεῖνο τῶν αἰρετικῶν πλῆθος καὶ στράτευμα, ὅπερ φόβον παρεῖχε μέγα τοῖς Χριστιανοῖς καὶ φθοράν, ὅτι οὐ λόγῳ μόνῳ κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπέβαινον ἀλλὰ καὶ δυνάμει χειρός, ὥστε πολλάκις τοὺς Χριστιανοὺς μεγάλας κατατροπὰς ὑπομείναι καὶ {πολλάκις} ἠττηθῆναι καὶ τοὺς μὴ εἰωθότας φεύγειν ἐκεῖσε φεύγειν⁵. ὅπερ μεγάλην φθοράν, ἵνα μὴ λέγω παντελεῖ ἀπώλειαν, τῶν Χριστιανῶν κατ' ὀλίγον ἠπεῖλει, εἰ μὴ τοὺς παρόντας πατέρας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα συνήθροισε. κάκεινοι τοῦτο ὁμολογοῦσι καὶ ἡ πείρα σαφῶς διδάσκει. **33** κἀγὼ φημι μηδὲν τοιοῦτον οὐδὲ παρὰ τῶν πρότερον ἐκείνων πατέρων ἐν διαφόροις συνόδοις κατορθωθῆναι, /*cod. M fol. 181r*/ ὅτι τοῖς τότε πατράσιν⁶ αἰρέσεις ὀλίγων καὶ λόγῳ μόνῳ ἐφέροντο καὶ ἔξολαι⁷ νεωστὶ ἀνιστάσαι, τούτοις δὲ ἔθνος ἅπαν ὑπὲρ ἀριθμὸν λόγῳ τε καὶ δυνάμει πολεμικῇ ἐπὶ χρόνους ἤδη κ' ἐπέθεντο, ὅθεν μετὰ λόγου καὶ δυνάμει χρήσασθαι κατ' ἐκείνων τούτοις ἐπάναγκες ἦν, ὃ καὶ γέγονεν· ὥστε τοὺς μὲν μετὰ δυνάμεως ἐκεῖσε παρὰ τῆς θείας συνόδου ὀλίγους⁸ θαυμασίως κατ' ἐκείνων ἀπείρων ὄντων⁹ θαυματουργεῖν, ὡς ἐκ τῆς συνόδου, ὅπερ ἀπὸ Θεοῦ, σταλέντας, τοὺς δέ

¹ παρακολουθεῖ *trad.*

² δηλαδή *add. s. l.*

³ ἴσχυσαν *add. s. l.*

⁴ πᾶσαν *add. i. m.*

⁵ καὶ τοὺς μὴ – ἐκεῖσε φεύγειν *add. s. l.*

⁶ πατράσιν *add. s. l.*

⁷ ἔξολαι *add. s. l.*

⁸ ὀλίγους *add. s. l.*

⁹ ὄντων *add. i. m.*

γε μετὰ λόγου δοκεῖν ὁμοίως παρ' ἐκείνοις ἐκ Θεοῦ λαλεῖν καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως τῇ θεῖα συνόδῳ πάντας θαυμασίως¹ ἀκολουθεῖν. **34** εἰ δέ γε καὶ τινες ἔτι τῶν ἐναντιουμένων εἰσίν, οὐδὲν θαυμαστόν· οὕτως γὰρ ἐν τοῖς τοιοῦτοις καὶ πρότ[ερον] εἴωθε γίνεσθαι, ὅτι τινὲς ἐναπολείπονται, οἱ μετέπειτα ἢ μετανοοῦσι καὶ αὐτοὶ ἢ μόνοι διαφθείρονται, ἄλλως τε οὐδὲ τὸ περὶ αὐτῶν ἔτι ἢ σύνοδος ἀμελεῖ, ἀλλὰ σπουδάζει πρὸς τελείαν {αὐ} τῶν πάντων διόρθωσιν. τοῦτο οὐ μικρὸν ἔργον παρὰ τῆς συνόδου, ὃ οἱ τὰ κατ[...]², ἀλλ' ὅσον {καὶ τοσοῦτον, ὅτι ὅσον} τὴν τῶν Χριστιανῶν κατ' αὐτῶν δύναμιν ὑπερέβαινε τὸ παρ' αὐτῶν πρότερον καὶ ὑπερενίκα τῇ πολεμικῇ δυνάμει³, τοσοῦτον τὰ παρὰ τῆς συνόδου εἰς αὐτοὺς νῦν γεγονότα⁴ ὑπερβαίνει πᾶσαν δύναμιν λόγου καὶ⁵ διήγησιν ἀνθρωπίνην {καὶ λόγους}. λοιπὸν⁶ {ἔθεν} οὐδεὶς ἀξίως ἐξεῖπειν καὶ⁷ διηγείσθαι τὰ τοῦ μεγάλου ἔργου τούτου δυνησεται. τοῦτο τῶν πατέρων ἐν, ὃ ἡμεῖς οἱ μὴ ἀκούοντες, καὶ τοιοῦτον⁸.

35 τὸ περὶ εἰρήνης καὶ πάντες ὀρώσιν, ὅσα πρὸς τὴν τῶν Γερμανῶν γῆν κακῶς πρότερον διακείμενα εἰρηνικῶς παρὰ τούτων ἀπεκατέστη⁹, ἅπερ οὐδεὶς τῶν Χριστιανῶν πρότερον ἀποκαταστήσαι ἠδυνήθη¹⁰, καὶ ὅσα ἐν χεροῖν ἔχει αὐτῶν ἀποκαθιστῶσα πρὸς εἰρήνην διηνεκῶς, ὡς πάντας ἀνομολογεῖν τοὺς ἐν αὐτῇ τὴν τῆς συνόδου προσμονὴν εἰρήνης ἐν αὐτοῖς εἶναι αἰτίαν¹¹ καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, τὴν ἀπουσίαν δὲ πᾶν τοῦναντίον. διὸ καὶ ἐπαπειλοῦνται κατέχειν σχεδὸν ταύτην¹² ἀεὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ὡς μόνην οὖσαν αἰτίαν τῆς εἰρήνης αὐτῶν, καλῶς περὶ καλοῦ διανοούμενοι ὡς καλοί. /cod. *M fol. 181u*/ καὶ τὸ τῆς Γαλλίας περὶ εἰρήνης

¹ θαυμασίως *add. s. l.*

² ὃ οἱ τὰ κατ[...] *add. s. l., extremae litterae i. m. excisae*

³ καὶ ὑπερενίκα – δυνάμει *add. s. l.*

⁴ νῦν γεγονότα *add. s. l.*

⁵ δύναμιν λόγου καὶ *add. s. l.*

⁶ λοιπὸν *add. s. l.*

⁷ ἐξεῖπειν καὶ *add. s. l.*

⁸ καὶ τοιοῦτον *add. s. l.*

⁹ ἀπεκατέστη *add. s. l.*

¹⁰ ἠδυνήθη *add. s. l.*

¹¹ αἰτίαν *add. s. l.*

¹² ταύτην *add. s. l.*

νῦν γινόμενον¹ οὐ μικρόν, ἥς τὰ μὲν παρὰ τῆς συνόδου καὶ μόνης γέγονε πολυτελῶς, τὰ δὲ γίνεται· ἐξ ὧν ἐλπὶς κάκεισε εἰρήνης καὶ ἀγαθῆς, ὅσον οὐπω προσδοκεῖται, τῇ τῶν θείων πατέρων τούτων σπουδῇ καὶ φροντίδι καὶ καθημερινῇ προσευχῇ πρὸς Θεόν.

37 (!) τὸ περὶ τῶν κοινῶν· καὶ ποῦ σήμερον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ, εἰ μὴ ἐνταυθοῖ; πανταχοῦ περὶ ἰδίων, ἐνταῦθα δὲ μόνον περὶ κοινοῦ καὶ πολλὰ καθ' ἑκάστην ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε τὰ μέγιστα τοὺς ὑπὲρ τούτου ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κοπιᾶν καὶ τοὺς περὶ τούτου ἐρχομένους πλήθη ἀεὶ τῇ συνόδῳ ἐνεῖναι ἐκ πασῶν γενεῶν, ὅτι περὶ πασῶν ὡς κοινῶν², καὶ πάντας ἐπαναστρέφειν πρὸς τὰ ἴδια μεθ' ἡδονῆς τοὺς ἀδίκως παρ' ἀδίκων ἀδικηθέντας, ὅτι ἀπροσωπόληπτοι καὶ ἐκ Θεοῦ οἱ ἐνταῦθα τῶν τοιούτων κριταὶ καὶ τῆς δικαιοσύνης ἐξετασταί.

36 τὸ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διορθώσεως καὶ ἤδη γέγονεν ὡς ἀναγκαιότατον καὶ τετέλεσται, ὅτι τὸ τοιοῦτον οὐ μόνον τοὺς ἐκκλησιαστικούς κατὰ τὰς ψυχὰς ἔφθειρε ἄλλως ἢ ὡς χρῆ διακειμένους καὶ παρέλαβον, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τοὺς λαϊκοὺς ἐπεισέφερον ἀναισχυντοῦντας καὶ καταφρονοῦντας καὶ τὰς αἰρέσεις ἴσως ἠύξησε καὶ τοὺς Γραικοὺς διεστῶτας ἔτι διετήρει, ὅτι οὐδὲν τῶν παρ' αὐτῶν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καθ' ὑμῶν ἢ τοῦτο ἰσχυρότερον ἦν καὶ λέλυται· καὶ οἱ ἀσεβεῖς πολλὰ περὶ τούτου καθ' ὑμῶν φερόμενοι εἰς τὸ ἐξῆς σιωπήσουσι μηδὲν περὶ σιμωνίας εἰπεῖν ἔχοντες.

38 ὡς λέγειν εἰώθασι³, 'ἕξω τῶν προκειμένων' πρὸς τοὺς θείους πατέρας τούτους καὶ τὸ τῆς ἐνώσεως τῶν Γραικῶν ἀνεφύη μετὰ τὸ ἐκείνους ἀκοῦσαι τὴν ἱερὰν σύνοδον τὰ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διορθώσεως πραγματευομένην, καὶ ἐνταυθοῖ ἔδραμον (οἶδα, τί λέγω, ὅτι εἷς ἐξ ἐκείνων εἰμὶ καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις ἀεὶ). τὸ τούτων γοῦν τῇ⁴ {ὃ τῇ} μὲν τάξει ὕστερον, τῇ δὲ δυνάμει πρῶτον ἀπάντων, /cod. M fol. 182r/ ὅτι μάλιστα καὶ τὸ κατὰ ἀσεβῶν μεθ' ἑαυτοῦ φέρει ἀπαραίτητον, καὶ ὑπταίαις χερσὶν οἱ θειότατοι πατέρες οὗτοι καὶ τὸν περὶ τούτου ἀγῶνα ἀνελάβοντο καὶ τὸν Θεὸν ἀνύμνησαν ἀξίους ἑαυτοὺς {μόνους} παρὰ Θεοῦ καὶ τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας ἐγνωκότες. **39** καὶ αὐτίκα τῶν πολλῶν κόπων

¹ νῦν γινόμενον *add. s. l.*

² ὡς κοινῶν *add. s. l.*

³ ὡς λέγειν εἰώθασι *add. s. l.*

⁴ μετὰ τὸ ἐκείνους – τὸ τούτων γοῦν τῇ *add. i. m.*

καὶ κινδύνων καὶ ἀναβολῶν καὶ ζητημάτων οἱ θεϊότατοι πατέρες οὗτοι τοὺς Γραικοὺς ἠλευθέρωσαν καὶ πρὸς τὸ τέλος τοῦ πράγματος χρήμασι καὶ λόγοις καὶ ἔργοις αὐτίκα δι' ἀρίστης ὁδοῦ ἀπεκατέστησαν, ἵνα μὴ ἀεὶ τῇ ἀπάτῃ ἰστάμενοι καὶ τὰ σώματα μετὰ τῶν ψυχῶν διαφθείρωσι οἱ ἐναπολειφθέντες¹ ταῖς χερσὶ τῶν ἀσεβῶν ἐμπροσθέντες {διὰ τοὺς μὴ καλῶς τὰ αὐτῶν βουλευομένους καὶ διευθετοῦντας} διὰ τὴν τῶν μὴ δυναμένων προσδοκίαν καὶ μόνον ὑπισχομένων μεγάλα ὑπὲρ αὐτῶν² καὶ ἐκ τούτου τὸ πᾶν τῶν Χριστιανῶν. ταῦτα ὡς ἐν κεφαλαίῳ παρὰ τῶν θείων πατέρων τουτωνὶ μέχρι τῆς σήμερον· καὶ τὸν περὶ ταῦτα ἀγῶνα {οὐδεὶς}, ὃν ἔχουσι, καὶ ζῆλον καὶ σπουδὴν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἀνθρώπινον εἶναι φήσει, ἀλλὰ θεῖον ἀτεχνῶς, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρωπίνην δύναμιν. **40** πρὸς³ οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ μετὰ τὴν προσήκουσαν κοινὴν τῶν πάντων προσευχὴν καὶ λειτουργίαν καὶ ἐλεημοσύνην {ἢ} πρὸς τοὺς ὑποκειμένους ἕκαστος ἀγῶνας τοῦ Θεοῦ {καὶ} κοινῶς καὶ ἰδίᾳ φοιτᾷ μετὰ ζέοντος τοῦ πνεύματος τρέχων, καὶ ἀναπνεῖ τὰ τοῦ πνεύματος ὑπὲρ τοῦ κοινῶν {μηδεμίαν ἐν τῇ ζητήσει τοῦ ἀγαθοῦ τῶν περὶ ἰδίων⁴ ἐναντιουμένων φροντίδα ποιούμενος, ὁ πάντως ὁρμὴ ἐκ Θεοῦ καὶ θέλησις ὁ τοιοῦτος ζῆλος αὐ[τῶν]⁵}. καὶ ταῦτα μὲν ἴσως ἐν ὑμῖν τοῖς παροῦσι⁶ γνωστὰ παρ' αὐτῶν. παρ' ἐμοὶ δὲ τῷ ἐξ ἀλλοδαπῆς πρὸς αὐτοὺς ἐλθόντι {καὶ ἕτερα} κάκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ἐξ αὐτῆς· οὐδέποτε ἠύρομεν τὴν τῶν Γραικῶν χώραν καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖσε γενεῶν, ἔτι δὲ καὶ Οὐγκρῶν, παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐλάττω βλάπτεσθαι ἢ τοῖς παροῦσι καιροῖς, ἐν οἷς ἡ θεία σύνοδος τὰ περὶ αὐτῆς ἐνεργεῖ. ὅτι καὶ πάντες οἱ ἐκεῖσε βουλόμενοι τοὺς ἀσεβεῖς κατ' αὐτῶν κωλύειν τὰ ὑμέτερα ὡς κατ' ἐκείνων, εἰ μὴ εἰρηνεύωσιν, ἐπιφέρουσι, καὶ οὕτως μὴ βουλόμενοι διὰ τὸν ὑμέτερον φόβον⁷ ἡσυχάζουσιν καὶ οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ ἀβλαβεῖς τῇ ὑμέτερα συνάξει {τῷ φόβῳ τῆς ὑμέτερας συνάξεως}⁸ παρὰ τῶν ἀσεβῶν διαμένουσιν· /*cod. M fol. 182u*/ τῇ τέχνῃ γὰρ οἱ πτωχοὶ οὐ τῇ δυνάμει

¹ οἱ ἐναπολειφθέντες *add. s. l.*

² καὶ μόνον – ὑπὲρ αὐτῶν *add. s. l.*

³ πρὸς *add. s. l.*

⁴ περὶ ἰδίων *add. s. l.*

⁵ ὁ πάντως – ζῆλος αὐ[τῶν] *add. s. l.*

⁶ τοῖς παροῦσι *add. s. l.*

⁷ διὰ τὸν ὑμέτερον (!) φόβον *add. s. l.*

⁸ τῷ φόβῳ – συνάξεως *add. i. m.*

ἑαυτοὺς δεφενδεύουσιν καὶ τὰ ὑπὲρ ὑμῶν τοῖς ἀσεβέσι δημηγοροῦσιν ἐν ταῖς πρεσβείαις αὐτῶν, ὡς δοκεῖν ἐκείνους μέγα τι δύνασθαι παρ' ὑμῖν.

41 εἰ γοῦν δι' οὐδὲν ἄλλο ἢν ἀναγκαῖον τὴν σύνοδον μένειν, δι' ἐλευθερίαν πλειόνων ἢ τριάκοντα κατ' ἔτος χιλιάδων ψυχῶν καὶ χριστιανισμὸν αὐτῶν καὶ τήρησιν τῆς ζωῆς ἢν ἂν ἀρκετὸν τοῦτο καὶ μόνον παρ' αὐτῆς {μόνον μένειν ἐνταυθοῖ συνηθροισμένην}. καὶ πάνυ ἐπάναγκες ὑπὲρ ἐκείνων τὸ μένειν ὑμᾶς καὶ ἀργοὺς ἐνταυθοῖ, ὅτι τὰ κατ' ἐκείνων ὁμοῦ οἱ ἀσεβεῖς ἀναρτῶσι μετὰ τὴν ὑμετέραν διάλυσιν, καὶ ὄψονται οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ τελείαν εἰς τὰ ἑαυτῶν ἀπώλειαν μετὰ τὴν διάλυσιν¹, εἰ μὴ καὶ περὶ ἐκείνων κατὰ ἀσεβῶν, ὃ κοινὸν καὶ ὑμῖν, ὑμεῖς βουλευσῆσθε {κάκεῖνο οὐ μικρόν}. **42** διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐκεῖσε Χριστιανοὶ τὸν ὑμέτερον στηριγμὸν ἐνταυθοῖ ἐπὶ πολλοὺς χρόνους εὔχονται, οἱ δὲ ἀσεβεῖς τὰ τῆς διαλύσεως ὑμῶν ταῖς αὐτῶν προσευχαῖς προσέθηκάν ἢ μᾶλλον προέθηκάν, ὅτι μετὰ ταύτην ὡς ἀναγκαιοτέραν αὐτοῖς αἰ λοιπαὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῶν ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἐπιτελούμεναι². πῶς ὑμῖν δοκεῖ τοῖς μὴ μεθ' ἡδονῆς τὰ τοιαῦτα ἀκούουσιν; ἀληθῆ ἢ οὐ; πάντως ἀληθῆ καὶ μέγιστα. ἔτι δὲ καὶ μείζω τούτων ὄψεσθε παρ' αὐτῶν, ὅτι ὁ Θεὸς ἰδίᾳ χειρὶ ταῖς κεφαλαῖς τούτους παρακατέχει καὶ στηρίζει. **43** διὰ τοῦτο καὶ {ὅσα} τῶν ἀγαθὰ λεγόντων ἀκούουσι μεθ' ἡδονῆς τὰ ὅσα ὅλα τούτοις παρέχοντες, τῶν δὲ γ' ἐναντίως ψιθυρίζόντων καὶ δι' αὐτὸ μόνον ἐρχομένων καὶ κλαιόντων³ οὐκ αἰσθάνονται, ὅτι οὐκ αὐτῶν ἴδια, καὶ πρὸς τὰ προκειμένα τούτους παραιτούμενοι κατεπείγονται. ὁ ζῆλος πατρικός, ὃ θανάμα μέγιστον ἐκ Θεοῦ τῶν προτέρων οὐκ ἔλαττον, ὅτι μόνοι τοσοῦτους καὶ τοιοῦτους τοὺς ἐναντίους πολυμηχανῶς ἔχοντες οὐδ' ὅλως τῶν προκειμένων /*cod. M fol. 183r*/ παρατρέπονται, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς μείζω τοιαῦτα βλέποντες ἐνοχλοῦνται καὶ κήρυκες παραυτικά ἐπ' ἐκκλησίας μειζόνων ἀγαθῶν. ἐπεὶ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, τί λοιπὸν κήρυκας ἀγγελίων ἀγαθῶν ὑπὲρ τῆς συνόδου ἐν πάσῃ τῇ γῆ ἀποκαθιστάτε μὴ βουλόμενοι⁴, ὑμῶν δ' ἐναντίων ἀγγελίων κήρυκας καὶ φωνὰς διενέξεως καὶ πρὸς πάντα τάγαθὰ ἐναντίωσιν; τί

¹ μετὰ τὴν διάλυσιν *add. s. l.*

² αὐτῶν ἐπτάκις – ἐπιτελούμεναι *add. i. m.*

³ καὶ κλαιόντων *add. s. l.*

⁴ μὴ βουλόμενοι *add. s. l.*

τοσοῦτον ἀεὶ σκανδαλίζετε τὰ πρὸς ἐναντίον ἀεὶ μεταχειριζόμενοι¹; **44** ἐνώθητε τοῖς θείοις τουτοῖσι πατράσι καὶ ὑμεῖς· ἀπολαύσατε καὶ αὐτοὶ τῆς κοινῆς τῶν ἀγαθῶν ἔργων πανηγύρεως· δράμετε πρὸς τοὺς καλοῦντας ἀφθόνως πάντας ὑμᾶς πρὸς τὴν κοινὴν ἐορτήν. ἔχουσι μεταδοῦναι καὶ ὑμῖν τῶν ἀγαθῶν, ὅτι καὶ μεθ' ἡδονῆς καθὰ ἐκ Θεοῦ τοῖς χρήζουσι, ὅσον καὶ βούλονται², παρέχουσι, καὶ τοὺς φεύγοντας παντὶ τρόπῳ³ πρὸς ἑαυτοὺς σπλαγχνιζόμενοι ἐφέλκουσι καὶ τοὺς κακηγοροῦντας ἐπαινοῦσιν ἀεὶ καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα παρακαλοῦσι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εὐχονται καὶ τοὺς ὕστερον ἐρχομένους ὡς τοὺς πρότερον προσδέχονται καὶ πάντας ἀγαθοὺς ἐπιθυμοῦσιν ἰδεῖν. τὸν συνελθεῖν γοῦν καὶ ὑμᾶς ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ ἀκολουθησαί ἐν ἅπασιν, τοῦτό ἐστι {τὸ} τὸ κρεῖττον⁴ καὶ τάχιον τούτους διαλυθῆναι καθ' ὑμᾶς⁵ μετὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν προκειμένων. ἄλλως τε οὐχ ὀρῶ τὴν διάλυσιν τούτων ταχεῖαν καὶ ἐναντίον ὑμῖν, ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο χρηὶ ὑμᾶς συνελθεῖν, καὶ ἴσως καὶ ἄκοντες ὠφελήθησθε, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἀγαθόν. ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς τοὺς ἀπόντας καὶ ἀμῆ γέ πη ἐναντιουμένους· οὐς ὀδηγήσοι ὁ Θεὸς πρὸς τὴν μεθ' ὑμῶν ἔνωσιν⁶.

45 πρὸς δέ γε τῶν παρόντων τοὺς ὑποσκάζοντας καὶ μέχρι τέλους τὸν ἀγῶνα οὐχ ὑποφέροντας ἐκεῖνα ἐρῶ· ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα, τίνας μείζονος ἀγαθοῦ ἕνεκα τοιοῦτον ἀγῶνα ἐν χεροῖν ἔχοντες ἀπορρίπτουσι⁷ καὶ τοῖς μένουσι τὰ ὑμέτερα παραχωρ[εῖτε], /*cod. M fol. 183u*/ ἢ τίνα ὁδὸν μείζονα πρὸς σωτηρίαν ἐπιζητεῖτε τῆς παρουσίας ταύτης ἀναχωροῦντες; ἐγὼ μὲν οὐδεμίαν σήμερον ὀρῶ οὔτε μείζονα οὔτε ἴσην. τί λοιπὸν⁸ τὴν κρεῖττω ταύτην παραιτούμενοι πρὸς ἄλλο τι τρέπεσθε; οὐκ ἀγαθὸν σημεῖον τουτὶ παραιτεῖσθαι, τὰ μείζω καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ, καὶ ἄλλ' ἄττα ζητεῖν. ἐνταῦθα ἀπόστολοι καλεῖσθε καὶ στρατιῶται παρὰ πάντων Χριστοῦ καὶ ἐστέ· ὅτι τὸ ἔργον ἐκείνων, ἐν ᾧ καὶ ἐκλήθητε, καθ' ἡμέραν πληρεῖτε καὶ τὴν πρὸς σωτηρίαν ὁδὸν ἔχετε ὡσπερ ἐκεῖνοι προφανῆ. τί λοιπὸν

¹ τί τοσοῦτον ἀεὶ – μεταχειριζόμενοι *add. i. m.*

² ὅσον καὶ βούλονται *add. s. l.*

³ παντὶ τρόπῳ *add. i. m.*

⁴ τὸ κρεῖττον *add. s. l.*

⁵ καθ' ὑμᾶς *add. s. l.*

⁶ οὐς ὀδηγήσοι – ἔνωσιν *add. i. m.*

⁷ ἀπορρίπτετε *a. c.*

⁸ λοιπὸν *add. s. l.*

οὐ μέχρι τέλους ὥσπερ ἐκείνοι πρὸς τὰ προκείμενα ἐπισπεύδετε, ἀλλ' ὑποσκάζετε δοκεῖτε ταῖς {τε} διαλέξεσι καὶ ταῖς ὀρμαῖς, ἔτι δὲ καὶ ἀκοὰς ἡδεῖας τοῖς ἐναντίως ψιθυρίζουσι παρέχετε, οἱ διὰ τὸ πείθειν καὶ δάκρυα ἐνίοτ' ἐκχέουσιν, καὶ θηλύνεσθε οὕτως καὶ τοῦ γενναίου ὑποχαλάτε; μὴ, πρὸς Θεοῦ, ἀξιῶ¹. **46** μιμείσθε τοὺς γενναιοτέρους τουτουσὶ θεῖους πατέρας· σπουδάσατε καὶ ὑμεῖς μᾶλλον πρὸς ἀρέσκειαν Θεοῦ ἢ ἀνθρώπων. τί φοβεῖσθε τοὺς ἀνθρώπους; τί δειλιάτε τὰ παρόντα τὰ οὔτε μεθ' ἡμῶν ὄντα πρότερον οὔτε ἐσόμενα; τί τρέμετε τὴν τῶν φθαρτῶν ἀπώλειαν; τί {ἐ}πτοεῖσθε πρὸς τὰ ἀνθρώπινα τὰ καθ' ὑμῶν {ισχύσαι} μὴ δυνάμενα; μὴ ὁ Θεὸς οὐκ ἔχει κρείττω ἀποδοῦνα ὑμῖν, ὅποτε ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τινος τῶν παρόντων ζημιωθείτε; ἔλπισον ἐπὶ Κύριον, καὶ αὐτὸς σε διαθρέψει. ὅτι τὸ τοιουτοτρόπως ὑπὲρ ἑαυτῶν τοὺς ἀνθρώπους ἀγωνίζεσθαι ἐν τοῖς παροῦσι πρὸς τοὺς δυναμένους {προσδοκεῖν παρ} δοκεῖν παρέχει τὸ μηδ' ὄλως τοὺς τοιούτους ἐλπίζειν παρὰ Θεοῦ, καὶ ὅσα τὰ ἄτοπα ἀπὸ τούτου, καλῶς οἶδατε. ἄξιον μόνον σαυτὸν τῶν ὑπουργημάτων Θεοῦ σπουδάξε ἀποκαθιστᾶν, καὶ πάντα σοι ἔσται τὰ πρὸς ἀξίαν ἐκ Θεοῦ κόπου χωρὶς· καὶ τότε δοθήσεται σοι καὶ μὴ βουλομένῳ, ὡς τοῖς πρότερον ἀγίοις ἐδίδοντο. **47** τὸ δέ γε ταῖς ἰδίαις μηχαναῖς σπεύδειν λαβεῖν τὰ μὴ παρεχόμενα οὔτε ἔργον τῶν ἀξίων Θεοῦ καὶ ἡ διοίκησις τῶν ζητουμένων τῇ τοιαύτῃ ζητήσῃ σαφῶς οὐκ ἀγαθὴ ἔσεσθαι ἐπιδείκνυται. /cod. M fol. 184r/ καὶ τὸ κακόν, ὅσον ἐν ὑμῖν, μόνος ὁ θάνατος ἐπιδείκνυσιν, ὅτε τῶν πάντων μόνον ἀφίστατε· τότε τὰ δεινὰ {ὁ νοῦς τοῦ καθο} ὁ τεθολωμένος νοῦς καθορᾷ, ὅτε κατὰ τὸν Χρυσόστομον καὶ τοὺς βοηθήσαντας ἐνταῦθα κάκεισε νεύων ἐπιζητεῖ ἀποθνήσκων καὶ οὐχ εὐρίσκει. τότε καὶ μόνων ὡς ἔχει τῶν προημαρτημένων αἰσθάνεται, ὅτε τὰ μέγιστα θέλων βοᾶν ἀφιέναι φωνὴν οὐ δύναται, καὶ οὕτως τῶν κεκολλημένων αὐτῷ φθαρτῶν καὶ μηδὲν ὄντων καὶ μὴ θέλων μετὰ πολλῆς τῆς ὀδύνης χωρίζεται καὶ ἀπέρχεται, ὅπου τὰ ἑαυτοῦ προκατεσκευάσθη ἐν τῷ παρόντι· ὅτι πρὸς κατασκευὴν τῶν μελλόντων τὰ παρόντα (καὶ οὐ δι' ἄλλο) καὶ δοκιμὴν τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀξίων πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐκπεπωκότων τῆς θείας δόξης ἀγγέλων. **48** {ταῦτα εἰς νοῦν ἐνθήσομεν καὶ ὅπως ὁ παρὼν ἀγὼν ἐκ Θεοῦ δι' ἡμᾶς ἀεὶ σπλαγχνιζομένου² ἡμῶν καὶ πάσῃ χειρὶ μέχρι τέλους γενναίως διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀσπασώμεθα}

¹ ἀξιῶ *add. s. l.*

² κηδομένου *add. s. l.*

ἐνταῦθα τὰ ἴδια, ὅπου τὰ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ, πατέρες¹, οὐκ ἀλλαχόσε. ἐνταῦθ' ἡ πατρις ἐκάστου, ὅπου τὰ τῆς κοινῆς πατρίδος. ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ ἡδέα, ὅπου ἡ ἡδύτης τῶν θείων ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν προσταγμάτων σπουδάζεται. ἐνταῦθα τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα, ὅπου οἱ τοῦ πνεύματος οὗτοι πατέρες. ἐνταῦθα τὸ ὀμιλεῖν ἀνθρώπους Θεῷ, ὅπου αἱ ἐκτενεῖς παρὰ πασῶν τῶν γενεῶν προσευχαὶ καθ' ἐκάστην ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ μετὰ τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ ἀγγελικαὶ λειτουργίαι καὶ αἱ ἐλεημοσύναι ἐπιτελοῦνται ἐν τῷ θείῳ ναῷ τούτῳ ἴδια τε καὶ κοινῇ². ἐνταῦθα τὰ ὑπὲρ εἰρήνης, ἔνθα τὰ περὶ εἰρήνης ὡς χρή. ἐνταῦθα ἡ ἐκκλησία, ἔνθα τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ὡς χρή. ἐνταῦθα τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἔνθα τὸ κατ' αὐτῶν ὡς χρή. ἐνταῦθα περὶ πάντων, ἔνθα οἱ κρείττους τῶν πάντων ὡς χρή καὶ παρόντες³ σπουδάζουσι καὶ ἀπόντες⁴ συντρέχουσιν. **49** ἐνταῦθα καὶ τὸ ἀποθανεῖν τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὑπὲρ τούτων πάνυ εὐφρόσυνον, {καὶ} ὅτι⁵ αὐτίκα εἰς αἰώνιαν τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν ἀπέρ[χονται] ὡς [...] νιζ[...]⁶. ἐνταῦθα καὶ τὸ ζῆν ἡδὺ τοῖς αἰσθανομένοις ἐν τοῖς παροῦσιν, ἔνθα ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντος ἐν χερσίν⁷. ἐνταῦθα καὶ τῶν αἰσθήσεων πασῶν ἡ ἀγαλλίασις, ἔνθα καὶ βλέπειν καὶ ἀκούειν καὶ ὀσφραίνεσθαι καὶ ἄπτεσθαι καὶ γεύεσθαι τὰ τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ παρόντι {πάρεστι πλησίως⁸} τῶν {παρον} θείων⁹ πατέρων {θει} μετὰ ἀγγέλων χορῶ τοῖς παροῦσι πάρεστι· οὐδὲν τῶν δοκούντων καὶ ὄντων ἀγαθῶν ἄπεστιν ἐνταυθοῖ. */cod. M fol. 184u/* τί λοιπὸν ῥαθυμοῦμεν, καὶ ταῦτα ἐγγὺς ὄντος τοῦ τέλους καὶ τὸν ἅπαντα μισθὸν δι' ὀλίγων ἀπολέσει προαιρούμεθα ῥαθυμήσαντες; {ἄρκει καὶ ταυτὶ} ἄρκει καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς τοιούτους, ἐπεὶ καὶ τούτους πάνυ ὀλίγους εἶναι ἐνταῦθα δοκῶ ἢ μηδένας. ἀλλ' ὅμως καὶ ἀποῦσιν αὐτοῖς ὄφειλον ἀποδοῦναι τὸ ἐμὸν καὶ πρὸς αὐτούς, καθὼς μοι δοκεῖ ἀληθὲς καὶ λυσιτελεῖς ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ὑπὲρ {ἐμοῦ} ἡμῶν. **50** πρὸς δέ γε ὑμᾶς τοὺς ὅλους Θεοῦ καὶ δευτέρους θεοὺς

¹ πατέρες *add. s. l.*

² ἐν τῷ θείῳ ναῷ – καὶ κοινῇ *add. s. l.*

³ παρόντες *add. s. l.*

⁴ ἀπόντες *add. s. l.*

⁵ ὅτι *add. s. l.*

⁶ *uocabula in marg. partim excisa*

⁷ ἐν ὀφθαλμοῖς *add. s. l.*

⁸ πάρεστι πλησίως *add. s. l.*

⁹ θείων *add. s. l.*

καθ' ὁμοίωσιν τοῖς ἔργοις κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριόν τινα, πατέρες θεϊότατοι, οὐκ ἀναγκαῖον εἶπεῖν, ὅτι γινώσκετε, καὶ ὅσω τῶν ἄλλων τὰγαθὰ μᾶλλον προέγνωτε καὶ τοσοῦτον μέχρι τέλους σπουδάσετε, τοσοῦτω καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων κρείττους. διὰ τοῦτο τῶν παρόντων ἀπάντων ὡς μηδὲν ὄντων καταφρονήσαντες στήκετε τῇ πίστει προσκαρτεροῦντες κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον (*cf. I Cor. 16, 13*). φέρετε τὰς τῶν ἐναντίων προσβολὰς οἰόμενοι μηδ' ὄλως ἀρετὴν κατορθωθῆναι δύνασθαι χωρὶς πειρασμῶν, καὶ ὅσω τούτους μείζους ὁράτε, τοσοῦτω καὶ μᾶλλον ἐπαγάλλεσθε διὰ καὶ τὰς μείζους τῶν ἀγαθῶν ἀμοιβὰς καὶ ἀνδρίζεσθε ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀεὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ὅτι {ἔγνω} προέγνω ὑμᾶς ἀληθεῖς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ἀποστόλους καὶ μάρτυρας. **51** καὶ δῆλον, ὅτι καὶ θαύματα ὑμῖν, ἐν οἷς ἀγωνίζεσθε, ἐπιφαίνει διὰ τῶν ὑμετέρων καὶ ὑμῶν αὐτῶν¹ καὶ ἔτι ἐπιδειξίει {πρὸς ὃ} καὶ μέγιστα, ὅποτε καὶ σχολὴν πρὸς τὰ κατὰ ἀσεβῶν ἄγητε καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Χριστιανῶν. μείζω δ' οἶμαι καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις γενήσεσθαι δι' ὑμᾶς, ὅτι καὶ μείζω τὰ μελετώμενα, καὶ κοινὴ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων μετὰ Θεοῦ χαρὰ τότε², ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐχθρῶν ἐναπολειφθήσεται τότε³, ὃ παρ' ὑμῖν, ὅποτε βούλεσθε, {ἔτε καὶ δ καὶ πάνυ ῥάδιον ἐξ ὧν τὰ μὲν ἤδη γίν} ὅτι καὶ μάλιστα τὰ μὲν ἤδη γίνεται {δι' ὑμῶν ἀρτίως⁴}, τὰ δὲ {ἀκολούθως γενήσεται, τὰ δὲ} δι' ὑμῶν ἀρτίως, τὰ δὲ ἔπεται. καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγω {ἐπεὶπερ οὐ πολλῶν δεῖσθε κινήσ(εων) ὑπὲρ ὑμῶν} πρὸς ὑμᾶς, ἐπεὶπερ οὐδὲ πολλῆς παρακινήσεως δεῖσθε παρ' ἐμοῦ, ἵνα μὴ λέγω μηδεμιᾶς, ἔχετε γὰρ τὸν ἀρκοῦντα παρακινῶντα τοῦ Θεοῦ παράκλητον⁵. **52** ὑμεῖς οἱ τῆς εἰρήνης τῶν Χριστιανῶν ἐργάται, ὑμεῖς οἱ τῆς ἐκκλησίας διορθωταί, ὑμεῖς ἢ ἐκρίζωσις τῶν αἰρετικῶν, ὑμεῖς οἱ γνώμονες /*cod. M fol. 185r*/ τοῦ κοινῶς δικαίου, ὑμεῖς ἢ ἔνωσις τῶν ἐκκλησιῶν, ὑμεῖς ἢ ἐξολόθρευσις καὶ τῶν ἀσεβῶν {ὑμεῖς ἢ καταφυγὴ ἀπόστολοι ἀληθεῖς}, ὑμεῖς ἢ δεφένδευσις τῶν Χριστιανῶν καὶ τὸ καύχημα καὶ ἡ τιμὴ, ὑμεῖς ἢ μίμησις τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων καὶ τὸ παράδειγμα {ὑμεῖς ἢ καταφυγὴ καὶ μόνοι ἀξίως καὶ τῶν προσφευγόντων εἰς ὑμᾶς}, ὑμεῖς ὁ τύπος ἐν τοῖς μέλλουσι τῆς κατὰ

¹ διὰ τῶν ὑμετέρων καὶ ὑμῶν αὐτῶν *add. s. l.*

² τότε *add. s. l.*

³ τότε *add. s. l.*

⁴ δι' ὑμῶν ἀρτίως *add. s. l.*

⁵ ἔχετε – παράκλητον *add. s. l.*

Θεὸν ζωῆς καὶ τῶν προημαρτημένων παιδεύσεις, ὑμεῖς οἱ διδάσκαλοι, ὑμεῖς ὁ τύπος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀληθοῦς διαγωγῆς, ὑμεῖς οἱ μείζους τῶν προτέρων ἁγίων πατέρων διευθετοῦντες (καὶ διὰ τοῦτο μείζους, ὅτι μάλιστα καὶ πρὸς τοὺς χεῖρους καὶ τελευταίους καιροὺς παρεγένεσθε, ὅτε καὶ μείζω τὰ τῆς διορθώσεως διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων τοῦ ὀρθοῦ ἔκπτω[σιν]¹), ὑμεῖς οἱ ἀληθεῖς ἀπόστολοι οἱ καὶ τοὺς προσερχομένους εἰς ὑμᾶς ἀξίως καὶ πατρικῶς προσδεχόμενοι καὶ μὴ διώκοντες², ὑμεῖς, ὡς εἰπεῖν, οἱ κοινοὶ πατέρες τῶν Χριστιανῶν ἐκ Θεοῦ καὶ τὸ πᾶν ἡμῶν. **53** ἔλαθον, πατέρες θεϊότατοι, τὸν λόγον ἕξω {τῶν προκειμένων ἐκτείνας} τῶν προὔπεσχημένων διεκτείνας. τὸ δὲ ἦν οὐ κενόν, ἀλλὰ τῆς ζέσεως, ἦν ἔχω πρὸς τὰ κοινά, {ὄθεν καὶ τοῦ Θεοῦ δέομαι} καὶ τὸ μισεῖν τάναντία³ καὶ τὸ ἀποδοῦναι ἀμὴ γέ πη ἐθέλειν καὶ τὸ ἐξ ἑμοῦ πρὸς ὑμᾶς ὀφειλόμενον ἐνταυθοῖ παρατυχόντος: {καὶ τοῦ θ καὶ} ὄθεν τῷ Θεῷ εὐχομαι μὴ μείζω τὴν εὐνοίαν ἐν τῷ παρόντι παρ' ὑμῶν ὑπάρξαι μοι, ἢ ὅσιν ἔχων ἐγὼ διατελῶ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τῶν Χριστιανῶν. {καὶ τὴν μέλλουσαν ἐκείνην ζωὴν μεθ' ὑμῶν} κὰν τῷ μέλλοντι αἰῶνι εἶην μεθ' ὑμῶν. **54** ἄλλοτε δέ, εἰ δοκεῖ, ἀναγγελῶ ὑμῖν, καὶ ἅ μοι δοκεῖ πρὸς ὑμᾶς ἔτι ἀναγκαῖα τούτῳ τῷ τρόπῳ, τὰς τῶν Γραικῶν διαφορὰς καὶ πλάνας, ἔτι ὅσαι παρυποκρύπτονται, καὶ τὸν κατὰ ἀσεβῶν τρόπον, ὅπως ὑμῖν ῥάδιος⁴.

¹ παρεγένεσθε – ἔκπτω[*add. s. l.*

² καὶ μὴ διώκοντες *add. s. l.*

³ καὶ τὸ μισεῖν τάναντία *add. s. l.*

⁴ *cod. Monac. graec. 253, fol. 111u, commenta quaedam praebet huc uel ad aliam quandam orationem pertinentia: 1* ἄλλοτε, εἰ δοκεῖ, ἀνακαλύψω ὑμῖν τοῖς τε γνωστοῖς καὶ τὰ ἄγνωστα τῶν Γραικῶν δόγματα, ἵνα καὶ κατ' ἐκείνων ἐτοιμάζεσθε, πρὸ χρόνων {ὀλίγων} οὐ πολλῶν ἀναφύεοντα καὶ πλάνας, ἃς διωκτέον πάντως ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ γενομένη ἐνώσει. **2** τὸν κατ' ἀσεβῶν τρόπον ὑμῖν ῥάδιον ἐσόμενον. **3** τὴν ἐπὶ πάντας τῆς καθολικῆς συνόδου ἰσχὺν κανονικῶς, καὶ ὅπως οἱ κατ' αὐτῆς καὶ μικρόν, εἰ μὲν λαϊκοί, ἀφορίζονται, εἰ δὲ ἐπίσκοποι ἢ πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, συνοδικῶς καθαιροῦνται, καὶ τοῦτο ἀποδείξει κανονικῆ τῶν παλαιῶν συνόδων, καὶ ὅπως πρὸ παντὸς ἢ συναθροισμένη σύνοδος ὀφείλει κινεῖν τὸν περὶ φυλακῆς τῶν θείων ἐντολῶν λόγον, ὅτι ἐκ τῆς παραβάσεως τούτων πάντα τὰ δεινὰ παρακολουθοῦσιν· ὧν ἕνεκα συγκροτεῖσθαι ἀναγκάζεται. **4** καὶ ὅσα χρὴ πρὸς τὴν ἔνωσιν ἐπιμεληθῆναι ὑμᾶς ἀπαιθῆτως. **5** τὴν κατὰ Γραικῶν, ὅπερ ὑπὲρ ἐκείνων, εἰ μὴ πρὸς ἔνωσιν ὡς χρὴ ἔλθωσιν, μηχανὴν κινδύνου χωρὶς καὶ ἐξ ἴδουτολῆς†. **6** [...]νὰ προσθέσης ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Σιγισμούντου. **7** μάρτυς εἰς τὰ τῶν ἀσεβῶν ὁ σταυροφόρος. **8** ὅτι οὐκ

/cod. M fol. 174r/ 1 Consueuerunt plures, qui sermone multorum in conspectu certant, uarie prooemias et prologos extendere quam plurimos, artem ipsorum et in his demonstrantes. ego autem industriam ipsorum et ualde ammiror et istorum dicentium ausculto cum delectatione; similia autem ad praesentes agere non mihi uidetur necessarium¹ esse, hoc quidem, quoniam non locus iste demonstrationum (neque² enim otium habent circa haec), hoc etiam, quoniam et praesaturantur quasi auditus in longis³ prologis et in necessariis fastidium habent. **2** eapropter decens esse noui parua ad uos, diuini patres, prooemias et mox ad causam currere. deprecor igitur uos audire me cum delectatione et quidem praesumptionis, quoniam in medio uestrum tantorum et talium audeo certare, ueniam mihi praebere, dicendorum autem summam propriis imponere animabus et hanc deputare ab anima productam esse, quae bonum Christianitatis affectat, si pro ipsis et pro Dei Ecclesia et pro uobis ipsis dicentur.

3 uolebam quidem et ego cum multis in talibus silere, ut ne offendere homines uidear dicens⁴ ueritatem. quia autem hoc intellectum habentibus anthropolatrare deputatur, quod pessimum, putauit iustum esse potius uera confidenter⁵ dicere ad uos et complacere uobis, qui ex Deo, pro ueritate, quam anthropolatrare et cum illis condeprauari. praeterea iniustissimum esse puto infideles omnes per legem et studium habere, quod illa, quae sunt utilia eis, in medium omnium clamare et praedicare, si autem non puniri, me autem ad ex Deo pro nobis hic missos tamquam in carcere inclusum silere et non afferre uobis, quae uidentur et mihi iustum esse comportare praelibatis et aliquid noui intimare.

αἰσχύνονται ἡκεῖν οἱ κατὰ τῆς συνόδου πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς κηρύττειν τὰ ἑαυτῶν
 κονσίλια μηδὲν εἶναι {τὰ ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς ἀσεβέσι}. **9** [κον]σίλια, ὧν ἡ ἀρχὴ
 ἀδόκιμος, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον {αὐταῖς χειροτονίαις}. οὐδὲ γὰρ Θεῷ διὰ μαμωνᾶ
 δουλεύειν ἔξεστι ταῖς χειροτονίαις. **10** [...]λος ἀπρόσκοποι γίνεσθαι τοῖς ἔξωθεν τοῖς
 ἐπισκόποις.

¹ necessariorum *a. c.*

² quia *add. s. neque*

³ *add. i. m.*

⁴ dicendo *add. s. l.*

⁵ presumptuose *add. s. l.*

/cod. M fol. 175r/4 ex quo igitur infidelium¹ sermo tetigit, quorum nulla plaga² peior contra Christianos, ex ipsis iterum et principium praesentis sermonis faciam, quod Christianis ad uos dictum scio nimis necessarium, quoniam et multi mihi de nostris ad uos existenti litteris annuntiant laborare pro eis; unde melius illa, quae sunt contra nos, intelligetis et nostram perditionem secuturam, si non citius ad melius nostra per uos prouidebuntur. **5** isti, scilicet infideles, gentes barbarae existentes et leges ex Deo non habentes de natura multa legitima et homini condecencia operantur; unde in his contrarios nos tamquam existentes odiunt et reprehendunt dicentes, quando nobiscum disputant, quia ‘haec non solum naturae bona esse uidentur, sed etiam et a Christo ad uos Christianos bona traduntur. neque igitur naturae bona³ neque Christi doctrinas, quem Deum esse putatis, secuti estis’. haec contra nos dicunt. derogant etiam⁴ omnia, quae contra nos ex nobis ipsis fiunt usque ad simonias ipsas, in quibus silemus et recedimus. **6** isti orationes intellexerunt ad Deum imprimis necessarium esse. eapropter lege statutum est in eis septies in die orare, quod et in extremis agonizantes non obmittunt, ubicumque sint. unde et a nobis multotiens captiui in carceribus et uinculis uel et seruientes nobis consuetudinem orationum ipsorum, quamuis propter hoc a multis de nostris uerberantur, nullo modo dimittunt. **7** humanit[at]em put[auer]unt bonum esse. */cod. M fol. 175u/* propterea in omnibus regionibus et ciuitatibus et maxime in desertis⁵ hospitia aedificant ad susceptionem peregrinorum et escas sine solutione, in quibus obligantur et in medio noctis producere hospitantes ad sufficiens spatium per uiam ipsorum et de uictu prouidere ipsis, quicumque sint, cuiuscumque sectae. unde in terra ipsorum ambulantes nos, ubi et Christiani cum ipsis eis subiecti habitant, magis cum delectatione ad ipsos hospitamus propter magnam ipsorum humanitatem quam ad nostros in fide. insuper neque sinunt nos ad nostros illi Turci applicare plateas propter humanitatem tenentes et introitus in eis peregrinorum et, cui nullus ex

---

¹ infideles *add. s. l.*

² pena *add. s. l.*

³ bonis *a. c.*

⁴ detegunt etiam *add. i. m.*

⁵ s(cilicet) locis *add. s. l.*

casu peregrinus occurrit, magnum sibi et suis diffortunium imminere putat. **8** adinuicem amorem et ad omnes necessarium et delectabile intellexerunt esse. unde nullatenus¹ soli comedunt, si possunt, sed cum proximis et peregrinis, ut multotiens ipsos accidit neque comedere solos, quando non communicantes² habent, et inuocare de extra uolentes manducare cum ipsis. uidebitis nempe in ciuitatibus, in uiis, in uillis, in campis ad prandium uel ad cenam clamantes, quicumque uolunt, uidebitis etiam et uolentes currentes. propterea in commune exemplum generationis ipsorum omnibus et non uolentibus prandium et cena cottidie a maiori ipsorum domino praeparatur et comedit maior dominus ipsorum bis in die cum omnibus familiaribus suis ad exemplum commune cum omnibus conuersationis et amoris. /*cod. M fol. 176r*/ **9** uiderunt, quomodo largiri honoratum³ et gentes augere naturaliter potens⁴ et dulce habentibus et proprium dominorum. ideo abundanter propter paruam causam sua donant et adinuicem et ad extraneos, maxime autem ad illos, qui pro ipsis certant, interdum et ad inimicos eorum propter uirtutem liberalitatis, quod fecerunt et nobis multotiens guerra existente et ceteris Christianis, ut possint uirtute liberalitatis et inimicos habere cum ipsis pro se ipsis. honorant⁵ igitur et certantes pro ipsis tantum, quod pro paruo certamine ciuitates subito et uillas et dignitates donant et dominos ex nihilo creant, ut succedent inter ipsos dominantes non ex generis nobilitate esse sed ex uirtutum strenuitate et dignos et nobiles semper sapientes et uiriles et iustos putare et prae-honorare omnibus istis. **10** uideretis utique ibidem multos pugnam desiderare, ut non dicam omnes, propter triumphum, quosdam propter hoc: nihil adhuc habent, alios autem propter maiorum affectum. uideretis etiam in pugna contra inimicos et maxime contra Christianos currentes ipsos tamquam muscas in lacte tempore secundum Homerum aestatis. uideretis adhuc propter non timere de uita sine numero et ipsos cadentes, quoniam in hoc scilicet cum illis pugnare non est, quod a Christianis dicitur reddi, sed sicut habet potestatis quilibet capita

---

¹ numquam *add. s. l.*

² participantes *add. infra l.*

³ commendabile, honorificum *add. s. l.*

⁴ potestatiuum *add. s. l.*

⁵ retribuunt *add. i. m.*

incidit et currit, quoniam omnes fere de consuetudine nudi pugnant; insuper neque qui multa portant arma egisse ibidem cum uelocibus illis equis et subtilibus, ubi pugnare in fugere et persequi, praeualere uel durare possunt.

/cod. M fol. 176u/ 11 digressus sum a proposito exiens, sed reuertor. sciunt igitur isti, scilicet infideles, quoniam¹ suscipere ad ipsos uenientes pro seruitute bonum esse. eapropter tales cum obuiis honorificis obuiant et amplectuntur et quilibet, de quibus habet, largitur istis nouiter ad ipsos uenientibus, unus quidem equum, alter autem uestimentum, alter autem tapetum, alter tentorium, alter pecunias, ⁂ [al]ter aliud quid, de quibus [hab]et et potest ⁂², ut istos in primo ad ipsos introitu diuites esse uideri et res ipsorum in praesenti saeculo ad magis produci, si maxime et pro ipsis, scilicet infidelibus, triumphant. **12** inter cetera consueuerunt pro studio habere et uera ad omnes dicere et possibilia promittere; unde contrarios nullius boni dignos iudicant, immo et persequuntur tamquam³ contrarios eis. item intellexerunt spiritualia exercitantes (habent enim huiusmodi) non oportere aliquo modo praesentibus abuti, neque adhuc proprium uel superfluum possidere extra necessitatem, et istis ualde strictis, et ad complementum huiusmodi mandatorum uiuunt mendicatione panis ad portas et perambulant nudi nihil aliud quam circa lumbos pellicia quadrupedum animalium circumferentes ad cooperiendum humanam uerecundiam. item ad castigationem corporis et grauamina {uerum} ferrea uel plumbea auribus impendunt et aliis membris circumferunt, aliqui autem propter abstinentiam carnalium desideriorum similia pondera occultis membris perforantes imponunt et sic credunt complacere Deo; multos etiam ipsorum et ab hominibus totaliter separari accidit in montibus et locis desertis. */cod. M fol. 177r/ 13* item pontes aedificant omnes gratis et naues in aquis conducentes omnes gratis. ⁂ [...]maxime adinuicem superabundant, quod non in eis de propriis numquam mendic[us] reperitur neque a[...] alio modo pa[uper], quia mox succurrunt eis de propriis et pa[nem] dant noc[te] non habentibu[s], ut non di[es] extra ipsum mendicantem inueniat ⁂⁴. item necessarium ipsis inuentum est et irremissibile suspirare contra inimicos fidei suae, scilicet contra Christianos illos, qui non ipsis subduntur; quos et tribulant inhumaniter, quantum possunt, et adhuc

---

¹ *add. infra l.*

² ⁂ ⁂ *add. i. m.*

³ *tamquam add. s. l.*

⁴ ⁂ ⁂ *add. i. m. dextra superiore*

putant nullum saluum in ipsis esse, nisi contra ipsos Christianos pertranseat uiam – et tantum contra nos, sicut dictum est, quod et tamquam artem huiusmodi rem certare, sine quo plures non possunt uiuere. **14** et tantum triumphant usque hodie propter contrariam inter nos dispositionem Christianorum, quod in annis non pluribus quam centum susceperunt omnem Asiam usque ad Constantinopolim dierum spatium habentem ad latitudinem et longitudinem centum, adhuc et Europae a Constantinopoli media existente inter duas terras usque ad Durrachium et Aulonem non longe a ciuitate Venetiarum, qui tributum ipsis praebent, spatium dierum, per quod et nos uenimus, nonaginta secundum longitudinem et secundum latitudinem modicum minus – terram tantam plenam gentium diuersarum Christianorum, et paradisi terram profecto. **15** et tenent tantam terram et talem cum tot Christianis sine numero nobis semper dormientibus, qui semper iniquitate fidei suae et potentia augentur, hoc quidem multotiens in anno in expugnatione non subditorum eis Christianorum, de quibus iuniores infideles faciunt et contra nos in re militari erudiunt, etiam quoniam legitimas septem uxores tenere possunt et captiuas, quantum in bello quilibet capere potest, de quibus legitimos etiam filios facit. /*cod. M fol. 177u*/ ex isto facile est uidere modum multitudinis eorum.

16 haec infidelium pro se ipsis, ut breuiter dicere, quia non praepositum mihi nunc dicere ad latitudinem ipsorum, nostrum autem, quae sanctorum Christianorum pro nobis, immo autem quae sunt nostra, quae non sunt contra nos et pro infidelibus, si tenemus ueritatem dicere sine timore, sicut oportet christianisare uolentibus facere. ¶ magno nunc clamore opus est ad uos ¶¹ diuersarum linguarum pro nobis, qui uos pro communi utilitate congregati estis, quoniam perimus, nisi prouideatis uos. ubi sunt fidei zelatores, ut olim fuerunt, ¶ ut hic clamarent ¶²? ubi sunt, qui {communiter} pro communibus clamant ad potentes? ubi, qui Deum uere diligunt et pro ipso moriuntur pro libertate aliorum? ego quidem multos, sicut olim, non uideo. **17** eapropter plura et mala contra nos semper, quia³ plures omnino contrarii contra nos, et multos bonorum hominum propter timorem plurium contrariorum uel dormientes uel tacentes uel fugientes, {ac} ¶ ac si tyrannorum persecutio, prout olim, ipsis timorem incuteret ¶⁴, quorum nullum bonum. et quod ad infideles in plurimis, ut non omnibus dicam,

---

¹ ¶ ¶ *add. i. m.*, clamorum oportet ad uos magnorum *sec. gr. a. c.*

² ¶ ¶ *add. i. m.*

³ quia *add. s. l.*

⁴ ¶ ¶ *add. i. m.*

scilicet ipsorum opera pro ipsis, hoc ad nos in paucis ualde, ut ipsos paruum uel nihil posse separatim, et maxime, quando contrariantes sine uerecundia sicut infideles contra se habent. aequales enim huiusmodi Christianos infidelibus puto et peiores adhuc, in quantum et Christiani uocari uolunt. **18** uideo intestinas pugnas nostrorum Christianorum; uideo tantam exorbitationem a rectitudine Christianorum (et maiorum, quod peius!); uideo Christianitatis paruipensionem, heu, a Christianis; uideo Ecclesiam in omnibus finalia suspirantem; uideo nauem eius uentis diuersis, procellis et inundationibus agitatum. iterum heu, quia ecce¹ arbor eius frangitur, uelum laceratur; qui in ea sunt plures desperant propter inertiam et ignauiam ipsorum. /*cod. M fol. 179r*² et miraculum nullum a Deo et pro ipsis sicut primis in tanta tempestate; et quod peius, quoniam et ad ipsam uenientes uocatos nudos in mare cadentes de terra propter ipsam rursus in mare praecipitant isti uocantes et destruunt: uolunt, ut breuiter dicam, corrumpi totum cum se ipsis, quia uiuentibus inuident.

/*cod. M fol. 178r*/ **19** intelligo omnia dicibilia, indicibilia, quae pertranseo tamquam indicibilia, et quoniam et uos scitis omnia et semper condoletis. et non igitur mirum, si huiusmodi, scilicet tribulationes, ad nos³ et quae praedixi et quo modo dicam. sicut naturaliter filii ad patres et minores fratres ad maiores et serui ad dominos et discipuli ad magistros et inferiores ad superiores, sic et omnes simul ad maiorem Dei Ecclesiam, scilicet ad eius ministros, respicere subditi sumus et de natura tamquam primos post Deum existentes, quia sui ministratores, imitationem totam tenemur habere et eos sequi. **20** ideo in tempore apostolorum, quando Ecclesia per rectos uel dignos regebatur, multi substantias eorum in manibus apostolorum et successorum eorum ponebant et sequebantur cum hoc eos, quoniam bonos in omnibus dispensatores istos uidebant et ex Deo uere; qui apostoli et canones secuturis exposuerunt pro pace animae et corporis sic post finem dicentes in octogesimo quinto finali suorum canonum: ‘haec de canonibus ordinata sunt uobis a nobis, o

---

¹ quia ecce *add. infra l.*

² *ad ordinem foliorum (f. 178 post f. 190 illigatum est) cf. recensionem codicis in K. Hajdú, Catalogi (ut supra) III, p. 188 sq.*

³ ad nos *add. infra l.*

episcopi'¹ (clare 'o episcopi' tamquam ad maiores aliorum et exempla, post quos {homines} omnes). et sequitur: 'uos igitur manentes in eis saluabimini et pacem habebitis, negligentes autem puniemini et guerram ad inuicem sempiternam habebitis'². /cod. *M fol. 178u*/ non igitur mirum, si guerras ex nobis ipsis contra nos semper exortas uidemus, quia primae causae istarum nostri episcopi, qui mandata Dei negligunt, ad quos imitatio reliquorum; qui et primi adinucem cum gladio inuadunt et contra reliquos putantes oportere gladio Ecclesiam uti contra peccantes contrarium apostolicarum traditionum. **21** dicunt enim apostoli in uicesimo septimo canone suo sic: 'episcopum uel presbyterum uel diaconum uerberantem fideles peccantes degradari mandamus. Nullibi {etiam} enim³ Dominus nos docuit, sed contrarium {autem}, quoniam uerberatus non reuerberabat, iniuriatus non iniuriabatur et passus non minabatur'⁴. nostri autem cum gladio omnia et non degradantur. in quibus rebus et pecunias, quae causa pauperum congregantur, deceptiue expendunt et ad peiora. ideo semper pauperes nobiscum, quoniam eorum propria contra nos cum diligentia uel in bursis⁵, cuius contrarium totum infidelibus. item diuini apostoli in uicesimo nono canonum ipsorum sic deliberauerunt: 'si quis episcopus pro pecuniis dignitatem ipsam obtinuerit uel presbyter uel diaconus, degradetur; et ille, qui contulit, et excidetur totaliter et a conuersione tamquam Simon magos a me Petro'⁶. haec diuinorum apostolorum pro nobis inter cetera pacem nobis promittentia, si tenentur. ad quantum autem contrariorum huiusmodi de nostris procedunt, bene scitis. **22** non

---

¹ cf. *Canon. Turner I 2, 1 p. 32^{hh}*: haec de regulis uobis constituta sint per nos, episcopi.

² cf. *Canon. Turner I 2, 1 p. 32^{hh}*: uos autem contenti eis salui eritis et pacem habebitis, non seruientes autem supplicium pendetis ac bellum inuicem perpetuum habebitis.

³ enim *add. infra l.*

⁴ cf. *Canon. Turner I p. 19* episcopum aut presbiterum aut diaconum percutientem fideles delinquentes ... deici ab officio suo praecipimus; quia nusquam nos hoc dominus docuit, e contrario uero ipse, cum percuteretur, non repercutiebat, cum malediceretur, non remaledicebat, cum pateretur, non comminabatur.

⁵ uel in bursis *i. m. sinistra add.*

⁶ cf. *Canon. Turner I p. 20* si quis episcopus aut presbiter aut diaconus per pecunias hanc obtinuerit dignitatem, deiciatur et ipse et ordinator eius et a communione modis omnibus abscidatur sicut Simon magus a me Petro.

igitur mirum, iterum non pacificos nos esse in tanta negligentia mandatorum Dei, neque pacem fore umquam existimate firmam, si praedicti non rectificentur uel reformatur. /*cod. M fol. 179r l. 4*/ sed non dimittatis consequi. utimini humanitate et ad ipsos, ¶ eorum defectus rectificate et istos disciplinate, ut non peiora prioribus mala sequantur, ut succedet non solum regnum, de quo maximos labores suffertis hodie, sed regna. **23** est tamen ad periclitantem nauim salutis spes, quae uestra anchora ¶¹, quoniam anchorae eius uocamini. proicite eas in mare fortissimis funibus, audacter immitte ad saluationem eius et tranquillitatem, quoniam a uobis solum pro ipsa et in futurum, ut non talia contra nos uel peiora fiant nautarum inexperientia et legum paruipensione, curabitur a uobis, quoniam in omnibus omnia pro nobis ex uobis solum, quia maiores omnibus ex Deo pro omnibus uos, {tamquam} sicut² a maioribus nobis diuinis illis patribus constitutum est. **24** illi tamquam spiritu fulgentes ¶ et d[e] futurorum sa[lua]tione cur[an]tes ¶³, praeuidentes secuturos non similes eis fore omnes, deliberauerunt oportere pro stabilitate Christi fidei usque in saeculum concilia uniuersalia et continua congregari ad dissolutionem accumulatorum delictorum et futurorum prouisionem, quia, sicut consue[uimus] frequentius labi in malum, et posse sancta concilia omnia excibrare et triticum de paleis separare; et omnes subiugauerunt suis decretis et tenere eorum decreta tamquam ex Deo per ipsos. eapropter quidam de nostris zonas fidei haec, scilicet concilia, appellauerunt, alii autem anchoras, decenter: per ipsos enim /*cod. M fol. 179u*/ non remitti, quae sunt fidei, possunt neque periclitari. **25** uidimus enim et legimus, quomodo blasphemantium haereses neque archiepiscopi de se ipsis neque imperatores neque aliquis alius potuit exstinguere, nisi congregatio sanctorum patrum. intellegimus Christianorum fidem scriptis mandatis eorum confirmatam esse et communem pro nobis regulam decreta eorum super nos iacere, quibus sequi tenemur, si christianisare uolumus. uidemus⁴ ipsum concilium posse non recte in Ecclesiis Dei agentes secundum apostolorum et eorum traditionem degradare et pastores dignos alios constituere, cum necesse fuerit. **26** uidemus ipsam semper benefacere et omnia ex ipsis bona et pro nobis, quoniam nullus pro propriis in eis communia negligens – neque si uoluisset, potuisset utique inter ceteros, qui pro

---

¹ ¶ ¶ *add. i. m.*

² sicut *add. infra l.*

³ *add. i. m.*

⁴ legimus *add. i. m.*

communi bono totaliter: uel igitur non potest huiusmodi existens ad huiusmodi alios accedere et eis conuersari, uel accedens non permanere[.].t, sed aberrat. eapropter permanentes et agonisantes diuinos uiros Dei Ecclesia putat et sanctos appellat, quoniam puri pro Ecclesia et apostoli ueri generose aduersitatibus resistentes etiam in hoc certamine electi Dei clare examinantur; cognoscuntur enim certantes subito in dicendo et in laborando pro Deo. **27** propterea et sancti appellantur, quia sunt, et non multi, quia boni. istos igitur et paucos existentes cognoscimus maxima, ut dictum est, posse, quoniam filii Dei in operatione: per ipsos enim Deus operatur, qui omnibus potentior. ¶ unde et ipsi aliis omnibus potentiores et maiores et super omnes pontifices canonice et apostolice, [u]t in ipsorum decretis clare reperitur, de quo nunc non est locus dicendi ¶¹. et quantum frequentius in hoc saeculo eorum ad /*cod. M fol. 180r*/ nos uisitatio fit, tantum et melius pro nobis: quoniam multa mala, ut uidemus in istorum dilatione, contra nos superuenerunt, quoniam statutus terminus suae congregationis nescio quomodo fuerat praetermissus. **28** eapropter et plures labores, quam deberent, suffert nunc praesens sancta synodus ad rectificationem eorum, et si non et nunc congregati essent, totum omnino Christianitatis negotium, ut rerum ¶ circumstantiae ostendunt ¶², esset in desolatione. uidetis, quo modo necessarie diuini patres praeuiderunt et ideo has sanctas congregationes ad tantum potentiae pro nobis constituerunt, ut deberet esse? uidetis, quot bona pro nobis prouident et quot praeparant? loquor usque nunc ad illos, qui non cum delectatione, quae sunt pro concilio audiunt, quia non boni et a longe clamantes contra istos patres, [ut et ista a me sciant. **29** uerumtamen quidquid]³ audiunt tale, i[n] nullo persuasionem suscipiunt, quia dicta pro eis secundum prouerbium Graecorum, quoniam de una auricula eorum audiuntur, exeunt. ¶ et ita mali indurantur ¶⁴, quod audent proferre parua quaedam uel nulla a concilio {fieri} fore facta⁵. uel igitur non sentiunt facta, tamquam res insensibiles, uel diminuunt bona facta

---

¹ ¶ ¶ *add. in infima pagina*

² ¶ ¶ *add. i. m.*

³ *dimidium primae lineae excisum; suppleuimus coll. cod B*

⁴ ¶ ¶ *add. i. m.*

⁵ *facta infra l. add.*

sentientes, quod signum peruersae naturae eorum; pro quibus doleo et condolens eis narrabo et ipse generaliter, quae ex uobis bona oriuntur pro nobis. et forte tamquam alienus {persuadebo} non pro parte aliqua, sed prout rei ueritas se habet, persuadere temptabo.

30 diuini patres isti, o Christiani, praeposuerunt pro nobis quattuor haec, ut generaliter dicam, maxime necessaria, pro quibus mundus implicatus erat per multos annos, qui reformationem clamat et stridebat, scilicet pro pace, contra haereses, pro reformatione {ecclesiasticorum} morum¹ et pro communibus, quoniam ad tantam malitiam omnia profluxerunt, quod {neque pacem in Christianis} ⁂ fere in omni parte Christianitatis ⁂² guerrae praeualuerunt, haereses periculosae magnae³ exortae sunt, hominum mores tortuosi a rectitudine deuiarunt, communia priuatorum amore neglecta cognoscuntur. /cod. *M fol. 180u/31* et omni die circa haec tantum student et occupantur, quod multotiens et necessarium cibum negligunt, immo obliuiscuntur propter {desiderium} finem⁴ diuinorum operum salubrem expeditam, {unde de quo magnum periculum successit et adhuc amplius, nisi prouisum fuisset}, ⁂ unde unum, de quo {an} tot uicibus potentiae Christianorum et Ecclesiam Dei tunc maxime potens minime praeualuerunt, scilicet contra haereticos ⁂⁵. **32** isti sancti patres quasi totum exstinxerunt uariis modis pro reductione Bohemorum usi, et ecce subiugata est sanctis patribus istis terribilis illa haeticorum multitudo et exercitus, qui maximum timorem Christianis incutiebat et destructionem, quia non tantum uerbo sermonibusque contra orthodoxos irruebant, sed et armorum potentia, ut multotiens accideret⁶ Christianos magnos conflictus sufferre et non de more ob eorum uirilitatem fugientes ibi fugere uideri; quod magnam destructionem, ut non dicam totalem desolationem, Christianitatis paulatim minabatur, nisi praesentes sancti patres ex Spiritu Sancto congregati essent, sicut et illi hoc [quod u ...]

---

¹ morum *infra l. add.*

² ⁂ ⁂ *infra l. add.*

³ magnae *s. l. add.*

⁴ finem *infra l. add.*

⁵ ⁂ ⁂ *add. i. m.*

⁶ accideret *add. i. m.*

confitentur et experientia clare docet, ꝛ quod [...] et eis [...] dissipatio ꝛ¹. **33** et ego dico nullum huiusmodi opus, scilicet neque a prioribus illis sanctis patribus diuersis in temporibus taliter expeditum esse, /*cod. M fol. 181r*/ quoniam illis patribus haereses paucorum et solo uerbo occurrebant et nouae orientes, istis autem haeticorum² gens tota super numerum uerbo et potentia militari per annos 20 {durare} resistebant³, unde cum uerbis et potentia uti contra illos ipsis necesse fuit, sicut et factum est: et statim accidit, quod illi, qui cum potentia parua ex sacro concilio contra illos innumerabiles fuerunt, miraculose agebant, quia a concilio missi tamquam a Deo, illi autem, qui uerbo contra illos pugnant, ab illis inimicis ex Deo loqui testificabantur, et sic diuinam {huic} hanc congregationem miraculose sequi. **34** si autem aliqui de parte aduersa adhuc resistunt, non mirum, quia in istis etiam simile fit sicut et in prioribus, quod aliqui semper contrarii remanebant, qui postmodum uel paenitent uel soli destruuntur. insuper neque factum istorum sacrum concilium negligit, sed festinat semper ad perfectam istorum omnium reductionem. hoc non paruum opus a concilio, sed in quantum ꝛ prius potentia omnes Christianos {uincebant} superabant, in tantum omnem sermonem humanum facta pro eis concilii conuincunt ꝛ⁴. igitur nullus sufficenter narrare potest.

35 pro pace et omnes uident, quot ad Germanorum terram male disposita in pace ab istis reducta sunt, quae nullus Christianorum potuit in talibus terminis constituere, et semper ad maiora laborat, ut omnes fere Germanos confiteri congregationem mansionem⁵ hanc sacri concilii causam pacis in eis esse et omnium bonorum, dissolutionem autem ad totum contrarium. ideo praeimminet iuxta posse ipsorum ipsam tenere pro se, bene pro bono in se cogitantes, ut boni. /*cod. M fol. 181u*/ et facta pacis in Gallia non paruum puto⁶ a concilio, cuius quaedam facta sunt et quaedam in breui fieri sperantur, alia autem fiunt; in quibus

---

¹ ꝛ ꝛ *add. i. m.*

² haeticorum *add. i. m.*

³ resistebant *add. infra l.*

⁴ ꝛ ꝛ *add. i. m.*

⁵ mansionem *add. infra l.*

⁶ puto *add. s. l.*

spes et ibidem pacis et bonae in breui speratur diuinorum patrum istorum diligentia et cura et cottidianis orationibus et missis ad Deum.

37 de communibus: et ubi hodie de communibus nisi hic? ubique terrarum de propriis, hic autem solum de communibus et multa cottidie pro ipsa, quod maxime pro ipsa laborant pro communi, et pro eis uenientes multitudines diuersas in sacro concilio esse, qui ex omni natione pro eorum communibus, qui redeunt ad propria cum delectatione iniuste primo passi ab iniustis, quia iudices non sunt acceptores personarum neque pecuniae pro causis sonant ad manus, quia iudices iustitiae et eius inquisitores¹.

36 de reformatione cleri et iam multa facta sunt, tamquam necessaria, et omnia reformabuntur, quoniam tanta deuiatio cleri non solum ecclesiasticos in animabus condemnat, aliter quam debent uiuentes et quam acceperunt, sed etiam contra se laicos incitant uituperantes et parui pendentes et uerberantes, quod etiam et haereses auxit et Graecos usque nunc diuisos tenebat, quoniam nullum argumentum ab ipsis cum gratia Dei contra uos ita forte quam hoc fuit et cite dissoluitur; etiam infideles multa pro ista causa contra uos² in clamando potentes in futurum tacebunt nihil de simonia et de ceteris dicturi.

38 ultra haec praeposita ad diuinos patres istos et reductio Graecorum superexorta est, ^Γ cum senserunt reformationem esse tractandam (scio, quid dico et qualiter hic omnes ad ista tractanda solliciti sunt) ^Γ³. quod factum Graecorum scilicet in ordine ulterius sed necessitate primum, /*cod. M fol. 182r*/ quia destructionem infidelium e uicino comportat; quam rem extensis manibus diuini hi patres et pro ipsa totam fatigam acceperunt et Deum laudauerunt dignos se ipsos a Deo et istius ministrationis considerantes. **39** ideo subito omnes Graecos de multis laboribus et periculis et uerbis in ore effusis et uanis dilationibus diuini patres hi deliberauerunt et ad finem rei opibus et uerbis et operibus per optimam uiam factum constituerunt, ut non et reliqua pars Graecorum cum aliis pereat et sic omnes post ipsos ad manus infidelium casuri. ista generaliter a sanctis patribus, prout potui in hoc paruo tempore intelligere; quorum laborem sanctorum patrum et zelum et studium nullus hominum humanum esse dicet, sed diuinum profecto, quoniam ultra humanam uirtutem. **40** ad nullum igitur aliud nisi post debitam communem omnium orationem et missas et elemosinas ad praeposita

---

¹ hic ista *add. i. m.*

² contra uos *add. infra l.*

³ ^Γ ^Γ *add. in infima pagina*

quilibet certamina Dei communiter et separatim festinat cum feruente animo currens et suspirat spiritualia pro omnibus, quod opus clare diuinum. haec inter uos nota. in me autem aduena ad istos ueniente et haec bona ab ipsis: numquam uidimus Graecorum regionem et ceterorum ibidem nationum Christianitatis ab infidelibus minus corrumpi et tribulari quam in praesenti tempore sanctae huius congregationis. ita quod uolentes infideles pauperes Christiani de impetu frenare uestra facta in eis narrant et commendant, et sic timorem eis per uos imponentes requiescunt. */fol. 182u/* insuper artificiose in suis legationibus ad infideles uestra facta introducunt narrando taliter, ut {eis} appareant per uos mirabilia posse, si uolunt. hoc opus pro se Christianorum illorum.

41 si igitur pro nullo alio sancta congregatio ista immanendo posset prodesse, pro isto tantum sufficiens ei esset, quod per eius mansionem singulis annis liberantur in illis terris de morte, infidelitate, uenditione et uariis tribulationibus plus quam triginta milia hominum, qui omni anno in praedictis cadebant. uerumtamen omnia ista contra Christianos illos imminent post uestram dissolutionem implere. immo ego uideo totalem desolationem illorum ab infidelibus post uos et totius Christianitatis, si contra illos etiam hic permanendo non prouidebitis. **42** decenter igitur illi Christiani continue pro uestra firma permanentia orant, et infideles alta uoce palam in suis orationibus de uestra dissolutione proclamant septies in die, ut solent. bene cum infidelibus Christiani consonant, qui similia eis pro uestra dissolutione adoptant. tamen non ista mala, ut optant, uidebunt, sed alia, quia Deus propria manu de capite istos sanctos patres tenet et confortat. **43** ideo male sonantes cum una auricula, ut dictum est, audiunt; bona autem dicentes ambabus apertis cum delectatione audiunt et facta diuina semper studiose operantur. o zelus patrum, o miraculum maximum Dei prioribus non minus, quoniam isti soli tot et tales aduersarios multiplici modo habentes nullo modo de praepositis */cod. M fol. 183r/* mutantur, immo augentur et semper ad maiora respicientes accumulatur et subito ab eis praecones in Ecclesia maiorum bonorum! ex quo igitur haec sic habent, quid ergo praecones annuntiationum bonarum pro concilio in omni terra constituitis non uolentes, uestrarum autem contrariarum annuntiationum praecones et uoces diuisionis et ad omnia bona contrarietatem? ¶ quid tantum semper scandalisatis contraria semper unitatis exercitantes ¶¹? **44** unimini istis sanctis patribus et uos! utimini

---

¹ ¶ *add. i. m.*

et uos ipsi communem bonorum operum festiuitatem! currite ad uocantes uoce paterna omnes uos ad commune festum! habent communicare uobiscum de suis bonis, quoniam cum delectatione tamquam diuini patres indigen(t)ibus, quantum uolunt, praebent, et fugientes omni modo ad se ipsos condolentes seducunt et male dicentes laudant semper et ad certamen inuitant¹ et pro unitate pacifica ipsorum orant et posterum uenientes tamquam priores suscipiunt et omnes bonos desiderant uidere. conuenire igitur et uos in certaminibus et eos sequi in omnibus, hoc est citius eos dissolui, quia una uobiscum citius praeposita expedientur et inde dissolutio eorum secundum uos. aliter non uideo dissolutionem ipsorum ita uelocem, quod uobis contrarium. ergo et secundum hoc oportet uos conuenire, et fortasse non uolentes isto modo utilitatem habebitis. hoc etiam pro uobis bonum. haec a me ad absentes et huic sacro concilio contrariantes; ¶ quos Deus una uobiscum conuertet ad bonam unitatem ¶².

45 ad praesentium autem claudicantes et usque in finem certamen non sufferentes illa dicam: ego quidem nescio, cuius maioris boni gratia huiusmodi certamen in manibus habentes proiciunt et suam partem manentibus largiuntur, /*cod. M fol. 183u*/ uel quam uiam maiorem ad salutem quaeritis de hac sancta uia recedentes. ego nullam hodiernis temporibus uideo nec maiorem ullam nec aequalem. ad quid igitur maiora proicientes ad talia respicitis? non bonum signum haec faciliter bona animarum proicere et talia quaerere! hic apostoli uocati estis et milites ab omnibus Christi, quia estis igitur opus simile illis, in quo uocati estis, cottidie laborantes, ubi salutis uiam in manibus habetis sicut illi clare. cur igitur non usque in finem sicut illi ad praeposita festinatis, sed uidemini claudicare tamquam in uia media clauis confixi, quod clare uidetur in loquendo laborandoque, insuper auriculas dulces contraria murmurantibus praebetis, qui persuadendi causa gestu humili {et} uoce submissa et plerumque {cum} madentibus oculis id, quod intendunt, exprimere nituntur, ex quorum causa effeminamini a generositate propria declinantes? non sic, pro Dei amore! **46** imitamini generosos istos diuinos patres! festinate et uos magis ad complacendum Deo quam hominibus! quid

---

¹ prouocant *infra l.*

² ¶ ¶ *add. i. m.*

timetis homines? quid trepidatis praesentia, quae neque nobiscum uenerunt neque post mortem manebunt? quid tremetis corruptibilium corruptionem? quid horretis¹ humanas res, quae uobis nocere non possunt? numquid Deus non habet meliora reddere uobis, quando pro ipso et amissionem praesentium suffertis? spera in Dominum, et ipse enutriet te. quoniam isto modo pro se homines laborare pro rebus caducis habendis apud potentes opinari praebet² nullatenus istos sperare in Deum; et quanta mala ex isto sequuntur, scitis. dignum solum te ipsum ministrationum Dei festina praeparare, et omnia tibi erunt digna ex Deo sine labore: et tunc dabuntur tibi omnia et non uolenti, ut multis de primis sanctis dabantur. **47** propriis autem machinationibus humanis festinare accipere non data neque opus fidelium Dei et ministratio huiusmodi requisita clare non bona fore demonstratur. /*cod. M fol. 184r*/ et malum, quantum in istis, sola mors declarat, quando de praesentibus separamur: tunc mala perturbatus intellectus respicit, quando secundum Chrysostomum et adiutores hic et inde nutantes quaerunt morientes et non inueniunt. tunc solum, ut sunt peccata sua, intelligunt, quando maxime uolentes clamare emittere uocem non possunt, et sic de coniunctis eis corruptibilibus et uilibus nolentes cum maximo dolore de corpore separantur; quorum animae abierunt, ubi sua praeparabant in saeculo praesenti; quoniam ad praeparationem futurorum praesentia, non pro alio, et ad examinationem electorum Dei et dignorum ad supplementum lapsorum de diuina gloria angelorum. (fac exclamationem de moriendis!) **48** hic propria omnium, ubi communia, patres. hic patria cuiuslibet, ubi communis patriae opera tractantur. hic bona et dulcia, ubi bonitas et dulcedo diuinorum mandatorum Dei obseruantia. hic Dei spiritus, ubi isti ueri patres spirituales. hic conuersari homines cum Deo, ubi preces condignae eleuatis manibus pro u[ero] bono ab omni generatione cottidianae cum effectu et angelicae missae elemosinaeque in hoc sacro templo fiunt. hic pro pace, ubi pacis opera, ut debent, tractantur. hic Ecclesia Dei, ubi, quae sunt ipsius Ecclesiae ordinationes, promouentur. hic contra inimicos, ubi gesta contra ipsos, ut debent, expediuntur. hic pro omnibus optime, ubi omnes boni et praesentes laborant et absentes fauent. **49** hic et mori intellectum habentibus pro praepositis ualde delectabile, quoniam subito ad sempiternam bonorum impletionem³ uadunt. hic et uiuere dulce intelligentibus uitam

---

¹ perhorrescitis *add. i. m.*

² suspicari facit *add. infra l.*

³ satietatem *infra l.*

praesentem, ubi uita futuri saeculi in manibus praesens est. hic sensuum omnium delectatio, ubi et uidere sanctam illam multitudinem et audire eorum et odorare et tangere et gustare spiritualia cum angelis in medio ipsorum est: nihil bonorum deficit. /*cod. M fol. 184u*/ quid igitur pigrescimus et nunc prope finem et omnem mercedem pro modico perdere uolumus torpentes? sufficiunt ista etiam ad tales, qui multum pauci esse hic credo uel nulli. tamen et absentibus reddo eis mihi debitum, quod mihi uidetur uerum et utile pro eis et pro nobis. **50** ad uos autem totos diuinos et alios deos per similitudinem in operibus secundum diuinum Gregorium Naziansenum ^Γ [dic]entem 'efficia[m]ur dei operibus [pro i]pso, quia ipse [pro] nobis homo' ^Γ ¹, quae sunt, patres diuini, non necessarium dicere, quoniam bene cognoscitis, et in quantum quam alii bona magis intellexistis, in tantum et usque in finem magis quam alii laboratis; unde aliis omnibus uos meliores. eapropter omnia praesentia tamquam nihil reputantes state uiriliter in fide finem expectantes secundum diuinum apostolum aduersariis resistentes putantes nullo modo uirtutes magnas perfici posse sine temptatione, et quantum maiores temptationes uidetis, tantum magis et delectamini propter maiores bonorum retributiones et uiriles semper estis ad maiora Sancti Spiritus gratia, qui praeuidit et uos elegit ueros pro Deo apostolos et martyres. **51** unde certum, quoniam ipse Spiritus et miracula uobis, in quibus certatis, per uos et uestros donatur et adhuc donabitur plura, cum uos uidebit implicatos negotio infidelium esse et unionis Ecclesiae. maiora puto fienda miracula prioribus esse, quia et maiora fienda prioribus restant, quando commune gaudium angelorum et hominum apparebit, quoniam nullus contrarius Dei permanebit uel praeualebit, quae omnia in uobis, quando uolueritis, et maxime, cum iam multa bona perfecistis. et ut non dicam multa, quia neque meas promotiones ad praedicta indigetis soli ex Spiritu Sancto promoti existentes. **52** uos estis pacis Christianitatis operatores, uos Ecclesiae rectores, uos eradicatio haeresum, uos regulae /*cod. M fol. 185r*/ communis iustitiae, uos unio Ecclesiae, uos destructio infidelium, uos protectio Christianorum et exaltatio et gloria eorum, uos imitatio bonorum omnium et exemplum, uos figura pro futuro uitae salubris et diuinae et

---

¹ Γ ^Γ *add. i. m.*

praefatorum correctio, uos doctores Ecclesiae, uos exemplum ecclesiasticae reformationis, uos maiores prioribus sanctis patribus tamquam in maioribus et tempore periculosiori laborantes et maiora sustinentes¹, uos ueri apostoli, qui etiam uenient[es] ad uos² non expellitis, sed recipitis et paterne honoratis et prouidetis, uos, ut perficiam, communes patres Christianorum ex Deo, et totum humanum in uobis. **53** numquid, patres, digressus sum a proposito? immo sic, quia sermonem ultra promissum prolongaui. sed tamen non ego, ut puto, in culpa, sed desiderii feruor pro bono communi me prouocauit et consueta uestra audiendi benignitas me prouocauit. igitur oro Deum non maiorem beneuolentiam et amorem Γ in praesenti sermone Υ ³ a uobis mihi uenire, nisi quantam habeo ego pro communi bono et utilitate Christianitatis et permanentia sacri concilii.

---

¹ maiora sustinentes *add. i. m.*

² ad uos *add. i. m.*

³ Γ Υ *add. infra l.*

Exempla orationis Latine uersae nitidius descripta:

B Cod. Basil. E I 1k, ff. 49r-56u, quo Demetrius, cum orationem proferret, fortasse usus est

Q Cod. Par. lat. 1500, pp. 1-32 (sc. ff. 1r-16u), ut uidetur, descriptus

/cod. B fol. 49r/ **1** Consueuerunt plures, qui sermone multorum in conspectu certant, uarie prooemias et prologos extendere quam plurimos, artem ipsorum et in his demonstrantes. quorum ego industriam ualde admiror et eorum dicta cum delectatione ausculto; similia autem peragere non mihi uidetur necessarium esse, hoc quidem, quoniam non est locus iste demonstrationum (neque enim circa haec otium habet), hoc etiam, quoniam quasi praesaturatur auditus in longis prologis et post in necessariis fastidium habet. **2** eapropter decens esse iudicauit parua ad uos, diuini patres, prooemias et mox ad principale recurrere. deprecor igitur uos me cum fauore audire et de praesumptione, quod in medio uestrum tantorum ac talium certare audeo, ueniam mihi praebere, dicendorum autem summam propriis inponere animabus et hanc putare ab eo dictatam esse, qui bonum Christianitatis affectat, quia pro ipsis et pro Dei Ecclesia et pro nobis ipsis dicetur.

3 uolebam quidem et ego cum multis in talibus silere, ne ueritatem dicens homines uiderer offendere. quia autem hoc intellectum habentes anthropolatrare, quod pessimum est, autumant, putauit iustum esse potius uera praesumptuose {dicere} ad uos dicere et uobis, qui ex Deo estis, pro ueritate conplacere, quam hominibus adulari et cum illis pariter condemnari. praeterea iniustissimum esse puto infideles omnes per legem et studium habere quod¹ illa, quae utilia sunt eis, in medium omnium clamare et praedicare, si autem non puniri, me autem ad ex Deo pro nobis hic missos tamquam carcere inclusum silere et non offerre uobis, quae uidentur et mihi conportanda praefatis et noui aliquid intimare.

4 ex quo igitur infideles sermo tetigit, quo nulla est plaga peior contra Christianos, ex ipsis iterum et principium praesentis sermonis faciam, quod ad uos dictum Christianis scio nimis necessarium, quoniam et multi mihi de nostris apud uos laboranti litteris annuntiant laborare pro eis; unde melius, quae sunt contra nos, intelligetis et nostram perditionem secuturam, si non citius ad melius

---

¹ quod *delendum*

nostra per uos prouidebuntur. **5** isti, gentes barbarae existentes et leges a Deo non habentes, ex natura multa legitima et hominum condecencia operantur; unde in his contrarios nos tamquam existentes odiunt et reprehendunt dicentes, quando nobiscum disputant, quia 'haec non solum naturae bona esse uidentur, sed etiam et a Christo ad uos Christianos bona traduntur. neque igitur naturae bona neque Christi doctrinas, quem Deum esse putatis, secuti estis'. haec contra nos dicunt. detegunt etiam omnia, quae contra nos ex nobis ipsis fiunt /*cod. B fol. 49u*/ usque ad simonias ipsas, in quibus silemus et recedimus. **6** isti infideles orationes ad Deum inprimis necessarias esse intellexerunt. eapropter lege statutum est in eis septies in die orare, quod, ubicumque sint, etiam in extremis laborantes non obmittunt. unde et a nobis multotiens captiui in carceribus et uinculis uel et seruientes nobis consuetudinem orationum ipsorum, quamuis propter hoc¹ a multis de nostris uerberantur, nullo modo dimittunt. **7** susceptionem peregrinorum, quam Graeci philoxeniam uocant, magnum esse bonum putauerunt. propterea in omnibus regionibus et ciuitatibus et maxime in locis desertis hospitia ad peregrinorum susceptionem aedificant et escas sine solutione ministrant, immo et in medio noctis hospitatos per uiam ipsorum per sufficiens spatium conducere² et ipsis, quicumque, cuiuscumque sint sectae, de uictu prouidere soliti sunt uel consueuerunt. unde nos in terra ipsorum ambulantes, ubi et Christiani ipsis subiecti habitant, maiori cum fiducia propter magnam ipsorum humanitatem {magis} ad ipsos quam ad nostros in fide declinamus. insuper neque sinunt nos ad nostros Turci illi applicare plateas propter ipsorum hospitalitatem obseruantes et peregrinorum introitus exspectantes, et cui nullus ex casu peregrinus occurrit, magnum sibi et suis diffortunium imminere putat. **8** praeterea amorem adinuicem et ad omnes necessarium³ esse ac delectabile intelligentes numquam, si possunt, soli comedunt, sed cum proximis et peregrinis, ita, ut multotiens accidit ipsos neque comedere solos, quando non communicantes habent, et uolentes cum ipsis manducare de exteris conuocare. uidebitis nempe in ciuitatibus, in uiis, in uillis, in campis ad prandium uel cenam clamantes, quicumque scilicet comedere uolunt, uidebitis etiam et uolentes currentes. insuper in commune⁴ generationis

---

¹ πρόπτερ ὅκ *add. i. m.*

² cū̄t *s. l. add.*

³ *i. m. litt. gr. νετζ...αρι*

⁴ *i. m. litt. gr. κομουν*

ipsorum exemplum omnibus etiam non uolentibus prandium et cena cottidie a maiori ipsorum domino praeparatur, qui dominus cum omnibus familiaribus suis ad commune conuersationis et amoris exemplum cum omnibus bis in die manducare consuevit. **9** uiderunt denique, quod liberaliter dare honorificum et gentes augere naturaliter potens et dulce habentibus et proprium dominorum fit. ideo paruam ob causam et adinuicem et ad extraneos sua abundanter distribuunt, maxime autem ad illos, qui pro ipsis certant, interdum et ad inimicos eorum propter uirtutem liberalitatis, quod multotiens et nobis ceterisque Christianis guerra existente¹ fecerunt, ut humanitate sua possint et inimicos habere cum ipsis pro se ipsis. honorant igitur et certantes pro ipsis /*cod. B fol. 50r*/ in tantum, quod pro paruo certamine ciuitates subito et uillas et dignitates donant et dominos ex nihilo creant, ut successio inter ipsos dominantes non ex generis nobilitate, sed operum strenuitate fiat, et solummodo sapientes et uiriles et iustos dignos et nobiles putant et omnibus aliis praehonorandos. **10** uideretis utique ibidem multos, ut non dicam omnes, pugnam desiderare propter triumphum, quosdam autem propter maiorum affectum. uideretis etiam ipsos in pugna contra inimicos et maxime contra Christianos tamquam secundum² Homerum muscas in lacte aestatis tempore concurrentes. uideretis adhuc innumerabiles non timere de uita et ipsos cadentes, quoniam in pugnando non est, quod a Christianis dicitur redde, sed unusquisque {secundum} iuxta posse suum capita incidit et currit, quoniam fere omnes de consuetudine nudi pugnant; insuper neque qui multa gestant arma ibidem cum uelocibus illis equis et subtilibus in pugnando, fugiendo aut persequendo durare possunt.

11 digressus sum a proposito, sed reuertor. sciunt igitur isti, scilicet infideles, suscipere ipsos uenientes pro seruitute bonum esse. eapropter talibus obuiant et eos cum occurso honorifico amplectuntur et quilibet istis nouiter ad ipsos uenientibus, de quibus habet, largitur, unus quidem equum, alter autem uestimentum, alter tentorium, alter pecunias, alter aliud quid, de quibus habet et potest, ut istos in primo ad ipsos introitu diuites esse putares, et res ipsorum in praesenti saeculo ad melius produci et maxime, si pro ipsis, scilicet infidelibus, certant. **12** inter cetera consueuerunt pro studio habere et uera dicere et possibilia promittere; unde contrarios nullius boni dignos iudicant, immo tamquam eis

---

¹ *i. m. litt. gr.* γκ

² *i. m. litt. gr.* σέκουvt

contrarios persequuntur. item intellexerunt spiritualia tractantes, quos apud se habent, non oportere aliquo modo praesentibus abuti, neque proprium uel superfluum extra necessitatem possidere, et ad huiusmodi mandatorum complementum mendicatione panis ad portas uiuunt et nudi perambulant nihil aliud quam circa lumbos quadrupedum animalium pellicia ad cooperiendum humanam uerecundiam circumferentes. rursus ad corporis castigationem pondera ferrea uel plumbea auribus inpendunt et aliis membris circumferunt, aliqui autem propter carnalium desideriorum suppressionem similia pondera membris occultis perforantes inponunt et sic Deo placere credunt; multos etiam /*cod. B fol. 50u*/ ipsorum et ab hominibus totaliter separari accidit in montibus et locis desertis morantes. **13** praeterea pontes aedificant et naues in aquis omnes gratis conducentes. tanta denique humanitate et maxime adinuicem superabundant, quod nullus unquam¹ in eis inter proprios mendicus, neque aliquis aliquo modo, quia mox de propriis indigentibus succurrunt et panem non habentibus noctis tempore largiuntur, ne dies ipsa ipsum mendicantem inueniat. insuper necessarium ipsis inuentum est contra inimicos fidei suae, scilicet contra Christianos illos, qui ipsis non subduntur, irremissibiliter suspirare; quos et inhumaniter tribulant, quantum possunt, immo nullum in ipsis saluum esse putant, nisi contra ipsos Christianos uiam pertranseant – hinc adeo, ut dictum est, contra nos saeuire consueuerunt, quod et tamquam artem huiusmodi certamine, sine quo plures uiuere non possunt, arbitrantur. **14** et in tantum propter contrariam inter nos dispositionem Christianorum usque hodie, pro dolor, triumpharunt, quod in annis non pluribus quam centum omnem Asiam usque ad Constantinopolim centum dierum spatium in longitudine et latitudine habentem sua ferocitate uel sua potentia ceperunt uel subiugarunt, adhuc et Europam a Constantinopoli media inter duas terras existentem usque ad Durrachium² et Aulonem non longe a ciuitate Venetiarum, {qui tributum ipsis praebent,} spatium dierum, per quod et nos uenimus, nonagintorum secundum longitudinem et secundum latitudinem modicum minus – terram diuersorum Christianorum plenam et profecto paradisi terram. **15** tantam ac talem³ cum tot sine numero Christianis in magnum catholicae fidei dispendium tenent et occupant nobis semper dormientibus et ob hoc iniquitate fidei suae et potentia roborantur et multipliciter augmentantur, hoc

---

¹ *i. m. add. litt. gr. et lat. mixtis ouvqua(m).*

² *duratiam cod.*

³*i. m. litt. gr. ακτα*

quidem multotiens in anno in expugnatione non subditorum eis Christianorum, de quibus iuniores infideles et nobis contrarios faciunt et postea erudiunt in negotio militari, etiam quoniam legitimas septem uxores tenere possunt et captiuas, quantum in bello quilibet capere potest, de quibus legitimos etiam filios facit. ex isto facile restat uidere modum multiplicationis eorum.

16 haec opera infidelium pro se ipsis uolui sub breuitate dicere, quia non est ad propositum nunc sermonem in latum de suis extendere, magis autem de nostris, quae sunt sanctorum Christianorum pro nobis, sed rogo, patres, quae modo sunt nostra, /*cod. B fol. 51r*/ quae non contra nos et pro infidelibus sunt, si sine timore, sicut oportet christianisare uolentes, ueritatem dicere debemus. magno nunc clamore opus est ad uos, qui de diuersis mundi partibus pro nobis et communi utilitate congregati estis, quoniam perimus, nisi prouideatis uos. ubi sunt, ut olim fuerunt, fidei zelatores, ut hic clamarent? ubi sunt, qui pro communibus ad potentes clamant? ubi, qui uere Deum diligunt et pro ipso et aliorum libertate moriuntur? ego quidem multos, sicut olim, non uideo. **17** eapropter plura et mala contra nos semper pluresque omnino contrarii contra nos insurgunt. uideo autem multos bonorum hominum propter timorem plurium contrariorum uel dormientes uel tacentes uel fugientes, ac si tyrannorum persecutio, prout olim, ipsis timorem incuteret, quorum nullum bonum. et quod apud infideles in plurimis, ut non <omnibus>¹ dicam, scilicet ipsorum opera pro ipsis, hoc apud nos in paucis ualde, ut ipsos parum aut nihil posse separatim, et maxime, quando² contrariantes sine uerecundia tamquam infideles contra se habent. aequales enim huiusmodi³ Christianos infidelibus puto et peiores adhuc, in quantum et Christiani uocari uolunt. **18** uideo intestinas nostrorum Christianorum pugnas; uideo tantam Christianorum (etiam maiorum, quod peius est!) a rectitudine uiarum Domini exorbitationem; uideo Christianitatis paruipensionem, heu, a Christianis; uideo Ecclesiam in omnibus finalia suspirantem; uideo nauem eius uentis diuersis, procellis et inundationibus agitatum. ecce iterum, pro dolor, arbor eius frangitur, uelum laceratur; qui in ea sunt plures propter inertiam

---

¹ *cf. M*

² *i. m. litt. gr. add. κάντο*

³ *i. m. litt. gr. ουγιουσμοδι*

et ignauiam regentium quasi desperant. et miraculum nullum a Deo et pro ipsis fit sicut primis in tanta tempestate. {Et quod peius, quoniam et ad ipsam uenientes uocatos nudos in mare cadentes de terra propter ipsam in mare praecipitant isti uocantes et¹ destruunt et uolunt, ut breuiter ita dicam, totum corrumpi cum se ipsis.}

19 intelligo omnia dicibilia, indicibilia uero pertranseo tamquam indicibilia: et uos scitis omnia semper condolentes. et non igitur mirum, si huiusmodi, scilicet tribulationes, et quae praedixi {et quomodo dicam}. sicut naturaliter filii ad patres et minores fratres ad maiores et serui ad dominos et discipuli ad magistros et inferiores ad superiores, sic et omnes simul ad maiorem Dei Ecclesiam, scilicet² ad eius ministros, respicere ex natura obligati sumus tamquam primos post Deum /*cod. B fol. 51u*/ existentes, quia sui ministratores, imitationem totam tenemur habere et eos sequi. **20** ideo³ in tempore apostolorum, quando Ecclesia per dignos regebatur, substantias eorum in manibus apostolorum et successorum eorum ponebant et sequebantur cum hoc eos, quoniam bonos in omnibus dispensatores ex Deo ipsos uidebant; qui apostoli pro pace animae et corporis Canones secuturis exposuerunt sic post finem in octogesimo quinto finali suorum Canonum dicentes: ‘haec de Canonibus ordinata sunt uobis a nobis, o episcopi’ (clare ‘o episcopi’, tamquam ad maiores aliorum et exempla, post quos omnes). et sequitur: ‘uos igitur manentes in eis saluabimini et pacem habebitis, negligentes autem puniemini et guerram ad inuicem sempiternam habebitis’. non igitur mirum, si guerras ex nobis ipsis contra nos semper exortas uidemus, quia primae istorum causae nostri episcopi sunt⁴, qui Dei mandata negligunt, ad quos imitatio reliquorum pertinet; qui et primi adinuicem cum gladio inuadunt et contra reliquos putantes oportere Ecclesiam gladio uti in peccantes contra traditionem apostolicam. **21** dicunt enim apostoli in uicesimo septimo Canone suo sic: ‘episcopum uel presbyterum uel diaconum uerberantem fideles peccantes

---

¹ et *add. i. m.*

² *i. m. litt. gr. add. σὺλτζειτ*

³ *i. m. litt. gr. add. ιντεο*

⁴ Greci et Latini *add. i. m. alia manus*

degradari mandamus. nullibi enim dominus hoc¹ nos docuit, sed contrarium, quoniam uerberatus non reuerberabat, iniuriam patiens non iniuriabatur et passus non minabatur'. nostri autem cum gladio cuncta et non degradantur. in quibus rebus et pecunias, quae causa pauperum congregantur, deceptiue expendunt et ad peiora. ideo semper pauperes nobiscum sunt, quia res pauperum contra nos cumulantur, cuius contrarium totum in infidelibus. item diuini apostoli in uicesimo nono Canone ipsorum sic deliberauerunt: 'si quis episcopus pro pecuniis dignitatem ipsam obtinuerit uel presbyter uel diaconus, et ipse²; et ille, qui contulit, degradetur³ et excidetur totaliter et a conuersatione tamquam Simon magus a me Petro'. haec diuinorum apostolorum pro nobis inter cetera si tenentur, promittentia pacem nobis. ad quantum autem contrariorum huiusmodi de nostris procedunt, bene scitis. **22** non igitur mirum, iterum non pacificos nos esse in tanta negligentia mandatorum Dei, neque pacem fieri unquam existimate firmam, nisi praedicti rectificentur. {quia uiuentibus inuident.} Sed non dimittatis hoc consequi, patres optimi! utimini humanitate et ad ipsos, eorum defectus rectificate et istos disciplinate, ut non peiora prioribus mala sequantur, ut non succidatur solum regnum, de quo maximos hodie /*cod. B fol. 52r*/ labores suffertis, sed regna. **23** est tamen ad periclitantem nauim salutis spes, quae est anchora uestra, quoniam anchorae eius uocamini. proicite eas in mare fortissimis funibus, audacter inmittite ad saluationem eius et tranquillitatem, quoniam a uobis solum pro ipsa et in futurum, ut non talia nautarum inexperientia et legum paruipensione contra nos uel peiora fiant, curabitur, quoniam in omnibus omnia pro nobis ex uobis solum, quia maiores omnibus ex Deo pro omnibus uos, sicut a maioribus nobis diuinis illis patribus constitutum est. **24** illi tamquam spiritu fulgentes et de futurorum saluatione curam gerentes praeuidentesque secuturos non similes eis fore, et quia proni sumus frequentius labi in malum, omnes deliberauerunt oportere pro fidei Christi stabilitate usque in saeculum concilia uniuersalia et continua congregari ad dissolutionem accumulatorum delictorum et prouisionem futurorum, et posse scilicet concilia omnia exscribare et triticum de paleis

---

¹ hoc *add. s. l.*

² et ipse *add. i. m. alia manus*

³ degradatur *add. i. m. alia manus*

separare; et omnes suis decretis subiugauerunt et tenere eorum decreta tamquam ex Deo per ipsos fecerunt. eapropter quidam de nostris et¹ zonas fidei haec, scilicet concilia, appellarunt, alii autem anchoras, et decenter: per ipsam enim non remitti, quae sunt fidei, possunt, neque periclitari. **25** uidimus enim et legimus, quomodo blasphemantium haereses neque archiepiscopi de se ipsis neque imperatores neque aliquis alius potuit exstinguere, nisi congregatio sanctorum patrum. intelligimus quoque Christianorum fidem scriptis et mandatis eorum confirmatam esse et communem² pro nobis regulam decreta eorum, quae sequi tenemur, si Christiani fore uolumus, super nos iacere. legimus enim ipsum concilium posse³ non recte in Dei Ecclesia agentes secundum apostolorum et eorum traditionem posse degradare et pastores alios dignos, cum opus fuerit, constituere. **26** uidemus ipsam semper benefacere et omnia ex ipsis bona et pro nobis, quoniam nullus in eis pro propriis communia negligens – neque si uoluisset, potuisset utique inter ceteros, qui pro communi bono totaliter agonisant⁴: uel igitur non potest huiusmodi existens ad alios talismodi accedere et eis conuersari, uel accedens non permanet, sed aberrat. eapropter permanentes et agonisantes diuinos uiros Dei Ecclesia putat et sanctos appellat, quoniam puri pro Ecclesia et apostoli ueri generose aduersitatibus resistentes etiam in hoc certamine electi Dei clare examinantur; cognoscuntur enim certantes subito in dicendo et laborando pro Deo. **27** propterea et sancti appellantur, quia admodum sunt, et non multi, quia boni. istos igitur et paucos existentes maxima, ut dictum est, posse, quoniam filii Dei in */cod. B fol. 52u/* operatione: per ipsos enim Deus operatur, qui omnibus potentior. unde et ipsi omnibus aliis potentiores et maiores et super omnes pontifices canonice et apostolice, ut in ipsorum decretis clare reperitur, de quo nunc non est locus dicendi. et quantum⁵ frequentius in hoc saeculo eorum ad nos uisitatio fit, tantum⁶ et melius pro nobis: quoniam multa, ut uidemus in istorum dilatione, contra nos superuenerunt, quoniam statutus suae congregationis terminus nescio quomodo fuerat praetermissus. **28** eapropter et plures labores et tempus extensius praesens nunc sancta synodus ad

---

¹ et *add. s. l.*

² *add. litt. gr. i. m. κομοῦνεμ*

³ *hoc uel insequens posse delendum*

⁴ *add. litt. gr. i. m. αγωνίζαντ*

⁵ *add. litt. gr. i. m. κάντ[*

⁶ *add. litt. gr. i. m. τάντ[*

rectificationem erratorum suffert, et si nunc congregati non essent, totum Christianitatis negotium, prout rerum circumstantiae ostendunt, in desolatione esset. uidetis, quo modo necessario diuini patres praeuiderunt et ideo has sanctas congregationes ad tantum potentiae, ut esse deberent, pro nobis constituerunt? uidetis, quot bona pro nobis prouident et quot praeparant? loquor usque nunc ad illos, qui non cum delectatione, quae pro concilio sunt, audiunt, quia non boni et a longe contra patres istos clamantes, ut et ista a me sciant. **29** uerumtamen quidquid tale audiunt, in nullo persuasionem suscipiunt, quoniam dicta pro eis secundum Graecorum prouerbium, (quoniam) quia¹ de una eorum auricula audiuntur, per aliam exeunt. et ita in tantum ad malum indurantur, quod proferre audent parua quaedam uel nulla a concilio fore facta. uel igitur facta, tamquam res insensibiles, non sentiunt, uel bona facta sentientes diminuunt, quod signum peruersae naturae ipsorum² est; pro quibus doleo et condolens eis narrabo et ipse generaliter, quae ex uobis bona pro nobis oriuntur. et re uera tamquam alienus non pro parte aliqua, sed prout rei ueritas se habet, persuadere temptabo.

30 diuini patres isti, o Christiani, proposuerunt pro nobis quattuor haec, ut generaliter dicam, maxime necessaria, in quibus mundus, qui modo³ reformationem clamat, per annos multos implicatus stridebat, scilicet contra haereses, pro reformatione morum, pro pace et pro communibus, quoniam ad tantam malitiam omnia profluxerunt, quod fere in omni parte Christianitatis errores periculosi emanarunt, hominum mores tortuosi a rectitudine deuiarunt, guerrae inualuerunt et communia priuatorum amore neglecta fuerunt. **31** et omni die circa haec tantum student et occupantur, quod multotiens et necessarium cibum negligunt, immo et propter salubrem diuinorum operum expeditionem obliuiscuntur. **32** multa namque et indicibilia mala pestifera ista Bohemorum haeresis /*cod. B fol. 53r*/ Christi fidelibus intulit et procul dubio ampliora subsecuta fuissent, si sancti patres isti pro reductione Bohemorum uariis modis usi flammium hanc pestem extinguere non temptassent. et ecce magna in parte terribilis illa haereticorum multitudo sanctis illis patribus subiugata est et exercitus, qui maximum Christianis timorem incutiebat et uicinas Bohemiae partes caedibus, rapinis, spoliis et incendiis uexabat, dissipatus est. non enim

---

¹ quia *add. alia manus i. m.*

² eorum *a. c.*

³ *add. litt. gr. i. m. modo*

tantum uerbo sermonibusque contra orthodoxos irruebant, sed et armorum potentia et insidiosa dolositate, ut multotiens accideret Christianos magnos sufferre conflictus et uiros strenuos non de more ob eorum uirilitatem fugientes ibi fugere intueri. magnam itaque destructionem, ut non dicam totalem desolationem, Christianitatis paulatim fecissent, nisi praesentes sancti patres ex Spiritu Sancto congregati {non} essent, sicut et illi hoc confitentur et experientia clare docet. **33** et ego dico nullum huiusmodi opus {scilicet} neque a prioribus sanctis patribus diuersis in temporibus sic expeditum esse, quoniam illis patribus haereses paucorum et solo uerbo occurrebant et nouae orientes, istis autem haereticorum gens tota super numerum uerbo et potentia militari per annos circiter uiginti resistebat. unde et uerbis et potentia uti contra illos ipsis necesse fuit, quemadmodum et factum est: et statim accidit, quod hi, qui cum parua potentia a sacro concilio, tamquam a Deo missi, contra illos multos miraculose agebant; illi autem, qui contra inimicos illos uerbo pugnabant, ex Deo loqui a multis etiam inimicis reputati sunt. **34** si autem aliqui de parte aduersa adhuc resistunt, non mirum, quia in istis etiam simile fit sicut in prioribus, quod aliqui contrarii remanebant, qui postmodum uel paenitent uel soli destruuntur. insuper neque factum istorum sacrum concilium negligit, sed ad perfectam omnium istorum reductionem semper festinat. hoc non paruum opus a concilio, sed in quantum prius potentia Christianos superabant, tantum omnem sermonem humanum facta concilii pro eis conuincunt. nullus igitur sufficienter poterit enarrare. ʚ Ideo et ego dimitto. ʚ¹

35 pro pace et omnes uident, quot ad Germanorum terram male dispositam ab istis ad pacem reducta sunt, quae nullus {principum} in talibus potuit terminis collocare, et adhuc semper ad maiora laborat, ut omnes fere Germanos hanc sacri concilii mansionem causam pacis et multorum bonorum in eis esse confiteri decebit, dissolutionem autem totum in contrarium. /*cod. B fol. 53u*/ ideo bene pro bono in se, ut boni, cogitantes expedit iuxta posse ipsam tenere pro se. praeterea diuinorum istorum patrum diligentia in orationibus et missis, immo et laboribus et sumptuosis expensis optata pax Galliae partibus fauente Altissimo concessa est in breui, ut speratur, perfectius consummanda. numquam hoc paruum bonum etiam per horum patrum oblocutores censendum est, ubi crudelissima inter Christianos lis et discordia per annos fere bis septem bis durans in

---

¹ ʚ ab alia manu scriptum uidetur

isto nunc tempore sopita est; ubi sine numero Christi fideles in occisione gladii mortui sunt, fame perierunt et terra in magna sui parte inculta permansit.

36 de reformatione cleri et iam multa, tamquam necessaria, facta sunt et alia restant fienda, quoniam tanta cleri deuiatio non solum ecclesiasticos aliter quam debent et quam acceperunt uiuentes in animabus condemnat, sed etiam laicos uituperantes, paruipendentes et uerberantes contra se incitat, quod et retroactis temporibus haereses auxit et Graecos usque nunc diuisos tenuit, quoniam nullum argumentum ab ipsis contra uos ita forte quam hoc fuit et, ecce, cum Dei gratia dissoluitur; et infideles, <qui> multa pro ista causa contra uos {ad potentes} hactenus proclamant, in futurum tacebunt nihil de simonia et de ceteris clericorum moribus dicturi.

37 de communibus: et ubi hodie de communibus nisi hic? ubique terrarum de propriis, hic autem solum de communibus agitur. multi namque in ea cottidie¹ pro communibus laborant et ex omni natione pro eorum communibus ad hoc sacrum concilium uenientes inueniunt iudices iustitiae, qui non sunt personarum acceptores nec receptores pecuniae ad manum sonantis, et ita consolati redeunt ad propria iniuste primo passi ab iniustis.

38 ultra haec praeposita ad diuinos patres istos, cum senserunt Graeci hic reformationem esse tractandam {et Graecorum}, reductionem suam {superorta est} ^Γ istis patribus commiserunt [∩]² (scio, quid dico, tamquam unus ex ipsis et in hoc negotio saepe missis, qualiter hic omnes ad ista tractanda solliciti sunt). quod scilicet Graecorum factum licet in ordine ultimum, necessitate tamen primum censendum est, quia infidelium destructionem e uicino comportat; quam rem diuini hi patres extensis manibus a Deo postularunt et non modicam pro ipsa fatigam accipientes datorem gratiae laudauerunt dignos se ipsos a Deo et istius ministracionis considerantes. **39** ideo subito ipsos Graecos de multis laboribus et periculis /*cod. B fol. 54r*/ et uerbis in ore effusis et uanis dilationibus diuini hi patres ducere deliberauerunt et ad optatum rei finem opibus, uerbis et operibus per optimam uiam factum constituerunt, ut non et reliqua Graecorum pars cum

---

¹ cottidie *add. alia manus s. l.*

² ^Γ [∩] *add. alia manus i. m.*

aliis pereat et sic omnes post ipsos ad manus infidelium sint casuri. Ista generaliter a sanctis patribus, prout potui in hoc opere paruo, recolligere cogitavi; quorum sanctorum patrum laborem, zelum et studium nullus hominum humanum esse dicet, sed profecto diuinum, quoniam ultra humanam uirtutem est. **40** ad nullum igitur aliud post debitam communem omnium orationem et missas et elemosinas nisi¹ ad praemissa Dei certamina quilibet communiter et diuisim cum animo feruenti currere festinat et spiritualia pro omnibus suspirat, quod opus clare diuinum dinoscitur. haec inter uos nota; in me autem aduena ad istos ueniente et haec bona ab ipsis sanctis patribus: numquam uidimus Graecorum regimen et ceterorum ibidem nationum Christianitatis minus ab infidelibus uastari et tribulari quam in tempore praesenti huius sanctae congregationis. ita quod pauperes Christiani uolentes infideles de impetu refrenare uestra facta eis narrant et commendant, et sic timorem eis per uos imponentes pacifice requiescunt. insuper artificiose in suis legationibus ad infideles uestra facta narrando taliter introducunt, ut appareant per uos mirabilia posse.

41 si igitur pro nullo alio sancta ista congregatio immanendo posset prodesse, pro ista tanta re sufficiens ei causa adesset, quod per eius mansionem singulis annis in terris illis de morte, infidelitate, uenditione et uariis tribulationibus plus quam triginta milia hominum, qui omni anno in praedictis cadebant, liberantur. **42** uerumtamen omnia ista contra Christianos illos post uestram dissolutionem imminent. immo uideo totalem illorum ab infidelibus desolationem et totius Christianitatis post uos, si contra illos etiam hic permanendo non prouidebitis, et maxime nunc, ubi Graecorum reductionem per hanc sanctam synodum nostris posse fieri temporibus confidenter nos sperare faciunt magnifica ipsius opera in Bohemiae et Franciae regnis ostensa, quae multis paene impossibilia uidebantur, cum pro nullo tempore praeterito per quemquam facta, licet saepius attemptata, noscuntur. nec deerit inuictissimi Romanorum imperatoris Sigismundi in hac re, quam ualde desiderat, auxilium, qui quam insignia opera et iugi laude commemoranda pro Ecclesia priscis fecit temporibus, /*cod. B fol. 54u*/ totus terrarum orbis testatur. concurrat quoque serena serenissimi Graecorum imperatoris uoluntas, qui et genitoris sui commissione et propria affectione super omnia agendam hanc rem fieri peroptat. quis ergo nisi infideli deterior tantum Ecclesiae bonum in tam propinqua

---

¹ nisi *add. alia manus i. m.*

dispositione ad finem optatum existens negligit {inpedire} promouere aut, quod peius est, cupit inpedire? decenter igitur illi Christiani continue pro firma uestra permanentia Deum orant et cum infideles alta uoce palam in suis orationibus de uestra dissolutione septies in die, ut solent, proclamant. bene cum infidelibus huic sacramento coetui obloquentes consonant, qui similia eis pro uestra dissolutione adoptant. tamen non ista mala, ut optant, uidebunt, sicut neque praeterita similia, ut praeconceperant, eueniunt, quia Deus propria manu de capite sanctos istos patres tenet et confortat. **43** ideo male sentientes cum una dumtaxat auricula, ut dictum est, audiunt, ¶ ubi decet isto modo audire ¶¹; bona autem dicentes ambabus apertis cum delectatione audiunt, facta diuina semper studiose operantur. o zelus patrum, o maximum Dei miraculum prioribus non minus, quoniam isti soli tot et tales aduersarios multiplici modo habentes nullo modo in praepositis mutantur, immo augentur et semper ad maiora respicientes accumuluntur et subito ab eis praecones in Ecclesia maiorum bonorum laborem insinuant! ex quo igitur haec sic habent, quid ergo relatores annuntiationum bonarum pro concilio in omni terra constituitis, uestrarum autem contrariarum annuntiationum praecones et uoces diuisionis et ad omnia bona contrarietatem? quid tantum scandalisatis contraria semper unitatis exercitantes? **44** unimini istis sanctis patribus et uos! utimini et uos ipsi communi bonorum operum festiuitate! currite ad uocantes uoce paterna uos omnes! habent communicare uobiscum de suis bonis, quoniam cum delectatione tamquam diuini patres indigentibus, quantum uolunt, praebent, et fugientes omni modo ad se ipsos condolentes assumunt et male dicentes semper laudant et ad certamen inuitant et pro unitate ipsorum pacifica orant et posteros uenientes tamquam priores suscipiunt et omnes bonos uidere desiderant. conuenire igitur et uos in certaminibus et eos sequi in omnibus decet; et hoc est, ut optatis, eos citius dissolui, quia una uobiscum praeposita citius expedientur et inde dissolutio eorum secundum uos. aliter non uideo dissolutionem ipsorum ita uelocem, quod uobis contrarium est. ergo et secundum hoc oportet uos conuenire, et fortasse non uolentes isto modo utilitatem habebitis, et hoc pro uobis bonum. haec a me ad absentes et huic sacro **/cod. B fol. 55r/** concilio contrariantes; quos Deus una uobiscum ad bonam unitatem reducere sua bonitate dignetur.

45 ad praesentes autem claudicantes et usque in finem certamen non

---

¹ ¶ *add. i. m. alia manus*

sufferentes illa dicam: ego quidem nescio cuius maioris boni gratia huiusmodi certamen in manibus habentes proiciunt et suam partem manentibus largiuntur, uel quam uiam maiorem ad salutem quaeritis de hac sancta uia recedentes. ego nullam hodiernis temporibus nec maiorem nec aequalem uideo. ad quid igitur maiora proicientes ad talia respicitis? non bonum signum hoc, faciliter animarum bona postponere et alia quaerere! hic apostoli et milites Christi ab omnibus uocati estis, quia estis opus simile illis, in quo uocati estis, cottidie laborantes, ubi salutis uiam clare sicut illi in manibus habetis. cur igitur non usque in finem sicut illi ad praeposita festinatis, sed tamquam in uia media clauis confixi uidemini claudicare, quod in loquendo laborandoque clare uidetur, insuper auriculas dulces contraria murmurantibus praebetis, {qui persuadendi causa gestu humili, uoce submissa et plerumque madentibus oculis id, quod intendunt, exprimere nituntur,} ex quorum {esse} causa {effeminamini} a generositate propria declinantes? non sic, pro Dei amore, non sic! **46** imitamini generosos patres istos! festinate et uos magis Deo quam hominibus complacere! quid timetis homines? quid formidatis praesentia, quae neque uobiscum uenerunt neque post mortem manebunt? quid tremetis de corruptibilium corruptione? quid perhorrescitis humanas res, quae uobis nocere non possunt? numquid Deus non habet uobis reddere meliora, quando pro ipso et praesentium amissionem suffertis? spera in dominum, et ipse enutriet te. quoniam homines pro rebus caducis habendis apud potentes isto modo laborare suspicari facit ipsos nullatenus sperare in Deum; et quanta mala ex isto sequuntur, bene scitis. dignum solum te ipsum ministrationum Dei festina praeparare, et omnia ex Deo sine labore tibi erunt digna: et tunc tibi dabuntur omnia etiam non uolenti, ut multis de primis sanctis factum est. **47** propriis autem machinationibus humanis festinare accipere non data neque opus fidelium Dei est, et ministratio huiusmodi sic requisita clare non bona fore demonstratur. et quantum in istis malum est, sola mors declarat, quando de praesentibus separamur: tunc mala perturbatus intellectus respicit, quando secundum Chrysostomum adiutores hinc et inde nutantes quaerunt in morte et non inueniunt. /*cod. B fol. 55u*/ tunc solum, ut sunt peccata sua, intelligunt, quando maxime uolentes clamare emittere uocem non possunt, et sic de coniunctis eis corruptibilibus et uilibus nolentes cum maximo dolore de corpore separantur; quorum animae abeunt, ubi sua in praesenti saeculo praeparabant;

quoniam ad praeparationem futurorum praesentia, non pro alio, sunt, {sed} et¹ ad examinationem electorum Dei et dignorum ad supplementum lapsorum de diuina gloria angelorum. {o, mors, quam amara immemoria tua! o, mors dura et inexorabilis, mors caeca et inpraeuida, quae omnes carpis et nulli parcis aetati! o, quam cito et improuise praesentes ab omnibus praesentibus excludere consueuisti!} **48** hic ergo, patres, propria omnium, ubi communia. hic patria cuiuslibet, ubi communis patriae opera tractantur. hic bona et dulcia, ubi et mandatorum Dei obseruantia. hic Dei spiritus, ubi isti ueri patres spirituales. hic conuersari homines cum Deo, ubi preces condignae eleuatis manibus pro uero bono cottidiano cum effectu et angelicae missae elemosinaeque in hoc templo sacro altissimo porriguntur. hic pro pace, ubi pacis opera, ut debent, sicut uidetis², tractantur. hic Ecclesia Dei, ubi, quae sunt ipsius Ecclesiae ordinationes, promouentur. hic contra inimicos, ubi gesta contra ipsos, ut debent, expediuntur. hic pro omnibus optime, ubi omnes boni et praesentes laborant et absentes fauent. **49** hic et mori intellectum habentibus pro praepositis multum delectabile, quoniam subito ad sempiternam bonorum societatem uadunt. hic et uiuere dulce uitam intelligentibus praesentem, ¶ quia futuram sempiternam in manibus tenent ¶³. hic sensuum omnium delectatio, ubi et uidere sanctam illam multitudinem et eorum spiritualia summa delectatione audire, odorare, tangere et gustare contingit et nihil bonorum deficit. quid igitur pigrescimus et nunc prope finem et omnem mercedem pro modico torpentes perdere uolumus? sufficiunt ista etiam ad tales, quorum paucos hic esse credo; et absentibus eis mihi debitum reddo, quod mihi uidetur uerum et utile pro eis et pro nobis. **50** ad uos autem totos diuinos et alios deos per similitudinem in operibus secundum diuinum Gregorium Naziansenum dicentem ‘efficiamur dei operibus pro ipso’ (scilicet Deo), ‘quia ipse pro nobis homo’, quae sunt, patres optimi, non necesse est dicere, quoniam bene cognoscitis, et in quantum bona magis quam alii intelligitis, in tantum et usque in finem magis quam alii laboratis; unde aliis uos meliores. eapropter omnia praesentia tamquam nihil reputantes state uiriliter in fide finem expectantes et secundum diuinum apostolum aduersariis uestris resistentes; /*cod. B fol. 55r*⁴ aestimate nullo modo uirtutes magnas sine temptatione perfici posse,

---

¹ et *add. i. m. alia manus*

² sicut uidetis *add. i. m. alia manus*

³ ¶ ¶ *add. i. m. alia manus*

⁴ *hoc ultimum fol. alia manu ac priora ff. exaratum est*

et quantum maiores uideatis temptationes, tantum magis et delectamini propter maiores bonorum retributiones et uiriles semper estis ad maiora Spiritus Sancti gratia, quae uos ueros pro Deo apostolos et martyres praeuidit et elegit. **51** unde certum, quoniam ipse Spiritus et miracula uobis, in quibus certatis, per uos et uestros donat et adhuc plura donabit, cum uos negotiis infidelium et unionis Ecclesiae implicatos uidebit. maiora puto fienda miracula prioribus esse, quia et maiora fienda prioribus restant, quando commune¹ angelorum et hominum gaudium apparebit, quoniam nullus² Dei contrarius permanebit, quae omnia in uobis, quando uolueritis, erunt, et maxime, cum iam multa bona perfecistis, ut non dicam multa, quia neque meas promotiones ad praedicta indigetis soli ex Spiritu Sancto promoti existentes. **52** uos Ecclesiae rectores, uos haeresum eradicatio, uos regula communis iustitiae, uos unio Ecclesiae, uos destructio infidelium, uos protectio {infidelium} Christianorum et exaltatio et gloria eorum, uos imitatio bonorum omnium et exemplum, uos uitae salubris et diuinae figura pro futuro et praefatorum correctio, uos doctores Ecclesiae et ecclesiasticae reformationis exemplum, uos uero maiores prioribus sanctis patribus tamquam in maioribus et tempore periculosiori laborantes et maiora sustinentes, uos ueri apostoli, qui etiam³ aduenientes non expellitis, sed recipitis et paterne honoratis et prouidetis, uos, ut perficiam, communes ex Deo Christianorum patres et totum humanum in uobis. **53** numquid, patres, digressus sum a proposito? utique, quia ultra promissum sermonem prolongaui. sed tamen non ego, ut puto, in culpa, sed mei desiderii auditas pro bono communi et consueta uestra audiendi benignitas prouocauit. parcite itaque, patres optimi, parcite, quaeso, et siquid nimium et minus gratum dixerim, indulgete! ego autem oro Deum non maiorem beniuolentiam et amorem in praesenti sermone a uobis mihi uenire, nisi⁴ quantum ego pro communi bono habeo⁵ et utilitate Christianitatis et sacri permanencia concilii fructuosa.

---

¹ I. com(m)une *add. i. m. manus tertia (saec. XVIII?)*

² I. nullus *add. i. m. manus tertia (saec. XVIII?)*

³ I. omnes *add. i. m. manus tertia (saec. XVIII?)*

⁴ I. mihi uenire nisi *add. i. m. manus tertia (saec. XVIII?)*

⁵ I. honore *add. i. m. manus tertia (saec. XVIII?)*

Demetrii Hyaleae supplicationes ad patres Basileenses duae

N Cod. Monac. gr. 253, ff. 110u-111r, 115r

I

/cod. N fol. 111r/ 1 Ἐπειδὴ πάντας ἐνταῦθα συνημμένους τῷ Πνεύματι ὀρώ, δοκῶ μοι συνεισενέγκαι καὶ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν παράκλησίν τινα, τοῦτο μὲν καὶ διὰ κατασκευὴν ἑτέρου ἀγαθοῦ ἐξ ὑμῶν, τοῦτο δὲ καὶ δι' ἡμετέραν θεραπείαν καὶ ἡσυχίαν, τοῦτο δὲ καὶ δι' αἰτίαν προσαγωγῆς πολλῶν τῶν βουλομένων ἡμῖν ἐπακολουθεῖν· ἢ θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος καθὰ θεῖος ὀφθαλμὸς ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι τυγχάνουσα τὰ καθ' ἡμῶν μὴ δικαίως ἐπακολουθῆσαι στοχασαμένη, μάλιστα δὲ καὶ συνθρηγήσασα, καθὰ μήτηρ ἐπὶ τῷ διωγμῷ τῶν τέκνων ἐν ὄρεσι {διωκομένους} πλανωμένους ἡμᾶς ἀνελάβετο καὶ μητρικῶς σπλαγχνισθεῖσα παρακατέχει καὶ τρέφει καὶ τιμᾷ καὶ πλείω {ὑπέσχετο} τῶν γινομένων ὑπέσχετο καὶ ὑπισχνεῖται ὑπὲρ ἡμῶν, ἃ τῆς ἄκρας αὐτῆς φιλανθρωπείας καὶ τῆς ἐν Χριστῷ σπουδῆς πάντα τεκμήρια. **2** ἐπεὶ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἐγένετο, ἔδοξε καὶ ἡμῖν προσεπιθεῖναι τῇ προθυμίᾳ ὑμῶν καὶ σπουδῇ ἡμετέραν εἰδότες, ὅπως οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἄνευ σπουδῆς κατορθωθῆναι δύναται. τὸ δὲ ἐστὶν ἀζιῶσαι καὶ παρακαλέσαι ὑμᾶς ἐπιθεῖναι τέλος καὶ πρὸς ἡμᾶς τῇ τοσαύτῃ προθυμίᾳ, ὅτι καὶ βούλεσθε καὶ δύνασθε τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἀναλ[ογι]σάμε[νοι ταῦτα βραχέως]· τὴν τῶν γερόντων γονέων καὶ γυναικῶν καὶ τέκνων καὶ συγγενῶν {διὰ τὴν} καὶ κτημάτων καὶ μεγίστων τιμῶν ἐν τῷ παρόντι παραίτησιν διὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ὑποταγὴν ἡμῶν, τὸν χωρισμὸν αὐτῶν ἐξ ἡμῶν περὶ δύο ἔτη ἤδη, τὴν καταφρόνησιν ἐκείνων δι' ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐναντίων ἐκείσε καὶ τὸ ὄνειδος, τὴν στενοχωρίαν ἐκείνων καὶ πείνα[ν]. ὅτι οὐ[...]

interpretatio Latina inter uersus Graecos inserta

1 Ex quo omnes hic congregatos Spiritui uideo, uidetur mihi inserere et pro nobis ipsis supplicationem, hoc quidem et propter praeparationem noui boni ex uobis, hoc etiam et propter nostram consolationem et requiem et propter causam reductionis multorum, qui intendunt nos sequi. diuina et sacra synodus tamquam diuinus oculus in praesenti saeculo exsistens nostra non iuste euenire considerans, et ideo condolens, ut mater in persecutione filiorum in montibus errantes nos suscepit et matriter inuiscerans tenet et nutrit et honorat et ad maiora

promisit et promittit pro nobis, quae summae eius humanitatis et Christi seruitiorum omnia signa. **2** ex quo igitur haec sic habent, apparuit et nobis addere promptitudini uestra(e) sollicitudinem scientes, quod nullum bonorum sine sollicitudine perfici potest. quod est rogare et supplicare uobis, superaddere finem et pro nobis uestrae promptitudini, quoniam et uultis et potestis cum Dei gratia considerantes haec breuiter: antiquorum parentum et mulierum et filiorum et consanguineorum omnium possessionumque et magnorum honorum in praesenti paruipensionem pro Ecclesiae Romanae oboedientia, separationem nostrorum per duos iam annos, despectionem illorum propter nos ex contrariis ibidem et diffamationem, carentiam necessariorum, immo et famem illorum [...]

II

/cod. N fol. 110u/ 1 Αἰδεσιμώτατοι πατέρες, γνωστὰ πᾶσιν ὑμῖν εἶναι δοκῶ τὰ καθ' ἡμᾶς· ὅπως ζήλω τῆς καθολικῆς πίστεως ἀφέντες πατρίδα, δεσπότης εὐμενεῖς, γυναῖκας, παιδιά, προμηθείας, γονεῖς γέροντας καὶ πάντα ἀπλῶς ἠκολουθήσαμεν τῇ καθολικῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ἐπέκεινα τῶν χιλίων δουκατῶν μετὰ καμάτου ἐξοδιάσαντες εἰς τὴν ἡμετέραν προκειμένην πρόθεσιν. ὅπως δὲ συνέβη τὰ καθ' ἡμᾶς κάκεῖνα γνωστὰ ὑμῖν. τέως τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπανταχῇ τῆς γῆς θεωρήσαντες οὐδὲν ἄλλοθι ἔγνωμεν γενήσεσθαι, εἰ μὴ ἐνταυθοῖ, ὅπου πᾶν ἀγαθὸν παρακολουθεῖ. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ παραντῖκα ἐλθόντας ἐδέξασθε ἀσπασίως καὶ πατρικῶς καὶ ἐτιμήσατε καὶ ἐπροορᾶσθε (!) [καὶ] */cod. N fol. 115r/* ὡς υἱοὺς ἰδίους ἀπαντες ἠγαπήσατε. **2** ἐπεὶ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, δοκεῖ καὶ ἡμῖν τῇ ὑμετέρᾳ τῶν ἀληθῶν πατέρων ὑπὲρ ἡμῶν προθυμίᾳ προσθεῖναι τινα ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν ὑπὲρ ἡμῶν. ἀξιοῦμεν οὖν ὑμᾶς τοῖς τε ἄλλοις ἰδεῖν εἰς ἡμετέραν προμηθίαν οὕτως, ὥστε δυνηθῆναι ἡμᾶς μεθ' ὑμῶν ἐνταυθοῖ ζῆσαι μετὰ τῶν ἡμετέρων φαμιλιῶν, ὅπου ἂν κελεύσετε, τοῦτο μὲν καὶ δι' ἀνάπαισιν ἡμετέραν τῶν πολλὰ παθόντων ὑπὲρ ἀγαθοῦ σκοποῦ, τοῦτο δὲ καὶ διὰ μίμησιν ἑτέρων, τοῦτο δὲ καὶ διὰ δόξαν Θεοῦ καὶ τῆς ἀγίας συνόδου, ὑπὲρ ἧς τὰ θαυμαστά πνέετε ἀεὶ. καὶ τὸ περὶ τούτου ἀγαθὸν καὶ σύντομον ἀνατιθέαμεν μετὰ Θεοῦ εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν.

interpretatio Latina inter uersus Graecos inserta

/cod. N fol. 110u/ 1 Reuerendissimi patres, nota omnibus uobis esse puto nostra: qualiter zelo catholicae fidei dimissis a patria (!), dominos pro nobis pios,

mulieres, filios, prouisiones, parentes antiquos et omnia simpliciter secuti sumus catholicam Dei Ecclesiam plus quam mille ducatos cum usura pro maiori parte expedentes pro nostro effectu. qualiter ergo post haec nobis successit, Deus nouit. tamen pro nobis ubique terrarum considerantes, nullibi fore considerabimus nisi hic, ubi omnia bona sequuntur. unde clarum, quoniam subito uenientes nos suscepistis caritatiue et paterne et honorastis et prouidistis et /*cod. N 253 fol. 115r*/ u[t] f[ilio]s pro[prios] dilexistis. **2** ex quo igitur haec sic se habent, uidetur et nobis uestrae uerorum patrum promptitudini addere aliquam sollicitudinem et laborem pro nobis. supplicamus igitur uobis inter cetera bona uidere pro nostra prouisione honesta taliter, ut possimus uobiscum hic uitam ducere cum nostris familiis, ubicumque terrarum Christianitatis mandabitis, hoc quidem et propter requiem nostram, quia multa passi sumus pro bona intentione, hoc etiam et propter imitationem nostrorum, hoc etiam et propter gloriam Dei et sanctae synodi, pro qua mirabilia suspiratis semper. Et hoc bonum et bene et uelociter expediendum remittimus post Deum ad manus uestras.

**Demetrii Hyaleae epistula ad imperatorem Ioannem VIII mense Iulio a.
1438 habita**

A Cod. Basil. E I li, ff. 363r-366r

/cod. A fol. 363r/ Domino Imperatori Graecorum in Ferraria Demetrius Graecus de Basilea

1 Accepi litteras Imperii tui potentissimi sub decima Iulii ad me missas. quas cum legissem, pro gaudio intolerabilis accessit tristitia, dum ea considero, quae scribit tua Serenitas, quomodo non omnia credit, quae a me de concilio hoc sacro scripta sunt, et quomodo aliter ab aliis, qualiter sese res habeant et quo in loco sint et ad quem tendant finem, cottidie omnia audis, quam sicut ipse depinxi. siquidem igitur fuisset et ipse ex inimicis tuae Maiestatis et patriae aduersarius uel uenditor communium pro priuatis uelut impius Dissipatus¹, essem utique ceteris cum Dissipato conformis, qui illum imitantur et a quibus scribit ipsa Maiestas contraria audire et ipsa quidem, cum eo in loco sit, nihil aliud quam omne malum ualet intellegere. ex quo autem solus ipsa uestra praedico, utilia quidem Maiestati tuae quaerenti mihi non creditur tamquam soli, ceteris omnibus in oppositum tamquam ueridicis fidem habentibus. **2** et unde hoc in me colligit tua Serenitas? numquid ego tuus et de tua patria oriundus? non sum longe ab his, qui me corrumpere nequuerunt, ut mentirer sicut ceteri omnes, a quibus contraria audis? etenim consueui semper iuxta mihi possibile in omnes² et uera dicere et uera audire affectare. de tua Serenitate hoc credere debeo etiam pro huiusmodi rebus: memini enim illud sapientis ‘nullum mendacium a lingua Imperatoris dicendum’, qui etiam subducit ‘et nullum mendacium ab ore eius proferendum, ueritatem decens non solum a seruis sed ab Imperatoribus seruandam esse in omnibus’. uellem autem scire, in quibus dictis mentitus sum, ut pro illis responderem. ea tamen succincte referam, quae consueui frequenter scribere, et uidebimus, uerane an falsa sint.

3 scribo saepe, quod praesens et diuina Basiliensis synodus in melius semper proficit et papa declinat. non uides papae diminutionem claram cum ipso

---

¹ nomen uiri est, qui graeca uoce Δισπάτος dicebatur *add. i. m. litteris recentioribus*

² puto legendum ‘omnibus’ *add. i. m. alia manus*

habitans, qualiter praesertim perdidit omnes Ecclesiae terras et prouentus adeo, quod nec amplius habeat, quid perdere possit, et quomodo in alienis habitat *non habens* in suis, *ubi caput reclinet* (*Matth. 8, 20 Luc. 9, 58*)? non ualet hoc perquirere et scire tua Serenitas, quod nullus principum illuc tamquam ad concilium mittit, neque ipsa Ferrariensis congregatio ab aliquo Christiano recto uel principe ullo modo ut synodus habetur neque scribitur neque simpliciter dicitur? **4** non audis, qualiter continue ex eo loco abeunt et huc accedunt omnes, qui amici sunt ueritatis et rectae fidei? quae autem huius synodi sunt, numquid omnibus clarissima, numquid patent uidere uolentibus? oratores omnium fere principum hic manentes et pro Ecclesia Dei laborantes tamquam in oecumenica synodo et pro catholica Ecclesia nomine et persona dominorum suorum decertant. numquid cottidie, quae ab omnibus principibus mittuntur, cunctis audientibus leguntur litterae, in quibus haec synodus diuina et catholica et sancta ac legitima et in Spiritu Sancto legitime congregata et uniuersalem Ecclesiam repraesentans prae omnibus nominatur et praedicatur? haec mendacia, quae sole clariora et quae infantibus certa sunt?

5 item scribo suspensum esse papam ab hac synodo legitime ab omni administratione papali, sacerdotali et temporali. numquid et hoc omnibus clarum ex ipso facto? plurimi enim, ut */cod. A fol. 363u/* non dicam omnes, qui pro beneficiis laborant, istius synodi potestatem et iustitiam cognoscentes pro eis huc concurrunt et ea impetrant, multique ex principibus pro suis, quibus fauent, huc scribunt. sed etiam, qui a papa praehabuerint, collationi suae tamquam non legitimae hic renuntiant, et denuo ab hac synodo recipere student, prout et factum est in Tarentasiensi Ecclesia, quod potes scire, quando uis, et uidere uera, si uera dico uel falsa, cui data est non solum episcopalis dignitas sed et pallium synodaliter missa sollempni celebrata. numquid uides istius synodi potestatem et uirtutem? sed ea non sic sese habere putas, quae sic se habent.

6 praeterea scribo, quod Ferrariensis congregatio interdicta sit ab hac synodo et schismatica appellata et haereticorum synagoga, et prohibet ullos ibidem esse uel accedere. et quid aliud est 'prohibet' illuc adire quemquam tamquam ad synodum et ad ipsam concurrere, nisi ueritas rei, quam scripsi? quid etiam, quod inde complures eicit, qui pie sentire uolunt, et non subici haereticorum et inoboedientium noxis? si autem et aliquis dicat, quoniam et multi ibi adsunt et multi mittunt, non mirum. necesse enim est secundum diuinum Chrysostomum et haereses in Ecclesia esse et rebelles, ut recta fides et boni

examinentur¹. sed non paucos uidere oportet.

7 scribo etiam, quod mundus clamat Maiestatem tuam transgressam esse iuramentum et compactata, quae cum hac synodo inierat et decipiens recepit pecunia(s a) synodo, cum quibus Graecos congregauit; quae deinde illuc se contulit, ubi nullam habuerat conuentionem uel iuramentum Ecclesia Latinorum iniuriata – et tu eam condemnas. sed quid aliud ab omnibus audire merentur, qui talia agunt? hoc neque doctrinam neque scripturam eget. uel quid aliud sibi uindicant, quam mala audire, qui taliter se gerant? et clamant et clamabunt neque adhuc clamare cessabunt, quod magis est, usque quo de Ecclesia uituperata uindicauerint. haec non uera, quae necessario subsequuntur?

8 item scribo, quomodo, quae a papa contra hanc synodum attemptata sunt, nullam uim habere uidentur; et ex ipsa re aperte ostenditur uerum esse, quod dico. excommunicat enim papa uictualia praebentes synodo huic et fauentes et hic existentes mercatores, si non recedant, et Basilienses omnes, si conciliares non expellant, item. et cum hoc facto plures bancherii nunc quam prius, plura uictualia et Basilienses cum synodo et synodus cum eis in maiori dilectione, honore et protectione; saluiconductus ab imperatore et ab aliis noui et prioribus multo fortiores pro synodo et ambassiatores hic principum et populus, plures nunc quam prius, qui, postquam papa sic proclamauit, ubique et cardinales et archiepiscopi ac episcopi et doctores pluresque alii huc confluxerunt de diuersis prouinciis. non uera ista, quae sunt uerissima?

9 scribo iterum te nihil ex his, quae cupias /*cod. A fol. 364r*/, ibidem consecuturum sic stantibus rebus, si non iterum ad hanc synodum respexeris. et quid putas ibi consequi suspenso papa, uel quam uim habitura sunt, quae in Ferrariensi conuenticulo fient excommunicato et haeretico et abiecto existente ab hac synodo? nullam quippe! sed et haeretica sunt. quid firmum et rectum ab ipso conuenticulo speras et, ut aliud dicam, estne ipsa oecumenica synodus, quam petebas hic interpretatus, quod proprios ambassiatores scilicet, qualiter petis oecumenicam synodum, id est congregationem omnium Christianorum et dominorum unanimem omniumque Ecclesiarum cum omni concordia et unione? **10** ergo inuenisti in Ferrara, quod optasti, et propterea contentus es et quiescis; et hanc quidem synodum oecumenicam nominare umquam noluisti solum Graecis absentibus et Ferrariensium haeticorum conuenticulum omnibus

---

¹ cf. *I Cor. 11, 19* oportet et haereses esse, ut et qui probati sunt manifesti fiant

orthodoxis Latinis absentibus praeter quosdam Italicos et eos inoboedientes et rebelles confirmasti et suscepisti tamquam oecumenicum. o nefandum! quonam modo haec a sapiente imperatore proueniuntur? quid ergo a tali conuenticulo et a talibus speras recipere? non uides, quoniam nihil? numquid aperte quae futura sint ostendunt et quae sperari ualeant? uides praeterea Serenitatem tuam a Deo commoueri et uehementius haesitari¹, ut eo in loco diutius non consistat sed se ad hanc conuertat synodum, dum ciuitatem illam peste infectam fugiendam ab omnibus indicet Deus. uides in ea iam de uita certari oportere et salute, et ut corporis sic et animae quaerenda est salus tuae Maiestati. haec quibuscumque facilia perspectu etiam insensatis. non ergo mendacia, quae clara sunt, sed uera una cum aliis, quae ipse dixi.

11 item scribo, quomodo tua Maiestas pro unione facta sit causa omnis schismatis et perturbationis atque ita de te omnes iudicant. quid autem non clarum hoc, quia propter tuam in Italia praesentiam erectum est Ferrariense conciliabulum Ecclesiam Dei unitam et hic repraesentatam diuidens et clarum constituens schisma in Ecclesia Dei, quoniam duas Ecclesias pro una efficit et duas synodos pro una, cum unita debeat esse, sicut Ecclesia unita est? numquid propter te hoc? numquid tu ipse, qui hoc effecisti schisma, quoniam unita existente synodo legitime non ad ipsam uoluisti accedere, uel ubi ipsa concluderat secundum iuramenta et compactata tua, sed uoluisti aliquid nouum conuenticulum creare non solum pro tua Maiestate sed et contra hanc synodum, quae multum pro ea laborauit et expendit? **12** uel quis nescit, quoniam si huc uenisses, papa et inuitus secutus esset (nec enim poterat aliter facere); unde summa fuisset unio. ex quo autem non ita factum est sed in oppositum et contra Deum. ideo omne schisma ex te exortum est. /*cod. A fol. 364u*/ numquid uerum et uerissimum, quod dixi? et {cum} quis non hodie schisma uidet, cui numquam simile fuit, quod factum est nunc per te? quid hoc clarius, uel quid uerius, de quo scribo? erit ergo, quod est, tamquam non sit, et falsum erit. o deceptio! **13** scribo item, quomodo post unionem sperandum erat, ut et contra infideles patres isti expeditionem facerent. et quid aliud ab ipsis sperare decens est praesentibus, qui Bohemos haereticos existentes rationibus et potentia et expensis plurimis ad rectum Ecclesiae ouile reduxerunt, quam quod facta unione Ecclesiarum Dei et contra infideles ageretur? nam et propter hoc congregati sunt. si enim contra

---

¹ mendose; legendum 'incita[ri]' *add. i. m. alia manus*

haereticos, multo magis contra infideles; uel quomodo aliter thesauros synodales ex huiusmodi indulgentiis collectos honorabilius consumere deberent patres ipsi, nisi ad hoc sanctissimum Dei opus? ex quo igitur solum, ut complacent Deo in omnibus, student, quomodo non huic inniterentur operi, per quod Deo complacerent? **14** maxime autem possent secundum sua studia (nam hoc etiam scio), et tua Maiestas hoc opus post unionem deberet quaerere tamquam imperii tui liberationem et augmentum. quid ergo ex his post unionem petenti tibi non praebent ipsi patres, qui et non petentibus praebent compelluntque, ut ab eis bona petantur, et abundanter omnibus dant poscentibus et non poscentibus. fecissent equidem omnino et imperium tuum prouinciamque tuam, quae infidelium manibus subiacent, liberassent et ea etiam, quae sunt in manibus Latinorum. et haec ergo ex huiusmodi coniectura pro his rebus uera dicta sunt et nulla mendacia, quoniam et ex eorum praefatis fructibus talia et plura speranda erant. et haec uera est spes et infallibilis.

15 scribo item, quomodo impossibile est respicere istos ad alium locum certum, scilicet de unione; et hoc uerum esse et inuariabile ex talibus colligitur, quoniam, ex quo catholicam uniuersalem Ecclesiam repraesentant, et quaecumque faciunt, immutabilia sint necesse est. ergo et, de loco pro unione quod semel factum est, erit et immutabile. factum est enim in tribus locis: in Auinione, in Basilea et in Sabaudia, quae una est de his, quae in decreto continentur et quam tua Maiestas non acceptare nequit tibi datam, et quoniam neque si uelint mutare possunt¹. imponunt enim leges, quas seruari ab omnibus mandant. **16** si igitur ipsi decreta sua transgressi fuerint, quomodo eis oboediant ceteri in decretorum suorum obseruatione? quod si in hoc uincantur ab aliquo, uidebitur Ecclesia uinci et subici ex hoc /*cod. A fol. 365r*/ alicui, quod absurdum est, et potestate sua, quam habet, Ecclesia, quia maior est, ab omnibus priuabitur et transferetur ad homines particulares, quod mancum est. ergo numquam potestatem habebit deinceps congregari et corrigere, quae recta non sunt, sicut a Domino immediate accepit potestatem, et adhuc, si congregabitur, dissoluetur faciliter a uolentibus. si haec synodus primam hanc praebeat occasionem, non solum etiam haec ita faciens causam dabit, ut numquam congregetur synodus, sed et priores omnes condemnabit in transgressione suorum decretorum. propterea tamquam absur-

---

¹ si uoluit mutare si *trad., corr. alia manus i. m.*: mendosa loquitur haec ut alia non pauca in hac epistola. sensus suadet legi: ‘et quoniam neque, si uelint, mutare possunt’

dissimum istud et contra Ecclesiam impossibile mihi uidetur; unde et ex praemissis uera haec sunt, ut puto, quae scripsi.

17 item scribo unicam esse uiam ad salutem: ipsa – iterum scilicet – haec sancta synodus; ad quam nisi respexeris, nihil proficies, immo autem perdes Graecorum totum genus et eris pro salute eorum destructio. scito, quoniam nullus contra ueritatem poterit, ueritas autem tota nunc est in synodo; nullus enim contra ipsam certans praeualebit. non enim talem iniustitiam patietur Deus umquam contra se et Ecclesiam suam. iustitiam autem hic esse certum est ex consensu omnium et praecipue bonorum ad hanc synodum, quoniam, quae ad salutem et ueritatem sunt, operatur et omnes seruare quaerit suis decretis et dat ordinem in ecclesiastica politia et uita, quod et tua Maiestas desiderabit. ad quae prouocabat primo papam tamquam primum, ut omnes eum imitando sequerentur oboedientes mandatis huius synodi, ipse cum totiens uocatus ad suam salutem et aliorum totiens fugit; unde se ipsum damnat et alios seruare non sinit. **18** cum eo igitur existens, qui salutem propriam ceterorumque oderit, tua Serenitas seruari sperat? quae haec est deceptio! uerum, ut breuiter dicam, si non iterum ad hanc respexeris synodum, reuerteris ad propria uacuis et nulla spes erit amplius tibi de Latinorum auxilio in tempore necessitatis, immo uero et damna patieris propter eam, quam Ecclesiae intulisti, iniuriam; quod erit infidelibus omnino notum: neque enim latere potest. et scis, quomodo et tu ipse in istorum subsidio gloriaberis apud eos et illi propter metum maxime istum non inuadebant te. cum autem nouerint infideles, quod ab istis uacuis fueris reuersus, unde nullum habeas subsidium, insultabunt statim in te et debebunt omnino et maxime, quando uidebunt et Latinos persequentes Serenitatem tuam, quod ualde timeo, ob uindictam Ecclesiae ipsorum. **19** et de istis, quomodo uera dicam, testificaberis mihi tu ipse, qui haec bene nosti, quoniam non mentior. eris ergo ex operibus tuis pro saluatore destructor Graecorum omnium et cunctorum Orientalium. sed antequam haec eueniant, exciteris et dimittens, quae tenes, imbecilla curre ad potentes; neque enim errata corrigere turpe /*cod. A fol. 365u*/ puta: legitimum hoc et dominicum est mandatum. fac ergo, quod tibi ex Deo praecipitur et quod debes, et accede ad hanc sanctam synodum, in quam peccasti, et accipies remissionem et recipient te, si haec feceris, sicut et prius, qui parati sunt semper recipere et indulgere peccantibus. et non mirum, si, postquam uenisti, nullam de te mentionem fecerunt neque scripserunt. si enim iniuriam passi iniuriam eis non honorare consueuerunt, multo magis Deum et Ecclesiam uituperantes honorandi non sunt, neque condecens foret, impuniti dum sint.

20 dimittens igitur mala omnia et mendaces ab inimicis tuis

informationes respice ad utile tibi et Christianis, pro quo uenistis, ut non reuertaris uacuis. repelle a te omnem inimicum et insidiatorem, et maxime communem Christianorum inimicum Dissipatum, quem habes et consultorem, in quo diabolus totus cohab[itat] et, quaecumque loquitur in consulendo, non a se ipso, sed ab ipso cohabitante audit et loquitur. unde in quo consilio Dissipa[tus] adest, diabolus abesse non potest. quale ergo id concilium oportet esse, patet et liquet ex consequentibus a principio usque nunc. **21** ex huiusmodi consiliis ergo eiciendus est incarnatus diabolus Dissipatus et inuocetur Christus, uerum consilium, et per ipsum, qui in hac est synodo, expedientur, quae tua sunt, prout desideras. cognouisti inimicum Christianorum, quotiens Maiestati tuae mentitus est et eam decepit. quid ergo adhuc eo uteris ad ea, quae pro tua Serenitate sunt, qui eidem est aduersarius? cognouit et me eadem tua Serenitas ex scriptis per me de concilio Basiliensi, dum ea narrabam, quae de concilio erant et sunt, quod uera praedicabam. quomodo ergo non credis et nunc uera eadem et primo dicenti? sed adhuc credis ei nunc etiam et semper mentienti et communi Christianorum inimico.

22 sed existimas fortasse, quod, si inde exeas, papam offendas. numquid est melius uni displicere, qui Deo et hominibus displicet, quam Deo ipsi et hominibus displicere? sed neque ipsum offendes papam, ut ratio indicat, immo sibi maxime proderis. et quo pacto, dicam: cum unita fuerit tua Maiestas cum synodo, et ipse unietur¹ omnino et ipse oboediet synodo; quo facto unio et pax omnis sequetur. erit ergo, cum oboedierit, dominus et princeps omnium, qualis nullus umquam fuit. hoc tu solus ipsi conferes bonum huc ueniens. si autem times, ne forsan, cum exieris ab eo, reuocet papa existentes in Constantinopoli galeas et ballistarios, et ad hoc, antequam id eueniat, ita synodalibus expensis prouidebitur, ut non solum illi maneant (sunt enim homines omnibus ob stipendia seruiantes), sed et alios, si /*cod. A fol. 366r*/ necesse fuerit, illis adiungant, et synodus, quae tanta usque nunc pro hac re perfecit, non fatigabitur adhuc et plura, si expediat, pro tali opere pati, cum recte uiderit factum. **23** paenitentiam solum ostende, et uidebis bona omnia te secutura fore; et secure petas dimittens difficultates quascumque ad sanctam hanc synodum ueniendo, ubi congregandi necessitatem non habebis. sunt enim ex toto mundo congregati, ubi omnes reges concurrunt, ubi omnium summus est consensus, ubi bona omnia peraguntur, ubi

---

¹ unire *trad.*, *corr. alia manus i. m.*: puto legendum ‘unietur’; certe ita scripsisse auctorem

totum, quod petis, praecipit Deus unionis opus expleri, unde princip(i)um et originem cepit; hic inuenies ueritatis oecumenicam, quam petis, synodum. si autem et transmutatio loci tibi omnino necessaria est, ut ex nouo principio noua futura sit oecumenica synodus, et hoc tibi fiet. dabitur enim prona Parua Basilea, quae alia est dioecesis, in qua synodus fiet initianda, cum tua Maiestas accesserit.

24 quid ergo, quo tendis¹, impedit? bonum uelle solum superest. et ostende hic nunc, si placet, sanctum opus, quod semper uelle dixisti – ostende, inquam, si placet, ut tuae omnes credant Maiestati et te sequantur tamquam ueridicum dominum, unde libertas erit omnium, qui tuae subsunt Serenitati, tuique augmentum imperii, destructio infidelium et exstirpatio praesentis schismatis et pax mundi totius et confirmatio moderni papae, quem diligis, ut et a Deo coronam accipias et hominibus, et post praesens imperium heres fias sempiternus illius imperii propter hoc; quod tibi praestet Altissimus –, et me Maiestati tuae fidelem seruitorem et uera et utilia eidem et nationi omni dicentem accipite et amicum augmenti Christianorum et Ecclesiae Dei et omnis ueritatis et recte sentientem, cui mandare habeas semper, quaecumque ad ueritatem et utilitatem sint praedictorum. **25** et habebit me tua Maiestas paratissimum deseruire ad quodcumque istorum mandaueris, et (i)psum² eiusdem seruitorem et non adulatorem cum Dei gratia et ipsius honorem, ut decet, cum ueritate diligentem et augmentum meae patriae modo debito ac tua Maiestas. et facito – rogo et deprecor pedes osculando tuos –: recipe uiam istam, quae sola potest Maiestatem tuam ad bonum et commune utile et augmentum ipsius et tuae nationis et pacem et unionem totius mundi dirigere, usquequo tempus suppetit, et complacere Deo et omnibus hominibus festina, Imperator potentissime et sapientissime et humanissime; et quae a me dicta sunt tamquam a zelatore et fideli tuo seruitore, ut est, benigne suscipere uelis, Imperator benignissime.

---

¹ quo tendit *trad.*, *corr. alia manus i. m.*: puto legendum ‘quo tendis’

² *alia manus i. m. perperam*: conicio legendum ‘Christi’

- X Cod. Monac. gr. 256, ff. 478r-495u
 { } his uncis indicantur ea, quae librarius ipse deleuit
 [ ] his uncis lacunae, quas nos expluimus, indicantur

/fol. 478r/ Συναχθέντες οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὕρισκόμενοι ἀρχιερεῖς, καθηγούμενοι καὶ πνευματικοὶ ταύτην ἐξέθηκαν πρὸς τὸν βασιλέα τὴν ἀπολογία

1 Ἐπεὶ ὠρίσθημεν παρὰ τῆς κραταιᾶς καὶ ἀγίας βασιλείας σου ἀποδοῦναι τὸν λόγον καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐνταῦθα ἐλθόντες ἀρτίως οὐ παραδεχόμεθα τὰ ἐν τῇ Φλωρεντία γεγονότα συνοδικὰ κἀντεῦθεν οὐδὲ δυνάμεθα εὐρεῖν μεσότητά τινα ἀγαθὴν μὲν καὶ ἀπρόσκορυστον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν εἰρηνικὴν καὶ τῷ μέρει τῶν Λατίνων θεραπευτικά, ἤδη ἤκομεν ἀναφέροντες καθαρῶς καὶ μετὰ συνειδήσεως ὡς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὰ τούτων αἴτια. 2 καὶ πρῶτον μὲν ἀναφέρομεν, ὅτι ὑπάρχει τὸ μέγα τεῖχος τὸ διστῶν ἡμᾶς τε καὶ Λατίνους, οἱ ὅροι τῶν ἀγίων πατέρων τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις οἰκουμηνικαῖς συνόδοις ἀπὸ τῆς γ' μέχρι καὶ τῆς ζ', οἵτινες ἀπείργουσι τὴν οἰανοῦν προσθήκην μετὰ φρικτῶν ἀπειλῶν ἀπὸ τοῦ ἀγίου συμβόλου. 3 ὃ δὲ κεφάλαιον ἐκείσε ἰσχυρότατον ἀναφανέν καὶ ἀναντίρρητον μετὰ τὸ λαληθῆναι, ὅσα εἰκὸς ἦν ἀγωνίσασθαι τοὺς ἡμετέρους περὶ τούτου, ἔδοξε καλὸν τῇ ἀγίᾳ βασιλείᾳ σου, ἵνα ἴσταιται τοῦτο ὡς εἰς καιρὸν ἀνάγκης μεγάλως λυσιτελήσον ἡμῖν. 4 καὶ δευτέρον τὸ περὶ τοῦ δόγματος, ὑπὲρ οὗ πρῶτον μὲν ἔχομεν αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Θεὸν Λόγον καὶ πρῶτον θεολόγον καὶ τῶν θεολόγων διδάσκαλον ἐν τῇ τελευταίᾳ διατάξει παραδιδόντα τὰ τῆς θεολογίας ἀπόρρητα καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς προσφωνοῦντα (*Ioh. 15, 26 sq.*). 5 ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. 6 ὁ δὲ μαθητῆς ἐκείνου καὶ τῶν ἀπορρήτων μυστῆς ὁ μέγας Παῦλος /fol. 478u/ ἐπιστέλλων γράφει (*I Cor. 2, 12*)· ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. 7 καὶ ἐν τῇ πρὸς Τίτον (*Tit. 2, 5 sq.*)· ἔσωσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινίσεως Πνεύματος Ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν εἰς ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. 8 ὁ δ' αὖ μαθητῆς αὐτοῦ Διονύσιος ὁ σοφὸς ἐν τῷ Περὶ ἠνωμένης καὶ διακεκριμένης θεολογίας φησὶν (*Ps. Dionys. Areopag. diuin. nom. 2, 5 p. 128 Suchla*)· ἔστι δὲ καὶ διάκρισις ἐν ταῖς ὑπερουσίαις θεολογίαις, οὐχ ἦν ἕφην μόνον, ὅτι {καὶ} κατ' αὐτὴν τὴν ἔνωσιν

ἀμιγῶς ἴδρυται καὶ ἀσυγχύτως ἐκάστη τῶν θεαρχικῶν¹ ὑποστάσεων, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογονίας οὐκ ἀντιστρέφει πρὸς ἄλληλα· μόνη δὲ πηγή τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατήρ οὐκ ὄντος υἱοῦ τοῦ Πατρὸς οὐδὲ πατρὸς τοῦ Υἱοῦ, φυλαττόντων δὲ τὰ οἰκεία τῶν ὕμων εὐαγῶς ἐκάστη τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων'. **9** ἀλλὰ καὶ ἐπισκῆπτων ὡσανεὶ τοὺς τολμήσοντας ἄλλως θεολογεῖν φάσκει (*Ps. Dionys. Areopag. diuin. nom. 1, 1 p. 108 Suchla*)· 'καθόλου γὰρ οὐ τολμητέον εἰπεῖν οὔτε μὴν ἐννοῆσαι περὶ Θεοῦ παρὰ τὰ θειωδῶς ἡμῖν ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων ἐκπεφασμένα'. **10** τὰ αὐτὰ δὲ τούτῳ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ Περὶ τῆς αἰδίου ὑπάρξεως Υἱοῦ τε καὶ Πνεύματος λόγῳ φησί (*Ps. Athanasii contra Sabellianos 2, Migne 28 p. 97^{BC}*)· 'χωριζόμεθα δὲ καὶ τῶν Ἰουδαϊζόντων καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἐν Ἰουδαϊσμῷ παραφθειρόντων· οἱ τὸν ἐκ Θεοῦ² Θεὸν ἀρνούμενοι Θεὸν ἕνα παραπλησίως Ἰουδαίοις λέγουσιν, οὐχ ὅτι μόνος ἀγέννητος καὶ μόνος πηγή θεότητος ὁ Πατήρ³, διὰ τοῦτο φάσκοντες αὐτὸν⁴ μόνον θεόν, ἀλλ' ὡς ἄγονον υἱοῦ καὶ ἄκαρπον ζῶντος λόγου'. **11** ὁ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῇ (*Athanasii epist. ad Serap. 4, 2, Migne 26 p. 533^B*) 'οὔκουν', φησί, 'καλῶς φρονούντες περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου οὐδὲ περὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν. εἰ γὰρ ἐφρόνουν ὀρθῶς περὶ τοῦ λόγου, **fol. 479r**/ ἐφρόνουν ἂν ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται καὶ τοῦ Υἱοῦ ἴδιον ὄν παρ' αὐτοῦ μεταδίδεται τοῖς μαθηταῖς καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν'. **12** τούτοις συμφωνῶν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει (*Basil. Caes. hom. 24, 6 [c. Sabellianos], Migne 31 p. 612^{BC}*)· 'ἐγὼ μετὰ Πατρὸς⁵ οἶδα, οὐχὶ δὲ Πατέρα τὸ Πνεῦμα· καὶ μετὰ Υἱοῦ παρέλαβον, οὐχὶ δὲ Υἱὸν ὀνομασμένον. ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν⁶ Πατέρα οἰκειότητα νοῶ, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ⁷ Πατρὸς ἐκπορεύεται· τὴν πρὸς τὸν⁸ Υἱὸν δέ, ἐπειδὴ ἀκούω· εἴ τις πνεῦμα Χριστοῦ

¹ ἐναρχικῶν *ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. II p. 368, 9*

² τοῦ Θεοῦ *ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. I p. 323, 23 et 369, 1*

³ ὁ Πατήρ *om. ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. I p. 323, 23 et 369, 1*

⁴ αὐτὸν εἶναι *ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. I p. 323, 23 et 369, 1*

⁵ Πατρὸς μὲν *ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. II p. 375, 9*

⁶ τὸν *om. ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. II p. 375, 12*

⁷ τοῦ *om. ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. II p. 375, 15*

⁸ τὸν *om. ed.*, *sed cf. Acta conc. Flor. II p. 375, 15*

οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ (Rom. 8, 9)'. **13** καὶ ἐν τῇ πρὸς Γρηγόριον τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῇ (*Basil. Caes. epist. 38, 4 l. 22-35 Courtonne*)· 'ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον¹, ἀφ' οὗ πᾶσα ἐπὶ τὴν κτίσιν ἢ τῶν ἀγαθῶν χορηγία πηγάζει, τοῦ Υἱοῦ μὲν ἤρτηται, ὧς ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται, τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ εἶναι, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται, τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ιδιότητος σημεῖον ἔχει, τὸ μετὰ τὸν Υἱὸν² καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι. ὁ δὲ Υἱὸς ὁ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ γνωρίζων, μόνος μονογενῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς ἐκλάμψας, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλὰ τοῖς εἰρημένοις σημείοις μόνους³ γνωρίζεται'. **14** καὶ ὁ τῆς θεολογίας ἐπάνυμος Γρηγόριος ἐν τῷ Περὶ Υἱοῦ πρώτῳ λόγῳ (*Greg. Nazianz. orat. 29, 2 Barbel*)· 'τοῦτό ἐστι', φησὶν, 'ἡμῖν ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ὁ μὲν γεννήτωρ καὶ προβολεὺς (λέγω δὲ ἀπαθῶς καὶ ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως), τῶν δὲ τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ πρόβλημα'. **15** καὶ ἐν τῷ Περὶ καταστάσεως ἐπισκόπων (*Greg. Nazianz. orat. 20, 7 Migne 35 p. 1073^A*)· 'τηροῖτο δ' ἄν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, εἰς μὲν Θεὸς /fol. 479u/ εἰς ἕν αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων οὐδὲ συναλειφομένων, κατὰ τὸ ἕν καὶ ταῦτό τῆς θεότητος, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, κίνημα καὶ βούλημα καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα'. **16** καὶ ὁ Χρυσόστομος Ἰωάννης ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγήσει φησὶν (*Ps. Ioanni Chrysost. serm. de S. Spiritu 1, Migne 52 p. 814*)· 'ὥσπερ ὁ Υἱὸς ἐπήγαγεν ἑαυτῷ· "ἐγὼ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἤκω" (cf. *Ioh. 16, 27*), τοῦτο καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δίδωσιν, "ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται" (*Ioh. 15, 26*). ἃ γὰρ οὐ γέγραπται, οὐ δεῖ φρονεῖν'. **17** ὁ δὲ ἅγιος Γρηγόριος ὁ θαυματουργὸς δι' ἀποκαλύψεως φησὶν (*Greg. Nyss. uita Greg. Thaumaturgi Migne 46 p. 912^D*)· 'ἐν Πνεύμα Ἅγιον ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον καὶ δι' Υἱοῦ πεφηνὸς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις'. **18** καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῶν κατ' Εὐνομίου τάδε φησὶ (*Greg. Nyss. c. Eunom. 1, 378 Jaeger*)· 'τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τοῦ Υἱοῦ⁴ συνημμένως καταλαμβάνεται οὐχ ὑστερίζον κατὰ τὴν ὑπαρξιν μετὰ τὸν

¹ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα *ed., sed cf. Acta conc. Flor. II p. 303, 31*

² τοῦ υἱοῦ *trad.*

³ μόνος *ed., sed cf. Acta conc. Flor. II p. 304, 11*

⁴ διὰ τοῦ Υἱοῦ *om. ed., sed. cf. G. Scholarii tract. de processu Sp. S. 1, 3 p. 107, 27 et p. 131, 37; 2, 2 p. 370, 13 Jugie, Petit, Siderides, Oeuvres complètes de Georges [Gennadios] Scholarios t. 2, 1929*

Υἰόν, ὥστε ποτὲ τὸν Μονογενῆ δίχα τοῦ Πνεύματος νοηθῆναι, ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων καὶ αὐτὸ τὴν αἰτίαν ἔχον τοῦ εἶναι, ὅθεν καὶ τὸ μονογενές ἐστὶ φῶς, διὰ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐκλάμπαν'. **19** καὶ μετ' ὀλίγα (*ibid.* I, 533 *Jaeger*): 'ἕτερον τοιοῦτον φῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον οὐ χρονικῶ τι διαστήματι τοῦ γεννητοῦ φωτὸς ἀποτεμνόμενον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μὲν ἐκλάμπον, τὴν δὲ τῆς ὑποστάσεως αἰτίαν ἔχον ἐκ τοῦ πρωτοτύπου φωτός.' **20** καὶ ἀλλαχοῦ (*Greg. Nyss. ad Graecos ex comm. not. p. 25, 4-8 Mueller*): 'ἐν πρόσωπον καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὗπερ ὁ Υἱὸς γεννᾶται καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται διὸ δὴ καὶ κυρίως τὸν ἕνα αἴτιον μετὰ τῶν αὐτοῦ αἰτιατῶν ἕνα Θεόν φαμεν τεθαρρηκότως'. **21** καὶ ὁ ἅγιος Κύριλλος ἐν τῇ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἐξηγήσει (*Cyrilli Alex. comm. in Luc. Migne 72, p. 704^B*): 'ὥσπερ ὁ δάκτυλος ἀπήρηται τῆς χειρὸς οὐκ ἀλλότριος ὢν αὐτῆς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ φυσικῶς, */fol. 480r/* οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῷ τῆς ὁμοουσιότητος λόγῳ συνήπται πρὸς ἔνωσιν τῷ Υἱῷ, κἂν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἐκπορεύηται.' **22** καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Μαρῖνον ἐπιστολῇ φησι (*cf. Acta conc. Flor. II 7 p. 392, 14-24*): 'παρήγαγον χρήσεις Ῥωμαίων πατέρων, ἔτι δὲ καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς πονηθείσης αὐτῷ εἰς τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἱερᾶς πραγμα(ε)ίας, ἐξ ὧν οὐκ αἰτίαν τὸν Υἱὸν ποιῶντας τοῦ Πνεύματος σφᾶς αὐτοὺς ἀπέδειξαν (μίαν γὰρ ἴσασιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα αἰτίαν· τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν), ἀλλ' ἵνα τὸ δι' αὐτοῦ προῖεναι δηλώσωσι καὶ ταύτη τὸ συναφές τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον παραστήσωσιν.' **23** ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, ἡ τῶν θεολόγων ἀνακεφαλαίωσις, ἐν κεφαλαίῳ ιγ^ω τάδε φησὶν (*Ioannis Damasceni expos. fidei 12b l. 52-57 Kotter*): 'ὁ Πατὴρ πηγὴ καὶ αἰτία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, ὁ Υἱὸς Υἱὸς Λόγος Σοφία Δύναμις Εἰκὼν Ἀπαύγασμα Χαρακτήρ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχὶ υἱὸς δὲ τοῦ Πνεύματος· τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον (οὐδεμία γὰρ ὁρμὴ ἄνευ πνεύματος)· καὶ Υἱοῦ δὲ πνεῦμα οὐχ ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον· μόνος γὰρ αἴτιος ὁ Πατὴρ'. **24** καὶ πάλιν (*ibid.* l. 49 sq. *Kotter*): 'ὅσα ἀρμόζει αἰτία¹ πηγὴ γεννήτορι, τῷ Πατρὶ μόνῳ

¹ *pro aitia ed.: aitiw Patri, sed eadem uerba apud Syl. Syropulum in Resipiscentiis, in: Ἐπετηρὶς ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 39-40, 1972-73, p. 395-400, l. 61 sq.*

προσαρμοστέα.’ **25** καὶ ἐν τῷ η^Θ τῶν Θεολογικῶν (*Ioannis Damasceni expos. fidei* 8 l. 286-292 Kotter)· ‘χρῆ γινώσκειν, ὅτι τὸν Πατέρα οὐ λέγομεν ἕκ τινος· λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ πατέρα. τὸν δὲ Υἱὸν οὐ λέγομεν αἷτιον οὐδὲ πατέρα· λέγομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἕκ τοῦ Πατρὸς καὶ υἱὸν τοῦ Πατρὸς. τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἕκ τοῦ Πατρὸς λέγομεν καὶ πνεῦμα Πατρὸς ὀνομάζομεν· ἕκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, /fol. 480u/ πνεῦμα δὲ Υἱοῦ ὀνομάζομεν καὶ δι’ Υἱοῦ πεφανερῶσθαι καὶ μεταδίδοσθαι¹ ἡμῖν ὁμολογοῦμεν.’ **26** καὶ ἐν τῷ εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν λόγῳ (*Ioannis Damasceni orat. in Sabbatum* 4, 21-24 Kotter)· ‘Πνεῦμα Ἅγιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὡς ἕξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, ὅπερ τοῦ Υἱοῦ μὲν λέγεται ὡς δι’ αὐτοῦ φανερούμενον καὶ τῇ κτίσει μεταδιδόμενον, ἀλλ’ οὐκ ἕξ αὐτοῦ ἔχον τὴν ὑπαρξιν.’

27 ταῦτα ἕκ πολλῶν ὀλίγα, οἷόν τινα ῥανίδα ἕκ τοῦ πελάγους τῆς τῶν ἁγίων θεολογίας ἀρυσάμενοι εἰς ἔνδειξιν τῆς ἡμετέρας ἐνστάσεως, ἥτις διὰ τὸν φόβον τῶν θείων αὐτῶν ἀποφάσεων γίνεται, ἐξεθήκαμεν. **28** πάντες γὰρ οἱ θεολογοὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐνὸς ἐξηρητημένοι τοῦ κυριακοῦ λόγου, οἷα τις καλλίστη σειρά ἀλληλοδιαδόχως μέχρις ἡμῶν συμφώνως τὴν θεολογίαν ἐξύφαναν. **29** ἦν καὶ ἡμεῖς κατέχοντες ὡς ὑγιᾶ καὶ ἀληθῆ ἀπαρεγγεῖρητον προ(ὑ)θέμεθα φυλάξαι μέχρι τελευταίας ἡμῶν ἀναπνοῆς, κἂν εἴ τι καὶ γένηται, ὅτι καὶ αἱ ἄγαι οἰκουμενικαὶ σύνοδοι πάσαι ὡς ὑγιᾶ δόγματα ταῦτ’ ἐκύρωσαν. **30** ἡ γὰρ τοι πρώτη πρὸς τὸν διαποροῦντα φιλόσοφον διδάσκει (*Ps. Gelasii Cyz. hist. eccl.* 2, 21, 23)· ‘δέχου μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς τοῦ γεννήσαντος τὸν Υἱὸν ἀνεκφράστως καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ γεγεννημένου ἕξ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τοῦ ἐκπορευομένου ἕξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς, ἰδίου δὲ ὄντος τοῦ Υἱοῦ καθά φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος’. **31** καὶ ἡ β^Π ἐν τῷ συμβόλῳ (*sc. in conf. fidei Nicaeno-Cropolitana*)· ‘πιστεύομεν’, εἶπε, ‘καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἕκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον’. **32** καὶ ἡ γ^Π δὲ σύνοδος ἀκριβῶς τοῦτο δοκιμάσασα, τὸ μήτε /fol. 482r!/ Υἱὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα μήτε ἕκ τοῦ Υἱοῦ ἔχειν τὴν ὑπαρξιν, τοῖς ὑγιέσι δόγμασι συνέταξε καὶ καθεξῆς συμφώνως αἱ μετ’ αὐτὰς ἄπασαι. **33** ἔλκειν δὲ οὐ δεῖ τὰ διαρρήδην εἰρημένα παρὰ τῶν ἁγίων καὶ τὰς οἰκουμενικὰς ἀποφάσεις πρὸς τὰ παρὰ τινων συναγόμενα, ἀλλὰ μᾶλλον

¹ *eadem uerba om. ante καὶ δι’ Υἱοῦ πεφανερῶσθαι et habent μεταδίδοσθαι (μεταδεδοσθαι ed.) Marci Eugenici Testimonia Spiritum Sanctum ex Patre procedere probantia* 111 Petit, *Marci Eugenici opera anti-unionistica* t. 10/2, 1977

ταῦτα ἐκείνοις ἀρμόζειν καὶ πειρᾶσθαι καὶ εὐχεσθαι. **34** οὐδὲν γὰρ ἔχει τις ἐν αὐτοῖς ὑπονοῆσαι μὴ πρὸς ἀλήθειαν ῥηθὲν ἢ δι' οἰκονομίαν ἢ ἑτέραν ἀνάγκην τινά, ἐπεὶ νομοθεταὶ ἐν τοῖς κοινοῖς συλλόγοις οἱ πατέρες ἐκάθηντο καὶ ὀρίσται τοῦ τίνα προσήκει περὶ τῆς πίστεως λογιζέσθαι· νομοθετῶν δὲ οὐδεὶς ἀγωνίζεται ἀρκοῦσαν ἔχον τὴν θέλησιν τὴν ἑαυτοῦ. **35** ἀγνοῆσαι δὲ τίνα τοὺς τῶν ἀποστόλων διαδόχους καὶ τὰς συνόδους τὰς οἰκουμενικὰς μὴ καὶ λίαν βλάβοιμον ἢ λέγειν, ἄλλως τε καὶ τὰ κατὰ κοινὴν συναίνεσιν τῶν ἁγίων γραφέντα καὶ δοκιμασθέντα καὶ λαληθέντα ἀσφαλέστερα πολλῶ τῶν ἰδίᾳ γραφέντων. **36** φαίνονται δὲ ἐν τούτοις οἱ θεῖοι πατέρες ἀναμφιβόλως πανταχοῦ μετὰ τοῦ Πνεύματος τὰ περὶ τοῦ Πνεύματος διασκεψάμενοι οὐδαμοῦ τὸν Υἱὸν αἴτιον ποιοῦντες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ διαιρέσει χρώμενοι θεολογικῇ, τὸν μὲν τῆς αἰτίας τρόπον φέροντες παρέχουσι τῷ Πατρὶ, ἀφαιροῦσι δὲ καθόλου τοῦτον ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ. **37** καὶ οὐδὲν ἐκ τούτων ἄτοπον ἔπεται· ἐν γὰρ αἴτιον ἐντεῦθεν καὶ ἀρχὴ μία θεότητος ὁ Πατὴρ τηρεῖται περιφανῶς καὶ μοναρχία διὰ τοῦτο καὶ θεὸς εἷς, τὸ κεφάλαιον τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας.

38 εἰ δὲ καὶ τινες τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων πρὸς τοὺς κατὰ καιροὺς παρεμπίπτοντας ἀγῶνας ἐν τῇ σφῶν θεολογίᾳ λέξεσιν ἐχρήσαντο καὶ ἑτέρας ἐρμηνευθῆναι *[fol. 482u]* δυναμέναις κακῶς τούτου πολλῶν ἐξηγήσεων εἰσαγομένων παρά τινων οὐ πρὸς τὸν ἐνόντα ταύταις ὑγιᾶ νοῦν, ἀλλὰ πρὸς τὸν οἰκείον σκοπὸν μεταστρεφόντων αὐτάς, ἀλλ' ἡμεῖς τῷ γνώμονι ταύτας παρατιθέντες τῇ κυριακῇ φάμεν ἀποφάσει τὸν λίθον ποτὶ τὴν σπάρτον ἢ παροιμία φησί¹, τὰς ἐπεριδομένας τῶν ἐρμηνειῶν ἐπὶ τῷ καλῷ θεμελίῳ, ὃν αὐτὸς ὁ Κύριος ἔθηκεν ὡς πέτραν πίστεως ἀσφαλῆ, κατέχομεν καὶ ἡμεῖς ἐποικοδομοῦμεν τὸ κατὰ δύναμιν (*cf. I Cor. 3, 10 Eph. 2, 20*), τὰς δὲ ἀπαδούσας ἐρμηνείας καὶ παρεξηγήσεις, ἅς τινες ἐξ οἰκείων λογισμῶν καὶ τῆς μωρανθείσης σοφίας τῶν νεκρῶν ψυχῆ τε καὶ σώματι εἰς τὰ τῆς ζωῆς λόγια παρεισάγουσιν, ὅπως οὐ παραδεχόμεθα, ὅτι οὐδὲ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ παρεδέξατο πώποτε, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγγράψαντας ταύτας ἀνεθεμάτισε καὶ τῆς ὀλομελείας αὐτῆς ἀπέκοψε. **39** καὶ ἡμεῖς τοὺς εἰσέτι χρωμένους αὐταῖς ἀλλοτρίους τῆς ὑγιᾶς διδασκαλίας νομίζομεν καὶ ἀκοινωνήτους ἔχομεν, ὅθεν οὐδὲ λήσομεν νῦν συζητήσεις πάλιν καὶ φιλονεικίας περὶ τῶν τοιούτων ποιεῖν μετὰ τῶν ἡμετέρων μὲν, νῦν δὲ οὐχ ἡμετέρων διὰ τρία ταυτί· **40** πρῶτον μὲν, ὅτι οὐκ ἀμφίβολοί τινές ἐσμεν καὶ

¹ *prouverbium affert Basil. Caes. serm. de legendis libris gentilium 4 l. 53 sq. Boulenger (= PG 31 p. 569^D)*

διστάζοντες εἰς τὰς τῶν ἁγίων τούτων θεοπνεύστους θεολογίας καὶ δεόμεθά τινος ὁδηγοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἢ διορθωτοῦ, ἀλλ' ἐσμὲν ἠδρασμένοι ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν δογμάτων αὐτῶν καὶ ὡς τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις οὕτω καὶ τούτοις προσέχομεν. **41** δεύτερον, ὅτι οὐδὲ ἐπ' ἀδείας ἔχομεν τοῦτο ποιῆσαι ἡμεῖς μόνοι τῶν ἄλλων τῶν ἡμετέρων ἀπόντων ἐκ τῆς συζητήσεως /*fol. 483r*/ ταύτης, ἡγουν τῶν τῆς ἐπαρχίας ἀρχιερέων καὶ ἱερομονάχων καὶ μάλιστα τοῦ Ἐφέσου, ὃς καὶ πρόμαχος ἦν τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν δόξης ἐν Ἰταλία καὶ στόμα πάντων ἡμῶν ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀγωνιζόμενος. **42** καὶ τρίτον οὐδὲ κριτὴν ἔχομεν τὸν ἀπαθῶς καὶ ἀμφοτέρων τοὺς λόγους ἀκουσόμενον καὶ τὴν δικαίαν ἀποδώσοντα ψῆφον, ἀλλ' ἐσμὲν ὑποθεσιάριοι πάντες· διὸ καὶ ἑκάτερον μέρος ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζον σφόδρα ἐρίσει καὶ παραπληκτίσομεν μὲν καὶ ἄμφω εἰς Θεοῦ μυστήρια παρακύπτοντες, καὶ οὐδὲν ἀγαθὸν ἀπὸ τούτου προβήσεται, ἀλλὰ πᾶν τούναντιον. **43** αὕτη ἐστὶν ἡ ἡμετέρα πίστις καὶ γνώμη, μεθ' ἧς ἡμῖν τὸ ζῆν δόξα καὶ δι' ἣν τὸ ἀποθανεῖν κέρδος αἰώνιον (*cf. Phil. 1, 21*). **44** τούτοις τοῖς ἁγίοις διδασκάλοις τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας ἐπόμενοι καὶ αὐτοὶ καὶ πειθόμενοι καὶ ὡς ἐπ' ἀσφαλοῦς τινος καὶ ἱερᾶς ἀγκύρας τῆς θείας δόξης αὐτῶν ἰστάμενοι οὐδέποτε μεταπεισθῆναι βουλόμεθα, ὥστε τάναντία φρονῆσαι καὶ τὸν Υἱὸν ὁμολογήσαι τὴν αἰτίαν ἔχειν τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ταῦτα φρονοῦντας καλῶς ἂν εἴποιμέν ποτε φρονεῖν. **45** ἡ κοινωνήσομεν αὐτοῖς οὐ κατὰ πεισμονὴν ταῦτα λέγοντες οὐδὲ τὸ ἐθελόγνωμον συστήσαι βουλόμενοι ἢ ἀλόγως πως καὶ μανικῶς κατὰ τοῦ πράγματος φερόμενοι; **46** μὴ γένοιτο, Χ (ριστιανώτατ) ε βασιλεῦ, εἰς τοσοῦτον ἀπονοίας ἐλθεῖν ἡμᾶς, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐλεοῦντες καὶ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ φοβούμενοι, ἵνα μὴ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκπεσόντες καὶ τῆς κληρονομίας τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν ἀποτύχωμεν.

47 αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία, θειότατε βασιλεῦ, δι' ἣν οὐ παραδεχόμεθα τὰ ἐν Φλωρεντία γεγονότα, /*fol. 483u*/ καὶ οὗτος ὁ λόγος τῆς ἡμῶν ἐνστάσεως, ὃν κοινῇ γνώμῃ ἀναφέρομεν τῇ κραταιᾷ καὶ ἀγίᾳ βασιλείᾳ σου θείῳ αὐτῆς ὀρισμῷ συνελθόντες μίαν καὶ δις καὶ τρίς καὶ τὸ περὶ τούτου διασκεψάμενοι. **48** ὃς δὴ ὀρισμὸς οὐδ' ἀπὸ σκοποῦ γέγονε τῶν ἱερῶν καὶ θείων κανόνων τῶν παρακελευομένων δις τοῦ ἔτους συνέρχεσθαι τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους ἐπὶ διασκέψει τῶν ἀνηκόντων τῇ Ἐκκλησίᾳ συζητήσεων. **49** ὅπερ εἰ καὶ μὴ γέγονεν ἄλλοτε διὰ τὰς συμβάσας κατὰ τε ἀνατολὴν καὶ δύσιν δυσχερείας, ἴσως δὲ οὐδὲ τοσαύτης ἀνάγκης ἐνσκηψάσης τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ νῦν ἡ συμβάσα ταραχὴ καὶ διαίρεσις τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας προὔργου παντὸς ποιεῖται τὴν τῶν ἐπισκόπων σύνοδον. **50** ὅθεν ἱκετεύομεν καὶ παρακαλοῦμεν τὴν κραταιὰν καὶ ἀγίαν βασιλείαν σου, ἵνα γένηται θεῖος αὐτῆς ὀρισμὸς καὶ γραφῶσι καὶ οἱ ἄλλοι τῆς ἐπαρχίας ἐπίσκοποι πάντες, ἵνα ἐπιδημήσωσιν ἀναγκαίως ἐπὶ τῷ κοινῇ

συνδιασκέψασθαι περὶ τούτου ἢ, εἴ τις ὁμολογουμένως ἀδυνάτως ἔχει ἐπιδημήσαι, ἵνα δῶ ἐγγράφως τὴν αὐτοῦ γνώμην. **51** καὶ τούτου γενησομένου καὶ διασκέψεως καὶ συζητήσεως καθολικῆς γενησομένης τὸ φανησόμενον τότε ἀπρόσκριστον εἰς Θεὸν καὶ ἐνωτικὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεραπευτικὸν εἰς πάντα τὰ μέρη γενήσεται σὺν Θεῷ.

/fol. 484r/ **52** περὶ δὲ τῶν ῥητῶν τῶν ἁγίων τῶν δυτικῶν ταύτην ἔχομεν καὶ περὶ τούτων τὴν γνώμην, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖσθαι τῇ κτίσει καὶ φανεροῦσθαι κοινή τις ἐστὶ δόξα τε καὶ φωνὴ πάντων τῶν θεολόγων. **53** ἐπειδὴ γὰρ τὰ θεῖα χαρίσματα παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προσεχῶς ἡμῖν διαιρούμενα καὶ τῷ αὐτοῦ ὀνόματι κεκλημένα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀποσταλεῖς εἰς τὸν κόσμον ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἐδωρήσατο τοῖς ἀνθρώποις, τούτου χάριν ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος χορηγὸς καὶ δοτὴρ λέγεται, αἴτιος δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ πηγὴ τοῦ Πνεύματος οὐδὲ προβολεὺς. **54** ταῦτα γὰρ ὁ Πατὴρ μόνος ὑμνεῖται παρὰ τοῖς θεολόγοις καὶ τούτοις τοῦ Υἱοῦ διακρίνεται καθάπερ δὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος. **55** διὰ τοῦτο καὶ τῷ μεριστικῷ σχήματι παρὰ μὲν τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, τουτέστι τὴν αἰτίαν ἔχειν τοῦ εἶναι, διὰ δὲ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖσθαι τῇ κτίσει κατὰ τὰς αὐτοῦ δωρεὰς δηλονότι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἴρηται. **56** πλὴν ἄλλ' αὕτη γε ἡ θεολογία συνεπτυγμένως παρά τισι τῶν ἁγίων κειμένη ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀποφαίνεται, ὡς ταῦτόν ὃν εἰπεῖν ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον δι' Υἱοῦ φανεροῦσθαι, καὶ ἔτι γε μᾶλλον συνεπτυγμένως ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. **57** ἐπειδὴ γὰρ πρόοδος τις ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρὸς ἡμᾶς φανέρωσις καὶ μετάδοσις, ἥτις ἐν χρόνῳ γίνεται τούτου χάριν, αὐτὴν συνάπτοντες τῇ ἀνάρχῳ τε καὶ ἀιδίῳ προόδῳ, φημὶ τῇ καθ' ὑπαρξιν, οἱ συνεπτυγμένως θεολογοῦντες ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ φασιν ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τουτέστιν ἐκ Πατρὸς ὑπαρκτικῶς ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐξ */fol. 484u/* Υἱοῦ μεταδοτικῶς προέρχεσθαι. **58** καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ πρώτη αἰτία τοῦ τοῦ διδασκάλους Λατίνων ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι λέγειν, ἡ συνεπτυγμένη δηλονότι θεολογία. **59** λέγομεν δὲ ἐπὶ ταύτης μόνης τῆς θέσεως· τὸ γὰρ προϊέναι λέγειν αὐτοὺς ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἢ προχεῖσθαι ἢ πηγάζειν ἢ ἀναβλύζειν πρὸς τὴν μεταδοτικὴν καὶ μόνην πρόοδον οἰητέον αὐτοὺς ἀποβλέπειν, ὥσπερ δὴ καὶ ὁ μέγας Κύριλλος καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῶν καθ' ἡμᾶς θεολόγων. **60** δευτέρα δὲ αὕτη· τὸν μὲν Υἱὸν ἀκούοντες ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννᾶσθαι, καὶ δι' ἀμφοῖν τούτων τῶν λέξεων τὸ ὁμοούσιον τοῦ γεννωμένου πρὸς τὸν γεννῶντα Πατέρα συνενόησαμεν. **61** τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι διδαχθέντες, ἐπειδὴ παρὰ τῶν λέξεων τούτων οὐδέν τι μᾶλλον τὸ ὁμοούσιον ἔχομεν, ἀναγκαίως ἔσθ' ὅτε καὶ

τὸν Υἱὸν συμπαραλαμβάνομεν, οὐχ ἵνα δεῖξωμεν αὐτὸν κοινωνὸν ὄντα τῆς αἰτίας τοῦ Πνεύματος (τοῦτο γὰρ ὁ θεηγόρος Δαμασκηνὸς ῥητῶς ἀπηγόρευσε [cf. *supra* § 24], ὅσα ἀνήκει λέγων ‘αἰτία πηγῆ γεννήτορι, τῷ Πατρὶ μόνῳ προσαρμοστέον’), ἀλλ’ ἵνα τὸ ὁμοούσιον παραστήσωμεν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. **62** ἐκ Πατρὸς δι’ Υἱοῦ φαμεν ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τουτέστιν ἅμα τῷ Υἱῷ καὶ ὡς ὁ Υἱὸς ἐξ αὐτῆς δηλονότι τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, εἰ καὶ μὴ γεννητῶς ὡς ἐκεῖνος. **63** οἱ δὲ δὴ Ῥωμαῖοι πατέρες, καθά φησιν ὁ θειότατος Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Μαρίνον πρεσβύτερον Κύπρου ἐπιστολῇ (cf. *supra* § 22), τοῦτ’ αὐτὸ παραστήσαι βουλόμενοι καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά φασι ἐκπορεύεσθαι, οὐχ ἵνα, φησίν, ‘τὸν Υἱὸν ποιήσωσιν αἰτίαν τοῦ Πνεύματος (μίαν γὰρ ἴσασιν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα αἰτίαν, τοῦ μὲν κατὰ τὴν γέννησιν, /fol. 485r/ τοῦ δὲ κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν), ἀλλ’ ἵνα τὸ δι’ αὐτοῦ προῖεναι δηλώσωσι καὶ ταύτη τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον παραστήσωσι’. **64** φαίνεται τοίνυν, ὡς ἐναντία ποιούσιν οἱ νῦν Ῥωμαῖοι τοῖς τότε Ῥωμαῖοις ἐγκαλουμένοις ἐπὶ τῶν τοῦ θεοῦ Μαξίμου χρόνων· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ ἐξ Υἱοῦ πρὸς τὸ δι’ Υἱοῦ μετελάμβανον καὶ τοῦτό γε οὐ τὴν αἰτίαν δηλοῦν ἀλλὰ τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλακτον ἔλεγον, οὗτοι δὲ πᾶν τούναντίον ἀντὶ τῆς ‘ἐκ’ τὴν ‘διὰ’ λαμβάνοντες καὶ ἄμφω ταύτας τὴν αἰτίαν δηλοῦν βούλονται κἀντεῦθεν καὶ τὸν Υἱὸν αἴτιον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπειλήφασι. **65** ἀλλὰ τί, φησί¹, δράσομεν, ὅταν τοῦτο ῥητῶς εὐρίσκηται κείμενον ἐν ταῖς τῶν ἡμετέρων διδασκάλων βύβλοις, λέγω δέ, ὅτι οὐ μόνον ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται, ἀλλ’ ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν αἰτίαν ἔχει τοῦ εἶναι καὶ αὐτὸν ἔχει τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως αἴτιον καὶ ὅσα τοιαῦτα; **66** ταῦτά γε οὐκέτι συμφωνοῦντα τῷ μεγάλῳ Μαξίμῳ δικαίως ἡμῖν ἔπεισιν ὑποπτεύειν². εἰ γὰρ ἐκεῖνός φησι τοὺς τότε Ῥωμαῖους, ὅσα γε ἐκ τῶν τοῦ θεοῦ Κυρίλλου καὶ τῶν ἐαυτῶν διδασκάλων, ἀφαιρεῖν τοῦ Υἱοῦ τὴν αἰτίαν, πῶς ἔτι ταῦτα δεξόμεθα τῶν διδασκάλων ἐκείνων εἶναι φωνάς, ὅπου γε ὁ θεῖος Κύριλλος οὐδὲν εὐρίσκειται τοιοῦτον λέγων οὐδὲ τὴν αἰτίαν τοῦ Πνεύματος τῷ Υἱῷ διδοῦς οὔτε ἐν τοῖς εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγητικοῖς οὔτε ἐν ἄλλοις τισὶ τῶν αὐτοῦ λόγων; **67** ἀλλὰ δῆλον, ὡς οἱ τὸ δόγμα τοῦτο καινοτομήσαντες ἐξ ἀρχῆς καὶ τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην εἰς τὸ φανερόν ποιήσαντες, οὗτοι καὶ τὴν ἐν κρυφῇ /fol. 485u/ διαφθορὰν τῶν βυβλίων εἰργάσαντο, καὶ προσέθηκαν, ὅπου γε ἐνεχώρει, τὰ συνιστῶντα τουτὶ τὸ καινὸν

¹ ἀντίλογος *add. i. m.*

² σύλλογος *add. i. m.*

δόγμα. **68** πολλὰ μὲν οὖν καὶ τῶν παρ' ἡμῖν βυβλίων ἔπαθον τουτὶ τὸ δεινὸν καὶ προσθήκας ἐδέξαντο πάνυ γε ὁμοίας τῇ ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκη καὶ τὴν κακουργίαν προδεικνύσας αὐτόθεν. **69** εἰ δὲ ἐκεῖνα τοῦτο πεπόνθασιν, ἃ ῥαδίως ἐλέγχειν ἔχομεν ἐκ τῶν ὁμοίων, τί ἂν ἔδρασαν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις; **70** πρῶην οὖν ἐν ταῖς κατὰ τὴν Φεραρίαν συνελύσεσι γενομέναις βυβλίον παρὰ τῶν Λατίνων προηνήχθη τὰς πράξεις ἔχον τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ζ (ης) συνόδου, κὰν τούτῳ τὸν ὄρον ἀναγινώσκοντες οὐκ ἠδέσθησαν οὗτοι μετὰ τῆς προσθήκης ἀναγνῶναι τὸ σύμβολον ὡς οὕτως ἐκδεδομένον ὑπὸ τῆς συνόδου. **71** τοῦτο μὲν οὖν ἐλέγχειν, ὅτι νενόθευται, μὴ καὶ λίαν ἦ περιττὸν οὕτω προδήλου τῆς κακουργίας οὔσης· ἀλλὰ τὸν μακάριον Αὐγουστίνον τίς ἂν εἴποι μὴ νενοθεῦσθαι καὶ πολλὰς ἐπιδέξασθαι τὰς προσθήκας, ὅς γε πολλαχοῦ τὸ Πνεῦμα θεολογῶν ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι κατὰ τοὺς λοιποὺς διδασκάλους τὸ 'καὶ ἐξ Υἱοῦ' παντελῶς παραλείπει. **72** λέγει γὰρ οὗτος ἐν τῇ πρὸς Μαξιμίνον ἐπιστολῇ (*locus non inuentus, in epist. 23 ad Maximinum deest*): 'ἐκ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱός, ἐκ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν γεννητῶς, τοῦτο δὲ ἐκπορευτῶς. διὰ τοῦτο ἐκεῖνος υἱός ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὗ γηγέννηται, τοῦτο δὲ ἐστὶ πνεῦμα Πατρὸς, ἐξ οὗ ἐκπορεύεται.' **73** καὶ ὁ αὐτὸς αὐθις ἐν τῷ ιε (ϖ) τῷ περὶ Τριάδος βυβλίῳ (*Aug. trin. 15, 17, 29¹*): 'τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κυρίως ἐκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Πατρὸς²'. καὶ μετὰ τινά (*Aug. trin. 15, 26, 47³*): 'ὁ Πατὴρ μόνος οὐκ ἐστὶν ἐξ ἄλλου· διὰ τοῦτο μόνος προσαγορεύεται ἀγέννητος. ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γηγέννηται, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς κυρίως ἐκπορεύεται⁴'. **fol.**

¹ non dicitur ... de quo procedit principaliter spiritus sanctus nisi deus pater; ideo autem addidi 'principaliter', quia et de filio spiritus sanctus procedere reperitur

² eadem uerba adfert Syl. Syropulus in Resipiscentiis, in: *Ἐπετηρὶς ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 39-40, 1972-73, p. 395-400, l. 63 sq.

³ pater ... solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenitus ...; filius autem de patre natus est et spiritus sanctus de patre principaliter et ipso sine ullo interuallo dante communiter de utroque procedit

⁴ eadem uerba adfert Syl. Syropulus in Resipiscentiis, in: *Ἐπετηρὶς ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 39-40, 1972-73, p. 395-400, l. 64 sq.

486r/ 74 ἔτι ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ἐγχειριδίῳ τοιάδε φησίν (*Aug. enchir. 3, 9¹*): ‘ἀρκετόν ἐστι τῷ Χριστιανῷ τῶν κτιστῶν πραγμάτων τὴν αἰτίαν εἴτε οὐρανίων εἴτε ἐπιγείων εἴτε ὀρατῶν εἴτε ἀοράτων μηδεμίαν εἶναι ἄλλην ἄλλ’ ἢ τὴν ἀγαθότητα πιστεύειν τοῦ ἀκτίστου, ὅς ἐστι Θεὸς ἀληθινὸς εἷς, καὶ οὐδεμίαν εἶναι φύσιν, ἥτις ἢ αὐτὸς οὐκ ἐστὶν ἢ ἀπ’ αὐτοῦ. αὐτόν τε εἶναι Τριάδα· Πατέρα δηλονότι καὶ Υἱὸν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα καὶ Πνεῦμα Ἅγιον ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον.’

75 καὶ ὁ μακάριος Ἱερώνυμος ἐν τῇ πρὸς Δάμασον ἐξηγήσει τοῦ ἁγίου συμβόλου (*cf. Ps. Hier. fid. p. 148²*): ‘πιστεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἴσον κατὰ πάντα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.’

76 καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ διάλογος ἐν ταῖς εἰς τὴν Πεντηκοστὴν ἀναγινωσκομέναις εὐχαῖς (*oratio S. Missae die Pentecostes³*): ‘τὰ νοήματα ἡμῶν δεόμεθα, Κύριε, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ παρὰ σοῦ ἐκπορευόμενον φωτίσαι καὶ ὁδηγήσαι ἡμᾶς εἰς πᾶσαν, καθὼς ὁ σὸς ὑπέσχετο υἱός, τὴν ἀλήθειαν.’

77 καὶ ὁ αὐτὸς αὐθις ἐν τῷ τέλει τοῦ γ (ου) τῶν Διαλόγων (*Greg. M. dial. 2, 38, 4⁴*): ‘φανερὸν ἐστὶ, Πέτρε, ὅτι τὸ παράκλητον Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς προέρχεται καὶ ἐν τῷ Υἱῷ μένει’.

78 τίς ἂν οὖν τούτων ἀκούσας πιστεύοι ποτε⁵ τοὺς διδασκάλους ἐκείνους ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα θεολογεῖν ἐκπορευέσθαι; **79** καὶ μὴν οὐδὲ ταῦτα κατέλιπον ἀκακούρητα καὶ ἀνόθευτα παντελῶς. τὸ μὲν γὰρ ἐν τῷ διαλόγῳ ῥητὸν τοῦ μακαρίου Γρηγορίου (καίτοι γε ἐν ταῖς παρ’ ἡμῖν ἀπάσαις οὕτω κείμενον βίβλοις: ὑπὸ γὰρ Ζαχαρίου τοῦ μαθητοῦ ἐκείνου καὶ διαδόχου πρὸς τὴν ἡμετέραν μεθηρμῆνευται γλῶσσαν καὶ ὑπὸ Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου μαρτυρούμενον, ὃς καὶ

¹ satis est Christiano rerum creatarum causam, siue caelestium siue terrestrium, siue uisibilium siue inuisibilium, non nisi bonitatem credere creatoris, qui est deus unus et uerus, nullamque esse naturam, quae non aut ipse sit aut ab ipso: eumque esse trinitatem, patrem scilicet et filium a patre genitum et spiritum sanctum ab eodem patre procedentem, sed unum eundemque spiritum et patris et filii

² credimus in ... Spiritum Sanctum, qui ex Patre subsistens sit

³ mentes nostras, quaesumus, Domine, Paraclitus, qui a te procedit, illuminet et inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, ueritatem

⁴ cum ... constet, quia Paraclitus Spiritus ex Patre semper procedat et Filio, cur se Filius recessurum dicit, ut ille ueniat, qui a Filio numquam recedit? *graece ed. Rigotti* φανερόν οὖν ὑπάρχει, ὅτι τὸ παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται καὶ ἐν τῷ Υἱῷ διαμένει (*libri mss. vetustissimi saeculi sunt IX*), *cf. Photii epitome de spiritus sancti mystagogia, Migne 102 p. 393^C, ubi Gregorio uerba τὸ παράκλητον Πνεῦμα ... ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται καὶ ἐν τῷ Υἱῷ μένει adscribuntur*

⁵ πιστεύονέ ποτε *cod.*

αὐτὸς ἐγγὺς τῶν χρόνων /*fol. 486u*/ ἐκείνων γεγένηται), μεταποιήσαντες οὗτοι παρὰ ταῖς Λατινικαῖς βίβλοις οὕτως ἐξέδωκαν· ‘τὸ παράκλητον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀεὶ προέρχεται’. **80** τὸ δὲ τοῦ Αὐγουστίνου ἐν τῷ περὶ Τριάδος *ιε* (*φ*) μεταλλάξαντες τὸ ‘κυρίως’, ὅπερ ἐν ἀρχαιοτάταις παρεκβολαῖς εὐρίσκεται παρ’ ἡμῖν, ἀντ’ αὐτοῦ τὸ ‘ἀρχοειδῶς’ ἔγραψαν καὶ προσέθηκαν πιθανῶς μάλα, ἐπειδὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εὐρίσκεται ἐκπορευόμενον. **81** οὕτω που προσετέθη πάντως καὶ τὸ τελευταῖον ὄλον κεφάλαιον τοῦ *ιε* (*ου*) βιβλίου τούτου καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο μεταξὺ παρεπαρμένον εὐρίσκεται. **82** οὐ γὰρ ἂν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῇ αὐτῇ βίβλῳ ἔλεγεν, ὅτι πάντα, ὅσα τοῦ Πατρὸς, οὐ μόνον τοῦ Υἱοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, εἰ τὸ προβάλλειν τὸ Πνεῦμα κοινὸν ἐδόξαζε Πατρὶ καὶ Υἱῷ. **83** οὐδ’ ἂν ἔλεγεν αὐθις, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κοινόν ἐστι δῶρον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, δῶρον δὲ οὐ καθὸ ἔστιν, ἀλλὰ καθὸ δίδοται παρ’ αὐτῶν· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ δίδοσθαι Θεὸς ἀληθινός. καὶ μὴν καὶ παρ’ ἑαυτοῦ δίδοται, παρ’ ἑαυτοῦ δὲ οὐκ ἔστι. **84** ταῦτα οὐκ ἂν ἐκεῖνος ἔλεγε πρὸς τὴν μεταδοτικὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἀφορῶντα προδήλως, εἰ καὶ κατὰ τὴν ὑπαρκτικὴν πρόοδον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἠπίστατο προερχόμενον· οὐδ’ ἂν ἑαυτῷ περιέπιπτεν ὁ καὶ τοῖς ἄλλοις ἡγούμενος εἰς τὴν τῆς ἀληθείας εὔρεσιν. **85** ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτως ἐχόντων κείσθω ὅμως ἐκ περιουσίας οὕτω συγγεγραφεῖν τὸν Αὐγουστίνον, ὡς οἱ Λατῖνοι τὰ ῥητὰ αὐτοῦ προφέρουσιν, ἢ εἰ βούλει γε καὶ Ἰερώνυμον καὶ Γρηγόριον καὶ οὐκ οἶδαμεν, εἴ τις ἄλλος. **86** τί οὖν τούτοις τοῖς τρισὶν ἀκολουθήσαντες τὰ πλήθη τῶν θεολόγων /*fol. 487r*/ παραβλέψωμεν καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν σαφεστάτην οὖσαν καὶ ἀναντίρρητον; **87** ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος Αὐγουστίνος ἱκανῶς ἐρμηνεύει, πῶς δεῖ μετέρχεσθαι τὰς αὐτοῦ γραφάς. **88** καὶ εἰ δεῖ ταύτας οὕτως ἀκρίτως καὶ ἀπλῶς στέργειν εἴτε καὶ μὴ, παραγαγὼν εἰς μέσον τὰ ἐν τῷ προοίμιῳ τοῦ περὶ Τριάδος βιβλίου περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτῷ εἰρημένα – λέγει γὰρ οὕτως (*Aug. trin. 3 prooem. 2¹*)· ‘ἐπεὶ δ’ ἐν πάσαις ταῖς ἑμαυτοῦ γραφαῖς οὐ μόνον εὐσεβῆ ποθῶ τὸν ἀναγνωσόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐλεύ-

¹ *affert etiam G. Scholarius in Tractatu de processu Spiritus Sancti II 1 p. 282, 31 – 283, 9 Jugie, Petit, Siderides, Oeuvres complètes de Georges [Gennadios] Scholarios t. 2, 1929*

θερον τὸν διορθωσόμενον, πολλῶ μᾶλλον ἐν τούτοις, ἔνθα τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ τοῦ ζητήματος εἶθ' ὄφελεν οὕτω πολλοὺς τοὺς εὐρετὰς ἔχειν δύνασθαι, ὡς πολλοὺς τοὺς ἀντιλέγοντας ἔχει{ν}¹. **89** πλὴν καθάπερ τὸν ἐμὸν ἀναγνώστην οὐ βούλομαι ἐμοὶ χαρίζεσθαι, οὕτω² τὸν διορθωτὴν οὐ βούλομαι ἑαυτῶ· ὁ μὲν γὰρ μὴ ἐμὲ φιλείτω πλέον ἢ τὴν καθολικὴν πίστιν, ὁ δὲ μὴ ἑαυτὸν³ στεργέτω πλέον ἢ τὴν καθολικὴν ἀλήθειαν· καὶ ὡσπερ ἐκείνῳ λέγω· μὴ θέλε τοῖς ἐμοῖς συγγράμμασιν⁴ ὡσανεὶ γραφαῖς δουλεύειν κανονικαῖς, ἀλλ' ἐν ἐκείναις μὲν καὶ, ὁ μὴ ἐπίστευες, ἐπειδὴν εὐρησ, ἀνευδοιάστως πίστευε, ἐν δὲ τούτοις, ὁ βεβαίως μὴ εἶχες, εἰ μὴ βέβαιον νοήσεις, μὴ θέλε στεργεῖν κατέχειν· οὕτω καὶ τούτῳ λέγω· μὴ θέλε τὰ ἐμὰ γράμματα ἐκ τῆς σῆς ἐπινοίας ἢ φιλονεικίας ἀλλ' ἐξ ἱερῶν ἀναγνωσμάτων ἢ ἀκλονήτου λόγου διορθοῦσθαι· κἄν τι τάληθοῦς⁵ ἐν αὐτοῖς καταλάβῃς, οὐκ ἐμὸν τοῦτο πρὸς τὸ γενέσθαι, πρὸς δὲ τὸ νοεῖν αὐτὸ καὶ φιλεῖν καὶ σὸν καὶ ἐμὸν ἔστω'. */fol. 487u/ 90* ὁ αὐτὸς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἱερώνυμον ηἰ¹ ἐπιστολῇ γράφει (*Aug. epist. 82, 3⁶*): 'ἐγὼ μόνοις ἐκείνοις τῶν συγγραφέων, οἳ ἤδη κανονικοὶ προσαγορεύονται, μεμάθηκα τοῦτον τὸν φόβον καὶ ταύτην τὴν τιμὴν ἀπονέμειν, ὡς μηδένα τούτων τολμᾶν πιστεύειν ἐν τῷ γράφειν πλανηθῆναι· καὶ εἴ τῳ δὲ προσκόψαιμι τῶν ἐν τοῖς αὐτῶν συγγράμμασι δοκούντων ἐναντίων εἶναι τῇ ἀληθείᾳ, οὐδὲν ἄλλο ὑπολαμβάνω, εἰ μὴ ἢ ψευδεπίγραφον εἶναι τὸ βιβλίον ἢ μὴ παρηκολουθηκέναι τὸν ἐρμηνεῖα τοῖς εἰρημένους ἢ ἐμὲ ἥκιστα νοεῖν, οὐκ ἀμφιβάλλω. **91** τοὺς δὲ ἄλλους οὕτως ἀναγινώσκω, ὥστε κἄν ὅση δὴ ποτε ἀγιωσύνη καὶ διδασκαλία διαλάμπωσιν, οὐ δι' αὐτὸ⁷ ἀληθὲς ὑπολήψομαι, ὅτι οὕτως ἐφρόνησαν αὐτοί, ἀλλ' ὅτι μοι τὸ τῇ ἀληθείᾳ μὴ ἀντιφθεγγόμενον ἀποδείξει (οὐκ)⁸ ἠδυνήθησαν ἢ δι' ἄλλων συγγραφέων ἢ διὰ κανονικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν λόγων'. **92** οὕτω μὲν αὐτὸς Ἀύγουστίνος περὶ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων καὶ φρονεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰσηγεῖται καὶ προτρέπει ἐξ ἱερῶν ἀναγνωσμάτων, εὐαγγελικῶν δηλονότι, ἐν οἷς ἐστὶν ὁ ἀκλόνητος λόγος διορθοῦν

¹ ἔχει *Scholarius recte*

² οὕτε *trad.*, οὕτω *Scholarius recte*

³ ἑαυτῶ *trad.*, ἑαυτὸν *Scholarius recte*

⁴ γράμμασιν *trad.*, συγγράμμασιν *Scholarius*

⁵ ἀληθὲς *Scholarius*

⁶ *affert etiam G. Scholarius in Tractatu de processu Spiritus Sancti II 1 p. 283, 14 – 25 Jugie, Petit, Siderides, Oeuvres complètes de Georges [Gennadius] Scholarios t. 2, 1929*

⁷ διὰ τοῦτο *Scholarius*

⁸ *habet Scholarius*

αὐτά, εἴ τι δηλαδὴ μὴ τούτοις συμφωνεῖ. **93** ταῦτα δ' ἀρμόζειν εἴποι τις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιούτοις συγγράμμασιν. οὐ γὰρ ἔχουσι, φησί, τὸ κράτος ὡς κανονικὰ στέργεσθαι, τουτέστιν οὐ παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων ἢ τῶν συνόδων τῶν οἰκουμενικῶν ἐπενηφίσθησαν καὶ ἐπεσφραγίσθησαν ἢ ἀπόφασίν τινα ἐδέξαντο ἀναντιρρήτως στέργεσθαι· τοῦτο γὰρ μόνον τοῖς ὑπὸ τῶν κανόνων μαρτυρηθεῖσι δοτέον. **94** οἱ δ' ἐκείνου μαθηταὶ φιλοτιμούμενοι λέγεσθαι τοσοῦτον ἐπίστανται τοῖς */fol. 488r/* οἰκείοις ἀκολουθεῖν διδασκάλους, ὥστε πρὸς τῷ διαφθεῖρειν τὰ κείνων ἔτι καὶ τὴν μεταδοτικὴν καὶ χρονικὴν πρόοδον εἰς ταῦτον ἄγουσι τῇ αἰδίῳ τε καὶ ὑπαρκτικῇ καὶ τὸ δίδοσθαι πρὸς τὸ ἐκπορεύεσθαι μεταφέρουσι καὶ δοτῆρα καὶ χορηγὸν ἀκούοντες τοῦ Πνεύματος τὸν Υἱὸν αἴτιον καὶ προβολέα τοῦτον νομίζουσιν. **95** ἀλλὰ τὴν διαφωνίαν, εἶπέ μοι, πρὸς τὴν κοινὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ πρὸς τὰς οἰκουμενικὰς τῶν συνόδων καὶ πάντας ὁμοῦ τοὺς ἀνατολικοὺς διδασκάλους ποῦ θήσομεν; **96** εἰκὸς ἐστὶν ἄρα τοὺς ἀγίους τούτους ἄλλα μὲν ἐπ' Ἐκκλησίας ὁμολογεῖν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ἄλλα δὲ κατ' ἰδίαν γράφειν ἢ διδάσκειν; καὶ τίς ἂν εἴποι τοῦτο νοῦν ἔχων; **97** τὰς δὲ ἐφεξῆς γενομένας οἰκουμενικὰς συνόδους καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς διαπρέψαντας διδασκάλους πῶς ἔλαθε τοῦτο; **98** πῶς δὲ ὁ μεταγενέστερος πάντων Δαμασκηνὸς καὶ τὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ θεολόγων ὑπισχνούμενος ἀπαγγέλλειν ἀγνόημα τηλικούτου ἠγνόησεν, ὡς εἶπεν (*supra* § 25) 'ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν'; **99** εἰ δ' ἐκεῖνος ἠγνόησεν ἢ εἰδῶς οὐ παρεδέξατο, θαυμαστὸν οὐδὲν οὐδ' ἡμεῖς ποιοῦμεν οὐ παραδεχόμενοι τὰ τοιαῦτα.

100 ταῦτα καὶ περὶ τῶν ῥητῶν τῶν ἀγίων δυσικῶν εἶπεν ἐσκεψάμεθα, θειότατε βασιλεῦ, τῶν μὲν Λατίνων τὴν φιλονεικίαν οὐ διαλύοντα (τίς γὰρ ἂν φανείη λόγος τῆς ὀρμῆς αὐτῶν ἰσχυρότερος;), τοῖς δ' ἀγαπῶσι τὴν ἀλήθειαν ἀρκοῦσαν ἴσως παρεχόμενα τὴν πληροφορίαν. */fol. 488u/ (uacuum)*

/fol. 489r/ Τοῦ ἁγίου Μαξίμου Περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὅτι Ἄρειος μὲν καὶ Νεστόριος τὸν τε τῆς θεολογίας καὶ τῆς οἰκονομίας λόγον διαιροῦσι, Σαβέλλιος δὲ καὶ Εὐτυχῆς ἀπεναντίως τούτων συγγέουσι (Maximi Conf. de duobus Christi naturis I Migne 91 p. 145^{AB} [CPG III 7697 (13)])

α' Ἄρειος τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖ, ἀλλὰ τὴν μονάδα ἀρνεῖται καὶ οὐ λέγει ὁμοούσιον τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ὁ δὲ Σαβέλλιος τὴν μονάδα ὁμολογεῖ, ἀλλὰ τὴν Τριάδα ἀρνεῖται (τὸν γὰρ αὐτὸν λέγει Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα)· ἡ δὲ Ἐκκλησία καὶ μονάδα ὁμολογεῖ καὶ Τριάδα κηρύττει. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος Νεστόριος τὴν φυσικὴν διαφορὰν λέγει, ἀλλὰ τὴν ἕνωσιν οὐχ ὁμολογεῖ (οὐ γὰρ λέγει ταύτην καθ' ὑπόστασιν γεγονέναι), ὁ δὲ Εὐτυχῆς τὴν μὲν ἕνωσιν ὁμολογεῖ, τὴν δὲ καθ' οὐσίαν διαφορὰν ἀρνεῖται καὶ σύγχυσιν τῶν δύο φύσεων εἰσάγει· ἡ δὲ Ἐκκλησία καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν διὰ τὸ ἀδιαίρετον καὶ τὴν καθ' οὐσίαν διαφορὰν διὰ τὸ ἀσύγχυτον πρεσβεύει.

Ἄμαρτωλοῦ διακόνου καὶ ἱερομνήμονος τῆς ὀρθοδόξου τῶν Γραικῶν Ἐκκλησίας Θεοδώρου τοῦ Ἀγαλλιανοῦ συλλογὴ ἐκ τῶν ἁγίων, ὅτι πρὸς ταῦτα τὰ δογματικὰ κεφάλαια σύμφωνα ὄντα καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγίοις ἀντι-παρεξεταζομένη ἢ τῶν Λατίνων δόξα οὐχ εὐρίσκεται σύμφωνος αὐτοῖς, ἀλλὰ μᾶλλον παντοῖα αἰρέσει σύμφωνος καὶ ἕξω τῶν ὀρθῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων¹.

1 Καὶ ὁ Λατῖνος τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογῶν καὶ **/fol. 489u/** τὴν μονάδα οὐκ ἀρνούμενος ὅμως ἀλίσκεται μὴ λέγων ὁμοούσιον τὴν Ἁγίαν Τριάδα. **2** τὴν γὰρ προβλητικὴν οὐσιώδη δύναμιν τῷ Υἱῷ διδοῦς διὰ τὸ ὁμοούσιον, ὡς φησιν, ἀναγκάζεται ἢ καὶ τῷ Πνεύματι ταύτην διδοῦναι, ἐπεὶ καὶ αὐτὸ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ (εἰ δὲ ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον), ἢ μὴ διδοῦς ἀλλοτριοῦν αὐτὸ τῆς ὁμοουσιότητος. **3** εἰ γὰρ μὴ ὁμοδύναμον, οὐδὲ ὁμοούσιον καὶ ταῦτὸν καὶ αὐτὸς τῷ Ἀρείῳ βλασφημεῖ, ὅπερ ἐκεῖνος περὶ τὸν Υἱόν, τοῦτο αὐτὸς περὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον {καὶ λοιπὸν} [καὶ] κατὰ τοὺς ἁγίους [ἀ]μφοτέρω περὶ ἐκάτερον τῆς Ἁγίας Τρι[ά]δος βλασφημοῦν[τ]ες καὶ καθ' ἅμφω [τ]ούτους ἀμφοτέρω [β]λασφημοῦσι. **4** καὶ [τ]οῦτο καλῶς ἀπο[φ]αίνεται Ἀθανάσιος κε' ἐν τῇ πρὸς Σεραπί[ων]α ἐπιστολῇ (*Athanasii epist. ad Serap. 4, 2 Migne 26 p. 533^B*) λέγων· '[οὐ]κουν καλῶς φρονούντες [περ]ὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου οὐδὲ [π]ερὶ τοῦ

¹ [...] ἐκ τῶν ἁγίων *add. i. m. dextra*

Υίου καλῶς [φ]ρονοῦσιν· εἰ γὰρ ἐφρό[νο]υν ὀρθῶς περὶ τοῦ [Υἱ]οῦ, ἐφρόνουσιν ἂν [ὑγι]ῶς καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, [δὲ πα]ρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπο[ρεύ]εται καὶ τοῦ Υἱοῦ [ἴδι]ον ὄν παρ' αὐτοῦ μετα[δίδ]οται τοῖς μαθηταῖς καὶ [πᾶ]σι τοῖς πιστεύουσιν εἰς [αὐτό]ν'. **5** λοιπὸν οὕτω λεγομένῳ τὴν ἐναντίαν [τοῖς?] ἁγίοις τῷ Λατίνῳ συνίσταται αὐτῷ¹ μάτην καὶ ψιλῶ ρήματι μόνον τὴν τε μονάδα καὶ τὸ τρισυπόστατον καὶ τὸ ὁμοούσιον ὁμολογεῖν, ἔργοις παρ' αὐτοῖς² φύρει καὶ συγγέει. **6** τὰ γὰρ τοὶ κοινὰ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἀνάγκη πάντως καὶ τῷ Πνεύματι εἶναι κοινὰ. **7** ἡ ἰδιότης δὲ ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων ἀκίνητος κατὰ τοὺς θεολόγους (πῶς γὰρ ἂν καὶ μείνη ἰδιότης κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα;³). **8** τὸ δὲ προβάλλειν ἴδιον ὄν τοῦ Πατρὸς, μεταπεσὸν καὶ εἰς τὸν Υἱόν, ἀνάγκη κοινὸν εἶναι καὶ τῷ Πνεύματι, ὅπερ ἄτοπον. **9** τίς δ' ἂν εὖ φρονῶν μίαν κοινὴν ἰδιότητα εἴποι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἑτέραν δὲ τοῦ Πνεύματος; **10** οὕτω γὰρ ἂν δύο ἰδιότητας εἴποι ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτὸ τοῦτο δυάδος, ἢ καὶ ἄλλως μίαν μὲν εἴποι ἰδιότητα ἰδίως τοῦ Πατρὸς, ἑτέραν δὲ ἰδίως τοῦ Υἱοῦ καὶ ἑτέραν τὴν κοινὴν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καθ' ἣν κέκτηνται τὸ προβάλλειν ἀδιαιρέτως, καὶ ἑτέραν τοῦ Πνεύματος· ὅπερ οὐδεὶς /*fol. 490r*/ τῶν μέχρι τοῦ νῦν θεολόγων ἐντεθύμηται. **11** ἐν τούτοις γὰρ ὑπόνοια συνθέσεως καὶ διαλύσεως καὶ ἀστάτου καὶ οὐ παγίας φύσεως· ἅπαντα βλασφημίας μεστά. **12** ἡμεῖς δέ, ἐπεὶ χρὴ καὶ τὸν ἕνα Θεὸν τηρεῖν καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν, εἰ ἦν τρία πρόσωπα, καὶ ἐκάστην μετὰ τῆς ἰδιότητος, ἵνα μὴ σύγχυσις ἢ παρὰ θεότητι, ὁμολογοῦμεν ἕνα Θεὸν ἐν τρισὶ προσώποις καὶ μίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, τὸν Πατέρα, τῆς ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι θεωρουμένης θεότητος, ἵνα καὶ τὸ ὁμοούσιον ὁμολογηῖται καθαρῶς καὶ αἱ τρεῖς ὑποστατικαὶ ἰδιότητες ἀκίνητοι μείνωσι κατὰ τοὺς θεολόγους πατέρας.

Τοῦ ἁγίου Μαξίμου (*ibid.* 2 p. 145^{BC}; 148^A). **β'** Πῶς ἡ ἄκρα ἔνωσις καὶ ταυτότητα ἔχει καὶ ἑτερότητα; εἰ ταυτότης οὐσιῶν⁴ οἷον ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος ταυτότης μὲν ἐστὶν οὐσίας, ἑτερότης δὲ προσώπων (μίαν γὰρ οὐσίαν

¹ **3** [κ]αὶ κατὰ τοὺς ἁγίους – **5** συνίσταται αὐτῷ *add. i. m.*

² παρ' αὐτοῖς *p. c.*

³ *u. eandem quaestionem in Agalliani Refutatione Ioannis Argyropuli libri de fide Latinorum, ed. S. Lamprus in: Ἀργυροπούλεια, Athenis a. 1910, p. 243, 1 sq.*

⁴ εἰ ταυτότης οὐσιῶν *X*: ἢ ταυτότητα οὐσιῶν καὶ ἑτερότητα προσώπων καὶ τὸ ἔμπαλιν *ed.*

ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις), ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ταυτότης μὲν ἐστὶ προσώπου, ἑτερότης δὲ οὐσιῶν (ἐνὸς γὰρ ὄντος ἀνθρώπου ἄλλης ἐστὶν οὐσίας ἢ ψυχῆ καὶ ἄλλης τὸ σῶμα). ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ δεσπότη Χριστοῦ ταυτότης μὲν ἐστὶ προσώπου ἤτοι ὑποστάσεως, ἑτέρας οὐσίας ἐστὶν ἢ θεότης καὶ ἑτέρας ἢ ἀνθρωπότης· ὥσπερ γὰρ ἀδύνατον ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος ὁμολογεῖν μὲν τὴν ἕνωσιν, μὴ ἐκφωνεῖν δὲ τὴν διαφορὰν, οὕτως ἀνάγκη πᾶσα¹ καὶ τὴν ἕνωσιν καὶ τὴν διαφορὰν κηρύττειν.

/fol. 490u/ ἱερομνήμονος· 1 Ἐπεὶ δὲ ἑτερότης προσώπων καὶ τρεῖς ὑποστάσεις ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, προῖον μὲν τὸ Πνεῦμα ἐξ ἐνὸς προσώπου καὶ μιᾶς ὑποστάσεως, τοῦ Πατρὸς δηλονότι, πάντως ἔσται καὶ ἐκ μιᾶς ἀρχῆς. **2** εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐπεὶ ἕτερον πρόσωπον ὁ Πατὴρ καὶ μία ὑπόστασις, ἕτερον πρόσωπον ὁ Υἱός (ἰδοὺ δύο ὑποστάσεων ἀριθμός), δύο δὲ πάντως δεικνύνται πρόσωπα καὶ δύο ὑποστάσεις ἀρχαὶ τοῦ Πνεύματος, πῶς οὐκ ἐκ δύο ἀρχῶν; **3** τὸ γὰρ ἓν καὶ ἓν εἰς δύο συντίθεται, τὰ δὲ δύο εἰς ἓν καὶ ἓν πάλιν ἀναλύεται. **4** τὸ γοῦν ἐκ δύο προσώπων καὶ ὑποστάσεων ἐκ δύο ἄρα ἀρχῶν κατὰ Λατίνους, μιᾶς δὲ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας κατ' ἄκραν ἕνωσιν καὶ ταυτότητα φύσεως οὐχ ὁ Πατὴρ μετὰ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ Πνεύματος ἀχωρίστως. **5** χωριζομένου δὲ τούτου τῆς οὐσιώδους δυνάμεως τούτων καὶ αὐτῆς τῆς οὐσίας χωρίζεται. **6** τοῦτο δὲ τοῦ Μακεδονίου νόσημα, ὥστε ἀνάγκη ἓν πρόσωπον ὁμολογεῖν αἴτιον τὸν Πατέρα καθ' ὑποστατικὴν ἰδιότητα, ἵνα ὑγιῆς ἡ θεολογία σώζηται.

Τοῦ ἀγίου Μαξίμου (ibid. 3 p. 148^A). γ' Ὡσπερ γὰρ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν σημαίνεται λέξεων ἢ τε διαφορὰ καὶ ἡ ἕνωσις ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ τῷ μὲν λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις ἢ διαφορὰ, διὰ τοῦ ὁμολογεῖν δὲ μίαν οὐσίαν ἢ ἕνωσις ὁμολογεῖται, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος διὰ μὲν τοῦ γνωρίζειν τὰς δύο φύσεις ἢ διαφορὰ, διὰ δὲ τοῦ κηρύττειν μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἢ ἕνωσις ὁμολογεῖται.

/fol. 491r/ ἱερομνήμονος· 1 Καὶ ἐπεὶ διὰ τοῦ ὁμολογεῖν μίαν οὐσίαν, ταῦτόν δ' εἰπεῖν καὶ φύσιν, τὴν ἀτμητον καὶ ἀχώριστον καὶ συμφυῆ ἕνωσιν δηλοῖ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῇ δὲ ἐνώσει ἀντίκειται ἡ διαφορὰ, ἢ διὰ τοῦ λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις σημαίνεται, ἀπορρήγνυσι μὲν καὶ χωρίζει καὶ διαιρεῖ ὁ Λατῖνος τὸ θεῖον Πνεῦμα ἀπὸ τῶν ὁμοουσιῶν καὶ ὁμοδυνάμων αὐτῷ προσώπων, εἴπερ τῷ λόγῳ τῆς φύσεως προΐεναι φήσει τὸ Πνεῦμα καὶ ἐξ Υἱοῦ· **2** μὴ ἀξιούμενον γὰρ

¹ ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος *ed. post p̄sa*

τῆς αὐτῆς δυνάμεως Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἐλάττονος μοίρας εὐρεθήσεται τῆς κοινῆς οὐσιώδους δυνάμεως ἀλλότριον ὃν ὡς μηδὲν ἄλλο προβάλλον αὐτὸ πρόσωπον, ὥστε διαφορὰν ποιεῖ περὶ τὴν οὐσίαν. **3** εἰ δ' ἐκκλίνει μὲν τοῦτο, ἐκ τοῦ Πατρὸς δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἐξ ἑνὸς φήσει προσώπου, τῶν διδασκάλων διάφορα πρόσωπα λεγόντων καὶ ὑποστάσεις διαφόρους, ἢ διαφορὰ δὲ ἀριθμὸν εἰσάγει, πῶς οὐ διάφορος ἢ πρόοδος; ἢ πῶς οὐχ ἀλίσκεται διαφορὰν μὴ λέγων κατὰ τὰς ὑποστάσεις; ἢ πῶς οὐ συναλοιφή τῶν δύο προσώπων καὶ ὑποστάσεων καὶ ἰδιοτήτων εἰς ἓν αἴτιον συναιρουμένων; **4** ἴσον δὲ εἰς ἀσέβειαν καὶ κατὰ Σαβέλλιον συνάγει καὶ κατὰ Ἄρειον διαστήσαι· ὁ γὰρ αὐτὸς εὐρίσκεται καὶ διαιρῶν καὶ συναλείφων. **5** καὶ παρέστω¹ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος φάσκων, τίσιν ὀργισθῆ πλέον, μᾶλλον δὲ τίσιν ἀφῆ, τοῖς διαιροῦσι κακῶς ἢ τοῖς συναλείφουσι· τὸν γὰρ κακὸν ἐν ἀμφοτέροις ὅμοιον, κἂν ἐν τοῖς ἐναντίοις εὐρίσκηται.

Τοῦ ἁγίου (*ibid.* 4 p. 148^B): **δ'** Ὡσπερ Ἄρειον ἀναθεματίζομεν οὐ² κηρύττοντα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν, ἀλλὰ³ μὴ λέγοντα τὴν φυσικὴν ἔνωσιν, οὕτω Νεστόριον ἀναθεματίζομεν */fol. 491u/* οὐ⁴ γνωρίζοντα τὴν φυσικὴν ἔνωσιν⁵ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ⁶ μὴ λέγοντα τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν.

ιερομνήμονος· 1 Κατὰ ταῦτόν καὶ Λατῖνον τὴν καθ' ὑπόστασιν καὶ προσωπικὴν διαφορὰν οὐ κηρύττοντα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ τὴν φυσικὴν ἔνωσιν συγγέοντα τῷ τῷ Πνεῦμα ἀλλοτριούν τῶν λοιπῶν δύο προσώπων κατὰ τὴν αὐτοῦ θεολογίαν, ἀλλὰ μὴ τὴν κατὰ φύσιν ἔνωσιν γνωρίζοντα Πνεύματος πρὸς Υἱὸν καὶ Πατέρα. **2** ἀλλ' ὁ μέγας Βασίλειος θεολογῶν φάσκει (*Basil. Caes. epist. 189, 8 l. 25-31 Courtonne*): 'εἴτε οὖν ἐνεργείας ὄνομα ἢ θεότης, ὡς μίαν ἐνέργειαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου, οὕτω μίαν φαμὲν εἶναι καὶ τὴν θεότητα,

¹ παρίστω *cod.*

² οὐχ ὡς *ed.*

³ ἀλλ' ὡς *ed.*

⁴ οὐχ ὡς *ed.*

⁵ ἔνωσιν *X*: διαφορὰν *ed.*

⁶ ἀλλ' ὡς *ed.*

εἴτε κατὰ τὰς τῶν πολλῶν δόξας φύσεως ἐνδεικτικόν ἐστι τὸ τῆς θεότητος ὄνομα διὰ τὸ μηδεμίαν εὐρίσκειν ἐν τῇ φύσει παραλλαγήν, οὐκ ἀπεικότως μιᾶς θεότητος τὴν Τριάδα ὀριζόμεθα.’

Τοῦ ἁγίου (*ibid.* 5 p. 148^B): ε’ Ὡσπερ Σαβέλλιον ἀναθεματίζομεν οὐ¹ κηρύττοντα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν φυσικὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ² μὴ λέγοντα τὴν καθ’ ὑπόστασιν διαφορὰν, οὕτως Εὐτυχέα ἀναθεματίζομεν οὐχ³ ὁμολογούντα τὴν καθ’ ὑπόστασιν ἔνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ⁴ μὴ γνωρίζοντα τὴν φυσικὴν διαφορὰν.

ἱερομνήμονος· **1** Πῶς δ’ οὐ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖται καὶ Λατίνος κατατέμνων καὶ αὐτὸς τὴν φυσικὴν ἔνωσιν καὶ τὴν καθ’ ὑπόστασιν διαφορὰν ἀρνούμενος. **2** τὴν γὰρ μίαν καὶ ἀμέριστον φύσιν ἀποξενοῖ ἑαυτῆς ἐκφύλοις ἀλλοτριότησι δοκῶν τιμῶν τὸν Υἱὸν τῷ τῶν αὐτῶν αὐτὸν γερωῶν τῷ Πατρὶ ἀξιούν κατὰ τὸ οἱ δοκοῦν καὶ τούτῳ τὸ Πνεῦμα ἀτιμάζων καὶ διαιρῶν διὰ *fol.* 492r/ τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς θεότητος καὶ πᾶσαν ἀσέβειαν ἀνασκευάζων. **3** ὅ τι γὰρ ἂν αὐτῶν τριῶν ταπεινώσῃ τις, τὸ πᾶν καθαιρεῖ ὁ τοῦτο τολμῶν. **4** οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καθ’ ὑπόστασιν διαφορὰν ἀρνεῖται, κἂν μὴ θέλῃ· ἐπὶ Πατρὸς γὰρ καὶ Υἱοῦ μίαν ὑπόστασιν εὐρίσκειται λέγων. **5** πῶς δ’ ἂν ἡ τοῦ Πνεύματος ὑπαρξίς ἐκ Πατρὸς καὶ ἐξ Υἱοῦ ἐξ ἑνὸς προσώπου εἴη καὶ ἐκ δύο ὑποστάσεων; **6** τὸ γὰρ αὐτὸ πρόσωπον καὶ ὑπόστασις, ὥσπερ τὸ αὐτὸ φύσις καὶ οὐσία, ὥστε ἐξ ἑνὸς προσώπου καὶ ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. **7** ἂν δ’ εἴπη διὰ τὸ εἶναι μίαν οὐσίαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, πῶς οὐκ ἀρνεῖται καὶ τὴν καθ’ ὑπόστασιν διαφορὰν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ; **8** ὅμως ἐμπίπτει λέγειν εἶναι τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ἑνὸς προσώπου Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὡς ταῦτὸν εἶναι οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν. **9** οἱ δὲ ταῦτὸν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἀναγκάζονται πρόσωπα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα καὶ ἐν τῷ περιστασθαι λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις εὐρίσκονται μὴ φεύγοντες τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν· **10** ὅς καὶ αὐτὸς πολλαχοῦ συγγέων τὴν ἔννοιαν ἐπιχειρεῖ διαιρεῖν τὰ πρόσωπα τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγων πρὸς τὴν ἐκάστοτε παρεμπίπτουσαν χρεῖαν μετασηματίζεσθαι. **11** Ὁ Ἰουδαϊσμός δὲ ἐστὶν ὁ Σαβελλισμός’, ὁ θεολόγος φησὶ Γρηγόριος (*Basil. Caes. epist.* 210, 3 l. 13 Courtonne).

¹ οὐχ ὡς *ed.*

² ἀλλ’ ὡς *ed.*

³ οὐχ ὡς μὴ *ed.*

⁴ ἀλλ’ ὡς *ed.*

/fol. 492u/ Τοῦ ἁγίου (ibid. 6 p. 148^{BC}). ζ' Τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος οὐκ ἐν αἰσθήσει χρὴ λέγειν, ἀλλὰ νοῆσαι τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι. καὶ πῶς ἐπὶ μὲν τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκφωνεῖτε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος οὐκ ἐκφωνεῖτε τὰς δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑποστάσει διὰ τὴν φυσικὴν διαφορὰν;

ἱερομνήμονος· 1 Καὶ ἐπεὶ ἐπινοία μόνον χρὴ λέγειν τὴν διαφορὰν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος – οὐ γὰρ μεσιτεύει τι τῶν ἐν αἰσθήσει ἐπὶ τῆς ἀνάρχου γεννήσεως καὶ τῆς θαυμασίας καὶ συνανάρχου προόδου τοῦ Πνεύματος. **2** οὐδεμίαν γὰρ φησι ῥοπήν δοτέον ἢ στιγμὴν, ἐν ἧ ὅλως ὁ Πατὴρ προῦπήρξε τοῦ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, οὔτε μὴν ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς καὶ Πνεύματος, ἀλλ' οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς, ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἡλιακὸς κύκλος τῶν ἀκτίνων καὶ τοῦ φωτός, οὐδὲ ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων· τὰ γὰρ θεῖα πρόσωπα συνάναρχα καὶ συναῖδια. **3** εἰ μὲν ἐν τῷ γεννάσθαι ὁ Υἱὸς ἐκπορεύει τὸ Πνεῦμα, εἴη ἂν ἐξ αὐτοῦ μόνου, εἰ δὲ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνίσχει τὸ Πνεῦμα ἐξ ἀμφοῖν, ἐπίσης ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα καὶ συγγενώμενον τῷ Υἱῷ καὶ ἐκπορευόμενον ἐξ αὐτοῦ, ὥστε καὶ γεννητὸν ἔσται καὶ ἐκπορευτόν. **4** ὅτι δὲ τοῦτο ἀσεβές, αὐτόθεν δῆλον. **5** ἀλλὰ καλὸν ἦν τὸ τοῦ μακαρίου πατρὸς Γρηγορίου τοῦ θεολόγου (*Greg. Nazianz. orat. 20, 11 Migne 35 p. 1077^C*) ἐν τούτῳ τηρηθῆναι παρὰ τὴν ἀρχὴν, τὸ 'ἀκούεις γέννησιν; τὸ πῶς μὴ */fol. 493r/* περιεργάζου· ἀκούεις, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ¹ προῖόν ἐκ τοῦ Πατρὸς; τὸ ὅπως μὴ πολυπραγμόνει'. **6** ὅπερ εἰ τετήρηκεν ἂν ὁ Λατῖνος ἐξ ἀρχῆς, οὐκ ἂν τὸ πολὺ τῆς Ἐκκλησίας διέσεισε καὶ διέφθειρεν, ὡς ᾤθη τιμήσας τὸν Υἱὸν τῆ ἰσοτιμίας τοῦ Πατρὸς κακῶς νοήσας καὶ ἀτιμάσας τὸ Πνεῦμα διὰ τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς θεότητος. **7** 'εἰ τὸ ἐν' δέ φησι (*Greg. Nazianz. orat. 31, 4 ed. Barbel*) 'κάτω βάλλεις², μηδὲ τὰ δύο θῆς ἄνω. τίς γὰρ ἀτελοῦς θεότητος ὄνησις; μᾶλλον δὲ τίς³ θεότης ἢ⁴ μὴ τελεία; τελεία δὲ πῶς, ἢ λείπει τι πρὸς τελείωσιν;' **8** καὶ πρὸς τὸν αἰρετικόν φησι (*Greg. Nazianz. orat. 31, 8 ed. Barbel*)· 'ποῦ θήσεις τὸ ἐκπορευτόν, εἰπέ μοι, μέσον ἀναφανέν τῆς σῆς διαιρέσεως; εἰ μὴ τὴν φωνὴν ἐκείνην τῶν σῶν ἐξεῖλες εὐαγγελίων διὰ τὴν τρίτην σου διαθήκην τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται (*Ioh. 15, 26*)· ὃ καθ' ὅσον μὲν

¹ τὸ *deest ed.*

² βάλλεις *ed.*

³ τίς *ed.*

⁴ εἰ *ed.*

ἐκείθεν ἐκπορεύεται, οὐ κτίσμα· καθ' ὅσον δὲ οὐ γεννητόν, οὐχ Υἱός· καθ' ὅσον δὲ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ μέσον, θεός'.

Τοῦ ἁγίου Μαζίμου (*ibid.* 7 p. 148^C). ζ' Ὡσπερ διὰ τὸ ὁμοούσιον τῆς Ἁγίας Τριάδος μίαν οὐσίαν καὶ διὰ τὸ ἕτεροῦπόστατον τρεῖς ὑποστάσεις λέγεις, οὕτω διὰ τὸ ἕτεροούσιον τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς δύο οὐσίας καὶ διὰ τὸ μὴ ἰδιοῦπόστατον μίαν ὑπόστασιν λέγε. **τοῦ αὐτοῦ παρόμοιον** (*ibid.* 8 p. 148^D–149^A). η' Ὡσπερ ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν μίαν οὐσίαν οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν τριῶν ὑποστάσεων λέγομεν οὔτε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς */fol. 493u/* μιᾶς οὐσίας, οὕτως ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν μίαν ὑπόστασιν οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ λέγομεν οὔτε τὰς δύο φύσεις ἐπὶ διαιρέσει τῆς μιᾶς ὑποστάσεως.

ἱερομνήμονος· 1 Καὶ γὰρ δεῖ τοῦ συγγέεσθαι τὰς ὑποστάσεις ἦτοι τὰ πρόσωπα διὰ τὸ ἕτεροῦπόστατον τῆς Ἁγίας Τριάδος μίαν λέγομεν ἀρχὴν τὸν Πατέρα ὡς μίαν ὑπόστασιν καὶ ἓν πρόσωπον τὴν διαρχίαν ἐκκλίνοντες, ἦν Λατῖνοι παρεισάγουσιν, ἢ τὴν συναλοιφήν καὶ τὰς ιδιότητας ἀκραιφνῶς ἀκινήτους τηροῦντες τὸ τῶν τριῶν προσώπων ὁμότιμον τῇ ὁμολογίᾳ τῆς μιᾶς αὐτῶν οὐσίας καὶ ἰσοδυνάμου θεότητος βεβαιούμεν κατὰ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον φάσκοντα (*Greg. Nazianz. orat. 20, 7 Migne 35 p. 1071^{CD}–1073^A*). **2** ἄμικρῶν ἂν εἴη (*sc. Pater*) καὶ ἀναξίων ἀρχὴ μὴ θεότητος ὧν αἴτιος τῆς ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι θεωρουμένης· ἐπειδὴ χρὴ καὶ τὸν ἕνα Θεὸν τηρεῖν καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν, εἴτ' οὖν τρία πρόσωπα καὶ ἐκάστην μετὰ τῆς ιδιότητος. **3** τῆροῖτο δ' ἂν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, εἷς μὲν Θεὸς εἰς ἓν αἴτιον καὶ Υἱὸς καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων οὐδὲ συναλειφομένων, (καὶ)¹ κατὰ τὸ ἓν καὶ ταῦτὸ τῆς θεότητος, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, κίνημά τε καὶ βούλημα καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα, αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις μηδεμιᾶς ἐπινοουμένης συναλοιφῆς ἢ ἀναλύσεως ἢ συγχύσεως, ἵνα μὴ τὸ πᾶν καταλυθῆ, δι' ὧν τὸ ἓν σεμνύνεται πλέον */fol. 494r/* ἢ καλῶς ἔχει, αἱ δὲ ιδιότητες Πατρὸς μὲν καὶ ἀνάρχου καὶ ἀρχῆς ἐπινοουμένου καὶ λεγομένου (ἀρχῆς δὲ ὡς αἰτίου καὶ ὡς

¹ *habet ed.*

πηγῆς καὶ ὡς συναϊδίου¹ φωτός), Υἱοῦ δὲ ἀνάρχου μὲν οὐδαμῶς, ἀρχῆς δὲ τῶν ὄλων'. **4** προδηλότατα γὰρ ὁ μέγας οὗτος θεολόγος ἀποφαίνεται, ὡς εἰ μὲν εἰς ἓν αἷτιον, τὸν Πατέρα, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἀνάγοντο, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις εἰς Θεὸς τηρηθήσεται καὶ οὔτε συναλοιφή οὔτε ἀνάλυσις οὔτε σύγχυσις ἐπινοηθήσεται καὶ αἱ ιδιότητες τῶν ὑποστάσεων ἀκίνητοι μενουσιν². εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὔτε μοναρχία, οὔτε Θεὸς εἷς, ἀλλὰ καὶ συναλοιφή καὶ διαίρεσις καὶ σύγχυσις τῶν ιδιοτήτων καὶ τῶν ὑποστάσεων θεωρηθήσεται καὶ τὸ πᾶν καταλυθήσεται. **5** ἃ πάντα Λατῖνοι τολμήσαντες εἰς τὴν θεολογίαν εἰσάξει οὐκ ἔφριξαν μὴ τηρήσαντες ἓνα αἷτιον, τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν αἷτιον φρονήσαντες τοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἐκπορευτικὴν ιδιότητα τοῦ Πατρὸς τῷ Υἱῷ κοινὴν ποιησάμενοι. **6** ἀλλ' ὁ τῆς Νύσσης Γρηγόριος τοῦτ' ἐκτρεπόμενος ποὺ λέγει (*locus non inuentus*³): 'τοῦθ' ἔνεκα γὰρ καὶ Πνεῦμα στόματος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ λόγον εἶρηκε στόματος, ἵνα τὴν ἐκπορευτικὴν ιδιότητα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσοῦσαν πιστώσῃται'. **7** τούτοις συνᾶδει καὶ ἡ λοιπὴ τῶν θεολόγων πατέρων ὁμήγυρις, κἂν μὴ θέλῃ Λατῖνος κακῶς ἐξηγούμενος τινὰς χρήσεις αὐτῶν καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ὥστε ἀνάγκη τὸν Πατέρα μόνον εἶναι ἀρχὴν καὶ αἷτιον ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸν δὲ Υἱὸν μόνον αἰτιατὸν καὶ οὐκ ἄμφω ὁμοῦ ἐν ταυτῷ αἷτιον καὶ αἰτιατὸν, αἷτιον δὲ μόνων τῶν κτισμάτων.

Τοῦ ἁγίου (*ibid.* 9 p. 149^A). **Θ'** Ὁ μὴ λέγων ἐπὶ Χριστοῦ διὰ τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν Νεστοριανός ἐστι καὶ ὁ μὴ λέγων ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσει τὴν φυσικὴν διαφορὰν Εὐτυχανιστῆς ἐστιν· ὁ δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν κηρύττων ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν βασιλικὴν καὶ ἀμώμητον πίστιν κρατεῖ.

ἱερομνήμονος **1** Τοῦ γὰρ Νεστορίου ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν φυσικὴν διαφορὰν λέγοντος, τῆς θεότητος δηλονότι καὶ τῆς σαρκός, τὴν δὲ ἔνωσιν οὐχ ὁμολογούντος, τοῦ δὲ Εὐτυχοῦς τὴν ἔνωσιν τῶν φύσεων ὁμολογούντος καὶ τὴν *[fol. 494u]* κατ' οὐσίαν διαφορὰν ἀρνούμενου, ὁ Λατῖνος εὐρίσκεται ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς ὁμοουσίου καὶ ταυτοδυνάμου, φυσικὴν διαφορὰν λέγων ἀλλότριον ποιῶν τὸ

¹ αἰδίου *ed.*

² μείνωσιν *cod.*

³ *affert etiam Marcus Eugenicus in Testimoniis Spiritum Sanctum ex Patre procedere probantibus 51 Petit, Marci Eugenici opera anti-unionistica t. 10/2, 1977, ubi operi Θεογνωσίας adscribitur*

Πνεῦμα ἐνεργείας τινός, ἧς δίδωσι κοινήν εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ, μὴ ἐπαῖων τοῦ μεγάλου Βασιλείου λέγοντος (*Basil. Caes. epist. 189, 7 l. 29-31 Courtonne*): ‘ἡ τῆς ἐνεργείας ταυτότης ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος δείκνυσι σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον’. **2** ὥστε οὐ συμφωνεῖ τῷ ἀγίῳ ταυτότης γὰρ ἐνεργείας ἐπὶ τῶν τριῶν, ἀλλ’ οὐκ ἐπὶ τῶν δύο προσώπων μὲν, τοῦ δὲ λοιποῦ οὐδαμῶς. **3** παραλλαγή γὰρ ἐντεῦθεν τῆς φύσεως· ὃ γὰρ κοινὸν τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ, τοῦτο καὶ τῷ Πνεύματι, ὃ δὲ μὴ τῷ Πνεύματι κοινόν, οὐδὲ τῷ Υἱῷ. **4** λείπεται δὲ ἄρα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσεῖναι ὅσα γάρ, φησὶν, ἀρμόζει αἰτίας πηγῆ γεννητῶς, τῷ Πατρὶ μόνῳ προσαρμοστέον. **5** ἀλλ’ οὐδὲ ἐνέργειαν ἐκάστου τῶν προσώπων ὀφείλει καλεῖν· οὐ γὰρ ἐνέργεια τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς κατὰ τοὺς θεολόγους, οὔτε μὴν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ κατὰ τοὺς Λατίνους. **6** παράξομεν γὰρ αὐτὸν οὐρανοφάντον Βασιλεῖον λέγοντα (*Basil. Caes. adu. Eunom. 4, Migne 29 p. 689^C*): ‘εἰ ὁ Υἱὸς ἐνέργημα καὶ οὐ γέννημα, οὔτε ὁ ἐνεργήσας οὔτε μὴν τὸ ἐνεργηθὲν¹ αὐτὸς ἐστίν (ἕτερον γὰρ ἢ ἐνέργεια παρὰ ταῦτα), ἀλλὰ καὶ ἀνυπόστατος (οὐδεμία γὰρ ἐνέργεια ἐνυπόστατος). εἰ δὲ τὸ ἐνεργηθὲν, τρίτος ἐκ Πατρὸς καὶ οὐκ ἀμεσίτευτος· ὁ ἐνεργήσας γὰρ πρῶτος, εἶτα ἢ ἐνέργεια καὶ οὕτω τὸ ἐνεργηθὲν.’ **7** ἐκ τούτων δείκνυται σαφῶς, ὅτι μία τῶν τριῶν ἢ ἐνέργεια καθάπερ καὶ ἡ οὐσία. **8** ‘ὁ ἀληθὴς γὰρ λόγος διδάσκει’, ὁ Δαμασκηνός φησιν (*Ioannis Damasceni expos. fidei 10 l. 11-13 Kotter*), ‘ἀπλοῦν εἶναι τὸ θεῖον καὶ μίαν ἀπλὴν ἔχειν ἐνέργειαν, ἀγαθὴν, πᾶσι τὰ πάντα ἐνεργοῦσαν’. **9** οὕτω τοίνυν ἀρίδηλον οὐκ ὀρθῶς φρονῶν ὁ Λατῖνος ἐν τῷ ἐλέγχεσθαι ὅμως τὸ προφανὲς τοῦ κρημηνοῦ ἐκφεύγων τῇ γλώσσει καὶ λέγων τῇ φύσει ἠνωμένην τὴν Ἁγίαν Τριάδα ἔργοις αὐτοῖς ἐμπίπτει εἰς τὸ ἀρνεῖσθαι μὴ εἶναι κατ’ οὐσίαν διαφορὰν αὐτῆς, ἅπαντα αἰρετικῶν ἴδια καὶ τὴν βασιλικὴν καὶ ἀμώμητον πίστιν συγχέοντα, ὥστε καὶ τὸ τοῖς χεῖλεσιν αὐτὸν προφέρειν τὸ τρισυπόστατον καὶ τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἀσύγχυτον καὶ τᾶλλα τὰ ἀσεβῶς κηρυττόμενα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀτεχνῶς ἔωλον.

Τοῦ ἀγίου (*ibid. 10 p. 149^A*): **ι** ‘Ὁ δὲ λέγων καὶ διαφορὰν καὶ ἔνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ οὔτε τὴν διαφορὰν ἀναιρεῖ οὔτε τὴν ἔνωσιν συγχέει· καὶ γὰρ Κύριλλος ἀναθεματίζει τοὺς διὰ τὴν διαφορὰν ἀναιροῦντας τὴν καθ’ ὑπόστασιν ἔνωσιν, καὶ ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀναθεματίζει τοὺς διὰ τὴν καθ’ ὑπόστασιν ἔνωσιν τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἀναιροῦντας ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος.

¹ ἢ ἐνέργεια *cod.*

/fol. 495r/ ιερομνήμονος· 1 Καὶ ὁ λέγων διαφορὰν καὶ ἔνωσιν ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος οὔτε τὴν διαφορὰν ἀναιρεῖ οὔτε τὴν ἔνωσιν συγχέει. 2 διαφορὰς γὰρ οὔσης κατὰ τὰς ὑποστατικὰς ιδιότητας καὶ τὰ πρόσωπα, εἰ μὲν δοθῆ (!) τὸ προβάλλειν Πατρὶ καὶ Υἱῷ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, διοριστικὰς δὲ ὑποστάσεις ὑμνοῦμεν κατὰ τὸν μελουργόν, ἐν δὲ τῷ διορισμῷ θεωρεῖται ἀριθμὸς¹, πάντως δύο πρόσωπα, δύο ὑποστάσεις διορισμένας προβάλλει τὸ Πνεῦμα, καὶ πᾶσα ἀνάγκη δύο τὰ αἷτια, καὶ διπλοῦν καὶ σύνθετον καὶ κτιστὸν ἔσται τὸ Πνεῦμα κατὰ Μακεδόνιον. 3 τὸ γὰρ κατὰ τὸ ταῦτὸ καὶ ἐν ἄτομον προβάλλειν τὰ δύο πρόσωπα οὐ φευξέεται τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν· ταῦτὸ δὲ καὶ ἐν ἄτομον ἢ τριάς, εἰ δὲ τμηθεῖ τὸ Πνεῦμα, δυὰς ἂν εἴη καὶ σκοπητέον τὰ βλάσφημα. 4 δοθέντος δὲ τοῦ προβάλλειν τῷ Πατρὶ μόνῳ καθ' ὑποστατικὴν ιδιότητα ὡς μόνῳ αἰτίῳ Πνεύματος καὶ Υἱοῦ καὶ ὡς ρίζῃ καὶ μόνῃ πηγῇ τῆς ὅλης θεότητος κατὰ τοὺς ἁγίους οὔτε τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀτιμασθεῖ καὶ ἐκάστῳ προσώπῳ ἢ ιδιότητι σωθεῖ, τῷ Πατρὶ μὲν ἢ αἰτία καὶ τὸ ἀγέννητον, τῷ Υἱῷ δὲ τὸ αἰτιατὸν καὶ γεννητὸν καὶ τῷ Πνεύματι τὸ αἰτιατὸν καὶ τὸ ἐκπορευτὸν ἐκ Πατρὸς. 5 ἔτι γε μὴν καὶ ἢ κατ' οὐσίαν ἔνωσις οὐ σύγχυσίς τινος ὑποστατικῆς ἰσοτιμίας θεωρουμένης ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις κατὰ τὸ ὁμοούσιον μηδ' ἑτέρου τεμνομένου μήτε τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μήτε τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς· οὐδὲν γὰρ τῶν ὁμοουσιῶν μείζον τῆ οὐσία ἢ ἔλαττον. 7 ἐν ὅσαις δ' αἰρέσεις περιπίπτουσιν οἱ τὴν αἰτίαν τῷ Υἱῷ ἀποχαριζόμενοι, δῆλον ἐκ τούτων· ὡς ἀναθεματίζουσι κατὰ κράτος αἱ ἅγαι οἰκουμενικαὶ σύνοδοι πᾶσαι καὶ οἱ ἅγιοι θεοφόροι πατέρες καὶ διδάσκαλοι καὶ ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ **/fol. 495u/** καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλίνουσα τὰς τοιαύτας αἰρέσεις μόνον αἴτιον τὸν Πατέρα δοξάζουσα {μέχρι τοῦ νῦν} αὐτὸν τὸν Κύριον πλου[τ]οῦσα (?) διδάσκαλον [ἐκ] τοῦ Πατρὸς μὲν ἐκ[π]ορευέσθαι τὸ [Π]νεῦμα τὸ Ἅγιον μυστα[γ]ωγοῦντα παρ' αὐτοῦ ἡμῖν πέμπεσθαι² τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν κρατύνει καὶ διαφυλάξει τὸν παρόντα κλύδων' ἀποσκευασαμένη, ὃν ἐπήγειραν οἱ τὴν καινοτομηθεῖσαν παρὰ Λατίνων πίστιν φρονήσαντες καὶ τὰς ἀρὰς καὶ τὰ ἀναθέματα κληρωσάμενοι, ἐπὶ τὴν ἀρραγῆ πέτραν τῆς πίστεως τεθεμελιωμένη καὶ τὴν ὑγιᾶ τῶν δογμάτων διδασκαλίαν κηρύττουσα καὶ κατὰ κράτος ἰσχύουσα, ὡς καὶ τὰς πύλας τοῦ Ἄιδου ἠττάσθαι αὐτῆς κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν (*cf. Matth. 16, 18*), ἧς καὶ αὐτὸς μυστῆς εἰμί τε καὶ εἶην, μᾶλλον δὲ ἔσομαι τῇ χάριτι

¹ ιερομνήμονος· Καὶ ὁ λέγων ... θεωρεῖται ἀριθμὸς *add. i. m.*

² αὐτὸν τὸν Κύριον ... πέμπεσθαι *add. i. m.*

τῆς τρισυποστάτου καὶ ἀσυγχύτου καὶ ὁμοουσίου Τριάδος τῆς ἀδιαιρέτου καὶ ζωοποιοῦ. **8** καὶ μετὰ τῆς τοιαύτης καλῆς ὁμολογίας καὶ βιώσαιμι καὶ ἀποβιώσαιμι πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ἀμήν.